

Regeringens proposition

1981/82:111

om vissa filmfrågor m. m.

beslutad den 8 mars 1982.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

JAN-ERIK WIKSTRÖM

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen redovisas ett avtal mellan staten, filmbranschen och videobranschen om den fortsatta verksamheten hos stiftelsen Svenska Filminstitutet. Avtalet, som benämns 1982 års film- och videoavtal, ersätter fr. o. m. den 1 juli 1982 det avtal som ingicks år 1963 mellan staten och filmbranschen. Avtalstiden är nio år.

Den viktigaste nyheten i förhållande till 1963 års avtal är att en avtalsreglerad avgift införs på inspelade videogram. Därmed ökar resurserna för olika filmpolitiska åtgärder med 17–21 milj. kr.

Filminstitutets ansvarsområde utvidgas till att avse bl. a. att främja spridning och visning av värdefull film samt att följa den tekniska utvecklingen vad gäller produktion och visning av film. En visningsnämnd och en nämnd för barn- och ungdomsfilm inrättas inom Filminstitutet. Filminstitutet får resurser för att genomföra en försöksverksamhet med lokal spridning av kvalitetsvideogram och lokala medicverkstäder.

Institutets organisation förenklas. Nuvarande fonder ersätts med en enda filmfond.

I propositionen föreslås att anslaget till Filmstöd ökas med nära 8 milj. kr. i förhållande till innevarande budgetår. Försöksverksamheten med fraktstöd för film fortsätter i något utvidgad omfattning. För ändamålet föreslås en ökning med 240 000 kr. För videogramproduktionen för döva i regi av Sveriges dövas riksförbund föreslås ökade resurser med 250 000 kr. 750 000 kr. föreslås för bidrag till videogramproduktion inom museerna. De ökade anslagen möjliggörs genom intäkter från en skatt på ljud- och videokassetband.

1 Riksdagen 1981/82, 1 saml. Nr 111

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-03-08

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande och statsråden Ullsten, Wikström, Friggebo, Dahlgren, Åsling, Söder, Johansson, Wirtén, Andersson, Boo, Petri, Eliasson, Gustafsson, Tillander, Ahrland, Molin

Föredragande: statsrådet Wikström

Proposition om vissa filmfrågor m. m.

1 Inledning

1963 års filmavtal mellan staten och filmbranschens organisationer innebär att en tioprocentig avgift på biljettintäkterna skall erläggas av de större biograferna. Avgiften betalas in till stiftelsen Svenska Filminstitutet och används dels för stöd till produktion av svensk film, dels för institutets övriga verksamhet. Ett villkor för att avtalet skulle träda i kraft var att den dåvarande nöjesskatten på biografföreställningar upphävdes.

Filmavtalet löper till den 30 juni 1983. Avtalet, som utan uppsägning skulle ha förlängts med fem år, har sagts upp av staten. Mot bakgrund av att avtalsperioden närmade sig sitt slut inleddes år 1977 inom utbildningsdepartementet en översyn av den statliga filmpolitiken. I maj 1979 framlades promemorian (DsU 1979: 5) Den svenska filmpolitiken. Lägesbeskrivning och probleminventering. Promemorian bör fogas till protokollet som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av kriminalvårdsstyrelsen, överbefälhavaren, socialstyrelsen, statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), statens kulturråd, konstnärsnämnden, statens biografbyrå, statens filmgranskningsråd, statens barnfilmnämnd, arkivet för ljud och bild (ALB), statens ungdomsråd, barnfilmrådet, skolöverstyrelsen (SÖ), universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) – som bifogat yttranden från vissa universitet och högskolor –, dramatiska institutet, näringsfrihetsombudsmannen, statens invandrarverk, länsstyrelsen i Stockholms län – som överlämnat yttranden från Haninge och Södertälje kommuner –, länsstyrelsen i Kronobergs län – som överlämnat yttranden från Ljungby och Växjö kommuner –, länsstyrelsen i Jämtlands län – som överlämnat yttranden från Härjedalens och Östersunds kommuner –, massmediekoncentrationsutredningen (Ju 1974: 13), upphovsrättsutredningen (Ju

1976:02), yttrandefrihetsutredningen (Ju 1977: 10), videogramutredningen (U 1977: 05), Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Konstnärliga och litterära yrkesutövaras samarbetsnämnd (KLYS), Svenska teaterförbundet, Svenska regissörföreningen, Föreningen för animerad film, Stiftelsen Svenska Filminstitutet, Stiftelsen Svenska institutet, Sveriges Radio aktiebolag (SR), Sveriges Television aktiebolag (SVT), Sveriges Utbildningsradio aktiebolag (UR), Föreningen Sveriges filmproducenter, Sveriges filmuthyreförening u.p.a., Sveriges biografägareförbund, Folkets Husföreningarnas Riksorganisation, Föreningen Våra Gårdar, Bygdegårdarnas riksförbund, Smalfilmdistributörernas förening, Svenska filmfrämjandet, FilmCentrum, Föreningen Folkets bio, Sveriges förenade filmstudios, Sveriges förenade barn- och ungdomsfilmstudios, Svenska studentfilmstudios centralsekretariat, Sveriges allmänna biblioteksförening, Riksförbundet Sveriges fritids- och hemgårdar, Stiftelsen Riksskådebanan, Riksförbundet Hem och skola, Unga Örnars riksförbund och Förbundet Vi Unga. Därutöver har yttranden avgivits av Föreningen Svenska tecknare, Sveriges författarförbund, Föreningen Sveriges konsthantverkare och industriformgivare, Svenska fotografernas förbund, Föreningen Sveriges spelfilmregissörer samt en enskild person.

En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet som *bilaga 2*.

Den 21 juni 1979 tillkallades enligt regeringens bemyndigande en beredning, bestående av fem ledamöter¹, med uppgift att delta i beredningen av vissa filmpolitiska frågor, främst sådana som aktualiseras i anslutning till att 1963 års filmavtal löper ut. Beredningen har antagit namnet filmpolitiska beredningen (U 1979: 06).

Den 21 april 1977 tillkallades enligt regeringens bemyndigande en kommitté, bestående av fem ledamöter², med uppdrag att utreda frågan om samhällets insatser på videogramområdet. Kommittén, som antog namnet videogramutredningen (U 1977: 05), har som led i utredningsarbetet avgivit följande delbetänkanden: Svenska videonät utomlands (Ds U 1978: 8), debattskriften Den elektroniska hästen (Ds U 1979: 16), De hörselhandikappade och videogrammen (Ds U 1980: 9), Film och TV i barnens värld (SOU 1981: 16) samt uppsatserna Video som konstnärlig resurs och Museerna och videogrammen (Ds U 1981: 12). Videogramutredningen lade den 1

¹ Statssekreteraren Bert Levin, ordförande (t.o.m. den 5 augusti 1980), statssekreteraren Ulf W Lundin, ordförande (fr.o.m. den 6 augusti 1980), riksdagsledamöterna Lars Ahlmark och Torsten Bengtson (fr.o.m. den 1 juli 1980), direktören Bengt Göransson, riksdagsledamoten Gudrun Sundström och kanslirådet Leif Zetterberg (t.o.m. den 30 juni 1980).

² Dåvarande riksdagsledamoten författaren Per Olof Sundman, ordförande, riksdagsledamöterna Anders Björck och Lennart Bladh, producenten Margareta Ingelstam och kanslichefen Gunnar Ström.

september 1981 fram sitt slutbetänkande (SOU 1981:55) Video. En sammanfattning av sistnämnda betänkande och de i utredningen framlagda förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

Efter remiss har yttranden över slutbetänkandet avgivits av justitiekanslern (JK), hovrätten för Västra Sverige, styrelsen för internationell utveckling (SIDA), socialstyrelsen, televerket, handelsflottans kultur- och fritidsråd (HKF), statskontoret, RRV, ALB, Kungl. biblioteket, talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB), delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning (DFI), UHÄ – som bifogat yttranden från vissa universitet och högskolor –, SÖ, statens institut för läromedelsinformation (SIL), statens kulturråd, statens biografbyrå, radionämnden, statens ungdomsråd, barnfilmrådet, statens invandrarverk, upphovsrättsutredningen (Ju 1976:02), yttrandefrihetsutredningen (Ju 1977:10), folkbiblioteksutredningen (U 1979:17), invandrapolitiska kommittén (A 1980:04), Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, SAF, LO, TCO, Centralorganisationen SACO/SR – som bifogat yttrande från DIK-förbundet –, KLYS, Svenska Filminstitutet, SR, SVT, UR, Bibliotekstjänst AB, Kommunsamköp, Svenska tonsättares internationella musikbyrå (STIM), Svenska gruppen av the International Federation of Producers of Phonograms and Videograms (IFPI), Föreningen Sveriges Filmproducenter, Sveriges Filmthyrareförening, Smalfilmdistributörernas förening, Sveriges Film- och Videoamatörer, Grammofonleverantörernas förening, Sveriges Radiohandlares Riksförbund, Sveriges Radio- och Hemelektronikleverantörer, Folkbildningsförbundet, Handikappförbundets centralkommitté (HCK), Svenska Missionsrådet och Svenska Utlandsskolors Förening.

Därutöver har yttranden avgivits av statens handikappråd, riksarkivet, stiftelsen Riksutställningar, landstingen i Jönköpings, Blekinge, Värmlands, Kopparbergs och Gävleborgs län, utbildnings- och kulturnämnderna i Östergötlands, Jämtlands och Västerbottens läns landsting, kulturcheferna i Uppsala och Södertälje kommuner, Malmö biblioteksnämnd, Borås, Härnösands och Luleå kommuners kulturnämnder, Svenska Missionsförbundets Ungdom (SMU), Evangeliska Fosterlandsstiftelsens Ungdom, Sveriges Kristna Ungdomsråd, Sveriges Frikyrkoråd/Frikyrkliga Studieförbundet, Missionssällskapet Helgelseförbundet, Projektgruppen Kyrkan och etermedia, Centerns ungdomsförbund (CUF), Kristen demokratisk ungdom (KDU), Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Sveriges Dövas Riksförbund, Riksförbundet för Döva och Hörselskadade Barn, Unga Örnars riksförbund, Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV), Medborgarskolan, Studieförbundet Vuxenskolan, Svenska Musikerförbundet, Svenska journalistförbundet, Svenska teaterförbundet, Sveriges Författarförbund, Konstnärernas Riksorganisation (KRO), FilmCentrum, Sveriges allmänna biblioteksörening (SAB) – som bifogat yttrande från SAB:s specialgrupp för barn- och tonårsverk-

samhet –, Riksförbundet Hem och skola, Utlandssvenskarnas förening, Förbundet Vi Unga, Svenska Ungdomsringen för Bygdkultur, Svenska Läkaresällskapet, Svenska Frisksportförbundet, Motorförarnas Helykterhetsförbund, konsthögskolan i Stockholm samt vissa enskilda personer.

En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

Sedan år 1981 har förhandlingar pågått mellan företrädare för utbildningsdepartementet och representanter för filmbranschen och videobranchen om ett fortsatt avtalsförhållande på filmpolitikens område. Förhandlingarna har resulterat i ett den 2 mars 1982 dagtecknat avtal, 1982 års film- och videoavtal, som från statens sida har slutits med förbehåll för regeringens godkännande.

Avtalet bör fogas till protokollet som *bilaga 5*.

På förslag av chefen för budgetdepartementet har regeringen nyligen, i en remiss till lagrådet, föreslagit en lag om skatt på oinspelade ljud- och videokassetband. En viss del av de inkomster som kommer in från den nya skatten skall användas för åtgärder på film- och bildområdena.

I prop. 1981/82: 100 (bil. 12 s. 153) har jag anmält att jag avsåg att föreslå en särskild proposition om den framtida statliga filmpolitiken. I propositionen skulle anmälas resultatet av nyss nämnda förhandlingar. I avvaktan på den särskilda propositionen har regeringen föreslagit riksdagen att till Statens biografbyrå för budgetåret 1982/83 beräkna ett förslagsanslag av 2450000 kr. samt att till Filmstöd för budgetåret 1982/83 beräkna ett reservationsanslag av 24956000 kr.

Jag anhåller nu att få ta upp dessa frågor. För överblickens och sammanhangets skull behandlar jag i det följande även frågor som inte fordrar beslut av riksdagen.

2 Föredragandens överväganden

2.1 Utvecklingen på film- och videogramområdet

Filmtekniken introducerades vid mitten av 1890-talet och spred sig snabbt över världen. I Sverige började fasta biografer etableras under åren kring sekelskiftet. Svenska filmer började produceras ungefär samtidigt och en fortlöpande spelfilmsproduktion var i gång i Sverige omkring år 1910.

Framgångarna för det nya mediet lade grunden till en snabb utveckling inom de tekniska och konstnärliga områdena. Under 1910-talet gick man allmänt över från kortare filmer, av vilka flera visades vid samma föreställning, till långfilmer, i vissa fall av helaftonslängd. Bildspråk och berättarteknik utvecklades och produktionerna blev allt mer påkostade. Internationella distributionskanaler byggdes ut och filmstjärnan blev ett etablerat

begrepp. År 1927 lanserades ljudfilmen. Därmed hade filmen fått tillgång till i princip de uttrycksmedel som finns i dag med undantag av färgen som inte kom i bruk mer allmänt förrän under 1950-talet.

Under den första hälften av 1900-talet var filmen ensam om att kunna förmedla rörliga bilder. Det gjorde filmen till en viktig kanal för underhållning och upplysning liksom för nyhetsförmedling och propaganda. Biografpubliken var stor och kunde utgöra underlag för en omfattande filmproduktion och ekonomiskt påkostade filmer. Inom ramen för en ständigt pågående produktionsverksamhet kunde debutanter släppas fram, och konstnärliga experiment tillåtas i viss utsträckning.

Filmbranschen expanderade stadigt i Sverige ända fram till mitten av 1950-talet. Antalet biografier var högst år 1952, då 2 583 biografier var registrerade. Uppgifter om filmpublikens storlek föreligger inte före år 1956, men detta år uppgick antalet besökare till 78,2 miljoner, vilket är det högsta som har registrerats. Produktionen av svensk spelfilm var störst under 1940-talet då i genomsnitt 38 spelfilmer om året hade premiär.

I och med televisionens genombrott från mitten av 1950-talet och framåt fick filmen konkurrens. Det nya mediet övertog helt rollen som nyhetsförmedlare och medförde också att biografernas publik minskade drastiskt. Detta ledde till ett minskat antal biografier och en kraftig neddragning av filmproduktionen.

Besöksiffrorna sjönk stadigt under 1950- och 1960-talen. Därefter har antalet biobesök varierat runt ett medelvärde av ca 24 miljoner. Spelåret 1980/81 uppgick antalet besökare till ca 23 miljoner. Antalet registrerade biografier gick ned fram till mitten av 1970-talet. Därefter har antalet varit ungefär konstant. Den 30 juni 1981 fanns 1 249 biografier registrerade jämfört med 1 200 ett år tidigare. Ökningen förklaras främst av att biografier byggts om och fått flera spelplatser. Antalet småbiografier, med ett litet antal föreställningar i veckan, är ungefär oförändrat.

Under senare hälften av 1950-talet minskade spelfilmsproduktionen kraftigt. Under åren 1959–1964 var det genomsnittliga antalet långfilmspremiärer lägre än 18 per år.

Under åren omedelbart efter det att 1963 års filmavtal hade ingåtts ökade produktionsaktiviteten inom svensk film. Under spelåren 1964/65–1969/70 uppgick det genomsnittliga antalet premiärer för svenska och svenskutländska långfilmer till över 25 per år. Produktionstakten minskade åter under 1970-talet till i genomsnitt 18,5 premiärer per år t. o. m. spelåret 1980/81.

Teknik för att spela in och lagra bilder i form av elektriska signaler har varit praktiskt användbar sedan 1950-talet. Först under 1970-talet har dock enkla och relativt prisbilliga kassettsystem kommit fram som gör det möjligt att använda den nya tekniken utanför professionella medie företag. Under 1970-talet skedde en långsam tillväxt av antalet videokassettspelare, främst inom institutionerna. En snabb ökning av försäljningen till

enskilda hushåll inleddes först år 1979. F. n. torde antalet videokassettspelare i de svenska hemmen uppgå till ca 300 000, vilket motsvarar nära 10 % av antalet TV-hushåll. Parallellt med ökningen av antalet uppspelningsapparater har en omfattande marknad vuxit fram för uthyrning av inspelade videokassetter. Programmaterialet på dessa kassetter består i stor utsträckning av långfilm, som har producerats för biografvisning.

En stor del av diskussionen om videogrammen har gällt möjligheterna att genom videogram till billigt pris få tillgång till våldsfilm och pornografiska filmer av en art som stoppas av filmcensuren och som inte visas i TV på grund av de programregler som sändarföretagen är ålagda i avtal med staten.

Fr. o. m. den 1 juli 1981 gäller emellertid en särskild lag om förbud mot spridning av filmer och videogram med inslag av våld. Som jag kommer att närmare utveckla längre fram finns det anledning att vänta sig att situationen på videomarknaden när det gäller spridning av våldsprogram inom kort kommer att likna den som gäller för biografifilmen. En viss stabilisering synes också ha ägt rum bland de företag som är verksamma i branschen, och i samband därmed har programvalet förbättrats. Den tidigare dominansen för enklare produkter synes nu ha brutits och tillskottet av program på marknaden liknar mera den genomsnittliga svenska biografrepertoaren. I det nya film- och videoavtalet har företrädare för film- och videobranscherna gjort ett åtagande att verka för att värdefulla filmer når en vid spridning. Av allt att döma kommer det att leda till en ytterligare förbättring av hyrvideorepertoaren. Av väsentlig betydelse i detta sammanhang är givetvis att de filmer som har producerats för sändning i TV blir tillgängliga i videogramform. Jag återkommer längre fram till denna fråga.

Videoexpansionen har skett parallellt med en viss publikminskning på biograferna. Under verksamhetsåret 1979/80 minskade antalet besök med 2,3 % medan minskningen under 1980/81 uppgick till 7,3 %. Under andra halvåret 1981 var antalet besök 7,8 % lägre än motsvarande period föregående år.

Vilken betydelse videogrammarknaden på längre sikt kommer att få för biograferna är svårt att bedöma nu. Om publikminskningen blir bestående kommer givetvis det ekonomiska underlaget att svikta för många biografier. Detta kan väntas leda till ett minskat antal visningsställen, något som blir särskilt kännbart om den enda visningsmöjligheten på en ort försvinner. Enligt min mening bör man dock vara på sin vakt mot en överdriven pessimism. Därtill kommer att det inte är osannolikt att det stora intresset för att se film i videogramform i hemmiljö är övergående och att publiken kommer att återvända till biografen och till den klart bättre återgivningskvalitet som biografvisningen ger.

En viktig faktor i detta sammanhang är givetvis att det finns attraktiva filmer på biograferna. Inte minst är den svenska produktionen betydelse-

full. Genom det nya film- och videoavtalet skapas förbättrade ekonomiska förutsättningar för den fortsatta produktionen av svenska filmer av god kvalitet.

De effekter som den nya videotekniken kan få för den traditionella visningen av film på biograf är bara en av de förändringar som orsakas av den snabba tekniska utvecklingen på massmedieområdet. Som jag har aviserat i årets budgetproposition kommer inom kort en särskild kommitté att tillkallas med uppgift att noga följa medieutvecklingen under de närmaste åren och bedöma vilka konsekvenser ianspråktagandet av nya tekniker kan få i olika avseenden.

2.2 Den svenska filmpolitiken

Uppgifterna för den svenska filmpolitiken kan sammanfattas på följande sätt. Det gäller att, inom vårt begränsade språkområde, uppehålla en filmproduktion av sådan omfattning att vi kan behålla en egen filmkulturell identitet. Denna produktion bör i sin helhet präglas av en kvalitetsambition. Det måste finnas utrymme för konstnärligt sökande och för experiment med uttrycksmedel och innehåll och för filmgenrer som inte hör till de mest kommersiellt lönsamma. De filmpolitiska åtgärderna bör vidare syfta till att öka möjligheterna att visa kvalitetsfilm också utanför storstadsområdena. Inom filmpolitikens ram bör också förutsättningar skapas för att bevara och levandegöra kulturarvet på filmens område, liksom för att upprätthålla en beredskap inför tekniska förändringar. Insatser för barn och ungdom har särskilt stor betydelse inom alla delar av filmpolitiken.

De filmpolitiska åtgärderna har successivt utformats under en trettioårsperiod. Organisatoriska och finansiella frågor har ofta lösts på ett annat sätt än inom det övriga kulturområdet, vilket sammanhänger med de annorlunda förhållandena inom filmsektorn.

Före år 1951 förekom inga statliga bidrag till svensk filmproduktion. Nöjesskatt uttogs på biografföreställningar. Fr. o. m. budgetåret 1951/52 infördes bidrag till producenter av svenska långfilmer genom en återbäring av nöjesskatten. Särskilda premier för kvalitativt högtstående svenska filmer infördes budgetåret 1960/61. Nöjesskatten på biografföreställningar sänktes successivt med början år 1957.

Förutsättningarna för den svenska filmpolitiken ändrades radikalt i och med 1963 års filmavtal. Nöjesskatten avskaffades fr. o. m. den 1 juli 1963 och samtidigt trädde filmavtalet i kraft. Enligt avtalet skulle ägare av biografier med mer än fem föreställningar i veckan erlagga 10% av bruttobiljettintäkterna till den genom avtalet bildade stiftelsen Svenska Filminstitutet. Av avgiftsmedlen skulle 65% användas till stöd i olika former till svensk filmproduktion och 35% till andra filmfrämjande ändamål. Avtalet skulle gälla t. o. m. den 30 juni 1983. Avtalet anmäldes för riksdagen i prop. 1963:101 med förslag till förordning angående upphävande av förordningen den 21 december 1945 (nr 823) om nöjesskatt m. m.

Filmavtalet har ändrats några gånger under avtalstidens lopp. Den viktigaste ändringen trädde i kraft den 1 juli 1972 och anmäldes för riksdagen i prop. 1972:36 angående statligt filmstöd m. m.

Filmavtalet har i nuvarande lydelse följande innehåll.

Avtalet är träffat mellan staten å ena sidan och de fem filmbranschorganisationerna Sveriges Biografägareförbund, Folkets husföreningarnas Riksorganisation, Föreningen Våra Gårdar, Sveriges Filmuthyrareförening u. p. a. samt Föreningen Sveriges Filmproducenter å den andra. Genom avtalet bildas stiftelsen Svenska Filminstitutet. Enligt avtalet har stiftelsen till ändamål "att främja värdefull svensk filmproduktion, att stödja artistisk och teknisk utbildning liksom undervisning och forskning inom filmens område, att direkt eller i samarbete med folkbildningsorganisationer och filmstudios sprida kunskap om filmen, att medverka till bevarandet av filmer och material av filmhistoriskt intresse, att verka för internationellt samarbete i här berörda avseenden, att inom och utom Sverige vid behov företräda filmens intressen samt att i övrigt verka för ändamål inom filmens område." Institutet leds av en styrelse om tre till fem ledamöter och två suppleanter, vilka tillsätts av regeringen. Vid sidan av styrelsen finns ett förvaltningsråd.

Anordnare av biografföreställning skall erlägga 10% av bruttobiljetttäkterna till stiftelsen. Avgift skall inte utgå om antalet föreställningar på fast visningsställe uppgår till högst fem i veckan utöver barnmatinéer. Vissa andra undantag från avgiftsskyldighet finns också.

Avgiftsmedlen fördelas enligt bestämmelser i avtalets 18 §, där olika littera anger olika ändamål. I dagligt tal benämns dessa littera "fonder". 10% av avgifterna används för kvalitetsbidrag till svenska långfilmer (B-fonden). 5% används för bl. a. PR- och informationsverksamhet (D-fonden). 30% används för stiftelsens förvaltningskostnader samt för främjande av verksamhet som sammanhänger med i 2 § angivna ändamål (E-fonden). 15% används för generellt verkande produktionslån eller produktionsgarantier till svenska långfilmer (F-fonden). 10% används för stiftelsens produktion av svensk film (G-fonden). 30% används för selektiva produktionslån eller produktionsgarantier för svenska långfilmer (H-fonden). Beslut om lån eller garantier från H-fonden fattas av endera av två styrelser som i princip disponerar hälften var av det tillgängliga medelsutrymmet. Den ena styrelsen har majoritet från filmbranschen och den andra från Svenska teaterförbundet.

I avtalet och i bilagor till avtalet finns ytterligare regler för de olika formerna av stöd till svensk filmproduktion.

Avtalet kan sägas upp före avtalstidens utgång av staten om branschen bryter mot det, och av branschen om staten inför nöjesskatt på biografföreställningar eller om annan liknande skatt införs eller om mervärdeskatt läggs på filmhyror eller försäljningen av biografbiljetter. Om avtalet inte sägs upp senast två år före avtalstidens utgång förlängs det automatiskt med fem år i sänder.

Om filmavtalet upphör kan regeringen förordna att stiftelsen skall träda i likvidation. Tillgångarna, med undantag för de avgifter som redovisats för de två sista avtalsåren, vilka skall användas enligt avtalets bestämmelser, tillskiftas staten att användas för stiftelsens allmänna ändamål.

Under 1960-talet finansierades de filmpolitiska åtgärderna uteslutande med biografavgifter, dvs. inga direkta statsbidrag utgick. Under 1970-talet har staten gradvis kommit att svara för en allt större del av kostnaderna för filmpolitiska ändamål. Det har skett dels genom att staten har övertagit vissa kostnader som Filminstitutet tidigare har betalat, nämligen en viss del av kostnaden för dramatiska institutet samt kostnaden för professuren i filmvetenskap i Stockholm, dels genom en ökad direkt bidragsgivning. Ökningen av statsbidragen har varit särskilt stor under senare delen av 1970-talet.

Förutom att staten har givit bidrag till Filminstitutet för olika ändamål har vissa uppgifter på filmområdet också kommit att tillföras andra organ än Filminstitutet. Det gäller främst projektbidrag till produktion av viss film, som fördelas av konstnärnämnden, granskning m. m. av barnfilm, som sköts av barnfilmrådet inom ramen för statens ungdomsråds verksamhet, frakstöd för film, som är en uppgift för statens biografbyrå, samt bidrag till försök med filmvisning i nya former, som fördelas av regeringen.

För en närmare beskrivning av 1963 års filmavtal och övriga filmpolitiska åtgärder hänvisas till bilaga 1.

Som jag har nämnt i det föregående har antalet besök på biograferna minskat under senare år. Detta har lett till att Filminstitutets inkomster av biografavgiftsmedel har minskat i realvärde. Filminstitutets ekonomiska situation har därför försämrats under de senaste åren. Under verksamhetsåret 1980/81 minskade behållningen i institutets fonder för filmproduktion och produktionsgarantier med ca 20 milj. kr. Den viktigaste orsaken till minskningen är att filmproduktionen har hållits på en fortsatt nivå av ca 20 långfilmer per år trots lägre realintäkter. Antalet igångsatta produktioner under innevarande verksamhetsår ligger dock avsevärt lägre.

2.3 Videogramutredningen

I det följande lämnar jag en kort redogörelse för de förslag i videogramutredningens slutbetänkande Video, som jag kommer att beröra längre fram. I övrigt hänvisar jag till utredningens sammanfattning av betänkandet, som finns intagen som bilaga 3.

När det gäller behovet av reglerande åtgärder för videogrammen hänvisar utredningen till att yttrandefrihetsutredningen har i uppdrag att behandla dessa frågor. Videogramutredningen lägger därför inte fram något eget förslag utan nöjer sig med att ange vissa principer. I fråga om

offentligt visade filmer eller videogram tar utredningen inte ställning till frågan om förhandsgranskning skall ske även i framtiden. Samma regler bör emellertid gälla oavsett om programbäraren är en film eller ett videogram. Också när det gäller program för enskilt bruk eller visning i slutna sällskap bör enligt utredningen samma regler gälla för film och videogram. Utredningen förordar här en ordning där i princip samma regler som nu gäller för filmer som skall visas offentligt skall gälla för att filmer och videogram skall få lämnas ut till allmänheten resp. till barn under 15 år. Brott mot dessa regler bör beivras genom åtal i efterhand. Utredningen avvisar såväl obligatorisk som frivillig förhandsgranskning av filmer och videogram som skall användas för enskilt bruk eller visning i slutna sällskap.

Videogramutredningen betonar behovet av information om innehållet i aktuella videogram. En sådan information som skulle rikta sig till föräldrar, lärare och ungdomsledare skulle kunna ordnas genom granskning genom olika organisationer, framför allt sådana som arbetar med barn eller representerar olika yrkesgrupper som är verksamma bland barn.

Utredningen diskuterar olika åtgärder för att förbättra förutsättningarna för svensk produktion. Utredningen nämner utbildning av programproducenter, distributionsvägar till uthyrningsmarknaden för program från fria producenter, förbättrade finansieringsmöjligheter, produktionsuppdrag till enskilda producenter, folkrörelser och producentkooperativ, stöd till oberoende kvalitetsproduktion och experimentell verksamhet samt nordiskt samarbete på videogramområdet.

I kapitlet om utbildningsfrågor betonar utredningen behovet av en bättre bildundervisning. Utredningen konstaterar också att det innehåll som bildämnet har fått i 1980 års läroplan för grundskolan (Lgr 80) ger utgångspunkt för en bildundervisning som stimulerar till kritiskt tittande. Vad det gäller är att se till att dessa intentioner kan förverkligas. Fortbildning i bildkunskap bör därför prioriteras. Enligt utredningen bör lärare som önskar genomgå fortbildning på medieområdet beviljas tjänstledighet med B-avdrag även för studier vid dramatiska institutet och folkhögskolorna. Bildkunskap behöver också ges en mer framträdande plats i lärarnas grundutbildning. Utredningen föreslår därför att UHÅ ges i uppdrag att göra en översyn av bildkunskapens ställning i de olika lärarutbildningarna. Uppdraget bör även omfatta en intensifiering av forskningen och det pedagogiska utvecklingsarbetet på bildområdet.

Distributionen av videogram är en av huvudpunkterna i videogramutredningens förslag. Enligt utredningen behövs en kombination av direkta samhällsinsatser och ett ansvar från de kommersiella distributionsföretagen att hålla ett seriöst sortiment. En förutsättning för det senare är att alternativa program finns tillgängliga.

Enligt utredningen är det önskvärt att televisionsprogram från programbolagen inom Sveriges Radio-koncernen i stor utsträckning kan distribue-

ras som videogram. Det är angeläget, framhåller utredningen, att videogramdistributionen genomförs i sådana former att risken för att den negativt påverkar innehållet i företagets etersändningar blir så liten som möjligt.

När det gäller de former i vilka Sveriges Radio-koncernens videogramverksamhet skall bedrivas skisserar utredningen tre alternativ, nämligen att programbolagen själva svarar för verksamheten, att ett särskilt företag för videogramdistribution upprättas inom koncernen samt att ett nytt företag med folkrörelseanknytning upprättas utanför SR.

Utredningen diskuterar också olika möjligheter att förbättra distributionsmöjligheterna för program som produceras utanför Sveriges Radio-koncernen.

Utredningen lägger fram ett förslag om videogramdistribution från bibliotek. Bibliotekstjänst AB bör svara för en rad centrala samordningsfunktioner. I samband med att företaget får en central roll i detta sammanhang är det enligt utredningen önskvärt med ett visst statligt engagemang i företaget. De program som skall distribueras genom biblioteken bör kunna komma från flera olika håll, bl.a. SVT, UR, Svenska Filminstitutet, andra svenska film- och videoproducenter, statliga och kommunala teatrar, statliga myndigheter och affärsdrivande verk samt utländska film- och TV-företag. Urvalet av program bör göras av varje bibliotek.

Utredningen föreslår tre olika former för visning av programmen. De bör kunna visas i bibliotekens lokaler, de bör kunna lånas hem av enskilda låntagare eller av institutioner och organisationer och de bör på beställning av allmänheten kunna sändas genom kabel från biblioteken till bostadsområden och institutioner. Man bör kunna pröva om hemlån av videogram, till skillnad från boklån, skall finansieras genom avgifter.

Videogrammen kan få stor betydelse för olika grupper av handikappade, anser utredningen. Tillgängligheten ökar om bl.a. TV-programmen kan lånas från bibliotek. För utvecklingsstörda kan det ibland behövas särskilt utformade program. Ett speciellt ansvar för produktion av program för de handikappades behov bör åvila UR.

För hörselhandikappade bör specialproducerade videogram likställas med handikapphjälpmedel som behövs för att de skall kunna tillgodogöra sig information. Rikscentralen för pedagogiska hjälpmedel för särskolan i Umeå bör erhålla särskilda resurser för videotekniken t. ex. genom samarbete med televisionen eller universitetet eller en medieverkstad. För intern programproduktion inom handikapporganisationer kan mindre videoverkstäder upprättas på särskolor eller folkhögskolor eller i studieförbundens och organisationernas egen regi.

För att pröva möjligheten att använda videogram som ett medium för vidgad yttrandefrihet, förbättrad kommunikation och ökad medvetenhet

föreslår videogramutredningen en treårig försöksverksamhet med medieverkstäder på tio orter i landet.

Utredningen anser att det finns behov av ett centralt register för bildprogram. Ett sådant register skulle kunna utnyttjas av t.ex. ALB, smalfilmsdistributörerna, utbildningsväsendet och företag i Sveriges Radio-koncernen. Utredningen föreslår att ett databaserat register inordnas i ALB:s organisation. Anmälan till registret bör vara obligatorisk för alla bildprogram som har gjorts tillgängliga för allmänheten och frivillig för övriga. Uppbyggnaden av registret, inkl. en inledande studiefas, beräknas ta tio år.

Den tekniska utvecklingen på medieområdet går snabbt och kan skapa nya och oförutsedda problem. Det finns därför enligt utredningens uppfattning behov av ett organ som har till uppgift att följa och informera om utvecklingen på medieområdet samt att initiera forskning, göra utredningar och lägga fram förslag med anledning av denna utveckling.

Utredningen redovisar några olika beräkningar av kostnaderna för förslaget om biblioteksdistribution. Enligt ett lägre alternativ, enligt vilket 185 programtitlar sprids till 100 biblioteksenheter, skulle den centrala kostnaden bli ca 1 milj. kr. Ett högre alternativ, med innebörden att 370 titlar sprids till 300 deltagande biblioteksenheter, skulle kosta ca 4,7 milj. kr. centralt. Beräkningarna är osäkra främst på grund av osäkerhet om upphovsrättsliga kostnader. De årliga lokala driftkostnaderna, inkl. kapitalkostnader för utrustning, uppskattas till sammanlagt 2,8 milj. kr. enligt det första alternativet och 10 milj. kr. enligt det andra. För varje deltagande bibliotek skulle totalkostnaden bli 38 000 kr. i första alternativet och 49 000 kr. i det andra.

Dessa beräkningar tar inte hänsyn till en eventuell kabeldistribution. Om ett bibliotek skall vara anslutet till t.ex. fyra centralantennanläggningar uppgår årskostnaden till ca 34 000 kr.

Utredningen betonar att biblioteksdistributionen måste byggas ut snabbt om kostnaderna per användare skall bli rimliga. Därför föreslår utredningen att staten tar ansvaret för investerings- och driftkostnader under det första verksamhetsåret mot att resp. kommun åtar sig den fortsatta driften under ett visst antal år därefter. Det statliga bidraget skulle kunna administreras av statens kulturråd.

Det föreslagna centrala registret föreslås bli finansierat av staten. Initialkostnaden beräknas till 800 000 kr. i 1980 års priser, och den årliga driftkostnaden till 610 000 kr. Det skall inte kosta något att anmäla bildprogram till registret, men uttag av information ur registret skall vara förenat med en avgift, förslagsvis 1 kr. per transaktion.

För den föreslagna försöksverksamheten med medieverkstäder räknar utredningen med en investeringskostnad om 200 000–300 000 kr. per medieverkstad. Driftkostnaderna uppskattas till ca 200 000 kr. per år inkl.

kapitalkostnader men utan lokalhyra. Kostnaden för försöksverksamheten föreslås bli delad mellan staten, som föreslås svara för hälften, samt kommuner, landstingskommuner och lokala organisationer.

I en särskild skrift som inlämnats efter slutbetänkandet presenterar videogramutredningen två uppsatser, Video som konstnärlig resurs och Museerna och videogrammen, som har skrivits på utredningens uppdrag.

I den ena uppsatsen görs en genomgång av olika användningsområden av videotekniken för bildkonstnärer och andra konstnärsgrupper. Videogrupper i Sverige och andra länder presenteras. Som angelägna önskemål på detta område anges en förbättrad utbildning, resurser för forskning och utveckling, medel för videoverkstäder m. m. och stöd till de videogrupper som finns.

I den andra uppsatsen presenteras de användningsområden som videogrammen har inom museerna. Främst betonas videoteknikens betydelse för dokumentation och presentation av museernas samlingar. Behovet av samverkan mellan olika museer framhålls. I uppsatsen påpekas att museernas videogramverksamhet bör vara en angelägenhet under statens kulturråds ansvarsområde.

2.4 Allmänt om 1982 års film- och videoavtal

1963 års filmavtal mellan staten och filmbranschens organisationer har under snart tjugu år utgjort en grundval för den svenska filmpolitiken. Efter ett förberedelsearbete, som bl. a. har omfattat utarbetandet av departementspromemorian Den svenska filmpolitiken. Lägesbeskrivning och probleminventering samt tillkallande av en filmpolitisk beredning, har staten sagt upp detta filmavtal till upphörande den 1 juli 1983. Parterna har därefter fört förhandlingar om stiftelsen Svenska Filminstitutets fortsatta verksamhet och om möjligheterna att behålla ett liknande avtalsförhållande även efter den nuvarande avtalsperiodens slut.

Under senare tid har videogramtekniken fått en ökad betydelse för produktion, spridning och visning av film. Inte minst har videogrammen kommit att fungera som ett alternativ för allmänheten till biografbesök som på kort tid har nått en avsevärd omfattning. Med hänsyn härtill har förhandlingarna om ett nytt filmavtal kommit att föras under medverkan också av företrädare för videobranchen.

Även televisionen har en viktig roll, både som distributionskanal för film och som producent av filmer av olika slag. I syfte att stärka samarbetet mellan televisionen och filmen har överläggningar hållits med SVT om företagets insatser på filmområdet.

Mellan filmbranschen genom Sveriges Biografägareförbund, Folkets Husföreningarnas Riksorganisation, Föreningen Våra Gårdar, Sveriges Filmthyrareförening u.p.a. och Föreningen Sveriges Filmproducenter,

videobranchen genom föreningen IFPI-VIDEO och staten har den 2 mars 1982 träffats ett nytt avtal, benämnt 1982 års film- och videoavtal.

Jag avser att i ett annat sammanhang föreslå regeringen att godkänna avtalet.

I en allmän inledning till det nya avtalet slår parterna fast att stiftelsen Svenska Filminstitutet skall bestå. Som jag har redovisat tidigare har staten kommit att svara ekonomiskt för en inte oväsentlig del av institutets verksamhet. Institutet är ett centralt instrument för den statliga filmpolitiken. Enligt min mening bör institutet också fortsättningsvis få statliga bidrag. I det följande kommer jag att föreslå att vissa statliga insatser på film- och videoområdena skall göras i institutets regi. Jag finner det därför motiverat att ge en förhållandevis utförlig orientering om verksamheten inom institutet enligt det nya avtalet.

I den nämnda allmänna inledningen utsäger parterna att stiftelsen Svenska Filminstitutet, utöver de ändamål som den har enligt nuvarande avtal, skall ha till ändamål att öka intresset hos allmänheten för film, att främja spridning och visning av värdefull film samt att följa den tekniska utvecklingen på filmområdet. Parterna är vidare ense om att verksamheten förutom med biografavgifter också skall bekostas med avgifter på inspelade videogram och att statsbidrag även i fortsättningen bör utgå till stiftelsen. Parterna konstaterar också att villkoren för verksamheten skall utformas så att en effektiv och överblickbar medelsförvaltning kan komma till stånd.

Vid sidan av de regler och villkor som gäller för stiftelsen och för avgifterna till stiftelsen är parterna också överens om att verka för att företag inom film- och videobranscherna medverkar till att värdefulla filmer når en vid spridning.

I samband med avtalet kommer en särskild överenskommelse att slutas mellan SVT och Svenska Filminstitutet. SVT förbinder sig att, under den tid då 1982 års film- och videoavtal är i kraft, dels erlægga ett visst årligt belopp för användning enligt bestämmelserna i avtalet, dels satsa ett visst belopp på förvärv av visningsrätten till svenska långfilmer samt samproduktioner av svenska långfilmer.

1982 års film- och videoavtal ansluter i sina huvuddrag till uppbyggnaden av 1963 års filmavtal. I avtalet anges bl. a. stiftelsens ändamål, de viktigaste bestämmelserna om stiftelsens organisation, regler om biografavgifter och videoavgifter samt grunderna för förvaltningen och användningen av stiftelsens medel och regler om ikraftträdande, ändring och upphörande av avtalet. I särskilda bilagor till avtalet har intagits bl. a. närmare regler för den verksamhet som syftar till att främja värdefull svensk filmproduktion samt att främja spridning och visning av värdefull film. Det finns också ett antal protokollsanteckningar. I avtalet likställs videogram med film i alla de fall där det är praktiskt lämpligt och motiverat. Jag återkommer längre fram till avtalets innehåll på olika punkter.

Parterna har enats om att det nya avtalet skall träda i kraft redan den 1 juli 1982 och gälla till och med den 30 juni 1991. Härigenom förkortas löptiden för 1963 års filmavtal med ett år.

2.5 Filminstitutets ställning

Svenska Filminstitutet har sedan sin tillkomst haft en central roll i svensk filmpolitik. Institutets stöd i olika former till svensk filmproduktion har gjort det möjligt att behålla en svensk filmproduktion med rimliga kvalitetsambitioner. Filminstitutets verksamhet för att bevara och levandegöra det filmkulturella arvet är av hög internationell klass. Filminstitutet gör också viktiga insatser för att sprida kännedom om svensk film utomlands.

Under 1970-talet har viss statlig filmstödjande verksamhet organiserats utanför Filminstitutets ram. Det gäller bidragsgivning till försök med filmvisning i nya former m. m., viss barnfilmverksamhet, projektbidrag till viss filmproduktion samt försöksverksamhet med frakttöd för film. En bidragande orsak till att dessa verksamheter har förlagts utanför institutet är att det har bedömts olämpligt att anförtro bidragsfördelning och bedömning av uppgifter åt ett organ som självt bedriver verksamhet på de områden som bidragen eller bedömningen avser.

Erfarenheten visar att denna organisationsmodell har vissa nackdelar. Kunskaper och erfarenheter sprids inte på ett naturligt sätt mellan olika delar av det filmpolitiska fältet. Ansvarsfördelningen uppfattas som oklar, inte minst av dem som berörs av besluten. Genom att ansvar och resurser har fördelats på olika organ finns det risk för att möjligheterna till samspel mellan olika åtgärder inte utnyttjas i så stor utsträckning som skulle vara möjligt.

En huvudtanke i det nya avtalet är därför att Filminstitutets uppgifter som centralt organ för filmen skall betonas starkare. Avsikten är att ansvaret för flertalet av de statliga åtgärder som i dag ligger utanför institutet skall föras dit. Som jag närmare kommer att utveckla under avsnittet om finansieringsfrågor lämnar vidare reglerna för resursfördelning ett betydande utrymme för Filminstitutets styrelse att avväga insatserna mellan olika områden. Styrelsen får på detta sätt ett reellt ansvar för hur olika behov inom filmområdet tillgodoses. En viktig nackdel med den nuvarande splittrade organisationen bortfaller därmed.

Det ligger emellertid enligt min mening onekligen ett problem i att institutet på så sätt får flera roller som kan vara svåra att förena. Inom institutets ram kommer sålunda i fortsättningen att rymmas såväl produktion av film för barn som granskning av sådan film med syfte att ge information till användarna. Det är självklart att den sistnämnda verksamheten måste bedrivas opartiskt, utan koppling till institutets produktionsintressen. Samma sak gäller på de övriga områden där institutet bedriver

en egen verksamhet. Jag återkommer till dessa frågor under de olika avsnitten, men jag vill redan nu förutskicka att ett antal oberoende beslutsorgan enligt avtalet skall inrättas för att besluta i ärenden av här avsett slag.

2.6 Produktionsfrågor

En central filmpolitisk uppgift är att slå vakt om den svenska filmproduktionen. Det krävs en livaktig svensk filmproduktion om vi skall kunna behålla och uttrycka vår nationella särart inom ett område som i så hög grad domineras av multinationell produktion, avsedd för en världsmarknad. Filmens betydelse för att sprida kunskap om Sverige till andra länder har stor betydelse.

Filmkonstens utveckling beror till sist på kreativiteten och kunnandet hos alla dem som är verksamma inom filmproduktionen. Bra filmer skapas inte genom administrativa åtgärder eller politiska beslut. Däremot är det viktigt att de regler som skall gälla för stöd till filmproduktionen är sådana att de gynnar en positiv utveckling.

Som jag har nämnt i det föregående finns det två synpunkter som det är särskilt viktigt att framhålla i samband med stödet till svensk filmproduktion. Den ena gäller produktionens omfattning, den andra avser inriktningen på kvalitetsproduktion.

Det är väsentligt att en tillräcklig produktionsvolym kan upprätthållas. På så sätt kan vi i Sverige behålla de kvalificerade filmarbetare och tekniska resurser som behövs för ett löpande produktionsarbete. Om antalet arbetstillfällen inom olika former av filmproduktion, särskild videoproduktion och produktion för televisionen, är tillräckligt stort kan de som är yrkesverksamma satsa på en personlig utveckling inom yrkesområdet. På så sätt tar vi bäst till vara de kreativa resurserna inom det svenska filmlivet. Det är också viktigt att inte den egentliga spelfilmsproduktionen har en allt för liten omfattning

Det är emellertid inte möjligt att enbart genom offentligt produktionsstöd garantera en viss produktionsvolym. I stället är det angeläget att de offentliga insatserna kan samspela med andra tillgängliga resurser inom och utom landet.

En förutsättning vid tillkomsten av det nya avtalet har varit att produktionsstödet i dess helhet skall vara inriktat på kvalitetsfilm i vid mening. Filmer utan kvalitetsambition skall alltså inte kunna få offentligt produktionsstöd. Den nuvarande F-fonden, som ger generella produktionsgarantier till svenska långfilmer har inte någon motsvarighet i det nya avtalet. Allt garantistöd är inriktat på filmer med en konstnärlig inriktning. Genom avtalet öppnas vidare en möjlighet för Filminstitutets styrelse att avsätta medel för förhöjda produktionsgarantier till filmer som har en klart konstnärlig inriktning. Härmed bör även producenter med begränsade ekono-

miska resurser få möjlighet att producera konstnärligt värdefulla filmer. De ökade resurserna för produktionsgarantier gör att Filminstitutets behov av att uppträda som delfinansiär för svenska långfilmer minskar. Det blir därmed möjligt för institutet att särskilt engagera sig i produktionen av filmer där institutet bör känna ett särskilt ansvar. Det kan gälla debutantverk, dokumentärfilmer eller filmer som av andra skäl kan ha svårt att hävda sig i en lönsamhetsinriktad produktion men som bör produceras av kulturpolitiska skäl. På detta sätt betonas institutets uppgift att främja återväxten bland filmarna och att slå vakt om genrer som har särskilt svårt att fortleva på marknadens villkor.

Sammantaget innebär dessa förändringar en ökad inriktning mot kvalitetsproduktioner i jämförelse med motsvarande stödformer i 1963 års avtal. Det finns därmed enligt min mening inte tillräckliga skäl att behålla den ordning med kvalitetsbidrag som finns i nuvarande avtal. Kvalitetsbidragen kan sägas komplettera ordningen med förhandsstöd genom att de ger möjlighet att premiера ett gott resultat. Å andra sidan finns det inga garantier för att kvalitetsbidragen verkligen används till fortsatt filmproduktion. I den mån kvalitetsbidragen tillfaller filmer som har producerats av Filminstitutet eller som har erhållit produktionsgaranti från institutet blir effekten av bidragen främst en omfördelning mellan institutets olika fonder.

Det minskande antalet biografbesök under senare tid har lett till vissa påfrestningar på stödformerna för långfilmsproduktionen. Filminstitutets avgiftsinkomster har inte ökat i takt med kostnadsstegringarna samtidigt som tillgången på riskvilligt produktionskapital utanför institutet har varit låg. Under en tid har institutets egna produktionsmedel kommit att svara för en avsevärd del av finansieringen av den svenska långfilmsproduktionen. Ett så omfattande åtagande har dock visat sig inte vara möjligt i längden, utan institutet har tvingats inskränka sina engagemang. Under verksamhetsåret 1980/81 försämrades behållningen i fonderna för institutets egen produktion och garantistöd med sammanlagt ca 20 milj. kr.

I föregående års budgetproposition (prop. 1980/81:100 bil. 12 s. 68) betonade jag att Filminstitutet genom lämpliga åtgärder såsom förbättrad planering och kostnadskontroll och utökat samarbete med utomstående finansiärer bör se till att produktionsresurserna används effektivt. Några av de svårigheter som institutet har drabbats av kan emellertid ha samband med det sätt på vilket resurserna för produktionsstöd anvisas i 1963 års filmavtal. En ambition vid utarbetandet av 1982 års avtal har därför varit att uppnå en förenkling av stödformerna.

Den viktigaste allmänna stödformen för svensk långfilmsproduktion i det nya avtalet är förhandsstöd i form av selektiva produktionsgarantier. Enligt det nya avtalet ankommer det på Filminstitutets styrelse att utforma närmare regler för produktionsgarantiernas konstruktion, i vissa fall i samråd med Föreningen Sveriges Filmproducenter. Det är enligt min me-

ning angeläget att konstruktionen blir sådan att normalt ingen ytterligare finansiering från Filminstitutet skall behövas. Detta talar för att garantierna bör täcka en ganska stor del av kostnaderna. Å andra sidan bör inte garantinivån sättas så högt att producentens risk helt försvinner eller så att antalet produktioner som inom en given resursram kan stödjas blir allt för litet. När styrelsen utformar dessa bestämmelser bör man vidare överväga sådana regler att Filminstitutet för de produktioner som blir ekonomiskt framgångsrika och för vilka produktionsgarantier har beviljats tillförsäkras en viss andel av intäkterna även sedan de totala produktionskostnaderna täckts. Som jag tidigare har nämnt har i avtalet införts en möjlighet för institutets styrelse att, av de resurser som är avsedda för stiftelsens produktionsengagemang, föra över medel till förhöjda produktionsgarantier till filmer som har en klart konstnärlig inriktning. Inte heller i detta fall bör emellertid garantin sättas så högt att producentens risk helt försvinner.

Beslut om produktionsgarantier till långfilmer skall fattas av endera av två garantinämnder som har en fristående ställning i förhållande till institutets styrelse. I likhet med vad som f. n. gäller för H-fondsstyrelserna skall dessa ha olika sammansättning på så sätt att i den ena garantinämnden majoriteten av ledamöter och suppleanter utses av filmbranschen och en minoritet av Svenska Teaterförbundet, medan ordningen är den omvända i den andra garantinämnden. Det nya avtalet är utformat på ett sådant sätt att produktionsgarantier skall bokföras som kostnad så snart de har beviljats. Den totala ramen för produktionsgarantier kommer på så sätt inte att överstiga tillgängliga medel. Förutsättningarna för överskådlighet och god hushållning i Filminstitutets ekonomiska förvaltning bör därmed förbättras avsevärt.

Med sådana regler för produktionsgarantierna kommer behovet för Filminstitutet att med hjälp av medel för den egna produktionen uppträda som delfinansiär för svenska långfilmer att minska. Detta ger institutet möjligheter att, på sätt som jag har angett i det föregående, särskilt inrikta sitt engagemang på kulturpolitiskt värdefull produktion som har särskilt svårt att fortleva på marknadens villkor.

Den särskilda inriktningen av Filminstitutets egen produktion uttrycks i bilaga 3 till avtalet på så sätt att produktionen skall ha en klart konstnärlig inriktning. Den skall omfatta såväl filmer för biografvisning som filmer som med avseende på format och ämnesinnehåll i första hand är avsedda att distribueras på annat sätt. Behovet av film för barn och ungdom skall särskilt beaktas. Lägst tio procent av tillgängliga medel skall användas till kortfilm, företrädesvis för barn.

Därutöver regleras inte närmare hur institutet skall anordna produktionsverksamheten utan detta blir en fråga för institutets styrelse att bestämma. Jag utgår från att institutet fullföljer och vidareutvecklar de tidigare strävandena att lägga ut produktionsuppdrag på företag och personer

utanför institutet och att institutet utformar verksamhetsformerna efter samråd med de parter som berörs av produktionsverksamheten.

Vid sidan av produktionsgarantierna för långfilm finns i det nya film- och videoavtalet särskilda resurser avsatta för produktionsgarantier till svenska kortfilmer. Beslut om garantier fattas av en särskild garantinämnd för kortfilm. Reglerna för produktionsgarantier för kortfilm och för garantinämndens arbete och sammansättning fastställs av institutets styrelse i samråd med Svenska Teaterförbundet. Minst hälften av det årliga garantibeloppet skall avse kortfilm för barn.

Genom de nya produktionsgarantierna för kortfilm tillgodoses huvuddelen av de behov som har fyllts av konstnärsnämndens projektbidrag till produktion av film. Det framstår därför som motiverat att minska anslaget till konstnärsnämnden för denna verksamhet. Jag anser dock att konstnärsnämnden även i fortsättningen bör kunna använda vissa resurser för projektbidrag på filmområdet. Jag avser att senare, under avsnittet om anslagsberäkningar, förorda att ett anslag av 315 000 kr. anvisas till konstnärsnämnden för detta ändamål.

Enligt en protokollsanteckning till avtalet får styrelsen av de medel som är avsedda för institutets eget produktionsengagemang besluta om bidrag till en eller flera filmverkstäder. Att ställa resurser till förfogande i filmverkstadens form kan vara ett lämpligt sätt att lämna stöd till oprövade filmare och andra som har behov av att använda filmen för experiment eller dokumentation. På detta sätt kan även behovet av en resurs för konstnärliga experiment med videomediet tillgodoses. Det bör ankomma på styrelsen att väga insatserna på detta område mot behovet av produktionsstöd i annan form.

2.7 Spridning och visning av värdefull film

Filmutbudet på de svenska biograferna hänger samman med de marknadsmässiga förutsättningarna. I storstäderna, där publikunderlaget är tillräckligt stort även för "udda" filmer är biorepertoaren omväxlande och omfattar film för alla smakriktningar. På mindre orter smalnar utbudet. Det är främst filmer som kan väntas dra en tillräckligt stor publik för att visningen skall bära sig ekonomiskt som visas på sådana platser. Filmer som attraherar mindre delar av publiken kommer sällan dit.

Sedan lång tid tillbaka har filmintresserade människor som inte har låtit sig nöja med den gängse repertoaren gjort ansträngningar för att få se också den film som bara visats på storstadsbiograferna. Ur sådana ansträngningar bildades filmstudiorörelsen. Samma krafter ligger bakom Bio Kontrast, Bio 16 och Folkets Bio.

Det ligger i sakens natur att de kvalitetsfilmer som inte bedöms kommersiellt lönsamma att visa i första hand är de som inte är mest lättillgängliga. Det kan fordras en viss vana vid denna typ av film för att t. ex. uppskatta

tidsförskjutningar, ett symbolfyllt bildspråk eller en inträngande psykologisk skildring. För den som främst är van vid händelsefyllda "actionfilmer" framstår dessa filmer ibland som tråkiga eller obegripliga.

Därför räcker det normalt inte med att göra kvalitetsfilmerna tillgängliga på biograferna eller i andra sammanhang. Det krävs också att det finns människor med intresse och engagemang som kan ta ansvar för att filmerna verkligen får möta sin publik.

Här har självfallet föreningslivet en viktig uppgift. Inom organisationer med filmverksamhet som huvudintresse, men också inom andra slags föreningar finns kunniga och ideellt inriktade människor för vilka ett aktivt arbete med kulturspridning framstår som naturligt. Även kommunalt bedriven verksamhet kan vara viktig i detta sammanhang.

Stödåtgärder som syftar till att förbättra möjligheterna att visa kvalitetsfilm måste därför främst vara inriktade på att främja en rad olika lokala aktiviteter. Ingenting kan ersätta engagemanget och idealiteten hos många lokala kvalitetsfilmvisare men det bör vara möjligt att genom lämpligt utformade stödåtgärder på olika sätt underlätta de lokalt verksamma filmentusiasternas arbete.

Den nu förda statliga politiken har i långa stycken detta syfte. Statligt stöd till "filmvisning i nya former" infördes fr. o. m. budgetåret 1975/76. Sådant stöd utgår till de verksamheter som jag nyss nämnde samt till viss verksamhet för invandrare och barn. Avsikten med det statliga stödet är att det skall användas för centrala insatser för att underlätta arbetet för dem som är verksamma lokalt. Exempel på sådana insatser kan vara bevakning och dokumentation av filmutbudet, samordning och organisation av filmbokning, metodutveckling, utformning av projekt och kampanjer, ledarutbildning och information samt andra organisatoriska uppgifter.

Tanken bakom denna inriktning hos den statliga politiken är att om de lokalt verksamma avlastas uppgifter som lämpligen kan skötas gemensamt inom t. ex. en hel organisation kan de bättre koncentrera sina krafter på det som bara de kan utföra, nämligen att se till att kvalitetsfilmen får möta sin publik.

Bl. a. till följd av den statliga politiken har det varit möjligt att under andra hälften av 1970-talet bygga upp och säkerställa verksamhet med kvalitetsfilmvisning inom flera olika organisationer. Genom den import och speciella form av distribution som sker inom i första hand Bio 16 och Folkets Bio har det blivit möjligt att nå ut med ett kvalitetsfilmutbud också till orter utan biograf, samtidigt som filmerna har berikat den vanliga biorepertoaren. De statliga åtgärderna har förbättrat förutsättningarna att visa kvalitetsfilm i landet.

Som jag har berört inledningsvis finns det ett samband mellan utvecklingen på hemvideomarknaden och möjligheten att visa film. Det är sannolikt att den ökade videokonsumtionen är en av de faktorer som leder till ett

minskat antal biobesök och därmed till en minskad lönsamhet på biograferna vilket i sin tur kan resultera i att visningsställen för film försvinner.

En sådan utveckling bör motverkas av flera skäl. Med dagens teknik är det bara biografen som kan förmedla en fullödlig filmupplevelse. Återgivningen av biograffilm på videogram ger i bästa fall en aning om den ursprungliga produkten. Om biografen lägger ner verksamheten kommer vidare möjligheten att se film att drastiskt minska för alla som inte har tillgång till videospelare. Filmen är ju tillgänglig för alla som vill betala biljettpriset, medan videon kräver en omfattande investering i uppspelningsutrustning. Eftersom uppspelning av videogram normalt sker i hemmet, och möjligheterna att med dagens teknik anordna njutbara visningar i större grupper är starkt begränsade, försvåras också möjligheten för filmstudios och andra folkrorelseorganisationer att sprida kännedom om den mer kvalificerade filmen. Ett viktigt kulturpolitiskt arbete riskerar då att få sina förutsättningar drastiskt försämrade.

Bl. a. av dessa skäl finns det anledning att i det nya filmavtalet särskilt betona uppgiften att främja spridning och visning av värdefull film. Denna uppgift har som ett nytt ansvarsområde lagts på stiftelsen Svenska Filminstitutet. Särskilda resurser har i avtalet avdelats för dessa ändamål.

Som jag nyss anförde kan emellertid ett centralt organ inte ensamt åstadkomma några stora förändringar på detta område. Det fordras ett samspel mellan den centrala nivån och de olika krafter som är verksamma på det lokala planet. Jag utgår från att folkrorelser och andra sammanslutningar för spridning av värdefull film är beredda att samverka med Filminstitutet för det gemensamma målet att stärka kvalitetsfilmens ställning.

Det är emellertid också angeläget att de företag som är kommersiellt verksamma inom film- och videobranscherna tar sin del av ansvaret. De filmer, videogram och biografier som finns inom dessa företag är en väsentlig resurs som bör sättas in i de gemensamma ansträngningarna. I inledningen till avtalet ger parterna därför uttryck för sin enighet om att verka för att företag inom film- och videobranscherna medverkar till att värdefulla filmer når en vid spridning. I detta syfte bör branschernas avtalsparter verka för att ett kommersiellt utbud av värdefulla filmer finns tillgängligt i videogramform över hela landet, att värdefulla filmer på kommersiellt rimliga villkor ställs till förfogande för kvalitetsfilmvisningar och att situationen på mindre orter därvid särskilt beaktas samt att biografier på kommersiellt rimliga villkor ställs till förfogande för kvalitetsfilmvisningar som anordnas av annan än biografägaren. Dessa åtaganden är av väsentlig betydelse för Filminstitutets möjligheter att lösa sin uppgift att verka för kvalitetsfilmens spridning.

De nackdelar som enligt vad jag anförde under avsnitt 2.5 hänger samman med den splittrade organisationen på filmområdet har varit särskilt märkbara när det gäller insatser för kvalitetsfilmvisning. Det har inte funnits möjlighet att, i den grad som varit önskvärt, grunda de olika

åtgärderna på samlade behovsbedömningar eller att löpande ta till vara de kunskaper som kommer fram i verksamheten. Med en mer samlad organisation bör det bli möjligt att uppnå en större effekt av insatta åtgärder än f. n.

Som framgår av vad jag hittills har sagt innebär ansvaret för att främja spridning och visning av värdefull film att man måste arbeta genom en rad olika organisationer, företag och andra grupper. I en sådan situation är det givetvis angeläget att det organ som skall svara för verksamheten kan agera opartiskt och utan bindningar till den ena eller den andra av flera tävlande parter. Med hänsyn till att Filminstitutet har verksamhet inom en rad olika områden där konkurrens med organisationer och grupper kan förekomma måste den visningsfrämjande verksamheten förankras i organ som står fria från institutets övriga verksamhet.

Med hänsyn härtill har i avtalet och dess bilagor 4 och 5 föreskrivits att verksamheten skall handhas av två särskilda nämnder: Den ena, visningsnämnden, skall handha frågor om spridning och visning av annan värdefull film än barn- och ungdomsfilm, den andra, nämnden för barn- och ungdomsfilm, får hand om frågor som rör spridning och visning av värdefull film för barn och ungdom. De båda nämnderna skall utses av regeringen och kommer härigenom att stå helt fria i förhållande till Filminstitutet. Jag räknar med att det i dessa nämnder kommer att kunna ingå företrädare för bl. a. kommunerna, folkrörelseorganisationer och andra sammanslutningar för spridning av film samt film- och videobranscherna.

I bilagorna anges i huvuddrag vad de medel som disponeras av resp. nämnd skall användas till. De medel som visningsnämnden har till förfogande skall användas för verksamhet som syftar till att öka möjligheterna att se och att öka intresset för värdefull film. Det bör vara möjligt att finansiera import, spridning, marknadsföring eller andra åtgärder som syftar till att väcka intresse för kvalitetsfilmen. För nämnden för barn- och ungdomsfilm gäller i huvudsak motsvarande bestämmelser utom att granskning och informationsverksamhet nämns särskilt. Inom ramen för dessa allmänt hållna regler och de ytterligare riktlinjer som kan komma att meddelas av regeringen ankommer det på resp. nämnd att utforma verksamheten.

Den verksamhet med olika visningsfrämjande åtgärder som f. n. pågår i statlig regi bör upphöra med utgången av budgetåret 1981/82. Därefter bör ansvaret övertas av institutet. När det gäller de bidrag som utgår till vissa organisationer för visning av kvalitetsfilm har verksamheten i vissa fall nått en sådan stadga att den bör vara tillförsäkrad fortsatt stöd av viss omfattning. Detta bör i så fall anges som villkor för statsbidrag till stiftelsen. F. n. anser jag att verksamheten inom Sveriges förenade filmstudios samt Bio Kontrast-verksamheten inom Folkets Husföreningarnas Riksorganisation fyller de krav man kan ställa i detta hänseende. Vad gäller övriga bidragsmottagare bör visningsnämnden resp. nämnden för barn-

och ungdomsfilm väga omfattningen av fortsatt bidragsgivning mot behovet av insatser på andra områden, med beaktande av vad jag i det föregående har anfört om vikten av att man i verksamheten utnyttjar lokalt förankrade organisationer. Det är angeläget att ta tillvara de positiva erfarenheter som har vunnits av den hittillsvarande verksamheten med filmvisning inom föreningsliv och folkrörelser.

Barnfilmrådet, som i administrativt hänseende är knutet till statens ungdomsråd, har byggt upp en verksamhet med granskning av film för barn. Granskningsomdömena har samlats i särskilda kataloger. Syftet med granskningen är att kunskaper om filmutbudet skall spridas till dem som arbetar med film för barn. I barnfilmrådets regi anordnas konferenser där man förutom att informera om resultatet av granskningen också tar upp andra frågor om barn och film.

Enligt min mening fyller granskningen ett behov när det gäller att ge dem som arbetar med barnfilmverksamhet inom organisationer, kommuner m.m. en orientering inom det ofta förvirrande utbudet av filmer för barn. Hittills har granskningen främst rört filmer som har funnits tillgängliga att hyra på 16 mm för interna visningar. Den grupp som hyr sådan film är relativt avgränsad, och kan därför lätt nås av information som är avsedd för den.

Den snabba tillväxten av videogrammarknaden har skapat en ökad valfrihet för hemmen. Man är inte längre hänvisad till de filmvisningar som arrangeras på biografier eller i andra sammanhang eller till televisionens utbud, utan kan inom ramen för det utbud som finns tillgängligt på orten själv välja program. Som jag nämnde tidigare bör film- och videobranschernas åtagande att verka för spridning av värdefulla filmer bl. a. kunna leda till att sådana filmer kommer att finnas tillgängliga i videogramform över hela landet. Rätt utnyttjad bör valfriheten alltså kunna leda till förbättrade möjligheter att få se bra film.

De ökade valmöjligheterna måste emellertid hanteras med ansvar. Detta gäller särskilt föräldrarnas ansvar för vad deras barn och ungdomar får se. Det är självklart att föräldrar inte bör medverka till att barn får se sådana videogram med våldsinslag som enligt lagen (1981:485) om förbud mot spridning av filmer och videogram med våldsinslag inte får lämnas ut till barn under femton år. Men det är också angeläget att föräldrarna hjälper barnen genom att välja och sova i det övriga utbud av film för barn och ungdom som finns på videomarknaden. Här bör en granskningsverksamhet som motsvarar den som nu bedrivs i barnfilmrådets regi kunna få en ny och viktig uppgift genom att sprida information till föräldrarna om de filmer för barn och ungdomar som finns att hyra i videofilm.

I samband med att 1982 års film- och videoavtal träder i kraft bör ansvaret för granskningsverksamheten föras över till Filminstitutet och där handhas av dess nämnd för barn- och ungdomsfilm. Något nytt barnfilm-

råd bör alltså inte förordnas när den nuvarande mandattiden löper ut den 30 juni 1982. För att omställningssvårigheterna skall minskas bör emellertid den personal som arbetar med dessa uppgifter hos statens ungdomsråd under en övergångstid av ett år fortfarande vara anställd hos ungdomsrådet. Personalen kommer givetvis att redan fr. o. m. den 1 juli 1982 följa direktiv från institutets nämnd för barn- och ungdomsfilm, på motsvarande sätt som den nu arbetar under barnfilmrådets ledning. Statsbidrag till lönekostnader m. m. för personalen bör alltså för budgetåret 1982/83 anvisas till statens ungdomsråd. Fr. o. m. den 1 juli 1983 bör emellertid motsvarande resurser tillföras Filminstitutet, varvid de personer som f. n. arbetar med dessa frågor hos statens ungdomsråd om de så önskar bör beredas fortsatt anställning hos institutet.

Jag övergår nu till att behandla frågan om försöksverksamheten med fraktstöd för film.

Huvudsyftet med försöket är att utröna om det är möjligt att med hjälp av fraktfrielse för kvalitetsfilm åstadkomma ett bättre och mer omväxlande filmutbud utanför storstäderna. Verksamheten, för vilken gäller förordningen (1978: 223) om fraktstöd för film, går så till att statens biografbyrå, i samband med att filmerna granskas för offentlig visning, beslutar vilka filmer som skall kunna erhålla fraktfrielse. En biografägare som visar dessa filmer erhåller ersättning för fraktkostnader av biografbyrå. Under försöksperioden är verksamheten begränsad till vissa regioner, tillsammans ungefär en fjärdedel av landet.

Statens biografbyrå har redovisat erfarenheterna av försöksverksamheten. Byrån konstaterar att en del fraktstödda filmer visserligen har visats på många orter, men att det främst torde röra sig om filmer som hade blivit publiksuccéer även utan stöd. En påfallande stor andel av filmerna har visats mycket litet eller inte alls inom stödområdena. Effekten på biografrepertoaren har alltså varit ringa.

När det gäller orsaken till detta pekar biografbyrån på att stödbeloppet per visad film har varit litet. Administrativa problem och bristfällig information kan också ha inverkat.

Biografbyrån föreslår att försöket med fraktstöd fortsätter, men att vissa ändringar görs i stödets konstruktion. Stödbeloppet bör inte längre vara begränsat till fraktkostnaden utan beräknas schablonmässigt utifrån biografernas samtliga kostnader.

Remissyttrandena över biografbyråns rapport redovisas i det följande under avsnittet om anslagsberäkningar. Reaktionen har varit blandad. Några remissinstanser instämmer i slutsatsen att stödet inte har haft någon effekt på repertoaren, medan andra anser att en sådan effekt föreligger i vissa fall, eller att försöksperioden har varit för kort för att säkra slutsatser skall kunna dras. När det gäller den fortsatta verksamheten anser Sveriges Biografägareförbund och Sveriges Filmuthyrareförening att biografbyråns förslag till förändrade regler skall tillämpas under en fortsatt försöksperiod

om minst tre år, omfattande hela landet. Också Folkets Husföreningarnas Riksorganisation och Riksföreningen Våra Gårdar vill ha en förlängning av försökstiden och utvidgning av försöksområdet. Dessa organisationer förordar dock att nuvarande regler för beräkning av stödet tillämpas även i fortsättningen. Sveriges förenade filmstudios är tveksam till biografbyråns förslag. Organisationen pekar på behovet av en aktiv värningsverksamhet. Svenska Filminstitutet avvisar biografbyråns förslag.

För egen del kan jag konstatera att den hittills bedrivna försöksverksamheten med fraktstöd till värdefull film inte har gett något entydigt besked om möjligheterna att på detta sätt förbättra filmutbudet på biograferna. En förklaring till detta kan vara den korta försöksperioden, en annan att stödområdena inte har varit anpassade till organisationen inom filmdistributionsledet. Jag förordar därför att försöksverksamheten fortsätter under ytterligare tre år fr. o. m. budgetåret 1982/83. En viss utvidgning och justering av stödområdena bör göras, dock inte mer än att högst hälften av Sveriges län omfattas av försöksverksamheten. I övrigt bör förutsättningarna vara oförändrade, dvs. stödbeloppet bör uppgå till den frakt som biografägaren skall betala och verksamheten bör handhas av statens biografbyrå. Det bör ankomma på regeringen att, efter förslag från biografbyrån, meddela bestämmelser om försöksverksamheten. Jag återkommer i det följande till frågan om anslagsberäkningen för budgetåret 1982/83. Jag vill i detta sammanhang betona vikten av att en generell åtgärd som fraktstödet kombineras med andra insatser för att lokalt väcka intresse för de filmer som visas. Jag utgår från att biografbyrån och Filminstitutet kommer att ha ett nära samarbete i dessa frågor.

Enligt vad som har överenskommit i det nya film- och videoavtalet kan de medel som finns tillgängliga för att främja spridning och visning av värdefull film bl. a. användas för att finansiera import och distribution av film. Det ankommer på visningsnämnden resp. nämnden för barn- och ungdomsfilm att, inom ramen för avtalets bestämmelser och de ytterligare riktlinjer som regeringen kan meddela, pröva behovet av olika åtgärder och utforma regler för verksamheten. I detta sammanhang vill jag redovisa vissa överväganden angående ett eventuellt stöd till import av värdefull film.

Stöd till import av värdefull film bör vara öppet för alla importörer. Svenska Filminstitutet bedriver i dag import och distribution av värdefull film för barn och vuxna. Jag räknar med att de medel som enligt avtalet kommer att kunna användas av institutet för bl. a. administrativa basresurser för olika verksamheter kommer att göra det möjligt för institutet att fortsätta med distributionsverksamheten. När det gäller importkostnader bör Filminstitutet ha samma möjligheter som andra importörer att erhålla stöd för sin import.

Ett importstöd bör i princip vara uppbyggt som en garanti, dvs. importören bör helt eller delvis betala tillbaka erhållet stöd om filmen blir en

ekonomisk framgång. Stöd bör kunna utgå till kostnader för kopior, översättning och textning samt till dubbning och andra versioneringsåtgärder i fråga om film för barn. Behovet av särskilda versioneringsåtgärder för handikappade och invandrare bör också särskilt kunna beaktas. Stöd bör vidare kunna utgå till lanseringsåtgärder. I detta sammanhang är det angeläget att importören gör en egen insats. Importstödet bör alltså leda till att filmerna erhåller en mer omfattande lansering än vad som är normalt för filmer av det aktuella slaget. Det är också angeläget att lanseringsåtgärderna utformas så att filmerna får ökade utsikter att bli visade utanför storstadsområdena. Importstöd bör inte utgå för rättighetsköp, eftersom ett sådant stöd skulle påverka prisbildningen på visningsrätter på ett sätt som vore ogynnsamt för svenska filmimportörer.

Importstödet bör kunna utgå oberoende av det sätt på vilket en film är avsedd att distribueras, dvs. såväl till biografdistribuerad film som till film som distribueras som smalfilm eller videogram. Stödet bör vara så utformat att det underlättar att en film distribueras på olika vägar.

När det särskilt gäller film för barn vill jag fästa uppmärksamheten på den omfattande icke-kommersiella visning av barnfilm som vid sidan av den vanliga matinéverksamheten förekommer inom barnfilmstudios och annan föreningsverksamhet samt inom kommunal verksamhet. Denna bygger ofta på engagerade och osjälviska insatser från ledarnas sida. Vid utformningen av ett importstöd för barnfilm bör stor vikt läggas vid dessa distributionsmöjligheter.

I den av barnkulturgruppen år 1978 avgivna rapporten *Barnen och kulturen* förordades i fråga om stöd till import av värdefull barnfilm bl. a. att de filmer som erhållit stöd borde vara tillgängliga för alla distributörer till självkostnadspris. Om en sådan ordning kunde genomföras inom smalfilmsområdet skulle möjligheterna öka för de importerade filmerna att bli visade i olika sammanhang. Nämnden för barn- och ungdomsfilm bör därför undersöka om det är möjligt att utforma ett importstöd enligt dessa principer.

Av vad jag tidigare har anfört om videogram som distributionsform för film framgår att jag anser att videogrammen inte enbart har fördelar, såsom lätthanterligheten och de låga kostnaderna, utan även nackdelar. Jag har nämnt den låga tekniska kvaliteten och svårigheten att anordna visningar för större publikgrupper. Det framstår därför som mindre lämpligt att ersätta nuvarande stöd åt spridning och visning av kvalitetsfilm i filmform med stöd till spridning av videogram.

Däremot kan videogrammen fungera som komplement till spridningen i filmform. I en situation där en betydande del av de svenska hushållen har tillgång till videospelare är det givetvis angeläget att det finns tillgång till videogram av god kvalitet på hyrvideomarknaden. Jag har tidigare redogjort för film- och videobranschens åtagande att verka för att värdefulla

filmer når en vid spridning. Även kvalitetsfilmer som har producerats eller importerats av Filminstitutet bör komma ut på hyrvidcomarknaden.

I detta sammanhang är det emellertid av största betydelse att den omfattande programbank som finns inom den svenska televisionen blir tillgänglig i videogramform. Det är fråga om ett mycket stort antal program, ofta av hög kvalitet och med ett intresseväckande innehåll vars produktion har bekostats med TV-avgiftsmedel. I förhandlingarna med upphovsmännen om villkoren för att göra dessa program tillgängliga har nyligen en överenskommelse nåtts med Svenska Teaterförbundet. Härigenom blir ett visst antal program som har producerats av personer utanför Sveriges Radio-koncernen tillgängliga för visning i videogramform. Motsvarande förhandlingar i fråga om koncernens egna anställda har emellertid strandat och en medlingskommission har tillsatts av regeringen. Jag vill mycket starkt understryka angelägenheten av att en uppgörelse kommer till stånd också inom detta område. Om det inte sker blir det nödvändigt att överväga andra slag av åtgärder från statens sida.

Videogramutredningen har diskuterat frågan om hur televisionens verksamhet med videogramdistribution skall avvägas mot det som är televisionens huvuduppgift, att eterända program. Utredningen har betonat att verksamheten måste organiseras på ett sådant sätt att utsikterna till en lönsam videogramdistribution inte kan påverka televisionens programpolitik i eterverksamheten. Utredningens uppfattning får stöd hos många remissinstanser.

Jag har i årets budgetproposition (prop. 1981/82: 100 bil. 12 s. 170) understrukt att SR:s program i videoform bör tillföras det samlade videogramutbudet och att det får anses ingå i företagets uppgifter att medverka till detta. Viss försöksverksamhet med videoutgivning och planer på en vidgad videoverksamhet föreligger inom SVT:s ram. Med hänsyn till bl. a. de påpekanden som har gjorts av videogramutredningen, utgår jag från att regering och riksdag får pröva frågan om hur spridningen av dessa videogram skall bedrivas, innan verksamheten ges permanent form. I detta sammanhang vill jag påminna om att i Utbildningsradions uppdrag ingår att förse utbildningsväsendet och organisationslivet med TV-program i videogramform.

Videogramutredningen föreslår att en omfattande verksamhet byggs upp för att med folkbiblioteken som grund distribuera videogram. Remissreaktionen på förslaget har varit blandad. Många remissinstanser pekar på praktiska svårigheter och hävdar att de kostnadsberäkningar som utredningen redovisar är svagt underbyggda.

F. n. pågår i Södertälje ett försök i samarbete mellan kommunen och UR. Försöket innebär bl. a. att utbildningsprogram i videogramform sprids till grupper och enskilda studerande genom bibliotekens försorg. Medieutbildning är ett annat viktigt syfte med försöket.

För egen del anser jag det vara angeläget att videoteknikens positiva

sidor kan tas till vara i olika sammanhang. Bibliotek, men också skolor, organisationslivet m. m. är exempel på tänkbara miljöer där verksamhet med video kan förekomma. Videon kan ge enskilda möjlighet att få tillgång till värdefullt programmaterial, även sådant som det inte är realistiskt att tänka sig kommer att kunna spridas genom gängse kanaler för hyrvideo. Även möjligheten att använda videoteknik för gestaltning av känslor och erfarenheter och för dokumentation, borde kunna prövas seriöst. Det finns f. n. inte samhällsekonomiska förutsättningar att bygga upp en distributionsapparat av det slag som utredningen har skisserat. Inte heller förslaget om försök med lokala medieverkstäder kan förverkligas i den omfattning som utredningen har förordat. En viss begränsad försöksverksamhet bör enligt min mening ändå komma till stånd inom här berörda områden. Syftet med försöksverksamheten bör i första hand vara att pröva olika arbetsformer och distributionsvägar. Det är angeläget att de verksamheter som kommer fram genom försöken är sådana att de kan genomföras inom ramen för totalt oförändrade resurser. De medel som avsätts för försöksverksamheten bör därför i huvudsak användas för direkta försökskostnader. Inom ramen för de medel som, enligt vad jag kommer att föreslå i det följande, bör anvisas direkt till Filminstitutet för att främja spridning och visning av värdefull film räknar jag med att 2 milj. kr. bör användas för en försöksverksamhet av detta slag.

2.8 Filminstitutets övriga uppgifter

Bevakning av den tekniska utvecklingen

F. n. finns inom Filminstitutet en avdelning för teknisk information. Personalen inom avdelningen följer utvecklingen inom film, videogram och andra medier och sprider information om denna utveckling genom bl. a. seminarier och tidskriften *Teknik och Människa*.

1982 års film- och videoavtal innebär att Filminstitutet får som en av sina uppgifter att följa den tekniska utvecklingen inom filmens område. Detta blir en uppgift som institutet får fullgöra med hjälp av de resurser som står till institutets förfogande för de filmkulturella ändamål som stiftelsen skall främja i sin verksamhet.

Dessutom anvisas i avtalet särskilda medel till film- och videobranscherna för branschfrämjande ändamål. I en protokollsanteckning till avtalet sägs att dessa medel bl. a. bör användas för studium av den tekniska utvecklingen inom produktion och visning av film samt för praktiska försök på detta område. Jag utgår från att filminstitutet och branscherna kommer att samråda här om verksamhetens uppläggning.

Information m. m.

I nu gällande filmavtal finns en särskild resurs avsatt för informationsåtgärder under den s. k. D-fonden, som tilldelas 5% av biografavgifterna.

Informationsverksamhet förekommer också inom den verksamhet som finansieras med hjälp av institutets s. k. E-fond. Den nyss nämnda tekniska informationen är ett exempel på sådan verksamhet. Även stora delar av institutets övriga uppgifter, t. ex. publicering av tidskrifter och böcker, kan anses ha informationssyfte.

I det nya avtalet har åtskillnaden mellan medel för information och övriga uppgifter upphävts. I de medel som enligt avtalet skall användas för de filmkulturella ändamål som stiftelsen skall främja i sin verksamhet ingår alltså resurser som motsvarar vad som nu används för informationsverksamhet inom och utom Sverige.

I 18 § D i nuvarande avtal anges att en viss andel av de avgiftsmedel som skall användas enligt denna punkt skall disponeras av filmbranschen för vissa gemensamma ändamål. Dessa medel har förvaltats av Filmbranschens samarbetskommitté under namnet Filmbranschens Samarbetsfond. Medlen har använts för att genom PR-åtgärder, publikationer och olika kollektiva arrangemang söka stimulera intresset för film samt att befästa och utveckla filmbranschens relationer till publik och massmedier.

Som jag nyss nämnde under avsnittet om bevakning av den tekniska utvecklingen har i det nya avtalet särskilda medel avsatts till film- och videobranscherna för branschfrämjande ändamål. De informationsändamål som jag här har nämnt bör kunna tillgodoses även inom ramen för dessa medel.

Bevara och levandegöra kulturarvet på filmområdet

Främst under de senaste tjugu åren har en omfattande verksamhet byggts upp för information, dokumentation, arkiv m. m. på filmområdet. Huvuddelen av verksamheten försiggår inom Svenska Filminstitutet, även om vissa delar har kommit att bedrivas utanför institutet.

Filminstitutets bibliotek fungerar som svenskt specialbibliotek inom filmområdet. Boksamlingen omfattade 25 941 böcker vid slutet av verksamhetsåret 1980/81. Antalet löpande tidskrifter är 250. Bild- och affischarkivet och klipparkivet hos Filminstitutet innehåller ett mycket omfattande material om svensk och utländsk film. I Filminstitutets filmarkiv sparas svenska och utländska filmer. I anslutning till filmarkivet pågår också ett arbete med att restaurera sådan äldre svensk spelfilm som är gjord på brandfarligt nitratmaterial. Filminstitutets filmklubb har föreställningar dels i filmhuset, dels i Filminstitutets biografier i Filmstaden i Stockholm. Antalet besökare vid klubbens 1 271 visningar uppgick till drygt 90 000 verksamhetsåret 1980/81. Filminstitutet bedriver också en omfattande publiceringsverksamhet. Särskilt kan nämnas tidskrifterna *Chaplin* och *Teknik och Människa* samt arbetet med den svenska filmografin, som i färdigt skick skall innehålla uppgifter om alla spelfilmer som har producerats i Sverige.

Den verksamhet som jag här har angivit har stor betydelse för vårt lands

filmkultur och ligger i många fall på en internationellt hög nivå. Verksamheten bör även i fortsättningen kunna bedrivas i huvudsak inom ramen för Svenska Filminstitutets verksamhet. Enligt min mening bör staten i princip inte ingripa reglerande när det gäller omfattningen och utvecklingstakten för olika verksamhetsgrenar. Det bör alltså även i fortsättningen ankomma på Filminstitutet att inom ramen för tillgängliga resurser göra de avvägningar som erfordras.

På en punkt finns det emellertid anledning att närmare kommentera uppgifts- och ansvarsfördelningen på denna sektor.

När det gäller bevarande av filmer har, som jag har nämnt i det föregående, en omfattande verksamhet byggts upp inom Filminstitutet. Antalet titlar är f. n. ca 8000 och tillväxten är ca 300 titlar årligen. De filmer som tillförs arkivet har i de flesta fall deponerats där av sina ägare i enlighet med de internationella standardvillkor som gäller för detta område. Det är oftast fråga om kopior som har visats en längre eller kortare tid på biograferna, vilket kan leda till att de är i ganska dåligt skick. Materialet får inte utnyttjas utanför Filminstitutet men däremot i filmklubbens verksamhet.

Den 1 januari 1979 trädde lagen (1979:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar i kraft. Lagen syftar bl. a. till att säkerställa att exemplar av filmer, fonogram samt radio- och TV-program bevaras åt eftervärlden. Enligt lagens 12 § skall ett pliktexemplar av alla filmer i 16 eller 35 mm format som har godkänts av statens biografbyrå för visning vid biograföreställning lämnas till ALB. Den som har lämnat pliktexemplaret får det tillbaka sedan arkivet har framställt en kopia i form av ett videogram. Det bevarade materialet får endast utnyttjas för forskningsändamål.

Som framgår av det nyss anförda bygger bevarandet av filmer hos Filminstitutet och hos ALB på olika legala förutsättningar. Man utnyttjar olika teknik och har olika syften. Filminstitutets filmer tillförs institutet efter frivilligt åtagande medan ALB får filmerna genom lagstiftning. Bevarandet hos ALB bör därför vara fullständigt fr. o. m. att lagen började gälla. ALB utnyttjar videoband, medan Filminstitutet primärt bevarar filmen i den ursprungliga filmformen. De videokopierade filmer som har bevarats hos ALB får användas endast av forskare, medan Filminstitutets filmer har ett vidare användningsområde. I propositionen (prop. 1977/78:97) om åtgärder för att bevara skrifter och ljud- och bildupptagningar uttalade jag att jag fann det angeläget att Filminstitutet även i fortsättningen genom avtal kan ta emot och förvara film på filmbas.

Även om förutsättningarna för de båda institutionernas bevarande av filmmaterial sålunda skiljer sig åt, bör det finnas goda förutsättningar för ett nära samarbete i den praktiska hanteringen. Ett sådant samarbete har också kommit till stånd i fråga om i första hand bevarande av utländsk spelfilm.

I ett följande avsnitt kommer jag att ge en samlad redogörelse för finansieringsformer och ekonomiska förutsättningar för olika åtgärder på filmområdet. Jag räknar med att resurserna kommer att räcka till en viss nödvändig förstärkning av institutets arkivfunktioner.

2.9 Finansieringsfrågor

Nuvarande filmavtal utgår från att biografavgifterna skall finansiera de olika delarna av Filminstitutets verksamhet. Fördelningen av avgiftsmedel mellan olika ändamål regleras i avtalets 18 §. Särskilt under 1970-talets senare hälft har filmområdet också tillförts direkta statsbidrag. Dessa kan delvis ses som ett uttryck för ambitionshöjningar, delvis som en följd av att biografavgifternas utveckling inte har varit sådan att uppnådda positioner har kunnat bibehållas. Statsbidragen har förts till bestämda delar av Filminstitutets verksamhet eller till verksamhet utanför institutet.

Inför förhandlingarna om 1982 års filmavtal har det varit en strävan att utvidga finansieringsbasen för åtgärderna på filmområdet. Det har inte visat sig möjligt att öka det procentuella avgiftsuttaget på biograferna. Däremot har en överenskommelse nåtts med videobranchen om en frivillig avgift på inspelade videogram som i princip motsvarar biografavgiften. Därigenom kommer utnyttjande av film i videogramform att bidra till finansieringen av de filmpolitiska åtgärderna. Den svenska televisionen har tidigare haft en överenskommelse direkt med Filminstitutet om samarbete inom filmproduktionens område. Detta förhållande består, genom att SVT kommer att ingå ett nytt avtal med Filminstitutet. TV-bolaget förbinder sig att dels betala 5 milj. kr. i fast penningvärde till Filminstitutets allmänna verksamhet, dels satsa minst en lika stor summa i samproduktioner av och förvärv av visningsrätter till svenska långfilmer. I gengäld berättigar televisionens insats till produktionsgarantier i de fall det är frågan om en utlagd produktion där televisionen satsar högst hälften av produktionskostnaden.

Det statsbidrag som utgår till filmändamål har i årets budgetarbete av statsfinansiella skäl endast kunnat räknas upp med ett mindre belopp. På förslag av chefen för budgetdepartementet har emellertid regeringen nyligen, i en remiss till lagrådet, föreslagit en skatt på oinspelade ljud- och videokassetband. En viss del av de inkomster som kommer in från den aviserade skatten skall användas för olika åtgärder på bl. a. film- och bildområdena. Till följd av effekterna för sysselsättningen inom filmområdet, som den snabba ökningen av videoapparater i hemmen har fört med sig, är det nödvändigt med vissa statliga insatser av detta slag. Regeringen har tidigare denna dag beslutat föreslå riksdagen att av liknande skäl vissa insatser också skall göras på bl. a. musikområdet.

Genom att dessa insatser möjliggörs av skatten på oinspelade kassetter kan också deras storlek komma att variera från tid till annan. Om intäkterna minskar blir det därför nödvändigt att minska bidragsgivningen i motsvarande mån. Detta är dessutom motiverat av att en sjunkande försäljning av tomkassetter rimligen orsakas av en minskad kopiering och att därför behovet av särskild kompensation till upphovsmän m. fl. i motsvarande mån minskar.

Biografavgifterna kan beräknas till ca 40 milj. kr. Det nuvarande statsbidraget utgör inkl. frakttödet efter uppräknig ca 25,2 milj. kr. Av intäkterna från den nya skatten på oinspelade kassetter bör 8,5 milj. kr. tillfalla film- och videoområdena medan den avtalsreglerade avgiften på inspelade videogram kan beräknas inbringa 17–21 milj. kr. Televisionens bidrag är 5 milj. kr., allt per år. De samlade resurserna för film- och videoändamål uppgår alltså till 95–100 milj. kr. Beräkningarna är dock osäkra på vissa punkter, eftersom utvecklingen är svår att uppskatta.

Under det senare årtiondets reformarbete inom kultur- och utbildningsområdena har det varit en ambition att decentralisera ansvaret för verksamheten så långt som möjligt. De organ som har direkt kontakt med verksamheten har bedömts ha de bästa förutsättningarna att bedöma var behoven är störst och vilka åtgärder som har de bästa förutsättningarna att bli effektiva. Myndigheterna lämnas en betydande frihet att avgöra på vilket sätt tilldelade resurser skall användas.

Enligt min mening bör dessa principer tillämpas också på filmens område. Den nuvarande stela fondstrukturen i avtalet, som starkt har bidragit till svårigheterna att överblicka omfattningen av institutets ekonomiska åtaganden, bör ersättas med en ordning med en enda fond till vilken olika slag av inkomster kan föras. I avtalet har angivits vissa riktlinjer för hur dessa medel skall användas, men Filminstitutets styrelse lämnas en betydande frihet när det gäller att fördela resurser mellan olika ändamål.

Reglerna om fördelningen av resurser står i 32 § i 1982 års film- och videoavtal. Enligt denna skall avgiftsinkomsterna föras till en fond, till vilken även andra inkomster kan föras. Fondmedlen skall användas med lägst 20% för stiftelsens engagemang i produktion av svensk film, lägst 35% för produktionsgarantier till svenska långfilmer, lägst 5% för produktionsgarantier till svenska kortfilmer samt lägst 5% för att främja spridning och visning av svensk film. För stiftelsens gemensamma förvaltning, för administrativa basresurser för viss verksamhet samt för de övriga filmkulturella ändamål som stiftelsen skall främja i sin verksamhet skall högst 25% användas. 3% skall användas av film- och videobranscherna för branschfrämjande ändamål. Inkomster som uppkommer i produktionen skall användas i produktionen medan inkomster i övrig verksamhet skall användas i denna verksamhet. I paragrafen sägs också att det ankommer på styrelsen att av tillgängliga medel årligen avsätta de reserver som anses erforderliga. Om inkomsterna överstiger 100 milj. kr. i prisläget den 1 juli

3 Riksdagen 1981/82. 1 saml. Nr 111

Kartong: S. 33, rad 38 Står: skall 25 Rättat till: skall högst 25

S. 34, sista stycket rad 4 Står: och förordningen om Rättat till: (1928: 370) och lagen (1947: 576)

S. 47, rad 20 Står: chefen — — — föreslå Rättat till: regeringen — — — till lagrådet

1982 gäller andra procenttal. Då skall vidare ett särskilt stöd till produktion av värdefulla videogram införas.

De procenttal som jag har angett har summan 93. Jag vill vidare erinra om att för stiftelsens gemensamma förvaltning, för administrativa basresurser samt för övriga filmkulturella ändamål har i avtalet angetts en högsta procentandel. Härigenom skapas möjlighet för styrelsen att avväga insatsernas storlek mellan olika områden, utöver vad som följer av avtalet. Enligt min mening bör denna möjlighet normalt vara tillräcklig för att tillgodose uppkommande behov. Riksdag och regering har givetvis möjlighet att i form av bidragsvillkor meddela föreskrifter om användningen av statsbidrag.

I en särskild protokollsanteckning förutsätter parterna i 1982 års filmavtal att styrelsen under ett inledande skede av avtalets giltighetstid inom ramen för de regler som anges i 32 § vidtar särskilda åtgärder i syfte att förbättra stiftelsens ekonomiska ställning. Enligt min mening bör det till en början vara möjligt att årligen avsätta medel i storleksordningen 10% för att täcka tidigare underskott.

2.10 Vissa ytterligare frågor om avtalet

Avgifterna

Biografavgiften behålls oförändrad i det nya avtalet. Avgiftsprocenten är fortfarande 10% och avgiften skall betalas av samma kategorier av biografier som f. n., dvs. biografier som ger mer än fem föreställningar i veckan, utöver barnmatinéer. Vissa undantag från avgiftsskyldigheten m. m. som finns i det gamla avtalet återfinns också i det nya. Nuvarande former för uppbörd och redovisning behålls också.

Videoavgiften är uppbyggd efter mönster av biografavgiften med de förändringar som följer av videogrammens särart. Utgångspunkten är att den som distribuerar en videokassett till uthyrarna har en viss genomsnittlig intäkt av varje kassett under den tid kassetten finns kvar i distribution. Denna intäkt har för långfilmskassetter beräknats till 800 kr. och för kortfilmskassetter till 480 kr. Avgiften har satts till 5% och avgiften blir alltså 40 kr. för en långfilmskassett och 24 kr. för en kortfilmskassett. Avgiften erläggs av den som bedriver yrkesmässig verksamhet för uthyrning av videogram direkt till kunder för enskilt bruk.

Avdragsrätt för avgifter

Enligt förordningen (1963:173) om rätt att vid taxering för inkomst njuta avdrag för avgifter till Stiftelsen Svenska Filminstitutet, m. m. är avgift enligt 1963 års filmavtal avdragsgill vid beräkning av nettointäkt av rörelse enligt kommunalskattelagen (1928:370) och lagen (1947:576) om statlig inkomstskatt. Motsvarande bör gälla för såväl biografavgift som videoavgift enligt 1982 års film- och videoavtal. Införandet av en avdragsmöjlighet

även för videoavgift kan beräknas leda till en minskad skatteintäkt för statlig inkomstskatt på upp till 9–12 milj. kr. Jag räknar emellertid med att det ökadeskatteunderlag som den nya avgiften kommer att medföra kompenserar detta. Stiftelsen bör vidare såsom hittills vara befriad från skyldighet att erlægga skatt för inkomst och förmögenhet i vidare mån än vad avser kommunal inkomstskatt för inkomst av fastighet. Chefen för budgetdepartementet kommer senare i vår att föreslå regeringen att lägga fram förslag om de ändringar i skattelagstiftningen som avtalet föranleder.

Avtalstid, uppsägning, ändringar m. m.

Det nya avtalet träder i kraft den 1 juli 1982 och skall gälla t. o. m den 30 juni 1991. Härigenom kommer avtalstiden för 1963 års filmavtal att förkortas med ett år. Om avtalet inte sägs upp senast två år före utgången av avtalsperioden förlängs det automatiskt med tre år för varje gång.

Staten får säga upp avtalet, om filmbranschen eller videobranschen bryter mot det. Filmbranschen får säga upp avtalet, om nöjesskatt för biograf föreställningar återinförs eller om annan skatt av väsentligen samma karaktär och effekt införs eller om mervärdeskatt införs på filmvisning. Videobranschen får säga upp avtalet om särskild kassettskatt eller liknande pålagas läggs på inspelade videogram. För båda branscherna gäller att uppsägning får ske om rätten att göra avdrag för biografavgiften vid beräkning av nettointäkt av rörelse begränsas eller avskaffas.

Sedan avtalet har varit i kraft tre år får varje part påkalla överläggningar med övriga parter om villkoren i avtalet. Samma sak gäller när avtalet har gällt i sex år.

Ändringar av bestämmelserna i avtalets bilaga 3, som behandlar reglerna för produktionsstödet, får göras av stiftelsens styrelse. För att bli giltigt måste ett sådant beslut godkännas av regeringen. Föreningen Sveriges Filmproducenter och videobranschen.

Om avtalet sägs upp till upphörande vid avtalstidens slut skall samma regler gälla som i 1963 års filmavtal. Om stiftelsen likvideras skall behållningen, med undantag av de för de två sista avtalsåren redovisade avgifterna, tillskiftas staten att användas för stiftelsens allmänna ändamål.

2.11 Vissa övriga frågor

Under detta avsnitt tar jag upp vissa frågor som har aktualiserats i videogramutredningens betänkande och som jag inte behandlar på annan plats.

Våld i videogram m. m.

Videogramutredningen diskuterar olika medel för att komma till rätta med det förhållandet att program med grova våldsinslag sprids i videogramform. Utredningen konstaterar att dessa frågor ingår i yttrandefrihets-

utredningens uppdrag och lägger därför inte fram något eget förslag. Med hänsyn till det stora intresse som dessa ting har väckt hos remissinstanserna vill jag i detta sammanhang klargöra min inställning.

Yttrandefriheten är en av de viktigaste grundvalarna för ett fritt samhällsskick. Friheten att i olika form ge uttryck för meningar och upplysningar om sakförhållanden är en nödvändig förutsättning för att de makthavandes verksamhet skall kunna granskas och kritiseras på det sätt som är nödvändigt i en demokrati. Den är också nödvändig för forskares och konstnärers arbete med att vidga vårt vetande och berika våra upplevelser.

Enligt regeringsformen är varje medborgare tillförsäkrad vissa grundläggande fri- och rättigheter, exempelvis yttrandefrihet, informationsfrihet och mötesfrihet. Dessa friheter får begränsas endast med hänsyn till de skäl som anges i regeringsformen.

Tryckfriheten regleras i tryckfrihetsförordningen, som är en grundlag. För yttranden i radio- och televisionsprogram gäller radioansvarighetslagen som är uppbyggd efter mönster av tryckfrihetsförordningen men är vanlig lag. Yttrandefrihetsutredningen har till uppgift att föreslå en grundlagsreglering av yttrandefriheten som skall utformas efter mönster av tryckfrihetsförordningen och omfatta alla de medier som kan ha särskild betydelse för åsiktsbildningen i samhället. Yttrandefrihetsutredningen har också i uppdrag att överväga om det föreligger tillräckliga skäl för att bibehålla någon form av vuxencensur på filmens område. Enligt vad jag har erfarit avser utredningen att lägga fram sitt slutbetänkande under år 1982.

Frågan om filmcensur och angränsande frågor har diskuterats under lång tid och har fått förnyad aktualitet i samband med den snabba ökningen av antalet videospelare och det ökade utbudet av inspelade videokassetter för uthyrning. Bakgrunden till det stora intresset för dessa frågor är givetvis bildmediernas stora förmåga att påverka åskådaren och den motsättning som därför uppstår mellan intresset av yttrandefrihet och önskan att skydda åskådarna mot skadlig påverkan av dessa medier.

Förhandsgranskningen av biografilm regleras i den s. k. biografiförordningen¹. Enligt denna förordning får inte vid offentlig visning av biografilm förevisas en film som inte dessförinnan har godkänts av statens biografbyrå.

Biografbyrån får inte godkänna en film eller en del av en film, vars förevisande på grund av det sätt på vilket händelserna skildras och det sammanhang i vilket de förekommer kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller förleda till brott. Inte heller får en film eller en del av en film godkännas, om dess förevisande kan anses olämpligt med hänsyn till

¹ Förordningen (1959: 348) med särskilda bestämmelser om biografiföreställningar m. m. (ändrad senast 1979: 213).

rikets förhållande till främmande makt eller kan lända till upplysning om förhållanden, vilkas uppenbarande kan medföra men för försvaret eller eljest för rikets säkerhet.

Dessutom kan godkännande vägras om biografbyrån finner att förevisandet av en film eller en del av en film skulle uppenbarligen strida mot allmän lag.

Det som nu har berörts är den s. k. vuxencensuren. Den s. k. barncensuren innebär att en film eller en del av en film inte får godkännas för barn under sju år eller för barn, som har fyllt sju men inte elva år, eller för barn, som har fyllt elva men inte femton år, i den mån den kan vålla barn i en sådan åldersgrupp psykisk skada. Biografbyrån får inte vägra att godkänna en film på någon annan grund än dem som nu har nämnts.

Barn under femton år får inte lämnas tillträde till en biografföreställning där annan film förevisas än sådan som biografbyrån har godkänt för den åldersgrupp barnet tillhör.

Biografförordningens bestämmelser innebär en begränsning inte bara av yttrandefriheten utan också av mötesfriheten, eftersom den tar sikte just på en form av sammankomster som till stor del faller under regeringsformens skydd för mötesfriheten. Med hänsyn till att bestämmelserna om filmcensur tillgodoser delvis andra intressen än dem som enligt 2 kap. 14 § regeringsformen får leda till en begränsning av mötesfriheten har i punkt 4 övergångsbestämmelserna till lagen om ändring (1976: 871) i regeringsformen föreskrivits att de vid ikraftträdandet den 1 januari 1977 föreliggande bestämmelserna om att en film inte får förevisas offentligt, om den inte dessförinnan har godkänts för sådan visning, gäller utan hinder av regeringsformens regler om mötesfriheten. En konsekvens av denna undantagsregel är att en skärpning eller utvidgning av reglerna om förhandsgranskning måste föregås av en grundlagsändring.

Med anledning av den offentliga diskussion om våldsinslag i videogram som tog fart i slutet av år 1980 framlades departementspromemorian (Ds Ju 1980: 14) Våldet i videogram m. m. Förslag angående lagstiftningsåtgärder. Promemorian låg till grund för förslagen i prop. 1980/81: 176 med förslag till lagstiftning mot viss spridning av videogram med våldsinslag m. m.

I propositionen avvisar fördraganden olika slag av förhandsgranskning av videogram. I stället föreslås en lag om förbud mot spridning av filmer och videogram med våldsinslag. Enligt förslaget i propositionen skulle filmer och videogram med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur inte i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte få lämnas ut till barn under femton år eller spelas upp vid särskilt anordnad visning, när något sådant barn är närvarande. I lagförslaget föreskrivs undantag för offentliga filmvisningar, sändningar av televisionsprogram samt filmer som av biografbyrån godkänts för visning för åldersgrupp under femton år, eller videogram av samma innehåll.

Vid behandlingen i konstitutionsutskottet (KU 1980/81: 28) föreslog utskottet att lagen också skulle innehålla förbud mot spridning av s.k. extremvåld. En ny 1 § föreslogs med förbud mot spridning till allmänheten av filmer och videogram med närgångna eller långvariga skildringar av att någon utsätts för rått eller sadistiskt våld såvida spridandet med hänsyn till framställningens syfte och sammanhang samt omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarligt. Vid behandlingen i riksdagen antogs lagförslaget utom den föreslagna nya 1 §. På förslag av moderata samlingspartiet, som återopade reglerna i regeringsformens 2 kap. 12 § tredje stycke, som ger möjlighet för en minoritet i riksdagen att uppskjuta behandlingen av ett förslag till lag om inskränkning i grundläggande fri- och rättigheter, beslöt riksdagen att paragrafen skulle vila i minst tolv månader.

F. n. är det alltså inte lagstridigt att i videogramform till personer över 15 år sprida t. ex. biograffilmer som statens biografbyrå har totalförbudit för visning på biograf, eller filmer som med säkerhet skulle bli förbjudna om någon lät granska dem för biografvisning. Jag utgår emellertid från att riksdagen kommer att anta den vilande 1 § i videovåldslagen så snart tolv månadersfristen har löpt ut. Därefter kommer det att finnas en laglig grund för ingripande mot i varje fall de värsta våldsskildringarna.

I praktiken synes hemvideobranchen redan ha inlett en anpassning till de normer som gäller för biografbyråns granskning av biografilm. Jag utgår från att denna anpassning kommer att fortsätta, och att utbudet på video snart kommer att överensstämja med de filmer som visas på biograf. Enligt min mening finns det därför inte behov av ytterligare regleringar på detta område i avvaktan på ställningstagande till yttrandefrihetsutredningens kommande förslag.

Jag vill också betona det ansvar som åvilar föräldrar, lärare, ungdomsledare och andra som är engagerade i barns och ungdomars uppfostran och utbildning. Utan att dessa personer visar vaksamhet och initiativkraft kommer ingen lagstiftning som är förenlig med kravet på yttrandefrihet att kunna skydda de unga från skadlig påverkan. Det gäller att bevaka att lagens bestämmelser iakttas, men också att ta initiativ för att positiva kvalitetsalternativ erbjuds. Jag vill i detta sammanhang erinra om vad jag i det föregående har anfört om granskning av filmer för barn och ungdom.

Utbildningsfrågor

Videogramutredningen förordar i sitt betänkande efter kontakter med gymnasieutredningen (U 1976: 10) att särskilda gymnasielinjer inrättas med bild- och dramautbildning. Videogramutredningen betonar att också ljudinspelning och ljudredigering bör tas med i undervisningen. Sedan betänkandet lämnats har gymnasieutredningen den 9 december 1981 avlämnat sitt principbetänkande (SOU 1981:96) En reformerad gymnasieskola. Gymnasieutredningen har föreslagit fyra tvååriga estetiska studieprogram, bland dem ett för bild och form. Inom detta studieprogram har utredningen

föreslagit att yrkespraktik skall kunna förläggas till bl. a. TV- och filmstudios och reklambyråer. Efter ett första gemensamt år föreslås inom studieprogrammet bild och form fem olika specialiseringar, däribland foto/film. Gymnasieutredningen har i sitt betänkande av olika skäl inte kunnat gå in på en detaljutformning av de estetiska utbildningarna men uttalar att det är angeläget att arbete på detta kan ske så snart som möjligt. Betänkandet är utsänt på remiss fram till den 1 november 1982.

Videogramutredningen lägger också fram vissa förslag om mediekunskap i lärarfortbildningen. Organisationen och inriktningen av personalutbildningen inom skolväsendet behandlades av riksdagen våren 1981 med anledning av propositionen om skolforskning och personalutveckling (prop. 1980/81:97, UbU 1980/81:37, rskr 1980/81:385). I korthet innebär riksdagens beslut att den största delen av personalutbildningen skall ske i form av enstaka kurser inom högskolan. Inom högskolan skall personalutbildningen planeras av en fortbildningsnämnd inom var och en av de sex högskoleregionerna. Vidare innebär riksdagens beslut att skolstyrelserna, i stället för som nu länskolnämnderna, skall besluta om lön med B-avdrag vid tjänstledighet.

Det ankommer således på högskolemyndigheterna att planera personalutbildningen så att skolväsendets behov tillgodoses. Videogramutredningens förslag till viss fortbildning är, om berörda myndigheter finner det angeläget, möjligt att genomföra inom ramen för den nyligen reformerade personalutbildningen. Jag finner därför inte anledning att närmare behandla denna fråga.

Utredningen har vidare föreslagit att universitets- och högskoleämbetet bör ges i uppdrag att göra en översyn av bildkunskapens ställning i de olika lärarutbildningarna, då bildkunskap behöver ges en mer framträdande plats i lärarnas grundutbildning. Jag förutsätter att UHÅ i sin fortlöpande översyn av utbildningarna inom sektorn för utbildning för undervisningsyrken tar hänsyn till den utveckling som sker inom och utom skolan och som bör påverka innehållet i och uppläggningsen av de skilda utbildningslinjerna.

Videogrammen och de handikappade

Videogramutredningen konstaterar att videogrammen för vissa grupper av handikappade öppnar helt nya möjligheter att bryta en påtvungen isolering. Detta gäller i första hand för de hörselhandikappade. Fr. o. m. innevarande budgetår utgår ett särskilt bidrag till Sveriges Dövas Riksförbund för produktion av videogram för döva. Utredningen konstaterar att de erfarenheter som erhålls från videogramproduktionen för de döva bör kunna tas till vara och resultera i liknande möjligheter för andra handikappgrupper. Enligt utredningen bör dock handikappade i görligaste mån erhålla information och upplevelser gemensamt med den övriga befolkningen. När det gäller ljud- och bildprogram vilar enligt utredningen ett stort ansvar på

SVT och UR att redigera sitt programutbud på ett sådant sätt att det blir tillgängligt också för handikappade.

Remissinstanserna instämmer allmänt i behovet av särskild videogramproduktion för döva och hörselskadade. När det gäller videogramproduktion för övriga handikappgrupper varnar en del remissinstanser för en övertro på elektroniska medier.

För egen del vill jag erinra om det särskilda statsbidrag som utgår till Sveriges Dövas Riksförbunds videogramproduktion. Vidare har regeringen i årets budgetproposition föreslagit att rikscentralerna för pedagogiska hjälpmedel för handikappade (RPH) skall få en viss förstärkning, som bl. a. skall kunna användas för framställning av läromedel på video hos rikscentralen för pedagogiska hjälpmedel för hörselskadade (RPH-HÖR). Enligt min mening bör emellertid en förstärkning med 250 000 kr. ske av bidraget till Sveriges Dövas Riksförbund. Jag återkommer till detta under avsnittet om anslagsberäkningar.

Det är angeläget att de handikappades särskilda behov beaktas överallt där så lämpligen kan ske. Jag har tidigare berört denna fråga i avsnittet om importstöd till värdefull film. Jag vill också understryka betydelsen av att eventuell försöksverksamhet med distribution av videogram från Svenska Filminstitutet eller företag inom Sveriges Radio-koncernen utformas på ett sådant sätt att hänsyn tas till de handikappade, t. ex. genom textning av programmen.

Register över bildprogram

Videogramutredningen föreslår att ett databaserat register över ljud- och bildprogram upprättas hos ALB. Registret föreslås innehålla uppgifter om alla ljud- och bildprogram som har gjorts tillgängliga för allmänheten. Bland användarna nämns ALB, företag inom Sveriges Radio-koncernen, smalfilmdistributörer, Svenska Filminstitutet och ett antal utbildningsinstitutioner och statliga myndigheter.

Ett betydande antal remissinstanser tillstyrker rent allmänt utredningens förslag. Flera instanser pekar emellertid på att viktiga problem är olösta, bl. a. när det gäller att anpassa registreringen till de behov som olika tilltänkta användare har. ALB stöder idén om ett centralt register hos ALB, men konstaterar att vissa frågor måste utredas ytterligare innan ett beslut kan fattas. Statskontoret håller för troligt att såväl utvecklingskostnader som framför allt driftkostnader blir betydligt högre än vad utredningen har uppskattat och föreslår att den fortsatta beredningen av frågan överlämnas till ALB att handläggas enligt förordningen (SFS 1981: 266) om investeringar i statliga ADB-system. Statskontoret förklarar sig berett att lämna visst stöd till en förstudie av hithörande frågor.

Den positiva remissreaktionen ger vid handen att ett centralt register över ljud- och bildprogram skulle välkomnas av många. Flera av de frågor som är olösta är emellertid av sådan art att de kan påverka kostnaderna för

ett register mycket kraftigt. Jag är därför inte beredd att, innan ytterligare material som belyser dessa frågor har lagts fram, vidta någon åtgärd för att fortsätta planeringen av ett centralt register.

Film- och videoproduktion inom museerna

Jag har tidigare omnämnt skriften Video som konstnärlig resurs. Museerna och videogrammen, som av videogramutredningen har ingivits efter huvudbetänkandet.

Där diskuteras frågan om hur museerna kan använda videotekniken. I sitt yttrande över betänkandet föreslår Riksställningar att särskilda resurser anvisas för produktion av film och videogram inom museerna. Museernas resurser förslår inte för en produktion av den omfattning som skulle vara önskvärd och det är knappast heller möjligt att få stöd för produktion av sådana filmer eller videogram inom ramen för det stöd som går till filmproduktion i allmänhet.

Enligt min mening ger film- och videoteknik goda möjligheter för museerna både att dokumentera t. ex. arbetsprocesser inom utdöende yrken, och att framställa program som kan föra ut kunskapen om museets samlingar till en vidare krets. En viss ytterligare satsning på sådana produktioner kan därför vara befogad. I det följande kommer jag därför att förorda att 750 000 kr. anvisas under anslaget Bidrag till särskilda kulturella ändamål för film- och videoproduktioner inom museerna. Anslaget bör ställas till statens kulturråds förfogande. En förutsättning för att bidrag skall kunna utgå bör vara att museerna bidrar av egna medel. Genom en samverkan mellan olika museer bör det vara möjligt att utnyttja tillgängliga resurser på ett effektivt sätt. Vidare bör en plan upprättas för produktionsverksamheten så att olika landsändar och ämnesområden kan bli representerade.

3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att godkänna vad jag har anfört om inriktningen av de statliga åtgärderna på film- och videoområdet.

4 Anslagsberäkningar för budgetåret 1982/83

I prop. 1981/82: 100 (bil. 12 s. 153) upptogs anslagen Statens biografbyrå och Filmstöd med preliminärt beräknade belopp i avvaktan på förevarande särskilda proposition. Slutliga förslag till medelsanvisningar kan nu föreläggas riksdagen.

Vad jag har anfört i det föregående innebär vidare att anslagen Bidrag till särskilda kulturella ändamål och Talboks- och punktskriftsbiblioteket: Produktionskostnader bör höjas utöver vad som har föreslagits i budgetpropositionen. För det sistnämnda anslaget har regeringen tidigare denna dag beslutat föreslå en ökning med hänsyn till de kostnadsökningar som en skatt på oinspelade kassetter medför för olika handikappverksamheter.

Film

C 1. Statens biografbyrå

1980/81 Utgift	2 416 984
1981/82 Anslag	2 295 000
1982/83 Förslag	2 691 000

Statens biografbyrå har som huvuduppgift att pröva frågor om godkännande av film som är avsedd att visas vid offentlig biografställning. Som rådgivande organ i denna verksamhet är till biografbyrån knutna statens filmgranskningsråd och statens barnfilmnämnd.

Biografbyrån svarar vidare fr. o. m. budgetåret 1978/79 för en försöksverksamhet i vissa områden med fraktstöd för film. Syftet är att undersöka om det är möjligt att med hjälp av fraktstöd till kvalitetsfilm förbättra repertoaren på biograferna. Bestämmelser om försöksverksamheten återfinns i förordningen (1978: 233) om försöksverksamhet med fraktstöd för film.

	1981/82	Beräknad ändring 1982/83	
		Statens biografbyrå	Föredraganden
Personal	10	of.	of.
Anslag			
Förvaltningskostnader (därav lönekostnader)	1 447 100 (1 396 000)	+554 700 (+181 700)	+115 000 (+111 000)
Lokalkostnader	607 900	+ 43 100	+ 41 000
Fraktstöd för film	240 000	+160 000	+240 000
	2 295 000	+757 800	+396 000

Avgifterna för granskning av biografiffilm, som redovisats på statsbudgetens inkomstsida under rubriken 2 500 Offentligrättsliga avgifter, är i statsbudgeten för innevarande budgetår upptagna till 1,5 milj. kr.

Statens biografbyrå

1. Pris- och löneomräkning m. m. 176 000 kr.
2. En rationalisering med 2 % beräknas av biografbyrån leda till en anslagsminskning i fast penningvärde i storleksordningen 50 000 kr. En sådan besparing är inte möjlig att göra utan en personalreducering som skulle leda till försämrad service för filmdistributörerna. Byrån framhåller att avgifterna för filmgranskning höjdes med 50 % den 1 juli 1981 och att byråns förslag till ytterligare avgiftshöjning leder till att kostnaderna för byråns granskning inom kort kommer att täckas helt av avgifter.
3. Ytterligare 66 000 kr. yrkas för lönejusteringar av sex tjänster. För personalutbildning föreslås 6 000 kr. och för en allmän förstärkning av expensmedlen 33 000 kr. Byrån behöver också skaffa viss teknisk utrustning för 345 000 kr. (+ 450 000 kr.).
4. Avgifterna för granskning av biografiffilm bör höjas med 50% fr. o. m. den 1 juli 1982. Intäkterna för budgetåret 1982/83 kan då beräknas till 2,2 milj. kr. Biografbyrån föreslår också en förändring i avgiftens konstruktion. F. n. beräknas granskningsavgiften för såväl 16 mm som 8 mm smal-film som om filmen vore 2,5 gånger sin verkliga längd. Byrån förordar att avgiften för 8 mm film fr. o. m. den 1 juli 1982 beräknas på 5 gånger filmens verkliga längd.
5. Biografbyrån har redovisat erfarenheterna av försöksverksamheten med fraktstöd för film. Byrån konstaterar att en del fraktstödda filmer visserligen har visats på många orter, men att det främst torde röra sig om filmer som hade blivit publiksuccéer även utan stöd. En påfallande stor andel av filmerna har visats mycket litet eller inte alls inom stödområdena. Effekten på biografrepertoaren har alltså varit ringa.

När det gäller orsaken till detta resultat pekar biografbyrån på att stödbeloppet per visad film har varit litet. Administrativa problem och bristfälligt information kan också ha spelat en roll.

Biografbyrån föreslår att försöket med fraktstöd fortsätter, men att vissa förändringar görs i stödets konstruktion. Stödbeloppet bör inte längre vara begränsat till fraktkostnaden utan beräknas schablonmässigt utifrån biografernas samtliga kostnader. Det bör täcka en större del av kostnaderna än f. n. Kostnaderna för stödet beräknas till 400 000 kr. för budgetåret 1982/83 (+ 160 000 kr.).

Efter remiss har yttranden över biografbyråns redovisning och förslag beträffande fraktstödet avgivits av *Svenska Filminstitutet*, *Sveriges Filmuthyrareförening*, *Sveriges Biografägareförbund*, *Folkets Husföreningarnas Riksorganisation* och *Föreningen Våra Gårdar* i ett gemensamt yttrande samt *Sveriges förenade filmstudios*.

Svenska Filminstitutet och *Sveriges förenade filmstudios* instämmer i bedömningen att fraktstödet inte har haft någon nämnvärd betydelse. Enligt *Folkets Husföreningarnas Riksorganisation* och *Föreningen Våra Gårdar* har däremot stödet i en del fall möjliggjort att viss film har kunnat

visas. *Sveriges Biografägareförbund* anser att det nuvarande fraktstödet är värdefullt och att försökstiden, två och ett halvt år, är för kort för att säkra slutsatser skall kunna dras om effekten.

Biografbyråns förslag får ett blandat mottagande. *Sveriges Biografägarförbund* och *Sveriges Filmuthyrareförening* tillstyrker en förlängd försöksverksamhet. Enligt biografägareförbundet bör försöket fortsätta i ytterligare minst tre år. Båda organisationerna betonar att verksamheten bör sträckas ut till att omfatta hela landet. Filmuthyrareföreningen föreslår att även distributörernas kostnader för distributionen av kvalitetsfilm bör beaktas. Enligt de två organisationerna bör kostnaden för fraktstödet även i fortsättningen betalas med statsmedel. Biografägareförbundet betonar att de administrativa formerna bör förenklas.

Folkets Husföreningarnas Riksorganisation och *Föreningen Våra Gårdar* förordar också att försöksverksamheten fortsätter i ytterligare minst tre år och att den skall omfatta hela landet. Däremot avvisar de båda organisationerna bestämt biografbyråns förslag att stödet skall omfatta också andra kostnader än fraktkostnader. En sådan förändring skulle innebära att fraktstödet gjordes om till ett allmänt visningsstöd. Frågan om ett visningsstöd, som enligt organisationerna måste kombineras med ett aktivt publikarbete om det bli effektivt, bör lösas i samband med förhandlingarna om ett nytt filmavtal.

Sveriges förenade filmstudios ställer sig tveksam till att ge driftbidrag till kommersiella biografier. Enligt erfarenheterna inom organisationen måste man bedriva en aktiv värvningsverksamhet för att få människor att komma till visningar av "svårare" filmer. En sådan värvning har filmstudiorörelsen och Bio Kontrast större möjligheter att utföra. Ett framtida stöd till kvalitetsfilmvisning bör därför utformas så att det kan komma dessa organisationer till del.

Svenska Filminstitutet avvisar biografbyråns förslag. Enligt institutet skulle nya ekonomiska insatser ge bättre resultat om pengarna disponerades på annat sätt. En analys av kostnaderna för olika kompletterande filmaktiviteter bör därför utföras. En eventuell kvalitetsbedömning av filmer på den svenska marknaden bör inte utföras av biografbyrån.

Föredraganden

Som framgår av vad jag har anfört i det föregående under avsnitt 2.7 Spridning och visning av värdefull film bör försöksverksamheten med fraktstöd fortsätta under ytterligare tre år fr. o. m. budgetåret 1982/83. En viss utvidgning och justering av stödområdena bör göras, dock inte mer än att högst hälften av Sveriges län omfattas av försöksverksamheten. I övrigt bör förutsättningarna vara oförändrade, dvs. stödbeloppet bör uppgå till den frakt som biografägaren skall betala och verksamheten bör handhas av statens biografbyrå. Det bör ankomma på regeringen att, efter förslag från biografbyrån, meddela bestämmelser om verksamheten. För

den utvidgade försöksverksamheten räknar jag med ett medelsbehov av 480 000 kr.

Jag har för avsikt att i annat sammanhang föreslå regeringen att dels höja avgifterna för granskning av biografilm med ca 50 % fr. o. m. den 1 juli 1982, dels i enlighet med biografbyråns förslag besluta att avgiften för 8 mm film fr. o. m. detta datum skall beräknas på fem gånger filmens längd. Till följd av avgiftshöjningen kan inkomsterna beräknas till ca 2 200 000 kr. för budgetåret 1982/83.

Med hänvisning till vad jag har anfört och till sammanställningen hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Statens biografbyrå* för budgetåret 1982/83 anvisa ett förslagsanslag av 2 691 000 kr.

C 2. Filmstöd

1980/81 Utgift	20 996 666	Reservation	78 808
1981/82 Anslag	24 229 000		
1982/83 Förslag	32 215 000		

Innevarande budgetår fördelas anslaget till filmstöd på följande sätt:

	1981/82	Beräknad ändring 1982/83
		Svenska filminstitutet, konstnärsnämnden, statens ungdomsråd, Folkets Husföreningarnas Riks- organisation
1. Svenska filminstitutet för produktion av film	15 800 000 ¹	+ 2 920 000
2. Konstnärsnämnden för projektbidrag till produktion av film	2 365 000 ²	+ 635 000
3. Svenska filminstitutet för import och distribution av barnfilm	875 000	+ 135 000
4. Svenska filminstitutet för restaurering av film	1 060 000	+ 150 000
5. Statens ungdomsråd för granskning av barnfilm m. m.	800 000 ³	+ 95 000
6. Folkets Husföreningarnas Riksorganisation för spridning av kvalitetsfilm	960 000	+ 584 000
7. Till regeringens disposition för bidrag till försök med filmvisning i nya former	2 369 000	—
	24 229 000	+ 4 519 000

¹ Därav till kortfilm, företrädesvis för barn, lägst 2 200 000 kr.

² Därav till film för barn lägst 1 milj. kr.

³ Av anslagsposten disponerar statens ungdomsråd 750 000 kr.

Svenska Filminstitutet

1. 19 svenska långfilmer hade premiär under verksamhetsåret 1980/81. För biosäsongen 1981/82 kan motsvarande antal beräknas till mellan 20 och 23. För tiden därefter kan emellertid en mycket kraftig minskning av antalet premiärer förutses på grund av att insatserna inom den svenska filmproduktionen dragits ner fr. o. m. verksamhetsåret 1981/82. Produktionsvolymen under verksamhetsåret 1982/83 kan beräknas inte överstiga tio filmer. För budgetåret 1982/83 föreslår Filminstitutet en ökning av statsbidraget till produktion av film med 2 370 000 kr. Vidare föreslås ett särskilt statsbidrag om 550 000 kr. till den filmverkstad som Filminstitutet driver i samverkan med SVT. (+ 2 920 000 kr.)

2. Filminstitutets barnfilmverksamhet har under det gångna verksamhetsåret främst omfattat inköp, versionering och distribution av svensk och utländsk barnfilm. Antalet visningstillfällen för institutets filmer har ökat med drygt 40% sedan verksamhetsåret 1979/80. Bidraget till verksamheten bör ökas från 875 000 kr. till 1 010 000 kr. (+ 135 000 kr.).

3. Kostnaderna för restaurering av äldre svensk film har ökat till följd av stora prishöjningar på laboratoriearbeten. Bidraget bör höjas till 1 210 000 kr. (+ 150 000 kr.)

Konstnärsnämnden

Antalet ansökningar om projektbidrag för produktion av film var 127 under budgetåret 1980/81. Av dessa beviljades 10 med sammanlagt 1 965 000 kr.

Av de 26 olika projekt som har erhållit bidrag t. o. m. budgetåret 1979/80 är tio färdiga medan nio ligger i slutfasen av produktionen. Två projekt var från början planerade som mångåriga. Tre projekt har endast delvis finansierats av konstnärsnämnden. Två projekt har ännu inte påbörjats. Merparten av de färdiga filmerna har visats för föreningar, daghem, skolor, museer och liknande med mellan 20 och 350 visningar per film. En film har visats i TV. Två filmer har visats på vanliga biografier.

Konstnärsnämnden anser, med ledning av de gjorda erfarenheterna, att det även i fortsättningen bör kunna lämnas stöd för filmproduktion av en institution som är obunden av en egen produktionsrutin. Stödet bör dock inte som nu vara bundet vid ett visst produktions sätt.

För budgetåret 1982/83 föreslås en ökning av anslagsposten till 3 milj. kr. (+ 635 000 kr.)

Statens ungdomsråd

För granskning av barnfilm, information och kontaktverksamhet samt utredningar och försöksverksamhet om barnfilm föreslås sammanlagt 895 000 kr. (+ 95 000 kr.)

Folkets Husföreningarnas Riksorganisation

Kvalitetsfilmvisningar inom ramen för Bio Kontrast förekom under år 1980 på 162 platser. Antalet besök var 159 843, fördelade på 2 793 föreställningar. För budgetåret 1982/83 föreslås ett statsbidrag med 1 544 000 kr. (+ 584 000 kr.).

Föredraganden

En förutsättning vid träffandet av 1982 års film- och videoavtal har varit att statsbidrag även i fortsättningen bör utgå till stiftelsen Svenska Filminstitutet. Enligt avtalets 32 § skall avgiftsinkomster och bidrag av olika slag samlas i en fond och fördelas mellan olika ändamål enligt procenttal som anges i avtalet.

Tillgången på medel för fonden är beroende av intäkterna från biografavgifter och videoavgifter. För budgetåret 1982/83 kan biografavgifterna uppskattas till ca 40 milj. kr., medan videoavgifterna har beräknats ge mellan 17 och 21 milj. kr. Enligt det särskilda avtalet mellan SVT och Filminstitutet skall SVT vidare betala in 5 milj. kr. till fonden. Sammanlagt kommer fonden sålunda att av avgiftsmedel tillföras mellan 62 och 66 milj. kr.

Av de nya medel som har kunnat avsättas för åtgärder inom främst musik-, film- och bildområdena och som möjliggörs genom den skatt på oinspelade kassetband som regeringen nyligen har föreslagit i en remiss till lagrådet bör 8,5 milj. kr. användas för åtgärder inom film- och videområdet. Under förevarande anslag bör för budgetåret 1982/83 sammanlagt 24,5 milj. kr. av statsmedel tillföras fonden. Dessa medel kommer alltså att fördelas i enlighet med procentsatserna i avtalet. Sammanlagt kommer alltså fonden att ha tillgång till mellan 87 och 91 milj. kr. under budgetåret.

Staten bör vidare rikta vissa bidrag direkt till särskilda verksamhetsområden. Härigenom kommer resurstilldelningen för dessa områden att bli större än som följer av avtalets fördelningsregler.

Kortfilmsproduktionen bör tillföras ytterligare 2 milj. kr. Dessa medel bör användas för att förstärka Filminstitutets resurser för produktionsgarantier till svensk kortfilm. Härigenom tillgodoses huvuddelen av de behov som har fyllts av konstnärsnämndens projektbidrag för produktion av film. Merparten av anslaget till konstnärsnämnden för detta ändamål bör därför bortfalla. Jag anser emellertid att konstnärsnämnden även i fortsättningen bör kunna använda vissa resurser för projektbidrag på filmområdet. Jag beräknar 315 000 kr. för detta ändamål.

Ett särskilt bidrag bör också riktas direkt till Filminstitutets verksamhet med att främja spridning och visning av värdefull film. Jag förordar 5 milj. kr. för ändamålet. I gengäld bör medel inte anvisas direkt som bidrag till Folkets Husföreningarnas Riksorganisation för spridning av kvalitetsfilm eller till regeringens disposition för bidrag till försök med filmvisning i nya former.

Jag har i det föregående under avsnittet 2.7 anfört att viss organiserad

verksamhet för spridning av kvalitetsfilm har nått en sådan stadga att den bör vara tillförsäkrad fortsatt stöd. Detta gäller enligt min mening för Folkets Husföreningarnas Riksorganisations verksamhet med spridning av kvalitetsfilm för vilken bidraget budgetåret 1982/83 inte bör understiga 1 040 000 kr. samt för Sveriges Förenade Filmstudios för vilken organisation bidraget inte bör vara lägre än 795 000 kr. Sistnämnda belopp motsvarar vad organisationen under innevarande budgetår erhåller i statsbidrag och stöd från Svenska Filminstitutet.

Som jag tidigare har redogjort för bör ansvaret för granskning av barnfilm m. m. fr. o. m. den 1 juli 1982 övergå från barnfilmrådet, som bör upphöra, till Svenska Filminstitutet där verksamheten bör handhas av nämnden för barn- och ungdomsfilm. Under budgetåret 1982/83 bör dock personalen fortfarande vara anställd hos statens ungdomsråd. För detta budgetår räknar jag därför med ett bidrag av 400 000 kr. till statens ungdomsråd till lönekostnader m. m. Övriga kostnader för verksamheten får betalas av de medel som Filminstitutet har till sitt förfogande för att främja spridning och visning av värdefull film.

Jag har i det föregående förordat en särskild försöksverksamhet med lokalt arbete med video. Försöksverksamheten bör handhas av Filminstitutet och stå under ledning av visningsnämnden. Jag räknar med att 2 milj. kr. av de medel som står till institutets förfogande för att främja spridning och visning av värdefull film bör kunna användas för försöksverksamheten under budgetåret 1982/83. Om dessa medel inte förbrukas inom försöksverksamheten bör de kunna användas för andra spridnings- och visningsändamål.

Anslaget bör föras upp med 32 215 000 kr. Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Filmstöd* för budgetåret 1982/83 anvisa ett reservationsanslag av 32 215 000 kr.

B 3. Bidrag till särskilda kulturella ändamål

Under avsnittet 2.11 Vissa övriga frågor har jag förordat att särskilda resurser skall anvisas för film- och videogramproduktion inom museerna. Dessa medel bör ställas till statens kulturråds förfogande. Anslaget Bidrag till särskilda kulturella ändamål bör för detta ändamål höjas med 750 000 kr. utöver vad som har föreslagits i årets budgetproposition.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Bidrag till särskilda kulturella ändamål* för budgetåret 1982/83, utöver vad regeringen har föreslagit i prop. 1981/82: 100 bil. 12, anvisa ytterligare 750 000 kr.

B 20. Talboks- och punktskriftsbiblioteket: Produktionskostnader

Enligt vad jag har anfört under avsnittet 2.11 Vissa övriga frågor bör resurserna för videogramproduktion för döva inom Sveriges dövas riksförbund förstärkas med 250 000 kr. utöver vad som har föreslagits i årets budgetproposition.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Talboks- och punktskriftsbiblioteket: Produktionskostnader* för budgetåret 1982/83, utöver vad regeringen har föreslagit i prop. 1981/82: 100 bil. 12, anvisa ytterligare 250 000 kr.

5 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Den svenska filmpolitiken. Lägesbeskrivning och probleminventering (Ds U 1979: 5)

Till statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

1963 års filmavtal utgjorde slutpunkten i en diskussion om den svenska filmens produktionsproblem som hade pågått under hela 1950-talet. Avtalet innebar att nöjesskatten på biograferna avskaffades och ersattes av en biografavgift som till alla delar kom olika filmändamål till godo. Genom avtalet skapades Svenska filminstitutet som fick en fast ekonomisk grund till följd av de biografavgifter som avsattes för institutets verksamhet. Genom sina insatser på en rad olika verksamhetsområden har Filminstitutet värnat om kvalitetsfilmen och har på detta sätt bidragit till att filmen i Sverige i dag befäst sin plats som jämställd med andra seriösa konstarter.

Biografavgifterna kanaliseras främst till produktion av film och till uppgifter av det slag som brukar ävila centrala kulturinstitutioner. Stödet till filmproduktion har i första hand varit inriktat på långfilm för biografvisning. Resurserna för åtgärder som skulle kunna påverka visningsmöjligheterna för film har varit blygsamma.

1968 års filmutredning hade främst i uppdrag att föreslå åtgärder på de områden som inte erhåller stöd genom filmavtalet. I filmutredningens fyra betänkanden avgavs förslag om bl. a. barnfilm, kortfilm, film- och TV-undervisning samt visning av kvalitetsfilm.

Utredningens förslag behandlades i prop. 1975:20 om den statliga kulturpolitiken 2. I denna proposition föreslogs bl. a. förstärkta resurser för produktion av såväl biografiffilm som kortfilm, vissa stödåtgärder för kvalitetsfilmvisning samt en ökad satsning på barnfilmändamål. Förslagen, som antogs av riksdagen¹, innebar en kraftig ökning av de direkta statliga insatserna på filmområdet, såväl inom den del som är central i filmavtalet som inom övriga delar. Utredningens förslag om fraktstöd för film behandlades i prop. 1977/78:100 (Bil. 12 s. 73 f). Försöksverksamhet med fraktstöd har inletts den 1 januari 1979.

Filmavtalet löper ut den 30 juni 1983. Om avtalet inte sägs upp senast två år före utgången av avtalstiden förlängs det automatiskt med fem år för varje gång. Mot bakgrund av att avtalsperioden närmar sig sitt slut inleddes år 1977 inom utbildningsdepartementet en översyn av den statliga filmpolitiken. Översynen har letts av undertecknad Levin.

Avsikten med arbetet har varit att lägga en grund för ställningstaganden till hur den statliga filmpolitiken skall vara utformad efter det att det nuva-

¹ KrU 1975:12, rskr 1975:201

rande filmavtalet har löpt ut, men också att föreslå reformer under arbetets gång. Förslag om kraftiga resursförstärkningar för framför allt filmproduktion har lagts fram för budgetåren 1978/79 och 1979/80. Försöksverksamhet med fraktstöd har också inletts under den tid översynen har

I den promemoria som nu läggs fram görs ett försök att värdera resultaten av den hittills förda filmpolitiken. Mot bakgrund av denna värdering förs en diskussion om den fortsatta inriktningen av reformarbetet.

Diskussionen mynnar ut i att nuvarande ordning för stöd till produktion av långfilm bör kunna behållas i sina huvuddrag. De förändringar som bör göras är framför allt av teknisk natur. Filminstitutets roll som centralt serviceorgan för filmkultur och filmforskning bör också bibehållas. En ökad tonvikt bör läggas på åtgärder för att göra kvalitetsfilmen mera tillgänglig i olika delar av landet. Filmavtalet bör inte förlängas i nuvarande form, men mycket talar för att man bör söka uppnå en avtalslösning mellan staten och filmbranschen om vissa filmpolitiska åtgärder.

Det finns nu anledning att ge översynsarbetet en bredare förankring genom att företrädare för de stora riksdagspartierna knyts till arbetet. Förevarande promemoria bör kunna remitteras och, tillsammans med remissyttrandena, ligga till grund för det fortsatta översynsarbetet.

Stockholm i maj 1979

Bert Levin

Lars Marén

Innehållsförteckning

1	Filmen i Sverige	53
2	Den statliga filmpolitiken	56
2.1	<i>Filmavtalet och Filminstitutet</i>	57
2.2	<i>Barnfilmverksamhet, barnfilmrådet</i>	61
2.3	<i>Konstnärsnämndens stöd till filmproduktion</i>	63
2.4	<i>Statens biografbyrås verksamhet</i>	63
2.5	<i>Kulturrådets uppgifter på filmområdet</i>	65
2.6	<i>Bidrag till filmvisning i nya former</i>	66
2.7	<i>Den ekonomiska omfattningen</i>	67
3	Resultat av den nuvarande filmpolitiken	67
4	Utformningen av den framtida statliga filmpolitiken	73
4.1	<i>Allmänt</i>	73
4.2	<i>Filmavtalet</i>	78
4.3	<i>Produktion av film</i>	80
4.4	<i>Spridningen av kvalitetsfilm</i>	85
4.5	<i>Filminstitutet</i>	89

1 Filmen i Sverige

I följande beskrivning av läget på filmområdet i Sverige från kulturpolitisk synpunkt har vissa företeelser utelämnats.

Filmvisning i TV behandlas endast översiktligt. Skälen till detta är att de regler som styr televisionens verksamhet bestäms på annat sätt än genom filmpolitiken. Självfallet berörs dock de områden där ett samarbete mellan filmen och televisionen framstår som angeläget.

Produktion och distribution av videogram behandlas inte heller, även om samma film givetvis kan visas i såväl videogramform som t. ex. i 16 mm-kopia. Det görs inte heller något försök att förutse vilka konsekvenser videogramtekniken kan få för t. ex. biograferna i framtiden. Orsaken är att videogramutredningen har i uppdrag att arbeta med dessa frågor. En försöksverksamhet med distribution av kvalitetsfilm i videogramform diskuteras dock i ett senare avsnitt.

Slutligen behandlas inte filmens användning som undervisnings- eller informationsmateriel i olika sammanhang. Skälet är att sådana användningar inte i första hand räknas till det kulturpolitiska området och att eventuella åtgärder därför i huvudsak får bedömas från andra utgångspunkter än de kulturpolitiska. Detta utesluter givetvis inte att en och samma film kan användas med många olika syften och att därför samverkan mellan olika intressenter kan vara väl motiverad i olika sammanhang.

De uppgifter som är tillgängliga om olika företeelser på filmområdet varierar mycket i omfattning och kvalitet. Biografernas verksamhet är förhållandevis väl täckt, även om uppgifter saknas på viktiga punkter. I fråga om filmvisning utanför biograferna saknas sammanfattande statistiska uppgifter så gott som helt och hållet.

Den 30 juni 1978 fanns det 1 200 biografer registrerade i Sverige. 109 av biograferna fanns i Stockholm (inkl. Solna och Sundbyberg), Göteborg och Malmö. 155 biografer fanns i övriga kommuner med mer än 50 000 invånare medan resterande 936 biografer fanns i övriga landet. 359 biografer var pliktiga att betala avgift till Filminstitutet, dvs. de visade film vid mer än fem ordinarie föreställningar i veckan, barnmatinéer oräknade. Dessa biografer svarade för över 85 % av de totala biljettintäkterna och sannolikt för en något lägre andel av det totala antalet besök. Av övriga 841 biografer visade huvuddelen film tre gånger i veckan eller mindre.

Under budgetåret 1977/78 gjordes 23,5 miljoner biobesök i Sverige. Det motsvarar i stort sett den genomsnittliga nivån under den senaste femårsperioden. För andra halvåret 1978 har noterats en viss ökning jämfört med motsvarande period 1977.

Uppgifter om antalet biografföreställningar saknas.

Under den senaste femårsperioden har antalet biografer i storstadsom-

rådena hållit sig ungefär konstant. Antalet biografer i övriga landet har minskat med 65.

Biografernas ägarstruktur redovisades av 1968 års filmutredning.¹ Uppgifterna avser år 1970. Enligt utredningen ägde de tre stora integrerade produktions-, distributions- och biografföretagen Svensk Filmindustri, Sandrews och Europa Film helt eller delvis 227 biografer. 220 av dessa var avgiftspliktiga. De utgjorde 54% av samtliga avgiftspliktiga biografer. Av övriga avgiftspliktiga biografer ingick de flesta i någon kedjebildning. Endast ett trettiotal privatägda avgiftspliktiga biografer stod utanför biografkedjor. Biografkedjorna har följaktligen ett stort inflytande över visningsmöjligheterna för film.

Antalet föreningsägda biografer uppgår till ca 550. Därav ingår ca 375 i Folkets husföreningarnas riksorganisation och ca 125 i Riksföreningen Våra Gårdar. Av föreningsbiograferna är högst ett femtiotal avgiftspliktiga till Filminstitutet. Av övriga icke avgiftspliktiga biografer torde ett femtiotal ingå i biografkedjor medan övriga ca 200 är privatägda enbiografföretag.

Antalet kommunägda biografer uppgår till något dussintal.

Visning av 16 mm-film förekommer i en rad olika sammanhang av vilka inte alla har intresse för filmpolitiken. T. ex. utgörs en stor del av smalfilmsuthyrarnas filmer av undervisningsfilm, som används som läromedel i skolorna.

Enligt uppgift från Smalfilmsdistributörernas förening svarade medlemsföretagen för ca 155 000 uthyrningar av smalfilm år 1977. Samma period såldes drygt 8 000 kopior, sannolikt främst till kommunala AV-centraller. Några uppgifter om hur stor del av denna volym som avsåg annat än skolbruk föreligger inte och det är därför inte möjligt att utifrån dessa siffror uppskatta omfattningen av smalfilmvisningen utanför utbildningssektorn. Generellt gäller dock att huvuddelen av de tillgängliga smalfilmerna är ganska korta och att därför normalt flera filmer kan förekomma vid ett visningstillfälle. En jämförelse med biografstatistiken kan inte göras rättvisande om man inte tar hänsyn till denna skillnad.

Att uppgifter om 16 mm-visningens omfattning saknas är givetvis till stor nackdel när man skall försöka bedöma möjligheterna att utnyttja detta format för att göra kvalitetsfilmen mera tillgänglig. Det är helt klart att 16 mm-formatet har vissa tekniska fördelar genom att man blir oberoende av fasta projektorinstallationer och därmed av tillgången på biografer, men det är inte känt i hur hög grad dessa möjligheter utnyttjas inom ramen för existerande verksamhet.

Det är dock känt att det förekommer en omfattande visning av barnfilm utanför biograferna, där man utnyttjar 16 mm film. Sådana visningar sker i många sammanhang, t. ex. barnfilmklubbar eller Barnens Bio Kontrast, och som ett led i verksamheten inom en rad olika organisationer. Filmvisning

¹ SOU 1973:16 s. 48 ff.

för äldre barn och ungdomar på fritidsgårdar och liknande har också en betydande omfattning.

Tillgången på film i Sverige kan beskrivas på olika sätt. För biografaffilmens del redovisar Filminstitutet för varje verksamhetsår hur många filmer som har visats på biograferna. Under verksamhetsåret 1977/78 har 1 544 långfilmer visats. Av dessa var 130 svenska och 1 414 utländska. Antalet premiärer uppgick till 263. Utländska filmer svarade för 242 premiärer och svenska eller svensk-utländska filmer för 21.

Amerikanska filmer dominerar. Av de totalt 236 filmer som enligt Filmårsboken 1975 hade svensk biografpremiär kalenderåret 1975 var 113 amerikanska eller producerade i samarbete med USA-bolag, 101 kom från övriga utlandet och 22 var svenska. USA-filmen svarade alltså för nära 50 % av samtliga premiärer. Närmast följande redovisning publicerades i samband med Filminstitutets verksamhetsberättelse för 1976/77 och omfattar 18-månadersperioden den 1 januari 1976—den 30 juni 1977. Under denna period hade 366 filmer biografpremiär i Sverige. 155 av dessa var amerikanska, 181 kom från övriga utlandet och 30 var svenska. USA-filmens andel hade sjunkit till ca 42 % av samtliga premiärer. Denna nedgång kan troligen i sin helhet förklaras med den konflikt som pågick mellan amerikanska filmleverantörer och svenska biografägare under andra halvåret 1976 och en del av år 1977. Konflikten innebar leveransstopp för nya amerikanska filmer.

Antalet besök på avgiftspliktiga biografier uppgick verksamhetsåret 1977/78 till 17,1 miljoner för de utländska långfilmerna och till 2,6 miljoner för de svenska. De svenska filmerna svarar alltså för 13 % av besökarna. Eftersom andelen svensk film av antalet premiärer eller antalet visade titlar är 9 % har den svenska filmen en något större publik per film än den utländska sedd som helhet. Den amerikanska filmen når dock den största publiken. I en artikel i tidskriften *Chaplin* (nr 6 1978) uppges att den amerikanska filmen svarar för ca 75 % av biobesöken.

Det redovisas inga samlade uppgifter om var i Sverige olika filmer har visats. Därför är det inte möjligt att i kvantitativa termer beskriva de skillnader i möjlighet att få se olika filmer som föreligger mellan olika delar av Sverige. Den gängse uppfattningen är att man i storstadsområdena och på vissa andra orter har möjlighet att få se de allra flesta filmer som sätts i distribution i Sverige, medan repertoaren på övriga orter i stort sett begränsar sig till dels de kommersiellt mest framgångsrika filmerna, dels enklare underhållning i vålds- och porr-genrerna.

Med nuvarande distributionsformer har framgångsrika filmer en tendens att bli mycket framgångsrika. En publikframgång som *Gökboet* har under tre års visningar på de svenska biograferna setts av 1,3 miljoner människor. Filmen *I hetaste laget* från år 1959 har efter svensk nypremiär år 1975 setts av 300 000 personer. De fem mest lyckosamma svenska filmerna har under säsongen 1977/78 setts av sammanlagt 1,75 milj. människor.

Det är mer än samtliga besökare på svenska stads- och länsteatrarna spelåret 1976/77. Även en medelmåttigt framgångsrik svensk film, t. ex. *Måndagarna med Fanny*, som under säsongen 1977/78 sågs på bio av drygt 80 000 personer, har haft en större publik än t. ex. Norrbottensteatern.

Det pris man får betala för möjligheten att sprida filmerna på ett så effektivt sätt är att filmens form en gång för alla är fixerad. Den kan inte, i motsats till t. ex. en teaterföreställning, modifieras med ledning av publikens reaktioner. Allt arbete som ligger i en filmproduktion har gjorts före premiären. Eftersom produktion av spelfilm är ett komplicerat företag, som kräver många människors insatser under lång tid blir produktionskostnaderna höga. Dessa kostnader måste betalas oavsett om filmen ses av få eller många. I jämförelse med produktionskostnaden är kostnaden för att visa filmen låg, förutsatt att det finns en biograf eller annan lämplig visningslokal.

Detta leder till att filmer som inte når en omfattande spridning åsamkar sina producenter stora förluster. Under senare år har många svenska filmer fått en mycket begränsad spridning.

Av de nio filmer med premiär spelåret 1977/78 som producerats av Filminstitutet eller med institutet som medproducent har fem setts av mindre än 25 000 personer. Antalet besökare varierar mellan 1 800 och 23 000 med ett genomsnitt av 13 000 besökare per film. Dessa filmer har visats på 24, 23, 22, 18 och 9 platser. Till saken hör att samtliga dessa filmer har erhållit kvalitetsbidrag efter beslut av Filminstitutets jury. Ingen av dem kan följaktligen betecknas som en konstnärligt misslyckad produkt som av det skälet borde ha tagits bort från repertoaren. Några av dessa filmer kommer visserligen att visas i TV, men faktum kvarstår att de är avsedda för biografdistribution och att de inte har fått sådan distribution i nämnvärd omfattning.

Distributörer brukar förvärva visningsrätten till utländska filmer för en begränsad tid, oftast fem år. Om filmen skall kunna behållas efter denna tid måste ny licensavgift betalas. Detta system får till följd att många intressanta filmer efter en relativt kort tid försvinner ur distributionen, därför att ingen distributör anser att det är ekonomiskt lönande att förvärva distributionsrätten för en ny period.

I den mån filmerna inte är deponerade i Filminstitutets arkiv kan också själva filmerna försvinna från landet och det kan erbjuda stora svårigheter att få tag i dem för den som ånyo vill förvärva rättigheterna, t. ex. av filmhistoriska skäl.

2 Den statliga filmpolitiken

I detta avsnitt redovisas översiktligt de olika regelsystem, institutioner m. m. som tillsammans bildar den statliga filmpolitiken.

2.1 Filmavtalet och Filminstitutet

Filmavtalet är slutet mellan staten å ena sidan och filmbranschens organisationer¹ å den andra. Innebörden av avtalet är att branschen avstår en del av biljettintäkterna att användas för stöd till filmproduktion och andra filmändamål. I gengäld avstår staten från att konsumtionsbeskatta biografnäringen. Genom avtalet bildades stiftelsen Svenska filminstitutet som skall förvalta de influtna medlen, biografavgifterna, enligt regler i avtalet.

Biografavgiften uppgår till 10 % av bruttobiljettintäkten och skall erläggas av anordnare av biografföreställning på fast visningsställe där det enligt Filmägarnas kontrollbyrå anordnas mer än fem föreställningar per vecka, utöver barnmatinéer.

Filmavtalet kan sägas upp av staten om filmbranschen bryter mot avtalet och av filmbranschen om nöjesskatt för biografföreställningar eller liknande införs eller om mervärdeskatt läggs på filmhyror eller försäljningen av biografbiljetter.

Stiftelsen Svenska filminstitutet har bl. a. till ändamål att främja värdefull svensk filmproduktion, att stödja artistisk och teknisk utveckling samt undervisning och forskning på filmens område, att sprida kunskap om filmen, att medverka till bevarandet av filmer och material av filmhistoriskt intresse, att verka för internationellt samarbete samt att på andra sätt företräda filmen och verka för ändamål inom filmområdet. Filminstitutet leds av en styrelse med fem ledamöter och två suppleanter, som utses av regeringen. Vid sidan av styrelsen finns ett förvaltningsråd. Detta består av 30–40 personer som utses av filmbranschens, filmarbetarnas och andra av stiftelsens verksamhet berörda organisationer. Förvaltningsrådet har i huvudsak rådgivande funktion.

Huvudprincipen för användningen av biografavgifterna är att 65 % av avgifterna skall användas för att främja filmproduktion medan återstoden är avsedd för andra ändamål. Den närmare fördelningen finns angiven i filmavtalets 18 § under olika littera. Dessa littera kallas i dagligt tal "fonder". Man talar om G-fonden, om H-fondsstöd etc.

– Enligt 18 § B skall 10 % av avgifterna användas för kvalitetsbidrag till svenska långfilmer. Dessa bidrag fördelas enligt vissa regler av en särskild jury som utses av Filminstitutets förvaltningsråd.

– Enligt 18 § D skall 5 % av avgifterna användas för PR-verksamhet, filmfestivaler och andra representativa arrangemang inom och utom Sverige. Medlen fördelas enligt vissa regler mellan Filminstitutet och filmbranschen.

¹ Sveriges biografägareförbund, Folkets husföreningarnas riksorganisation, Föreningen Våra Gårdar, Sveriges filmuthyreförening upa och Föreningen Sveriges filmproducenter

– I 18 § E anges att 30 % av avgifterna skall användas för stiftelsens förvaltning och för att främja verksamhet som sammanhänger med stiftelsens ändamål.

– 18 § F innebär att 15 % av avgifterna skall användas för stöd till produktion av svenska långfilmer genom generellt verkande produktionslån eller produktionsgarantier. Att stödet är generellt innebär att det ges oavsett filmens ämne, innehåll, konstnärliga eller intellektuella beskaftenhet eller angelägenhetsgrad i övrigt.

– Enligt 18 § G får 10 % av avgifterna användas för Filminstitutets produktion av svensk film. Denna produktion skall ha en klart konstnärlig inriktning.

– I 18 § H föreskrivs att 30 % av avgifterna skall användas för att genom selektiva produktionslån eller produktionsgarantier stödja produktionen av svenska långfilmer. En förutsättning för stödet är att produktionen har en konstnärlig inriktning. Beslut om stöd fattas av två styrelser, som i princip disponerar halva fonden var. I den ena styrelsen utser filmbranschen fyra ledamöter och Svenska teaterförbundet en ledamot, medan fördelningen är den motsatta i den andra styrelsen. H-fonderna kan också ge förhandsstöd för manuskriptarbete m. m.

Stöd från F- och H-fonderna utgår i form av förlustgaranti. F-fonden kan f. n. täcka högst 20 % av produktionskostnaderna medan H-fonden kan garantera högst ytterligare 35 %, i bägge fallen med vissa beloppsbegränsningar. Utgående belopp reduceras om intäkterna överstiger 30 % av produktionskostnaderna.

I detta sammanhang bör också det s. k. I-fondsavtalet nämnas. Detta avtal, som första gången ingicks år 1975 mellan Filminstitutet och Sveriges Radio AB, innebär att parterna bildar en gemensam fond, avsedd att finansiera produktion av film. Fonden tillförs årligen 6 milj. kr. från vardera parten. Filminstitutet erhåller statsbidrag för sin andel.

Huvuddelen av fonden används för produktion av biografilm, men en viss andel, f. n. 29 %, används för produktion av barnfilm i annat format, för produktion av annan kortfilm samt för den av Sveriges Radio och Filminstitutet drivna filmverkstaden. De filmer som producerats med hjälp av fonden skall visas i TV och i filmform enligt vissa regler.

I-fondsavtalet har förlängts och gäller t.o.m. den 30 juni 1980.

Stöd från F- eller H-fonden samt kvalitetsbidrag från B-fonden kan utgå till Filminstitutets egna produktioner, finansierade av G-fonden. Däremot kan F- och H-fondsstöd inte utgå till filmer som Filminstitutet finansierar på annat sätt, t. ex. genom I-fonden. Om filmer finansieras av I-fonden och privata filmproducenter gemensamt kan dock sådant stöd erhållas för den private finansärens andel av produktionskostnaderna.

Det är mot denna bakgrund man skall se den s. k. poolöverenskommelsen som gäller för tiden den 1 oktober 1977 - den 30 juni 1979 mellan Filminstitutet och tre svenska filmbolag. Enligt överenskommelsen förbinder

sig dessa bolag att gemensamt gå in som medproducent i samtliga biograf-filmer som produceras av Filminstitutet. Genom denna överenskommelse blir det möjligt att också utnyttja F- och H-fonden för stöd till I-fondsproducerade filmer.

Filmavtalet gäller t.o.m. den 30 juni 1983 och förlängs med minst fem år för varje gång om det inte sägs upp senast två år före utgången av avtalstiden.

Om avtalet upphör att gälla kan regeringen förordna att stiftelsen Svenska filminstitutet skall träda i likvidation, varvid stiftelsens tillgångar skall tillskiftas staten för att användas för stiftelsens allmänna ändamål. I annat fall består stiftelsen tills regeringen förordnar om annat.

Reglerna för biografavgifternas fördelning samt de närmare reglerna för kvalitetsbidrag och H-fondsstöd kan ändras efter beslut av styrelsen. Ett sådant beslut måste dock godkännas av Föreningen Sveriges filmproducenter och av regeringen för att bli giltigt. För att beslut om ändringar av andra regler i avtalet skall bli giltigt krävs att det har fattats av en fulltalig styrelse, att det har godkänts av de fem branschorganisationernasamt att det har fastställts av regeringen.

De olika ändringar som har gjorts i filmavtalet under avtalets löptid gäller främst användningen av biografavgifterna och Filminstitutets ledning. Ändringarna speglar Filminstitutets förändrade roll i den svenska långfilmsproduktionen.

Systemet byggde ursprungligen på principen att både det ekonomiska ansvaret för filmproduktionen och besluten om vilka filmer som skulle produceras skulle ligga hos företag utanför Filminstitutet. Nära hälften av medlen till produktionsstöd återfördes till de svenska producenterna i förhållande till intäkterna på deras filmer. Denna ordning, som alltså innebar att de filmer som erhållit de största intäkterna också skulle få de största bidragen, måste ses i ljuset av att den avlöste en ordning med återbäring på nöjesskatten till svenska filmproducenter.

De kvalitetsinriktade stödformer som fanns var kvalitetsbidrag och förlustutjämningsbidrag för kvalitetsfilmer. Dessa byggde på en jurybedömning av den färdiga produkten. Något förhandsstöd förekom alltså inte, utan varje produktionsbeslut måste fattas på producentens egen risk. Det är givet att ett sådant system förutsätter existensen av stora, ekonomiskt välkonsoliderade produktionsföretag.

Filminstitutet hade redan från början möjligheter att självt engagera sig som filmproducent, men några särskilda medel för sådana engagemang fanns inte. I stället fick man utnyttja medel som inte betalades ut på grund av olika spärregler. Med hjälp av dessa medel kunde Filminstitutet medverka i produktionen av ett par filmer om året i genomsnitt under 1960-talet och början av 1970-talet.

Införandet av F-fonden den 1 juli 1969 innebar ingen ökad kvalitetsinriktning, men var en följd av att allt flera filmproducenter endast gjorde ett

fåtal filmer, och att de därmed blev känsligare för förluster på enskilda filmer.

När G-fonden inrättades den 1 juli 1972, fick Filminstitutet för första gången särskilda medel avsatta för sin filmproduktion, som enligt avtalet skall ha en klar konstnärlig inriktning. Antalet långfilmer i vilka Filminstitutet var engagerat ökade dock endast obetydligt.

H-fonden, som också infördes år 1972 innebar ett brott mot den tidigare synen. Nu avskaffades den villkorslösa "återbäringen" och ersattes av ett förhandsstöd, byggt på en kvalitetsbedömning. Genom den sammanlagda effekten av H- och F-fonden kan Filminstitutet garantera 55% av produktionskostnaderna.

I-fondsavtalet innebar en kraftig ökning av Filminstitutets egen filmproduktion. Under de två första verksamhetsåren då avtalet var i kraft beslutades om produktion av 10 resp. 9 långfilmer. Under de därpå följande åren har produktionsvolymen varit något lägre, ca 6 filmer per år.

De resurser som är tillgängliga för bidrag till filmproduktion kommer dels från biografavgifter, dels från Sveriges Radio, dels i form av statsbidrag.

Storleken av tillgängliga resurser budgetåret 1978/79 sammanfattas i följande tabell (milj. kr.)

Källa	Ändamål Långfilm	Kortfilm m. m.	Summa
Biografavgifter	23,5		23,5
Bidrag från Sveriges Radio	4,25	1,75	6
Statsbidrag	7,75	2,75 ¹	10,5
	35,5	4,5	40

¹ Därav 1 milj. kr. konstnärsnämnden (se avsnitt 2.3)

Inför budgetåret 1979/80 föreslår regeringen en ökning av det statliga bidraget till filmproduktion med sammanlagt 5,5 milj. kr. Av ökningen skall 0,5 milj. kr. tillfalla konstnärsnämnden medan återstoden skall förvaltas av Filminstitutet.

Filminstitutet äger ateljéer för filmproduktion samt viss produktionsutrustning. Institutet äger vidare ett laboratorium och rekvisitalager i Rotebro samt är delägare i filmlaboratoriet Film-Labor.

Vid sidan av de uppgifter som rör filmproduktion bedriver Filminstitutet en rad olika verksamheter som sammanhänger med institutets roll som central kulturinstitution på filmområdet. Inom cinemateket är organiserat ett omfattande bibliotek, ett av de största filmarkiven i världen samt en klipp- och stillbildssamling som delvis är utan motsvarighet. I anslutning till filmarkivet bedrivs verksamhet med restaurering av film. Också Filminstitutets filmklubb stöder sig delvis på filmarkivet. Filminstitutet bedri-

ver också import och distribution av film, främst i 16 mm för barn och vuxna. Barnverksamheten kommer att beröras närmare under 2.2.

Filminstitutet har också en omfattande informationsverksamhet, t. ex. om filmtekniska frågor och om svensk film i utlandet. Institutet ger ut tidskrifterna *Chaplin* och *Teknik och Människa* samt stöder utgivningen av filmlitteratur. Inom Filminstitutet pågår f. n. arbetet med en svensk filmografi, som skall innehålla uppgifter om alla svenska spelfilmer. Filminstitutet ger också bidrag till olika organisationer och till filmarrangemang som andra ordnar. I detta sammanhang bör särskild nämnas Sveriges förenade filmstudios och Sveriges förenade barn- och ungdomsfilmstudios, vilka får ett omfattande stöd från Filminstitutet.

Den del av Filminstitutets verksamhet som inte rör filmproduktion finansieras med medel från filmavtalets E-fond samt med en del av D-fonden. För budgetåret 1978/79 kan de sammanlagda resurserna uppskattas till ca 12 milj. kr. Dessutom erhåller Filminstitutet statsbidrag för sin barnfilmverksamhet och för Bio 16 (se avsnitt 2.2 och 2.6). Dessa bidrag uppgår för samma tid till ca 1.2 milj. kr. Filminstitutet har också erhållit stöd av lotterimedel för restaurering av film.

Denna redogörelse för Filminstitutets nuvarande verksamhet har av utrymmesskäl gjorts summarisk. För mer detaljerade upplysningar hänvisas till Filminstitutets nyligen utkomna verksamhetsberättelse för år 1977/78.

2.2 Barnfilmverksamhet, barnfilmrådet

I den s. k. andra kulturpropositionen¹ föreslogs förstärkta statliga insatser för barnfilmområdet. För att de medel som sattes in för barnfilmändamål skulle få största möjliga effekt var det enligt föredragandens mening nödvändigt att de olika grupper som är verksamma på barnfilmområdet fick tillfälle till en fortlöpande samverkan inom ramen för ett organ som har en samlad överblick över barnfilmfältet. För detta ändamål inrättades barnfilmrådet den 1 juli 1975. I rådet skall ingå dels företrädare för olika intressegrupper såsom barn- och ungdomsorganisationer, filmarbetare och kommuner, dels såsom adjungerade representanter för Filminstitutet, de båda TV-kanalerna och Sveriges utbildningsradio.

De uppgifter som i propositionen angavs för rådet är av två slag. Dels skulle rådet få en allmän uppgift att fungera som diskussionsforum och som remissorgan åt regeringen, dels fick rådet i uppdrag att vara samrådsorgan för Filminstitutet i fråga om de uppgifter på barnfilmområdet för vilka institutet uppbär statsbidrag. De områden som räknades upp är granskningsverksamhet, import av barnfilm samt försök med distribution av barnfilm. Föredraganden räknade med att rådet också skulle kunna

¹ Prop. 1975:20 s. 229-232.

följa verksamheten med produktion av barnfilm samt verksamhet inom barnfilmområdet till vilken det inte utgick statsbidrag.

Utvecklingen har inte blivit den avsedda. Redan från början uppstod svårigheter i samarbetet mellan barnfilmrådet och Filminstitutet och dessa svårigheter ledde till ett krav på att barnfilmrådet skulle lösgöras från institutet. Detta skedde den 1 juli 1976 då barnfilmrådet i stället knöts administrativt till statens ungdomsråd. I samband med klyvningen delades anslaget till barnfilmverksamhet upp. Filminstitutet fick fortsatt bidrag för import och distribution av barnfilm, medan ungdomsrådet fick medel för granskning av barnfilm och för genomförande av en försöksverksamhet med barnfilm. Särskild personal anställdes på ungdomsrådet för att arbeta med barnfilmfrågor.

Filminstitutets barnfilmverksamhet innefattar i huvudsak produktion av barnfilm och import och distribution av barnfilm. Produktionen sker inom ramen för I-fonden och handhas inom institutets produktionsavdelning. Import och distribution sköts inom avdelningen för inköp och distribution av film. Tjänstemännen där svarar också för framställning av informationsmaterial om filmerna och deltar även i andra barnfilmaktiviteter.

Den verksamhet som har bedrivits under barnfilmrådets ledning har omfattat granskning av barnfilm och försöksverksamhet med olika former för visning av barnfilm och barns eget filmande. Dessutom har rådet arrangerat konferenser och medverkat i internationellt samarbete. Granskningsarbetet har resulterat i en katalog med omdömen om ca 250 granskade småfilmer för barn. Detta arbete fortsätter. Försöksverksamheten är avslutad och resultatet skall redovisas inom kort.

Statsbidraget till barnfilmverksamhet utom produktion uppgår under budgetåret 1978/79 till 1 160 000 kr., av vilket 540 000 kr. har tilldelats Filminstitutet och 620 000 kr. statens ungdomsråd.

I den proposition om barn och kultur som f. n. behandlas av riksdagen konstaterar chefen för utbildningsdepartementet att konstruktionen med ett barnfilmråd inte har fungerat väl.¹ I stället för den ursprungliga konstruktionen där Filminstitutet skulle svara för hela verksamhetsområdet med barnfilmrådet som samrådsorgan har vi fått två parallella organ. Samarbetet mellan barnfilmrådet och Filminstitutet har liten omfattning.

I propositionen betonas att Filminstitutet i sitt barnfilmarbete bör ha goda kanaler till olika grupper som använder barnfilm, t. ex. skolan, kommunerna samt barnfilmklubbar och andra barn- och ungdomsorganisationer. Formen för dessa kontakter bör dock vara anpassad till Filminstitutets organisation och sätt att fungera.

Föredraganden hänvisar till att Filminstitutet avser att komplettera förvaltningsrådet med företrädare för de grupper som enligt vad som anförts i

¹ Prop. 1978/79:143, s. 41 F.

propositionen är viktiga att ha med i barnfilmarbetet och som inte är företrädda i rådet. En sådan konstruktion bör ge goda förutsättningar för ett omfattande samarbete mellan Filminstitutet och olika berörda grupper i fråga om institutets barnfilmuppgifter.

Några ytterligare förändringar av ansvarsförhållandena på barnfilmens område föreslas inte i propositionen.

2.3 Konstnärsnämndens stöd till filmproduktion

Konstnärsnämnden är ett statligt organ med uppgift att bl. a. fördela bidrag till konstnärer. Sedan budgetåret 1978/79¹ disponerar nämnden särskilda medel för projektbidrag till produktion av film. Bakgrunden är en frimställning från Svenska teaterförbundet om särskilda medel för att utveckla filmens fria sektor.

Med anledning av Teaterförbundets ansökan understök chefen för utbildningsdepartementet bl. a. filmens karaktär av utpräglat massmedium. Filmproduktion kräver stora ekonomiska resurser men den färdiga filmen kan till låga kostnader spridas till ett stort antal människor. För filmer som vänder sig till vuxna är enligt föredraganden biografdistribution och visning i TV i dag de viktigaste distributionsformerna och det är därför naturligt att produktionsstödet främst är inriktat på filmer som skall distribueras på detta sätt. Det kunde dock ändå finnas skäl att förstärka statens stöd till filmer som var avsedda att distribueras på annat sätt än genom de vanliga biograferna. Man skulle då också kunna pröva helt nya vägar och på så sätt få en bättre grund för att bedöma vilka stödformer som var lämpliga i framtiden. Mot denna bakgrund föreslogs att konstnärsnämnden på försök skulle ges ökade möjligheter att genom projektbidrag stödja filmproduktion. 1 milj. kr. anvisades för ändamålet. För budgetåret 1979/80 har föreslagits ett belopp om 1,5 milj. kr.

Konstnärsnämnden har fördelat anslaget för budgetåret 1978/79 på 12 olika filmprojekt.

2.4 Statens biografbyrås verksamhet

Sedan år 1911 har endast sådan film som har varit godkänd av statens biografbyrå fått visas offentligt i Sverige. Reglerna för filmcensuren återfinns i den s. k. biograf förordningen² och i biografbyråns instruktion³.

Dessa regler innebär att en film eller del av film inte får godkännas om dess förevisande på grund av det sätt på vilket händelserna skildras och

¹ Prop. 1977/78:100, bil. 12, sid. 79 f.

² Förordning (1959:348) med särskilda bestämmelser om biograf föreställningar m. m. (ändrad 1964:802, 1973:560 och 1977:1056).

³ Förordning (1965:748) med instruktion för statens biografbyrå (omtryckt 1977:1057, ändrad 1978:378).

det sammanhang i vilket de förekommer kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller förleda till brott. Förbud mot visning skall vidare utfärdas om förevisande kan anses olämpligt med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt eller lända till upplysning om förhållanden vilkas uppenbaranden kan medföra men för försvaret eller i övrigt för rikets säkerhet. Godkännande kan också vägras om biografbyrån finner att förevisande uppenbarligen skulle strida mot allmän lag. Härutöver finns regler som innebär att film eller del av film inte får godkännas för visning för barn under sju, elva eller femton år i den mån den kan vålla barn i dessa åldersgrupper psykisk skada.

Beslut om att godkänna film fattas av filmcensurerna. Det finns fyra ordinarie censorer, av vilka en är biografbyråns direktör. Dessutom finns en extra filmcensor och en suppleant för filmcensurerna. En censor kan fatta beslut om att godkänna film för visning för vuxna i obeskuret skick. Beslut om att godkänna film för visning för barn måste alltid fattas av minst två censorer, av vilka minst en måste ha viss särskild utbildning och erfarenhet. Beslut om att klippa eller helt förbjuda film måste fattas av två censorer. Kan dessa inte enas tillkallar de en tredje och frågan avgörs genom majoritetsbeslut.

Statens filmgranskningsråd och statens barnfilmnämnd är rådgivande organ till biografbyrån. Yttrande från filmgranskningsrådet måste inhämtas innan biografbyrån beslutar att totalförbjuda film, att förbjuda betydande del av film, att förbjuda del av film som vunnit erkännande såsom film av betydande konstnärligt värde eller vilken uppenbarligen kan antagas vinna sådant erkännande eller att företa censuratgärd som är av normerande betydelse för byråns verksamhet. Filmgranskningsrådet är också remissinstans i besvärssärenden över biografbyråns beslut.

Barnfilmnämndens uppgift motsvarar filmgranskningsrådets när det är fråga om åtgärder som endast gäller barn.

Frågan om filmcensuren bör bibehållas har behandlats flera gånger av olika utredningar. F. n. har yttrandefrihetsutredningen (Ju 1977:10) i uppdrag att behandla dessa frågor. Utredningen skall överväga om det finns tillräckliga skäl att behålla någon form av vuxencensur på filmens område. Om utredningen skulle stanna för att vuxencensuren bör avskaffas får den bl.a. överväga om i stället möjligheterna till efterhandsingripande bör utvidgas i någon mån genom en bestämmelse rörande pornografi och våldsfremställningar. I utredningsdirektiven sågs att det synes vara ganska klart att viss barnensur behövs. Till utredningen har överlämnats en riksdags-skrivelse¹ med innebörden att en samlad översyn bör göras av bestämmelserna för barns tillträde till biograf föreställningar.

Yttrandefrihetsutredningen planerar att under första halvåret 1979 pub-

¹ KU 1977/78:14, rskr 1977/78:75.

licera ett principbetänkande med alternativa förslag. På grundval av den diskussion som föranleds av principbetänkandet avser utredningen att utforma sitt slutliga förslag som bör läggas fram våren 1981. En sådan planering gör det möjligt att lägga fram förslag till grundlagsändringar våren 1982, dvs. före 1982 års riksdagsval. Det slutliga beslutet om en grundlagsändring kan då fattas av den nyvalda riksdagen tidigast hösten 1982.

Sedan den 1 juli 1978 har biografbyrån hand om en försöksverksamhet med fraktstöd för film. Syftet med försöksverksamheten är att undersöka möjligheten att med hjälp av fraktstöd för film förbättra repertoaren på biograferna. Bestämmelser för försöksverksamheten återfinns i förordningen¹ om försöksverksamhet med fraktstöd för film.

Fraktstöd kan utgå till filmer som av biografbyrån har förklarats berättigade till sådant stöd och som den 1 januari 1979 eller senare har visats vid biograföreställning i Norrbottens län, Jämtlands län, Värmlands län, landskapet Dalsland, Västmanlands län, Kronobergs län och Gotlands län. Stödet utgår för film av minst 35 mm bredd och motsvarar de kostnader för frakt av film som enligt regler inom filmbranschen normalt uppkommer för den som låter visa film.

De filmer som får förklaras berättigade till fraktstöd skall ha haft biografpremiär i Sverige den 1 januari 1978 eller senare. Urvalet skall göras med hänsyn till kvalitet och skall sammanlagt omfatta ca en tredjedel av de filmer som varje år har biografpremiär. Biografbyrån har också möjlighet att förklara ett begränsat antal äldre filmer, f. n. högst 100, berättigade till fraktstöd. Härvid skall urvalet främst ske med hänsyn till det filmhistoriska värdet.

Beslut om att förklara film berättigad till fraktstöd fattas av biografbyråns direktör. Denne skall därvid samråda med annan censor som har granskat filmen.

2.5 Kulturrådets uppgifter på filmområdet

Statens kulturråds uppgifter av bevakningskaraktär och som remissinstans avser kulturområdet som helhet. Kulturrådet har också mer preciserade uppgifter inom vad som brukar kallas kulturrådets direkta ansvarsområde. Enligt 4 § i sin instruktion² skall kulturrådet bl. a. handlägga ärenden om statsbidrag för kulturell verksamhet bland amatörer, i mindre ensembler och fria grupper samt inom institutioner och föreningar i den mån det ej ankommer på annan myndighet. Även i övrigt skall kulturrådet handlägga ärenden om statliga åtgärder som rör teater, dans och musik, litterär verksamhet och folkbibliotek samt konst, museer och utställnings-

¹ SFS 1978:223.

² Förordning (1974:644) med instruktion för statens kulturråd (ändrad senast 1978:851).

verksamhet. Också härifrån görs undantag för ärenden som ankommer på annan myndighet.

I den uppräknig av konstarter som görs i paragrafen finns inte filmen med. I den s. k. andra kulturpropositionen¹ uttalades också att filmen inte skulle höra till kulturrådets direkta ansvarsområde.

Å andra sidan kan film ingå i sådan verksamhet som kulturrådet skall stödja genom anslag till t. ex. utrustning, konferenser eller festivaler. Det bidrag till centrubildningar som kulturrådet skall fördela är uttrycklingen avsett också för filmens område.

2.6 Bidrag till filmvisning i nya former

I den andra kulturpropositionen² föreslogs att särskilda medel skulle kunna användas för bidrag till verksamhet som syftar till att tillhandahålla en alternativ filmrepertoar för lokalt förankrad visningsverksamhet. I propositionen fördes ett resonemang om vikten av att en lokalt organiserad verksamhet på filmområdet kunde samspela med en stark och funktionsduglig organisation på den centrala nivån. Bland de uppgifter som med fördel kunde skötas centralt nämndes bevakning och dokumentation av filmutbudet, samordning och organisation av filmbokning, metodutveckling och ledarutbildning.

I propositionen föreslogs att en del av resurserna för detta ändamål borde tillfalla Folketshusföreningarnas riksorganisation för verksamheten med Bio Kontrast. Återstoden borde disponeras genom beslut av regeringen för stöd till centrala funktioner med den inriktning som anges ovan. Verksamheten har kommit att kallas filmvisning i nya former.

För budgetåret 1978/79 är anslaget till Bio Kontrast 800 000 kr. 1 730 000 kr. har för samma period ut delats som bidrag för filmvisning i nya former till andra bidragsmotagare. 675 000 kr. härav har tilldelats Svenska filminstitutet för fortsatt försöksverksamhet med alternativ distribution av modern spelfilm (Bio 16), 210 000 kr. har beviljats till Sveriges förenade filmstudios för anskaffning av filmklassiker och för verksamheten i övrigt, Studieförbundet Vuxenskolan har erhållit 110 000 kr. för försöksverksamhet med filmvisning i bygdegårdar som genomförs i samarbete med Bio Kontrast, Föreningen Folkets Bio har tilldelats 75 000 kr. för verksamheten och ABF har fått 160 000 kr. för fortsatt försöksverksamhet med filmverksamhet för finska invandrare. För barnfilmändamål har 35 000 kr. tilldelats Sveriges förenade barn- och ungdomsfilmstudios för verksamheten, 140 000 kr. har gått till Förbundet Vi Unga för centrala kostnader i samband med filmvisning i nya former. Riksförbundet Sveriges Fritids- och hemgårdar har erhållit 50 000 kr. för avslutning av ett projekt för att uppnå

¹ Prop. 1975:20, s. 234.

² Prop. 1975:20, s. 228.

en förbättrad användning av film i ungdomsgårdsverksamheten och Unga Örnas riksförbund har fått 275 000 kr. för fortsatt försöksverksamhet med icke kommersiell distribution av barnfilm (Barnens Bio Kontrast).

2.7 Den ekonomiska omfattningen

I tabellen sammanfattas de viktigaste ekonomiska insatserna av allmänna medel på filmområdet för budgetåret 1978/79 (milj. kr.).

Ändamål	Källa Biograf- avgifter	Mottagar- avgifter	Stats- medel	Summa
Produktion av långfilm	23,5	4,25	7,75	35,5
Produktion av kortfilm m. m.		1,75	2,75	4,5
Centrala servicefunktioner inom Filminstitutet m. m. ¹	12,5		1,7	14,2
Barnfilmrådet			0,6	0,6
Fraktstöd ²			0,55	0,55
Filmvisning i nya former ³			1,85	1,85
Filmcentrum			0,35	0,35
Summa	36	6	15,55	57,55

¹ Inkl. barnfilm och Bio 16.

² Avser ett halvt års verksamhet.

³ Inkl. Bio Kontrast. Exkl. Bio 16.

3 Resultat av den nuvarande filmpolitiken

Den teknik för produktionsstöd som ligger i 1963 års filmreform innebär en omfördelning av biografinkomsterna till förmån för produktion av svensk film, företrädesvis biograffilm. Med tiden har stödsystemets resurser också förstärkts genom skattemedel och tillskott från Sveriges Radio.

Produktionsstödet hade redan från början kvalitetsbefrämjande inslag. Dessa har successivt ökat i betydelse och f.n. fördelas huvuddelen av tillgängliga medel i former som gynnar kvalitetsproduktionen.

Då man skall söka bedöma stödsystemets effekt är framför allt två faktorer av intresse, nämligen *produktionsvolymen* och *produktionens kvalitet*.

Den svenska biograffilmsproduktionen minskade i omfattning från i genomsnitt 38 premiärer per år under 1940-talet och 28 per år under 1950-talet till i genomsnitt endast 17 filmer årligen under åren 1959–1963. Minskningen vändes därefter i en uppgång, och under återstoden av 1960-talet låg genomsnittet på ca 25 filmer om året.

1970-talets produktionsvolym har varit lägre, knappt 19 filmer per år i genomsnitt. Under verksamhetsåret 1977/78 hade 21 filmer biografpremiär. För budgetåren 1978/79 och 1979/80 har statsbidragen för filmproduktion ökat kraftigt samtidigt som inkomsterna av biografavgifter har ökat. Dessa ökade resurser har givetvis ännu inte givit resultat i form av flera premiärklara filmer.

En svårighet när man skall söka värdera stödsystemets betydelse för produktionsvolymen är att bedöma vad som skulle ha hänt om 1963 års filmreform inte hade gjorts. Hur många filmer hade producerats om filmproduktionen hade varit hänvisad till att överleva på den kommersiella marknadens villkor?

Man kan ge en antydning om svaret på den frågan genom att undersöka förhållandet mellan de kommersiella intäkterna för svenska filmer och de summor som är tillgängliga inom ramen för produktionsstödet.

Under vissa antaganden kan man beräkna att ungefär 6,5 % av bruttobiljettintäkterna på de svenska biograferna skulle tillfalla de svenska filmproducenterna som kommersiella intäkter om biograferna inte erlade biografavgift till Filminstitutet och om biljetterna inte heller var föremål för någon annan form av indirekt beskattning. Räknat på 1977/78 års biljettintäkter motsvarar det ca 23 milj.kr.

Genom biografavgifterna reduceras de kommersiella intäkterna för de svenska producenterna med 10%. De kan nu beräknas till ca 6% av bruttobiljettintäkterna. Men samtidigt återgår större delen av biografavgiften till den svenska filmen i form av produktionsstöd. Härigenom ökar den svenska filmens andel av biografintäkterna till ca 11,5%. Det motsvarar ca 41 milj.kr. år 1977/78. I jämförelse med ett läge utan filmavtal blir tillgängliga medel för filmproduktion nära nog fördubblade.

I beräkningen ingår inga exportintäkter. Å andra sidan förutsätts att de svenska filmproducenternas kommersiella intäkter kommer att investeras i nya filmproduktioner, något som inte behöver vara fallet. Externa tillskott i form av statsbidrag eller medel från Sveriges Radio finns inte med.

Om hälften av produktionsresurserna hade uteblivit skulle sannolikt produktionen ha minskat med betydligt mer än hälften på grund av att tillgångar i form av kunnig personal och teknisk apparatur skulle ha skingrats och därigenom möjligheterna att bedriva en kontinuerlig produktion inte längre skulle ha förelegat. Det kan därför vara rimligt att hävda att mellan 150 och 200 svenska långfilmer sedan år 1963 har kommit till tack vare filmavtalets system för produktionsstöd. Detta är ett gott resultat.

Om det är svårt att beskriva filmreformens effekt på produktionsvolymen så är det naturligtvis ännu svårare att ge en bild av produktionsstödet inverkan på filmernas *kvalitet*. Skälen till detta är flera. Kvalitetsbegreppet är inte entydigt och det förändras över tiden. Samtiden och eftervärlden stannar ofta i olika bedömningar av vad som har varit betydelsefullt. Liksom i fråga om produktionsvolymen kan man inte säkert veta vad som

hade inträffat om produktionsstödet inte hade funnits. Därför blir bedömningarna med nödvändighet osäkra och subjektiva.

Ett sätt att beskriva produktionens kvalitet är att se hur många filmer som har erhållit kvalitetsbidrag av Filminstitutet. Det ger en bild av hur Filminstitutets jury har bedömt filmerna. Metoden kan tyvärr inte användas för jämförelser över hela den tid då filmavtalet har gällt, eftersom poängsystemet har ändrats. Det är sannolikt att det tidiga 60-talets beslut att tilldela ca 40 % av filmerna bidrag är uttryck för en strängare bedömning än de senaste årens, då 70 % av filmerna har fått kvalitetsbidrag.

Ett allmänt intryck är emellertid att huvuddelen av den svenska långfilmsproduktionen numera har kvalitetsambitioner. Av de två senaste spelårens 18 resp. 21 svenska långfilmspremiärer kan inte mer än fyra filmer vardera året karaktäriseras som porrfilmer eller underhållningsfilmer utan konstnärliga ambitioner.

Ett annat mått på hur filmpolitiken har lyckats är om de svenska filmerna når en stor publik. Som nämnts i avsnitt 1 har mer än hälften av de filmer som producerats av Filminstitutet och haft premiär under spelåret 1977/78 setts av mindre än 25 000 personer. Samtliga dessa har erhållit kvalitetsbidrag.

När det gäller produktionen av kortfilm är det svårare att bedöma resultaten av den förda politiken. En viktig bidragande orsak till detta är de gränsdragningsproblem mot televisionen och undervisningsfilm m.m., som berördes inledningsvis i avsnitt 1. Förutom de svårigheter som följer av detta kan man peka på att det inte förekommer någon registrering av kortfilm som kan jämföras med den som gäller för biografilm. Dessa faktorer tillsammans gör det svårt att ge en sammanfattande bedömning av kortfilmsproduktionens omfattning och förändringarna i den. I detta sammanhang skall därför endast beröras några åtgärder under de senaste åren som har haft betydelse för produktionsmöjligheterna för kortfilm.

Ursprungligen fungerade främst kvalitetsbidragen som ett stöd till kortfilmproduktion. En filmare som hade gjort en kortfilm på egen risk kunde, om han fick ett högt kvalitetsbidrag, dels betala kostnaderna för denna film, dels erhålla en grundplåt för nästa.

Vid avtalsrevisionen år 1972 minskades avsättningen till kvalitetsbidragen och dessa reserverades för långfilmer. I stället bildades G-fonden för Filminstitutets egen filmproduktion. 30 % av fonden skulle användas för kortfilm. Det tillgängliga beloppet uppgick verksamhetsåret 1974/75, som var det sista år då denna ordning gällde, till 660 000 kr. En del av dessa medel användes för driften av den filmverkstad som förvaltas av Filminstitutet och Sveriges Radio.

Överenskommelsen mellan Filminstitutet och Sveriges Radio om samarbete i fråga om filmproduktion medförde att stödet till kortfilmsproduktionen fr.o.m. verksamhetsåret 1975/76 flyttades över från G-fonden till I-fonden. Enligt de regler som ursprungligen gällde skulle sammanlagt minst

20 % av det årliga tillskottet till I-fonden användas för produktion av kortfilm och film avsedd för barn. Eftersom tillskottet till I-fonden var satt till 10 milj. kr. per år uppgick resurserna för dessa ändamål (inkl. filmverkstaden) till 2 milj. kr.

De regler som gäller för I-fonden för verksamhetsåret 1978/79 innebär att 29 % av tillskottet till fonden skall användas för produktion av barnfilm i annat format än biograffilmen samt övrig kortfilm och bidrag till filmverkstaden. Det årliga tillskottet till I-fonden är 12 milj.kr., varför resurserna för produktion av kortfilm m.m. uppgår till 3,5 milj.kr.

Fr.o.m. budgetåret 1978/79 disponerar också konstnärsnämnden särskilda medel för projektbidrag till produktion av film. För detta budgetår har anvisats 1 milj.kr. för projektbidrag till produktion av film som är avsedd att distribueras på annat sätt än genom de vanliga biograferna. En höjning med 500 000 kr. är föreslagen för budgetåret 1979/80.

Riksdagens beslut¹ förra året om radions och televisionens fortsatta verksamhet m.m. innebär en kraftig betoning av programföretagens ansvar för att anlita frilansmedverkande och lägga ut produktionsuppdrag på personer som inte är fast anställda inom företagen. Den ökning av programmedlen, som förslagen i propositionen syftade till, borde enligt chefen för utbildningsdepartementet leda till att andelen frilansmedverkan i programverksamheten åter borde kunna öka.

Det är svårt att uttala sig om huruvida de resursförstärkningar som här har berörts ännu har lett till någon markant förbättring av produktionsmöjligheterna för kortfilm. Ostridigt är emellertid att ökningen av I-fondens produktionsresurser har lett till att ett större antal kortfilmer har blivit tillgängliga för distribution utanför televisionen.

1963 års filmavtal tar, som nämnts i det föregående, inte speciellt sikte på att påverka visningsmöjligheterna för film. Filmpolitiska åtgärder med denna inriktning har haft relativt liten omfattning och är i allmänhet av sent datum. Huvuddelen av importen av film till Sverige och av visningsverksamheten i Sverige bedrivs på kommersiella grunder.

I avsnitt 1 lämnas en översiktlig redogörelse för sammansättningen av filmimporten till Sverige. Där konstateras att USA-filmerna dominerar bland de importerade filmerna. Många länders filmproduktion är okänd för oss.

Av avsnitt 1 framgår också att några samlade uppgifter om filmrepertoaren i olika delar av landet inte finns tillgängliga. Därför kan de ofta omvittnade skillnaderna i möjlighet att se god film mellan storstadsområdena och övriga inte beläggas med siffror.

Olika initiativ att förbättra möjligheterna att se god film i landsorten har berörts översiktligt i avsnitt 2.6 i samband med att det statliga stödet redo-

¹ Prop. 1977/78:91, KrU 1977/78:24, rskr 1977/78:337.

visades. Här skall karaktären och omfattningen hos några av dem beskrivas närmare.

Att redogörelsen inleds med *Bio 16* beror på att denna verksamhet är den enda som arbetar med specialimporterad film. *Bio 16* utgör därför en kombination av importstöd och distributionsstöd till biografiffilm.

Bio 16 är en försöksverksamhet med import och distribution av kvalitetsfilm som startades av Svenska filminstitutet hösten 1976. Uppläggningsen av verksamheten är den att ett "paket" med kvalitetsfilm sätts samman, kopieras ner i 16 mm-format och erbjuds intresserade kommuner. Innevarande säsong består paketet av 12 filmer, av vilka tre är nya svenska filmer, en är en importerad klassiker och de övriga åtta är moderna utländska filmer som specialimporterats för *Bio 16* av Filminstitutet. De deltagande kommunerna måste välja att visa minst åtta filmer. Kopiorna turnerar efter ett visst schema och varje kommun får ha varje film i en vecka och då visa den hur många gånger som helst. I allmänhet får de importerade filmerna också en normal biografpremiär i 35 mm format.

Säsongen 1978/79 deltar 83 kommuner i verksamheten. Publikens vid de schemalagda visningarna uppgick verksamhetsåret 1977/78 till ca 80 000. Antalet åskådare har sedan dess ökat kraftigt och uppgick under hösten 1978 till ca 70 000. Till detta kommer att nästan lika många har sett filmerna vid enstaka uthyrningar och vanlig biografvisning.

Filmstudiorörelsen och *Bio Kontrast* har många likheter i uppbyggnaden, men också viktiga skillnader.

Filmstudiorörelsen är den äldsta. Formerna för filmstudioverksamheten betingades ursprungligen av att verksamheten inte skulle få konkurrera med den kommersiella filmvisningen. Det viktigaste kännetecknet för en filmstudio är att visningarna endast är öppna för medlemmar och att det endast är möjligt att lösa medlemskap för en serie visningar, inte för en enstaka visning. Detta ger verksamheten en sluten karaktär men ger samtidigt möjlighet till djupgående och långvariga studier i olika filmiska ämnen.

Filmstudios utnyttjar i huvudsak vanliga biografer och 35 mm film. Det är den lokala studion som bestämmer programmet och man har i princip tillgång till alla kvalitetsfilmer för vilka det finns distributionsrättigheter i Sverige och som inte bedöms som kommersiellt gångbara på orten.

Organisationen Sveriges förenade filmstudios har framför allt centrala servicefunktioner i förhållande till de lokala studios. Verksamhetsåret 1977/78 fanns det filmstudios i 96 kommuner. Antalet besökare på filmö-revisningar uppskattas till ca 140 000.

Bio Kontrast, som har vuxit fram under 1970-talet, utnyttjar i huvudsak föreningsägda biografer. Filmerna väljs av ett lokalt programråd och ungefär samma filmer är tillgängliga som för filmstudios. Verksamheten administreras centralt av Folketshusföreningarnas riksorganisation. I motsats till filmstudiovisningarna är *Bio Kontrasts* visningar tillgängliga för allmän-

heten, oftast till ett lågt biljettpris. År 1977 förekom Bio Kontrast i 115 kommuner och hade drygt 160 000 åskådare.

Också föreningen *Folkets Bio* förtjänar att omnämnas i detta sammanhang. Föreningen disponerar biografer på några orter och arrangerar visningar på ytterligare ett antal platser. Man bedriver också import och distribution av film. Under år 1977 visade Folkets Bio film i 13 kommuner för sammanlagt ca 35 000 besökare.

Det sammanlagda antalet åskådare vid filmvisningar inom ramen för filmstudiorörelsen, Bio Kontrast, Folkets Bio och Bio 16 kan uppskattas till ca 400 000 per år. Det är 1,7% av den svenska biopubliken. Men betydelsen av detta slags filmvisning kan inte bedömas enbart utifrån antalet åskådare.

Verksamheten kan bedrivas i ett omfattande samarbete med den filmintresserade opinionen på resp. ort. Indirekt kan den också leda till att repertoaren på vanliga biografer påverkas.

För Bio 16 tillkommer att det är fråga om en verksamhet som till stor del bygger på specialimporterad utländsk film. Eftersom det rör sig om filmgenrer och filmländer som är svagt företrädda i den kommersiella importen utgör Bio 16-importen en avsevärd förstärkning av möjligheterna att se god film i Sverige.

Det står emellertid klart att dessa speciella visningsformer för kvalitetsfilm i varje fall inte hittills har visat sig kunna nå någon stor andel av biopubliken. De statliga åtgärderna för att mer allmänt främja en förbättrad biorepertoar kan därför inte begränsas till ett stöd för dessa visningskanaler. Det måste till åtgärder som också är riktade till de vanliga biograferna.

Försöksverksamheten med fraktstöd för film vänder sig till såväl de vanliga biograferna som filmstudiorörelsen och Bio Kontrast och andra icke-kommersiella arrangörer som visar kvalitetsfilm i 35 mm-format. Syftet med fraktstödet, som presenteras närmare under avsnitt 2.4, är att subventionera bort fraktkostnaderna för den värdefulla filmen och därigenom stimulera biograferna att visa sådan film.

De olika formerna av stöd för en bättre filmrepertoar har i stor utsträckning försökskaraktär. Verksamheten med fraktstöd startade så sent som den 1 januari 1979 och uppgifter om fraktstödet effekter kommer inte att föreligga förrän tidigast om något år. Både Bio Kontrast och Bio 16 är f.n. föremål för intern utvärdering.

Man kan inte tala om visning av biograffilm utan att beröra televisionens roll.

Televisionen är en viktig konkurrent till filmvisning på biograferna, liksom den är det till mycken annan fritidsverksamhet. Minskningen av bio-besöken under 50- och 60-talen sammanhänger i stort sett med televisionens utbyggnad och tillskrivs främst inflytande från denna. Samtidigt är televisionen en viktig kanal för spridning av biograffilm.

Den moderna biograffilmen, med en speltid av mellan en och en halv och

två timmar och en förkärlek för vissa ämnesval och en viss berättarteknik, har vuxit fram ur behovet att ge en betalande publik utbyte av en kväll på bio. Trots att biograffilmen har längre speltid än de flesta TV-program och trots att många av de effekter som är tänkta för biograflokalen inte kommer till sin rätt i TV, har biograffilmen stor popularitet hos TV-publiken. Enligt Sveriges Radios årsberättelse för 1977/78 sändes detta verksamhetsår 335 timmar biograffilm för vuxna, vilket med normal filmlängd motsvarar ca 200 filmer. Det är nästan lika många filmer som under samma tid hade premiär på biograferna. Den genomsnittliga publiken för programtypen "biograffilm" uppgick till ca 1,2 miljoner. Det skulle innebära att under ett år ca 240 miljoner åskådare har sett biograffilm på TV, dvs. att filmpubliken på TV är ungefär tio gånger så stor som filmpubliken på biograferna.

En jämförelse av detta slag är naturligtvis inte rättvisande. Att besöka en biograf föreställning utgör en aktiv handling, som kan kräva betydande uppoffringar i tid, pengar och besvär. Därför kan man förutsätta att den övervägande delen av biopubliken har besökt föreställningen av intresse och haft utbyte av sitt besök. I televisionens filmpublik ingår däremot antagligen alla grader av intresse från ett intensivt och engagerat deltagande till ett förstrött tittande som pågår samtidigt med, eller avbryts av, andra hemma-aktiviteter. En person som ser en biograffilm på bio får också av rent tekniska skäl ut mera av sitt besök än om han ser samma film på TV. Det beror på biosalongens större bildyta och bättre ljudkvalitet samt på frånvaron av störningar.

På orter med en torftig biorepertoar är det emellertid ofta inte fråga om att göra ett val mellan att se biograffilm i TV eller på bio. För många människor är i stället televisionen den enda möjligheten att få se intressanta och engagerande filmer.

4 Utformningen av den framtida statliga filmpolitiken

4.1 Allmänt

Som har framgått av föregående avsnitt har den filmpolitik som har kunnat bedrivas genom filmavtalet främst varit inriktad på två områden. Den har givit stöd till produktion av svensk biograffilm och den har möjliggjort uppbyggnaden av en central svensk kulturinstitution på filmens område.

Medan filmproduktionen har ett starkt stöd har filmvisningen i huvudsak fått klara sig utan insatser av allmänna medel. Antalet biografier har också minskat kraftigt under avtalsperioden. Medan det fanns ca 2 200 biografier år 1963 fanns det 1 200 biografier den 30 juni 1978. Omfattningen och inriktningen av filmvisning utanför biograferna är i stort sett okänd.

Det framstår som angeläget att i fortsättningen fästa större avseende vid visningsfrågorna. En ensidig inriktning på filmproduktion kan leda till skevheter som blir oacceptabla i längden.

En grundläggande förutsättning för filmpolitiken måste vara att film görs för publiken, att det primära syftet med en kulturpolitisk satsning på filmproduktion är att ge publiken tillfälle till rika upplevelser genom kontakt med ett omfattande och omväxlande filmutbud. Detta syfte uppnås inte om endast befolkningen i de stora städerna har möjlighet att få se annat än ett begränsat och torftigt urval av de tillgängliga filmerna. Det måste skapas möjligheter för alla att, oavsett bostadsort komma i kontakt med kvalitetsfilm av olika slag. Sett från resurssynpunkt är det en märklig ordning att man av kulturpolitiska skäl kan satsa miljonbelopp på att producera filmer, men att resurserna för att se till att samma filmer blir visade är mycket blygsamma.

I det föregående har visats att många filmer, som har producerats med starkt stöd av allmänna medel och som har fått god kritik, ändå har setts av mycket få personer och endast visats på ett fåtal platser. Vissa av dessa filmer kommer att distribueras som smalfilm genom Bio 16 och kommer på så sätt att få en större spridning. Några av filmerna kommer att visas i televisionen. Faktum kvarstår emellertid att dessa filmer, som är avsedda för visning i filmform på biograf, har förblivit okända för den största delen av den svenska biografpubliken.

Det är naturligtvis möjligt att detta förhållande kan förklaras med att det finns en klyfta mellan filmkritiken och filmpubliken, så att de filmer som den förstnämnda sätter högt saknar det som publiken väntar sig och kräver av biograffilmer. I den mån detta är riktigt illustrerar det en annan risk med en ensidig inriktning av filmpolitiken på produktionsfrågor, nämligen att de filmer som görs tappar kontakten med publiken.

För filmer som produceras med stöd av allmänna medel kan det ekonomiska beroendet av publikframgångar minskas eller helt bringas att upphöra. Därmed kan man ställa krav på konstnärligt genomarbetade produkter och på frihet från den kommersiella filmens publikfriande schabloner. Men då finns samtidigt en risk att filmerna inte alls vänder sig till den stora, ungdomliga filmpubliken utan till små, exklusiva grupper. Självfallet måste det finnas rum för utveckling och experiment inom filmkonsten liksom inom andra konstarter, och därmed för filmer som går långt vid sidan av det vanliga. Men produktionen som helhet får inte ges en sådan prägel. Det kan inte motiveras vare sig ekonomiskt eller kulturpolitiskt.

Som har nämnts i det föregående är visning genom televisionen den visningsform för biografilm som – åtminstone på papperet – samlar den utan jämförelse största publiken. Televisionsvisningen har också en möjlighet att nå alla intresserade oavsett bostadsort, och är i detta avseende överlägsen alla andra visningsformer. Samtidigt karakteriseras tittarsituationen vid TV:n ofta av olika former av störningar som tillsammans med

den lägre tekniska kvalitén leder till att upplevelsen av biograffilm i TV inte på långa vägar kan jämföras med upplevelsen av samma film på bio.

Dessa förhållanden ger anledning till två konstateranden. Det första är att möjligheten att se god biograffilm i TV bör betraktas som ett värdefullt komplement till biografvisningen, men att den inte får föranleda staten att avstå från att söka skapa goda möjligheter att se kvalitetsfilm på biograf.

Det andra konstaterandet gäller televisionens ansvar för produktionen av svensk biograffilm. Det s.k. I-fondsavtalet mellan Sveriges Radio och Svenska filminstitutet innebär att radioföretaget bidrar med f.n. 6 milj.kr. per år till en produktionsfond som förvaltas av Filminstitutet. I regeringens proposition om radions och televisionens fortsatta verksamhet¹ understryker föredraganden att televisionen även i fortsättningen bör bära sin del av ansvaret för att finansiera den svenska biograffilmsproduktionen. De lämpliga formerna för ett fortsatt sådant ansvarstagande får prövas av avtalsparterna i samband med att nuvarande avtal löper ut den 30 juni 1980.

Den statliga kulturpolitiken på filmområdet bör i framtiden innehålla dels åtgärder på de områden som f.n. får den största uppmärksamheten, dvs. produktion av film och olika centrala musei-, arkiv- och dokumentationsfunktioner på filmområdet, dels i ökad utsträckning ta sikte på att underlätta för människor att, oavsett bostadsort, komma i kontakt med god film. Arbetet med de filmpolitiska frågorna bör ha en sådan inriktning.

Formerna för olika filmpolitiska åtgärder är på vissa områden resultatet av en lång utveckling. Det gäller i första hand de områden som är centrala i filminstitutets verksamhet, nämligen biblioteks-, arkiv- och dokumentationsfunktionerna och produktionen av biograffilm. När det gäller stöd till produktion av annan film än biograffilm förekommer f.n. flera olika stödformer parallellt under en försöksperiod.

Metoderna för att påverka visningsmöjligheterna för film är mindre utvecklade. Statligt stöd utgår till olika organisationer m.m. som visar kvalitetsfilm för barn och vuxna. Staten stöder också Filminstitutets kvalitetsimport av barnfilm och dess import och distribution av modern spelfilm (Bio 16). En granskning av barnfilm ur konsumentsynpunkt pågår under barnfilmrådets ledning. Försöksverksamheten med fraktstöd syftar till att allmänt förbättra biorepertoaren.

Bakom den splittrade bilden döljer sig en ganska stor osäkerhet om hur de lämpliga åtgärderna skall utformas. Något försök att ta ett samlat grepp på visningsfrågorna har inte gjorts utan de statliga åtgärderna har främst bestått av en positiv behandling av ansökningar från olika håll.

Den framtida utformningen av olika åtgärder med sikte på att utveckla visningsmöjligheterna för god film är bl.a. beroende av utfallet av vissa

¹ Prop. 1977/78:91, s. 200 f.

pågående försöksverksamheter. Det finns i dag inte tillräcklig grund för att säkert peka ut vilka åtgärder som är de mest lämpliga och hur tillgängliga resurser skall fördelas mellan olika ändamål. Det finns inte heller något organ som har en samlad överblick över området och över de olika initiativ som tas, med eller utan statligt stöd, för att få till stånd bättre visningsmöjligheter för film. De kunskaper som finns om området är fragmentariska och finns framför allt hos de företag, organisationer och institutioner som själva bedriver olika former av visningsverksamhet.

Av detta följer att det fortsatta arbetet med utformningen av filmpolitiken måste följa flera linjer. På de områden där vi har utvecklade stödformer och en fast organisatorisk struktur är det naturligt att arbetet tar sin utgångspunkt i denna struktur. De frågor som måste besvaras är om de nuvarande stödformerna etc. leder till ett önskvärt resultat och vilka ändringar som behöver göras för att uppställda mål skall kunna uppnås.

När det däremot gäller de områden där de statliga insatserna är mindre utvecklade måste angreppssättet bli ett annat. Här är osäkerheten betydligt större om vilka metoder som är verksamma för att vi skall uppnå målen. Arbetet måste därför i stor utsträckning gå ut på att finna effektiva instrument för de filmpolitiska ambitionerna. Detta arbete kräver troligen experiment och försök och ett omfattande kontaktarbete med olika grupper etc. som är verksamma på området.

Inför beslut om vilka åtgärder som skall vidtas med anledning av att filmavtalet löper ut den 30 juni 1983 är det angeläget att diskutera vilken roll ett eventuellt fortsatt avtalsförhållande mellan staten och filmbranschen skulle komma att få i den totala statliga filmpolitiken.

1963 års filmavtal har väckt stor internationell uppmärksamhet, men har också under den långa tid det har varit i kraft utsatts för åtskillig inhemsk kritik. Kritiken har delvis varit riktad mot filminstitutet och har varit av den karaktär som är ofrånkomlig så länge konstnärliga och ekonomiska prioriteringar måste göras. Men kritiken har också gällt att filmavtalet och filminstitutet har uppfattats som liktydigt med hela den statliga filmpolitiken. Eftersom någon klar uppdelning av ansvaret för olika funktioner inom den statliga filmpolitiken aldrig har gjorts har avgränsningen och omfattningen av olika åtgärder i stor utsträckning fått göras av Filminstitutet självt. De som är intresserade av områden som inte har varit centrala i Filminstitutets verksamhet har uppfattat Filminstitutet och filmavtalet som hinder för att man skulle ägna större uppmärksamhet åt dessa områden.

Frågan om filmavtalets framtid sönderfaller därför i själva verket i två frågor. Den första gäller hur ansvaret för olika filmpolitiska åtgärder bör fördelas mellan olika organ. Den andra gäller hur staten skall ställa sig till frågan om en eventuellt fortsatt avtalsreglering av frågor som rör filmpolitiken efter det att nuvarande filmavtal har löpt ut.

Vad först gäller funktionsfördelningen kan de olika uppgifterna på det

filmpolitiska området grovt delas in i tre kategorier, nämligen servicefunktioner, operativa funktioner, och stödverksamhet.

Med *servicefunktioner* avses uppgifter av dokumentations-, biblioteks- och informationskaraktär som naturligen bör åligga centrala organ. Verksamheten är avsedd för alla myndigheter, företag, organisationer och enskilda personer som har ett behov av service på området och det är därför angeläget att den utformas så att olika intressen och behov kan tillgodoses.

Termen *operativa funktioner* har valts för att beteckna områden där ett allmänt organ bedriver en aktiv verksamhet av samma slag som bedrivs av t.ex. organisationer eller enskilda företag. Exempel på sådan verksamhet är filmproduktion och biografdrift, import av film och uthyrning av teknisk utrustning. Organ som har sådana uppgifter kommer att uppträda som konkurrenter till andra som är verksamma på området. Det kan också ingå i olika affärsmässiga samarbetsförhållanden med företag på området.

Med *stödverksamhet* avses olika former av stöd och hjälp till enskilda, organisationer och företag med verksamhet på filmområdet. Exempel på sådana funktioner är garantigivning för filmproduktion och olika former av organisationsbidrag.

Som framgår av den exempelsamling som har lämnats ovan bedriver Filminstitutet i dag verksamhet på samtliga dessa områden. De konflikter som måste kunna uppkomma för ett organ som t.ex. dels beviljar garantier för filmproduktion som bedrivs av andra företag, dels bedriver egen filmproduktion, har man sökt lösa genom att ha oberoende beslutsorgan inom Filminstitutet för olika typer av ärenden. Härigenom har man kunnat ta till vara de fördelar av annat slag som följer av att t.ex. ärenden om långfilmsproduktion kan hanteras samlat inom en organisation.

Det framstår emellertid som tveksamt hur långt en sådan väg kan följas vid en utbyggnad av filmpolitiska åtgärder med syfte att förbättra tillgången till kvalitetsfilm i landet. Sådana åtgärder kommer troligen att behöva beröra såväl den traditionella biobranschen som andra sektorer inom samhället, t.ex. kommunerna och folkrörelserna. Erfarenheterna av de senaste årens filmpolitiska diskussion ger inte anledning att nu med bestämdhet förorda någon särskild organisatorisk lösning vad gäller dessa frågor.

Mot denna bakgrund framstår det som naturligt att inför det fortsatta översynsarbetet utgå från att Filminstitutet skall behålla ansvaret för de servicefunktioner som ankommer på institutet i dess egenskap av central kulturinstitution för filmområdet. Institutet bör också behålla ansvaret för att med olika åtgärder främja den svenska långfilmsproduktionen. Ansvaret för stöd till kortfilmsproduktion bör liksom f.n. vara delat mellan olika organ, i avvaktan på erfarenheter av pågående försöksverksamhet.

Arbetet med att förbättra tillgången på kvalitetsfilm består, som nämnts i det föregående, i första hand av att utforma olika åtgärder och pröva deras effekt. De närmare formerna för ett sådant utrednings- och utvecklingsarbete får bestämmas inom ramen för det fortsatta översynsarbetet.

Ställningstagande till de långsiktiga organisatoriska frågorna bör kunna anstå till dess att större klarhet har vunnits om vilka som är de lämpliga åtgärderna.

Det finns givetvis såväl för- som nackdelar med att ha vissa delar av filmpolitiken bestämda i avtalets form. Till fördelarna hör att man kan vinna en hanteringsmässig förenkling genom att t.ex. administrativa rutiner kan anpassas till förhållandena i branschen. Ett avtal bör också kunna ge en grund för ett fortsatt förtroendefullt samarbete mellan staten och filmbranschen. Detta kommer att ha stor betydelse för att visningsmöjligheterna för kvalitetsfilmen skall kunna förbättras.

Till nackdelarna med avtalsformen måste räknas den stelhet som kan komma att präglade ett avtal, särskilt om det går långt in i detalj. Dessa nackdelar bör emellertid kunna undvikas och i så fall bör det vara möjligt att även i fortsättningen kunna reglera vissa förhållanden i ett avtal mellan staten och filmbranschen. En självklar förutsättning är givetvis att det går att uppnå lösningar som inte innebär väsentliga beskrningar av statens kulturpolitiska handlingsfrihet på filmområdet.

Avsnitt 4.2 innehåller en mera detaljerad genomgång av frågor som hör samman med utformningen av ett fortsatt filmavtal. Det kan dock finnas anledning att före dessa mera detaljinriktade avsnitt beröra tidsaspekten. Erfarenhetsmässigt kännetecknas den sista delen av en avtalsperiod, liksom t.ex. ett utredningsskede, ofta av att en betydande osäkerhet präglar den verksamhet som avses. Detta kan få olika ogynnsamma konsekvenser för verksamheten och det är därför angeläget att en sådan period blir så kort som möjligt. Starka skäl talar därför för att inledande överläggningar mellan staten och filmbranschen inte bör dröja någon längre tid.

4.2 Filmavtalet

I avsnitt 2.1 behandlas filmavtalets fyra delar, nämligen reglerna om biografavgiften, reglerna för stiftelsen Svenska filminstitutet, reglerna för användningen av biografavgifterna samt de regler som rör själva avtalet. Av dessa delar är den som rör biografavgifterna den grundläggande.

Genom avtalet har filmbranschen förbundit sig att avstå 10% av bruttobiljettintäkterna att användas för åtgärder på filmområdet. Ett villkor för avtalets bestånd är att filmbranschen är befriad från nöjesskatt, mervärdesskatt och liknande pålagor på biobiljetter och filmhyror. Fördelningen av biografavgifterna på olika huvudändamål, liksom Svenska filminstitutets organisation, regleras genom bestämmelser i avtalet. Beslut om ändring av avtalet fattas av en fulltalig styrelse och måste för att bli gällande godkännas av de fem filmbranschorganisationer som har slutit avtalet och fastställas av regeringen. För ändring av reglerna om biografavgifternas användning är proceduren något enklare. Styrelsen behöver då inte vara full-

talig och beslutet behöver endast godkännas av Föreningen Sveriges filmproducenter och av regeringen.

Filmavtalet har nu gällt i 16 år. I avsnitt 2.1 ges uppgifter om de viktigaste avtalsändringarna under tiden. I avsnitt 3 görs ett försök att uppskatta bl.a. effekten av det stöd till svensk filmproduktion som kanaliseras genom avtalets bestämmelser. I den följande framställningen skall avtalet belysas från några andra utgångspunkter.

Filmavtalet måste karkatäriseras som ett smidigt system att specialdestinera resurser till olika filmändamål. Redovisningen av biografavgifterna är samordnad med filmhyresredovisningen och torde därför inte ge upphov till särskilt mycket merarbete. Biografavgifterna betalas in av biograferna direkt till filminstitutet. Avgiftsskyldigheten omfattar endast de knappt 400 biografier som har mer än fem ordinarie föreställningar i veckan. Dessa biografier svarar för ca 85% av de totala biljettintäkterna medan ca 800 biografier delar på de övriga 15%. Denna ordning bidrar givetvis till att minska behovet av administration och kan också sägas utgöra en form av avgiftsbelastning efter bärkraft. Å andra sidan går Filminstitutet genom avgiftsbefrielsen av småbiograferna miste om ca 6 milj. kr. per år. Det kan givetvis diskuteras om det kan finnas användningar för dessa medel som är mer kulturpolitiskt motiverade.

Som nämnts inledningsvis i detta avsnitt är en rad olika förhållanden reglerade i filmavtalet. Inte bara reglerna om biografavgiften och om villkoren för själva avtalets bestånd utan också de bestämmelser som rör Filminstitutets ledningsorgan m. m. och fördelningen av biografavgifterna på olika ändamål är avtalsreglerade. Dessa bestämmelser är på vissa punkter mycket detaljerade. I det föregående har också berörts procedurerna för ändringar i avtalet. Avtalsändringar kräver beslut av styrelsen och i princip samtycke av såväl regeringen som filmbranschen.

Denna ordning har medfört en betydande stabilitet i regelsystemet, en stabilitet som har många fördelar. Planeringen underlättas om man med stor sannolikhet kan förutse vilka regler som kommer att gälla under en längre period. Genom att avtalets bestämmelser stipulerar att 65% av avgifterna kommer filmproduktionen till godo säkerställs en kontinuerlig svensk filmproduktion av viss omfattning. Produktionsstödet kvalitetsinriktning gör det möjligt för filmare att satsa långsiktigt på en ambitiös produktion.

Stabiliteten kan dock slå över i stelhet, i en oförmåga till förändringar. Proceduren för att ändra i avtalet kan försvåra också angelägna förändringar. Det är betecknande att inga viktigare ändringar i avtalet har skett sedan år 1973. De förändringar i fråga om finansieringen av olika filmpolitiska åtgärder som har inträffat därefter har ägt rum vid sidan av filmavtalet.

Filmavtalets uppbyggnad ger Filminstitutet en mycket stark ställning. Liksom de statliga kulturinstitutionerna har institutet frihet att inom ra-

men för allmänna bestämmelser utforma sin verksamhet. I filminstitutets fall tillkommer att dessa bestämmelser är givna i filmavtalet och att en ändring av bestämmelserna endast kan ske efter beslut av institutets styrelse.

Avtalets konstruktion innebär att uttagsprocenten för biografavgift och avgiftsmedlens fördelning är bestämda i avtalet. Tillgången på resurser för olika ändamål beror därför uteslutande på hur de avgiftspliktiga biografernas biljettintäkter utvecklas. Det är inte möjligt att utan ändring av avtalet göra en omprioritering mellan t. ex. det stöd till filmproduktionen som här rör från B-, F-, G- och H-fonderna och åtgärder för att förbättra distributionen eller mellan t. ex. kvalitetsbidrag och förhandsstöd till filmproduktionen. I de fall ytterligare satsningar på vissa områden har bedömts som önskvärda har de finansierats vid sidan av filmavtalet, med statsbidrag.

Tidigare har nämnts att ändringar i filmavtalet kräver godkännande i en eller annan form från filmbranschens sida. Detta sätter en gräns för möjligheten att med hjälp av avtalsändringar föra en filmpolitik som avviker från vad filmbranschen uppfattar som liggande i sitt intresse.

För filmbranschen innebär filmavtalet fördelar inte bara genom det inflytande som det ger över filmpolitiken. Avtalet innebär också sannolikt vissa ekonomiska fördelar för filmbranschen jämfört med om filmvisningen i stället hade varit skattepliktig för mervärdeskatt.

4.3 Produktion av film

Endast ett fåtal svenska filmer varje säsong får sina produktionskostnader täckta genom kommersiella intäkter. Detta hänger samman med att vi tillhör ett litet språkområde, men också med förhållandena inom filmdistributionen i Sverige och på den internationella filmmarknaden. För en filmproduktion av nuvarande omfattning krävs därför ett avsevärt resurstillskott av allmänna medel, f. n. i storleksordningen 35 milj. kr. per år för långfilmsproduktionen. Det sätt på vilket dessa medel används blir avgörande för vilken inriktning den svenska filmproduktionen kommer att få.

Som har framgått av avsnitt 2 var produktionsbesluten vid mitten av 1960-talet decentraliserade i så måtto att filmproduktion i huvudsak bedrevs av olika enskilda produktionsföretag, som arbetade i konkurrens med varandra. Genom att flera av dessa företag höll igång en omfattande produktion hade de möjlighet att göra kvalitetssatsningar inom ramen för en "gungorna och karusellen-politik". Produktionsstödet genom filmavtalet hade vid denna tid formen av en generell "återbäring" samt av kvalitetsstöd i efterhand. Filminstitutets egen filmproduktion hade liten omfattning och kunde inriktas på mer exklusiva filmer som de enskilda producenterna av olika skäl tvekat att satsa på.

De traditionellt "stora" filmproducenterna har gradvis minskat sin produktion och i stället har allt fler filmer kommit att göras av småföretag i

branschen. Dessa är mer beroende av det ekonomiska utfallet av varje enskild film, eftersom de inte kan sprida riskerna på flera produktioner.

Denna utveckling har lett till förändringar i systemet för produktionsstöd. Ett garantisystem utvecklades, där den viktigaste delen, H-fondsgarantin, beviljas efter en förhandsbedömning av projektets kvalitetsinriktning. Garantisystemet förutsätter dock att producenten själv står en viss ekonomisk risk. Eventuella vinster på en film tillfaller producenten.

Filminstitutets roll som producent har ökat kraftigt i betydelse. De förstärkningar av produktionsresurserna som har kommit till sedan år 1975 har medfört att Filminstitutet nu kan svara för närmare hälften av den svenska biograf-filmproduktionen. Det rör sig då antingen om filmer där Filminstitutet såväl svarar för finansieringen som för den rent tekniska produktionen eller om filmer som finansieras av Filminstitutet men där produktionsuppdraget är utlagt på ett företag utanför Filminstitutet.

Dessa förändringar ger anledning att diskutera vilka krav man bör ställa på den svenska filmproduktionen och på systemet för produktionsstöd.

Stödet till produktion av svensk film bör vara inriktat på kvalitetsproduktion i vid mening. Det innebär att filmer helt utan kvalitetsambition inte bör kunna få offentligt produktionsstöd.

Bedömningen av vilka projekt som bör stödjas bör ha tre utgångspunkter.

Filmens karaktär av *massmedium* måste behållas, dvs. filmerna skall vara inriktade mot en stor publik. Det finns en risk för att filmer som finansieras med offentliga medel tappar kontakten med publiken när kravet på kommersiell lönsamhet kommer i bakgrunden. Den risken måste man vara på sin vakt emot. Filmerna måste kunna tillfredsställa olika smakriktningar hos publiken. Särskilt viktigt är att tillgodose behovet av kvalitetsalternativ för den stora barn- och ungdomspubliken.

Bedömningen av olika filmprojekt måste ta hänsyn till att *kvalitetsbegreppet* inom filmen varken är enhetligt eller okontroversiellt. Dels är det naturligt att tolka kvalitetsbegreppet olika för olika typer av filmer, dels pågår ofta en häftig diskussion om vad som konstituerar kvalitet i film över huvud taget. Det är självklart att olika uppfattningar finns och måste finnas på detta område. Stödsystemet får alltså inte i sig själv innebära ett favoriserande av den ena eller andra uppfattningen i kvalitetsfrågor, utan bör i stället medge en fortlöpande dialog mellan olika uppfattningar och en parallell utveckling längs flera linjer.

Ekonomiska resurser bör användas på bästa sätt. Produktion av biograf-film drar stora kostnader och tillgången på medel kommer därför att vara en faktor som begränsar produktionens omfattning. Produktionen bör planeras och organiseras på ett sådant sätt att resursåtgången hålls nere där så kan ske utan allvarliga följder för det konstnärliga resultatet. I fråga om mycket kostnadskrävande projekt måste givetvis en särskilt noggrann prövning göras av angelägenhetsgraden och av möjligheten till olika former av samfinansiering.

De olika krav som här ställs upp för den svenska filmproduktionen kan i vissa fall vara svåra att förena. Att konstnärliga ambitioner lätt kommer i konflikt med kraven på en begränsning av resurserna är välbekant. Kravet på filmer för olika smakriktningar stämmer inte heller alltid överens med filmkonstnärernas önskemål. Det visas t. ex. av att den spontana lusten att göra film för barn har varit betydligt mindre framträdande än önskan att göra film för vuxna. Om den svenska filmproduktionen skall få en önskvärd inriktning måste det därför ske en avvägning mellan olika intressen och önskemål.

Mekanismerna för en sådan avvägning får emellertid inte ges formen av en central styrning av produktionsbesluten. En sådan styrning skulle kunna medföra risker för ensidighet i fråga om konstnärliga bedömningar som kunde leda till smakdiktatur. Avvägningen måste i stället ske inom ramen för ett pluralistiskt system, där själva produktionsbesluten har decentraliserats så mycket som möjligt.

Ett sådant pluralistiskt system, som i och för sig har likheter med det nuvarande, skulle kunna vara uppbyggt enligt följande principer.

En del av filmproduktionen kommer till på initiativ av fristående produktionsföretag, som sätter in eget kapital i produktionen och står den ekonomiska risken. Liksom f. n. bör det finnas möjlighet att minska förlustriskerna genom ekonomiska garantier för sådana filmer, förutsatt att de fyller vissa kvalitetskrav. I fråga om dessa filmer är det de ansvariga produktionsföretagen som skall besluta om produktionen. Rollen för det organ som skall besluta om produktionsgarantier bör avgränsas till att sälla undan konstnärligt undermåliga eller praktiskt ogenomförbara projekt. Däremot bör de inte på annat sätt verka styrande på produktionens inriktning.

Om tillgången till resurser för garantigivning motsvarar tillgången till riskvilligt kapital kommer garantigivningen att resultera i en kvalitetsinriktad filmproduktion som är volymmässigt så omfattande och till innehåll och inriktning så omväxlande som för tillfället kan uppnås med hjälp av privat kapital. Erfarenheterna visar dock att den filmproduktion som tillkommer på detta sätt varken blir så omfattande eller omväxlande som man från kulturpolitiska utgångspunkter kan ha anledning att önska. Därför finns det behov av en kompletterande filmproduktion som finansieras av Filminstitutet.

Denna filmproduktion har alltså till uppgift att ge den totala svenska filmproduktionen den önskvärda balans som inte uppnås om man enbart lutar till enskilda produktionsföretag. Den bör därför i första hand vara inriktad på olika bristområden. Det bör vara en uppgift för Filminstitutets ledning att på grundval av de allmänna riktlinjer som har givits av staten identifiera dessa bristområden och avgöra hur stora resurser som skall satsas. Däremot bör själva urvalet av filmprojekt inte skötas av Filminstitutets ledning. Uppgiften att välja ut vilka filmer som skall produceras bör

vara decentraliserad till ett antal olika beslutsfattare. Var och en av dessa bör inom ramen för allmänna direktiv och inom vissa ekonomiska ramar självständigt kunna besluta om produktion.

Fördelen med ett sådant system är att man kan välja beslutsfattare med hänsyn till att olika uppfattningar skall vara företrädda. Den som har ett filmprojekt och får nej hos en kan då vända sig till en annan och få projektet bedömt på nytt, från andra utgångspunkter. Det bör då finnas förutsättningar för att produktionen skall komma att präglas av mångfald och variation.

En nödvändig förutsättning för mångfald och förnyelse inom filmproduktionen är att produktionsvolymen är tillräckligt stor. Utan en tillräcklig produktionsvolym kan inte filmskapare av olika inriktning bedriva en någorlunda kontinuerlig verksamhet samtidigt med att återväxten tryggas genom att ett visst antal debutanter släpps fram varje år.

Tidigare i detta avsnitt har berörts vikten av att man hushållar väl med tillgängliga resurser. Detta är givetvis en faktor av stor betydelse för produktionsvolymens storlek, mätt i antal filmer. Den andra viktiga faktorn är storleken av de tillgängliga resurserna.

Produktionskapital kan satsas av privata intressenter eller tillskjutas av allmänna medel i en eller annan form. Under senare år har det vanliga varit att filmer har finansierats med både privat kapital och allmänna medel, genom att en privat producent har erhållit produktionsgarantier av Filminstitutet eller genom att privata producenter har gått in som medfinansierare i Filminstitutet producerade filmer.

Det finns i allmänhet anledning att förorda olika former av sådan samverkan, eftersom de torde leda till en högre produktionsvolym. Samverkan mellan offentligt och privat kapital får emellertid inte drivas så långt att det kulturpolitiska intresset av en varierad och kvalitativt ambitiös filmproduktion kommer i farozonen. Där det är nödvändigt för att säkerställa en önskvärd utveckling inom filmproduktionen bör därför filmer kunna finansieras helt med allmänna medel.

De lösningar som förordas här ovan prövas i de flesta fall redan i Filminstitutets arbete. Sålunda har Filminstitutet infört ett nytt system för planering och kontroll av produktionskostnader. Tidsläggningen av filmproduktioner skall i framtiden planeras bättre, med sikte på ett rationellt utnyttjande av tillgängliga ateljéer, apparatur m. m. Filminstitutet prövar f. n. en ny modell för produktionsbeslut, som innebär att ett antal fristående producenter får fria händer att, inom vissa ekonomiska ramar, för Filminstitutet producera var sin film årligen. Det pågår också överläggningar i syfte att lösa det s. k. kollektivfilmsproblemet, dvs. hur befintliga stödformer skall tillämpas då ett antal filmarbetare gemensamt satsar arbete och teknisk apparatur i en film.

I dessa och liknande fall åligger det självfallet Filminstitutet såsom verkställande organ att inom ramen för gällande bestämmelser söka de

tekniska lösningar som är anpassade till förhållandena och som främjar de filmpolitiska målsättningarna. Det är då givetvis angeläget att de regler som gäller för Filminstitutet inte är sådana att de motverkar dessa målsättningar, t. ex. genom att dispositionen av resurser är fastlåst eller genom att beslutsformerna är mer krångliga än nödvändigt. Dessa synpunkter bör beaktas i kommande förhandlingar med filmbranschen.

Medan formerna för stöd till produktion av långfilm har genomgått en kontinuerlig utveckling har sätten att stödja produktion av kortfilm varit många under filmavtalets löptid. En översikt över de olika stödformer som har funnits lämnas i avsnitt 3.

Som anförts i det föregående är det i dag svårt att finna effektiva distributionskanaler för kortfilm vid sidan av visning i televisionen. Detta gäller särskilt sådan kortfilm som i första hand vänder sig till vuxna. Den nuvarande biografdistributionen av film gynnar ensidigt långfilmen och då i första hand fiktionsfilmen. Det finns nästan aldrig plats för kortfilmer inom ramen för ett vanligt kvällsprogram på bio. Kortfilmen är i stället hänvisad till visning i televisionen eller till distribution i 16 mm-format, ofta till en specialinriktad publik och under otillfredställande visningsförhållanden.

Det är mot denna bakgrund knappast förvånande att huvuddelen (ca 90%) av de resurser som finns tillgängliga för produktionsstöd till film är avsedd för långfilm. Det är ju den filmen som har möjlighet att nå den stora biografpubliken.

Samtidigt leder denna ordning till att filmare som vill vända sig till en allmän publik främst är hänvisade till långfilmsformatet, även om ämnet i och för sig skulle passa bättre för en kortfilm. Detta medför givetvis högre kostnader, men det kan också leda till konstnärligt sämre resultat än om man hade valt kortfilmens mera koncentrerade form. För nya och oprövade filmskapare kan det vara värdefullt att först få pröva sina krafter på kortfilm. Där ämnet är mest lämpat för en kortfilm bör detta format väljas, liksom i de fall ett ämne kan väntas intressera en alltför begränsad krets av personer för att den dyrbara långfilmen skall vara motiverad.

För biopubliken innebär nuvarande förhållanden att det knappast finns möjlighet att under goda tekniska omständigheter få se annat än dramatiska fiktionsfilmer i långfilmsformat. Korta novellfilmer eller dokumentärer visas t. ex. sällan på bio. Därför bör olika metoder prövas för att få till stånd ökad visning av kortfilm på biograf och i andra sammanhang.

De närmare formerna för stöd till kortfilmsproduktion bör utvecklas kontinuerligt i takt med att erfarenheter vinnas av hur nuvarande stödformer fungerar.

4.4 Spridningen av kvalitetsfilm

I avsnitt 4.1 framhålls att den statliga filmpolitiken i fortsättningen i ökad utsträckning bör ta sikte på att underlätta för människor att, oavsett bostadsort, komma i kontakt med god film. Där sägs också att osäkerheten är stor om vilka metoder som är verksamma för att vi skall uppnå det målet. Därför måste vi i första hand sträva efter att finna effektiva instrument för att förverkliga våra filmpolitiska ambitioner. Arbetet med dessa frågor måste i stor utsträckning bedrivas i form av praktiska försök av olika slag.

I detta avsnitt skall en översikt göras över olika tänkbara sätt att uppnå förbättrade förhållanden på detta område.

De åtgärder som åsyftas kan vara av två slag. De kan dels syfta till att öka tillgången inom Sverige av god film, dels att ge större spridning åt de goda filmer som finns inom Sverige.

Vad gäller åtgärder för att förbättra filmtillgången inom Sverige bör man självfallet i första hand nämna stödet till svensk kvalitetsfilmproduktion. Åtgärder med denna inriktning har som nämnts utgjort ett dominerande inslag i filmpolitiken under 1960- och 70-talen.

Men filmtillgången kan givetvis också förbättras genom en import av utländska kvalitetsfilmer som överstiger vad som kommer till stånd på kommersiella grunder. Den starka dominansen av USA-film i den kommersiella importen har berörts i det föregående.

Frågan om ett statligt stöd för import av biograffilm, företrädesvis för vuxna, diskuterades av 1968 års filmutredning¹. Utredningen ansåg att ett sådant stöd skulle bli ofrånkomligt på sikt, men ansåg inte tiden vara mogen att lägga fram konkreta förslag om ett sådant stödsystem. Det kan nämnas att olika former av importstöd för film förekommer i andra länder. I Norge fungerar t. ex. sedan tio år tillbaka en stödordning för import av film av hög konstnärlig och filmatisk kvalitet. I både Norge och Danmark finns "filmcentraler" med uppgift att bl. a. importera och distribuera kortfilm och smalfilm.

En form av statligt stöd för kvalitetsfilmimport har emellertid utvecklats inom ramen för Filminstitutets verksamhet med import och distribution av modern spelfilm (Bio 16), vilken har beskrivits i det föregående. Verksamheten går ut på att intressanta spelfilmer importeras, framställs i 16 mm-version och placeras i en schemalagd distribution till intresserade kommuner. Efter det att den schemalagda distributionen är avslutad finns filmerna tillgängliga för separatuthyrning i 16 mm-format. Härigenom får vi med tiden tillgång till en omfattande "backlist" av högklassiga biograf-filmer i smalfilmsformat. Filminstitutet har emellertid också förvärvat rätten till kommersiella 35 mm-visningar där så har varit möjligt och låtit filmerna gå upp på Stockholms biografer. Några av de senaste säsongernas

¹ SOU 1973:53 s. 122 f.

stora kritikerframgångar i Stockholm har varit Bio 16-importer, t.ex. *Vi som älskade varann så mycket*, *Den amerikanske vännen* och *Christa Klages stora förtvivlan*.

Bio 16 är en försöksverksamhet som skall utvärderas inom kort. Vid ett ställningstagande till verksamheten bör man beakta både de kulturpolitiska effekterna av att ett antal intressanta filmer har blivit tillgängliga i 16 mm-format och den betydelse det har att vissa av dessa filmer har kommit upp på den vanliga biorepertoaren.

Sedan tre år tillbaka erhåller Svenska filminstitutet statsbidrag för import och distribution av barnfilm. För budgetåret 1978/79 är bidraget 540 000 kr. En höjning med 425 000 kr. är föreslagen av regeringen för 1979/80.¹

Utbildningsdepartementets barnkulturgrupp har föreslagit en särskild stödordning för import av värdefull barnfilm som skulle vara öppen för smalfilmsimportörer i allmänhet. Förslaget fick ett blandat mottagande av remissinstanserna och måste utredas ytterligare.

Frågor om en eventuell permanentning eller utbyggnad av statligt importstöd för olika delar av filmområdet bör studeras i det fortsatta översynsarbetet. Den lämpliga utformningen är självfallet bl. a. beroende av resultatet av utvärderingen av Bio 16-verksamheten resp. det ytterligare utredningsarbete som måste göras i fråga om barnkulturgruppens förslag om importstöd för film.

När det gäller att ge större spridning åt kvalitetsfilm som faktiskt finns här i landet, vare sig den är svensk, kommersiellt importerad utländsk film eller utländsk film som har importerats med hjälp av statligt stöd, bör en rad olika vägar kunna utnyttjas.

De vanliga, kommersiellt arbetande biograferna är ca 1 200 till antalet och har en publik på ca 25 miljoner. Antalet föreställningar vid dessa biografer är okänt, men kan uppskattas till mellan 350 000 och 400 000 per år. Även ganska små förskjutningar i repertoarens sammansättning vid dessa biografer kan leda till avsevärda förbättringar av möjligheten att se bra film runt om i landet. Därför är det viktigt med åtgärder som tar sikte på repertoaren vid biografer i allmänhet. I detta sammanhang finns det anledning att peka på betydelsen av att äldre biografer byggs om till multibiografer med två, tre eller flera visningslokaler. Härmed ökar möjligheten att, åtminstone på stora och medelstora orter, göra visning av kvalitetsfilm kommersiellt bärkraftig.

Specialvisningar av kvalitetsfilm i 35 mm-format förekommer främst inom filmstudiorörelsen och inom ramen för Bio Kontrast samt, i mindre omfattning, hos Folkets Bio och på kommunala och andra specialbiografer. Antalet visningstillfällen per år inom ramen för dessa verksamhetsformer

¹ Prop. 1978/79:143.

kan uppskattas till ca 4000 och antalet åskådare till inemot 300000, att jämföra med de vanliga biografernas 25 miljoner.

Som nämnts i det föregående utgår statligt stöd till filmstudiorörelsen, Bio Kontrast, Folkets Bio och en del andra försök att bedriva kvalitetsfilmvisningar vid sidan av de vanliga biograferna. Försöksverksamheten med fraktstöd syftar vidare till att förbättra repertoaren på vanliga biografer, genom att göra det mer ekonomiskt fördelaktigt att visa kvalitetsfilm. Fraktstödet får också stor betydelse för t.ex. filmstudiorörelsen och Bio Kontrast, som främst använder 35 mm-film i sin verksamhet.

Det finns emellertid här anledning att peka på att fraktstödet är en ensidig statlig stimulansåtgärd. Om biografägaren har intresse av att visa kvalitetsfilm utgör fraktstödet ett bidrag till kostnaderna. Fraktstödet innefattar däremot inget åläggande eller åtagande att visa kvalitetsfilm. Det kan finnas anledning att inför en förhandling om ett eventuellt nytt filmavtal överväga olika möjligheter att lösa denna fråga avtalsvägen. Det framstår som särskilt angeläget att filmer som har producerats eller importerats med hjälp av allmänna medel erhåller tillfresställande visningsmöjligheter.

Under senare år har en del filmpolitiska åtgärder vidtagits med inriktning på visning av 16 mm-film för barn och ungdomar. Barnfilmrådets granskning av barnfilm är en sådan åtgärd, den försöksverksamhet som barnfilmrådet har bedrivit med visning av barnfilm och barns eget filmande är en annan. Statligt stöd har också utgått till ett projekt med visning av film på ungdomsgårdar, som har bedrivits av Förbundet Sveriges fritids- och hemgårdar i samarbete med Filmcentrum. Granskningen av barnfilm fortsätter, till tjänst för dem som skall beställa film. Utvärderingen av de olika försöksverksamheterna bör kunna ge underlag för informations- och kursverksamhet som riktar sig till dem som skall arbeta med barn och film.

Möjligheten att visa kvalitetsfilm i 16 mm-format är givetvis beroende av att det finns tillgång till film i detta format. Denna fråga har delvis berörts tidigare i detta avsnitt när importfrågorna diskuterades. Där pekades bl.a. på betydelsen av att de filmer som har importerats inom ramen för Bio 16-försöket finns tillgängliga för uthyrning i 16 mm-format.

Även andra goda spelfilmer finns tillgängliga i 16 mm-format. Förutsättningarna för att på olika sätt öka tillgången på sådana filmer bör undersökas i det fortsatta arbetet med dessa frågor.

Det bör också vara möjligt att pröva distribution av kvalitetsfilm i videogramform. Videogrammens främsta fördelar framför konventionell film är att de är lätthanterliga och oömma samt att ett stort antal kopior kan framställas till låg kostnad. Till nackdelarna kan räknas att uppspelning i dag praktiskt sett måste ske i litet format (TV-ruta), eftersom kostnaden för uppspelningsutrustning ökar kraftigt när man går upp i format. Videogramvisning kan dock ordnas i vilken lokal som helst, ja det är t.o.m. möjligt att spela upp flera olika program samtidigt, om åskådarna är försedda

med hörlurar. Detta tillsammans med den låga kostnaden för kopiorna, skulle kunna göra det möjligt för t.ex. ett bibliotek att hålla ett urval av filmer i videogramform, som på begäran skulle kunna spelas upp för bibliotekets kunder.

Ett särskilt problem med offentlig visning av film i videogramform är att den som vill visa filmen måste förvärva visningsrätten i videogramform, något som kan stöta på praktiska och andra problem.

I det fortsatta filmpolitiska reformarbetet bör möjligheterna undersökas att starta en praktisk försöksverksamhet med visning av kvalitetsfilmer i videogramform. En sådan försöksverksamhet bör givetvis utformas i samråd med videogramutredningen.

De åtgärder som hittills har berörts eller antytts har huvudsakligen varit inriktade på att öka den fysiska tillgängligheten för kvalitetsfilmen. Detta är självfallet en nödvändig förutsättning för att någon skall kunna ta del av dessa filmer. Emellertid har många gjort den erfarenheten att ambitiösa försök att visa kvalitetsfilm har misslyckats därför att det har brustit i publikkontakten. Att utveckla en kvalificerad filmverksamhet kan ta lång tid och kräva ett tålmodigt arbete. Erfarenheter av detta slag pekar på behovet av att visning av kvalitetsfilm är väl förankrad hos lokala filmintresserade krafter.

Därför är det viktigt att statliga åtgärder för att göra kvalitetsfilmen mer tillgänglig går hand i hand med olika lokala initiativ. Statens uppgift är här inte bara att säkra tillgången till film, utan också att stödja t.ex. kurser och utvecklingsarbete.

Av framställningen i detta och tidigare avsnitt framgår att en och samma film kan behöva distribueras på en rad olika sätt beroende på de lokala förhållandena. En viss kvalitetsfilm kan t.ex. vara möjlig att visa på kommersiella villkor i en större stad, där publikunderlaget för sådana filmer är tillräckligt stort, eventuellt efter det att fraktkostnaderna täckts med fraktstöd. Däremot är kanske underlaget för litet för att samma film skall kunna visas på biograf i en mindre stad, men det kan vara möjligt att visa filmen inom Bio Kontrast eller i filmstudion. På en annan ort återigen, där det inte finns någon bio är man hänvisad till att använda 16 mm-formatet, t.ex. för visning på bibliotek eller i någon samlingslokal.

Nu visar erfarenheten att information om och planering av t.ex. kultur-evenemang har en tendens att stanna inom den sektor som svarar för dem. Det finns t.ex. möjlighet att de tre filmvisningarna i exemplet ovan skulle komma till stånd oberoende av varandra och helt utan inbördes samordning även om de tre orterna låg nära varandra, ja kanske rent av inom samma kommun. En sådan bristande samordning kan leda till ökade kostnader för arrangörerna, men framför allt innebär den att möjligheterna att gemensamt sprida intresse för arrangemanget inte tas till vara.

Lika väl som det är möjligt att med hjälp av reklamkampanjer sprida kännedom om och förväntan inför kommersiellt lanserade filmer bör det

kunna gå att med hjälp av samordnat handlande få upp intresset för kvalitetsfilmvisningar, som kan ha betydligt större kulturpolitiskt intresse. En enstaka filmvisning är på sin höjd värd en notis, en samordnad kampanj blir på ett helt annat sätt en nyhet. Därför bör man kunna pröva möjligheten att genom olika former av gemensamt handlande t.ex. inom ett begränsat geografiskt område, skapa bättre förutsättningar för visning av kvalitetsfilm.

I det föregående har presenterats olika uppslag för att öka spridningsmöjligheterna för kvalitetsfilm. Det är troligt att flera idéer kommer fram vid remissbehandlingen av denna promemoria. Det bör vara en uppgift för det fortsatta översynsarbetet att pröva olika sådana idéer i praktiken. Frågan om i vilken form detta arbete skall bedrivas får diskuteras i ett senare sammanhang.

4.5 Filminstitutet

Som framhålls i avsnitt 4.1 bör Filminstitutet i framtiden ha i varje fall två huvuduppgifter. Den ena är att på olika sätt främja svensk filmproduktion, den andra att vara central kulturinstitution på filmområdet.

I fråga om båda dessa uppgifter bör Filminstitutet ha den självständighet och det ansvar som tillkommer kulturinstitutioner i Sverige. Det innebär bl.a. att institutet bör ha frihet att utforma verksamheten inom vida ramar och att en betydande delegering av ansvar bör ske inom institutet. I den mån det bedöms som angeläget att företrädare för vissa intressen ges särskilda möjligheter till insyn i eller inflytande över verksamheten bör sådana önskemål beaktas inom ramen för institutets egen organisation.

En institution som har filminstitutets uppgifter att främja filmproduktionen måste i sin verksamhet förena känslighet för de konstnärliga kraven med ett ansvar för produktionens ekonomi. I avsnitt 4.3 betonas vikten av att stödsystemet medger en tillräcklig produktionsvolym och att beslutsformerna är pluralistiska. Produktionsvolymen är naturligtvis en följd av de tillgängliga stödmedlens storlek, men också av möjligheten att intressera medfinansiärer och av förmågan att hushålla med resurser. Pluralistiska beslutsformer, som innebär att uppgiften att besluta om det tillgängliga produktionsutrymmet fördelas mellan många beslutsfattare, måste förenas med en effektiv ekonomisk kontroll från Filminstitutets sida.

Filminstitutets övriga uppgifter bör även i fortsättningen få utvecklas med hänsyn till behoven och i den takt som tillgängliga resurser medger. Frågan om formerna för resurstilldelningen blir bl.a. beroende av utformningen av ett ev. framtida avtal om finansiering av olika filmpolitiska åtgärder.

Tillkomsten av det statliga arkivet för ljud och bild (ALB) bör kunna leda till förändringar för Filminstitutet. Filminstitutets filmarkiv har hittills arkiverat svensk och importerad långfilm. Filmerna har genom avtal erhåll-

lits som gåva eller deposition. Det har rört sig om kopior som har ingått i den vanliga distributionen och som ofta har varit i dåligt skick. F.n. bedrivs ett omfattande långsiktigt arbete med att restaurera äldre film på nitratbas, som inte är beständig utan förstörs med tiden. Eftersom färgfilmen inte heller är beständig kan man förutse ett behov av insatser för att bevara äldre färgfilmer.

ALB skall ta emot och i videogramform arkivera all film i 16 eller 35 mm bredd som är godkänd för offentlig visning. ALB får också ta initiativ till förvärv av sådana upptagningar som är undantagna från leveransplikt och som bedöms lämpliga att införliva med samlingarna, t.ex. äldre filmer. Det material som bevaras vid ALB skall vara tillgängligt för forskningen. Det är däremot inte tillåtet att t.ex. visa filmer i filmklubsverksamhet eller i annat studiesyfte utan medgivande från upphovsrättsinnehavarna.

ALB inledde sin verksamhet den 1 januari 1979 och det är ännu för tidigt att uttala sig om hur ansvarsfördelningen och samarbetet mellan ALB och Filminstitutet skall utformas mera i detalj och därmed om vilka konsekvenserna blir för Filminstitutet.

Filminstitutets organisation har vuxit fram under lång tid och den har anpassats till den verksamhet som institutet bedriver. Även om Filminstitutets verksamhet inte är kommersiell i den meningen att den har som syfte att ge vinst, innefattar den affärsverksamhet. Många av Filminstitutets samarbetspartners är affärsföretag och institutets relationer med dem regleras i affärsuppgörelser. Även i fortsättningen måste Filminstitutets organisation vara utformad med hänsyn till dessa villkor, med de krav de ställer på bl.a. flexibilitet och handlingsduglighet.

Frågan om Filminstitutets organisation har vid olika tillfällen behandlats i den allmänna debatten. En synpunkt som ibland har framförts är att Filminstitutets uppgifter som central kulturinstitution på filmområdet skulle särskiljas från uppgiften att stödja filmproduktion. Denna fråga kan också kopplas samman med frågan om finansieringen av olika delar av Filminstitutets verksamhet.

I avsnitt 4.1 betonas att man i ett eventuellt framtida filmavtal bör undvika en allför detaljerad reglering. Detta bör även gälla filminstitutets organisation. Härigenom blir det lättare att vid behov anpassa institutets organisation med hänsyn till ändrade förhållanden och gjorda erfarenheter.

Sammanställning av remissyttranden över departementspromemorian (Ds U 1979:5) Den svenska filmpolitiken. Lägesbeskrivning och probleminventering.

1 Allmänt

Många remissinstanser anser att filmpolitikens förhållande till politiken på kulturområdet i övrigt och till målen för samhällets kulturpolitik borde ha diskuterats mera i promemorian.

De kulturpolitiska målen bör styra också politiken för filmområdet, anser flera instanser, däribland *statens kulturråd*. Enligt *LO* är det framför allt yttrandefrihetsmålet, målet att motverka kommersialismens negativa verkningar, decentraliseringsmålet, hänsynen till eftersatta grupper och målet att främja ett utbyte över nationsgränserna som har intresse i sammanhanget.

Föreningen för animerad film menar att en diskussion om målet för filmpolitiken är nödvändig innan man bestämmer sig för åtgärder som kommer att få effekt under lång tid. Föreningen anser att filmpolitiken bör ha som mål att motverka segregationen mellan olika åldersgrupper. Olika generationer bör kunna gå på bio tillsammans.

Enligt *Föreningen Sveriges filmproducenter* bör målsättningen för statligt stöd på filmområdet vara att fördubbla den svenska filmens marknadsandel.

Flera remissinstanser förordar åtgärder för att motverka den kommersiella filmens dominans i Sverige, och då i första hand USA-filmer. Enligt *Klys*, *Filmcentrum* och *Folkets Bio* bör en progressiv biografavgift eller filmskatt kunna verka hämmande på den kommersiella filmen och samtidigt underlätta för kvalitetsfilmen. *LO* och *Filmcentrum* pekar också på filmcensuren som ett vapen mot de värsta spekulationsprodukterna. Enligt *LO* bör den filmpolitiska beredningen analysera om ägarstrukturen i filmbranschen, den filmverksamhet som följer av den och den amerikanska filmdominansen står i samklang med de kulturpolitiska målen. *Folkets Bio* pekar på att programsättningen inom de stora biografkedjorna och föreningsbiograferna sköts av några få personer i Stockholm.

Statens filmgranskningsråd tar upp frågan om marknadsföring av film. Filmdistributörerna lägger ner stora summor på att marknadsföra film, framför allt till tonåringar. Rådet anser att filmens marknadsföringsfrågor bör bli föremål för en analys samt att staten bör satsa resurser på information om kvalitetsfilm. Också *Föreningen för animerad film* pekar på de stora skillnaderna i resurser för lansering mellan amerikansk och svensk film.

Flera remissinstanser anser att biograffilmen har fått en alltför framträ-

dande roll i promemorian. De anser att annan film än biograffilmen bör ägnas större uppmärksamhet i den framtida filmpolitiken. Till dessa remissinstanser hör *SÖ*, *UHÄ* och *Klys*. *Folkets Bio* saknar en kartläggning av den fria filmen. Var den visas, hur den görs och i vilken omfattning.

Svenska teaterförbundet framhåller att frågan om yrkesmässig produktion av annan film än långfilm för biograf bör ges en lösning som tillfredsställer filmarna.

Smalfilmdistributörernas förening lämnar uppgifter om uthyrningens omfattning och framhåller att utbudet har ökats och förbättrats kraftigt de senaste åren. *Bygdegårdarnas riksförbund* framhåller 16 mm-filmens lämplighet för bygdegårdarna.

I några remissyttranden diskuteras promemorians betoning av filmens karaktär av massmedium. *Statens kulturråd* anser att det är viktigt att värna om denna karaktär, men pekar samtidigt på att en del av filmens möjligheter inte har kunnat tas till vara genom att filmen är hänvisad till en massmarknad. Också *dramatiska institutet*, *linjenämnden för kulturkommunikationslinjen vid Göteborgs universitet* och *Svenska studentfilmstudios centralsekretariat* betonar att filmen har andra användningsområden och att särskilt smalfilm och videogram är lämpliga för samtidsdokumentation, information och dialog.

Sveriges filmuthyrareförening vill instämma i att filmens karaktär av massmedium skall behållas och att filmerna skall vara inriktade mot en stor publik. Detta bör enligt föreningen kraftigare betonas vid en eventuell omarbetning av filmstödsreglerna.

Många remissinstanser diskuterar fördelningen av uppgifter och ansvar inom det filmpolitiska området. Diskussionen gäller dels kulturrådets ansvar för de filmpolitiska frågorna, dels Filminstitutets uppgifter.

Enligt *statens kulturråd* finns det en rad skäl som, logiskt sett, talar för att filmpolitiken samordnas med den övriga kulturpolitiken, som kulturrådet har det övergripande ansvaret för. Ansvaret kan ta sig uttryck i prioritering av statens insatser och i att tillsammans med i första hand Filminstitutet bedriva informations- och konferensverksamhet.

Sveriges Författarförbund anser att Filminstitutet bör inordnas i kulturrådets direkta ansvarsområde. Det kan därigenom få ett vidare aktionsfält, utöver biograffilmen, inom kulturområdet som helhet.

Svenska studentfilmstudios centralsekretariat föreslår att filmpolitiken inlemmas i den statliga kulturpolitiken och att statens kulturråd bör ha det centrala ansvaret för filmen på samma sätt som för andra konstarter.

Svenska kommunförbundet anser att ansvaret för den statliga filmpolitiken bör fungera så att filmen ingår i den statliga kulturpolitiken. På så sätt bör kommunernas och föreningarnas önskemål kunna tillgodoses bättre än f. n. Enligt kommunförbundet har Filminstitutet i ringa grad sysselsatt sig med den kommunala och kommunalt stödda filmverksamhetens problem, särskilt barnfilm och amatörfilm.

Klys anser att samhället måste ta ansvar för en upprustning på distributions- och visningssidan och att dessa insatser, för att garantera överblick och samordning, bör läggas in under kulturrådets ansvar.

De flesta remissinstanser som diskuterar uppgiftsfördelningen gör det utifrån frågan om vilka arbetsuppgifter Filminstitutet skall ha i framtiden.

Svenska filminstitutet betonar vikten av att institutet har en självständig ställning och en sammanhållen organisation. Filminstitutet bör i princip ha samma uppgifter som f. n. En klarare uppdelning av finansieringsansvaret kan tänkas, men får inte leda till att organisationen splittras.

Statens biografbyrå, som förordar en övergång till skattefinansiering, framhåller att detta förslag inte innebär att ifrågasättande av institutets status eller arbetsuppgifter. *SAF*, *Föreningen Sveriges filmproducenter* och *Sveriges filmuthyreförening* förordar alla att Filminstitutet i fortsättningen bör ha kvar sin självständiga ställning och sortera direkt under regeringen.

Ett antal remissinstanser anser att Filminstitutets arbetsuppgifter bör begränsas i förhållande till nu, men åsikterna går i sär om vilka uppgifter institutet bör ha i framtiden.

De flesta remissinstanser som yttrar sig i frågan anser att de uppgifter inom det kulturbevarande området som i dag ligger inom Filminstitutet bör finnas kvar hos institutet. En vanlig åsikt är vidare att institutet bör ha uppgiften att fördela bidrag för olika filmändamål, men att möjligheterna för institutet att självt kunna bedriva verksamhet bör begränsas.

Klys, *Föreningen Sveriges spelfilmsregister*, *Svenska teaterförbundet* och *Folkets Husföreningarnas riksorganisation* vill begränsa institutets möjligheter att självt producera film. De båda sistnämnda instanserna vill inte heller att institutet skall kunna äga biografer. *Sveriges Television AB* vill att institutets nuvarande dominerande ställning som filmproducent bör övervägas till förmån för stöd till mindre och medelstora produktionsbolag. *Föreningen Sveriges filmproducenter* anser att institutets produktionsstöd bör kopplas till produktionsbolag som kontrakteras för ett visst antal produktioner per år.

Filmcentrum vill att Filminstitutets "operativa funktioner" begränsas till att främja spridningen av svensk film utomlands samt till viss import och distribution av barnfilm. Laboratorieresurser, studios och teknik bör samlas till ett särskilt bolag under Filminstitutet och Bio 16 bör tas över av Folkets Bio. Enligt *Folkets Bio* bör de "operativa funktionerna" begränsas till laboratorier, studios och teknik, men inte produktion, distribution eller biografdrift. Folkets Bio vill gärna ta över Bio 16.

Smalfilm distributorernas förening kan, med viss tvekan, godta en viss produktion av biograffilm i Filminstitutets egen regi. När det gäller produktion av kortfilm och import och distribution av film menar föreningen att man når större effekt om man stöder filmare, företag och organisationer i stället för att bedriva egen verksamhet. På denna punkt föreligger en

reservation från Filminstitutets representant i föreningens styrelse till förman för institutets egen verksamhet med barnfilm och Bio 16.

Några remissinstanser anser att Filminstitutet bör behålla sina nuvarande "operativa funktioner", men anser att institutets uppgifter skall begränsas på annat sätt.

Statens kulturråd förordar en modell där filminstitutet behåller sina "service- och operativa funktioner". Dessa bör enligt kulturrådet länkas till de åtaganden som staten gör i ett avtal med filmbranschen och finansieras med medel från ett sådant avtal. Insatser som i huvudsak kräver stöd med statsmedel bör däremot kanaliseras över andra organ. Fördelen med detta är enligt kulturrådet att dessa insatser undandras branschinflytande och att man uppnår pluralism i besluten inom filmområdet som helhet. Förutom uppgiften att prioritera statliga insatser skulle kulturrådet kunna handha viss informations- och konferensverksamhet, fördelning av sådana statsbidrag till filmverksamhet som inte naturligt faller in under andra organs verksamhet, dvs. som nu fördelas av utbildningsdepartementet, samt utredningar som behandlar filmens kulturpolitiska uppgifter och inte främst berör branschfrågor.

Svenska studentfilmstudios centralsekretariat anser att kulturrådets nuvarande uppgifter bör delas upp på två organ. Det är rimligt att Filminstitutet i fortsättningen handhar uppgifter som rör produktionen av svensk biograffilm. Däremot bör uppgiften att vara central kulturinstitution för filmområdet föras över på ett annat, statligt organ.

Sveriges författarförbund föreslår att Filminstitutet delas i en producerande del och en allmän del för arkiv, bibliotek, förlagsverksamhet, filmklubbar m. m. Förslaget motiveras med integritetsskäl.

Enligt *Vi Unga* bör institutets uppgifter inom barnfilmområdet begränsas till produktion av och produktionsstöd till barnfilm. I den verksamheten bör barn- och ungdomsorganisationerna få ökat inflytande.

Frågan om staten bör ingå någon form av filmavtal sedan nuvarande avtalsperiod löpt ut har tilldragit sig stort intresse hos remissinstanserna.

Flera remissinstanser betonar att 1963 års filmavtal har givit betydande resultat, främst genom uppbyggnaden av Filminstitutets cinematek och stödet till produktion av biograffilm. Uttalanden med den innebörden görs av *Svenska filminstitutet* och *Svenska Teaterförbundet* i ett gemensamt uttalande, till vilket också *Föreningen Sveriges filmproducenter* och *Sveriges biografägareförbund* ansluter sig, det senare med reservation vad beträffar biografavgiften.

Svenska filminstitutet utvecklar också närmare vad filmavtalet har betydett i fråga om resurser till filmändamål. Enligt institutet är de resurser som under avtalsperioden ställts till förfogande genom biografavgifter ungefär tio gånger så stora som de resurser som har tillförts genom statsbidrag. Utan filmavtalet hade varken uppbyggnaden av cinemateket eller en spelfilmsproduktion av den omfattning som skett varit möjlig.

Samtidigt betonar vissa remissinstanser att filmavtalets verkningssområde i stort sett begränsar sig till den konventionella, biografdistribuerade spelfilmen. Till dessa hör *LO* och *Svenska teaterförbundet* samt *Folkets Bio*. *Svenska filminstitutet* ger uttryck för motsatt uppfattning och menar att filmavtalet inte har medfört några formella svårigheter att införa nya moment i filmpolitiken.

Frågan om förhållandet mellan filmbranschen och filminstitutet diskuteras av många remissinstanser. *Svenska filminstitutet* anser det vara av värde för institutet att få del av de erfarenheter som finns inom filmbranschen. Samverkan ger också möjligheter för institutet att påverka branschen till insatser för kvalitetsproduktion. Däremot har branschen knappast några möjligheter att påverka filminstitutet.

SAF anser att filmbranschens inflytande över filmpolitiken är en positiv effekt av filmavtalet. Branschinflytandet sägs bidra till effektivitet och minskad byråkrati. Genom avtalsformen sätts vidare en gräns för möjligheten att driva en filmpolitik som strider mot filmbranschens intressen. *Sveriges filmuthyrareförening* skriver att filmavtalet har varit till stor nytta för branschen, medan *Föreningen Sveriges filmproducenter* betonar det förtroendefulla samarbetet och Filminstitutets roll som balanserande faktor i svenskt filmliv.

Folkets husföreningarnas riksorganisation understryker att avtalet innebär att filmbranschens organisationer tar ett kulturpolitiskt ansvar, men pekar samtidigt på att ett filmavtal inte innebär att filminstitutet inte kan få arbetsuppgifter vid sidan av avtalet. Enligt *statens kulturråd* kan det vara rimligt om branschen får inflytande över produktionen av långfilm för biografvisning och ett avtal bör begränsas till denna sektor.

Filmcentrum och *Folkets Bio* anser att filmavtalet innebär en oacceptabel bindning av filmpolitiken till den kommersiella filmbranschen. *Sveriges Television AB* förordar att ett eventuellt filmavtal utformas så att Filminstitutet står utanför branschorganisationerna och får en mer självständig och oberoende ställning.

Flera remissinstanser tar upp frågan om kulturarbetarnas eller filmarbetarnas inflytande i filmpolitiken. *Filmcentrum* och *Folkets Bio* talar om en demokratisering av stödbesluten. *Klys*, *Svenska teaterförbundet*, *Författarförbundet* och *Folkets Bio* anser att filmarbetarna eller deras organisationer skall vara part i ett eventuellt nytt filmavtal. De anser också att filmarbetarna skall garanteras representation i bl. a. Filminstitutets styrelse.

När det gäller frågan, om ett nytt avtal bör eftersträvas eller ej, fördelar sig remissinstanserna i olika grupper.

En grupp anser att filmavtalet bör kunna förlängas oförändrat eller med smärre kompletteringar. Dit hör *NO*, *SAF*, *Filminstitutet*, *Sveriges filmuthyrareförening*, *Sveriges biografägareförbund*, *Smalfilmsdistributörernas förening* och *Våra gårdar*. Också *UHÄ* och *Folkets husföreningarnas*

riksorganisation förordar ett förnyat filmavtal, men de understryker samtidigt att vissa filmpolitiska uppgifter kan behöva lösas vid sidan av ett avtal.

En annan grupp av remissinstanser kan tänka sig ett fortsatt avtal bara om det skiljer sig väsentligt från det nuvarande. *Statens kulturråd* och *Sveriges studentfilmstudios centralsekretariat* anser att ett avtal bör begränsas till att gälla stöd till produktion av långfilm. *Svenska teaterförbundet* anser att biografavgifter även i fortsättningen bör svara för finansieringen av en del av filmpolitiken och att det för den skull behövs ett avtal. Förbundet betonar dock att avtalet inte får beskära statens kulturpolitiska handlingsfrihet på filmområdet. I de delar som reglerar produktionsfrågor vill Teaterförbundet vara avtalslutande part. *Klys* och *Sveriges författarförbund* betonar vikten av att de kulturpolitiska målen skall kunna tillämpas på filmområdet. Filmarbetarnas organisationer bör vara part i ett eventuellt avtal. *SÖ* vill inte att nuvarande avtal skall förlängas, men anser att mycket talar för någon form av avtalslösning. *LO* betonar att staten måste stå fri att besluta om reformer på filmområdet liksom inom andra konstområden. Därför måste framtida åtgärder på filmområdet kunna prövas utan hinder av nuvarande avtal.

Folkets Bio anser att filmavtalet skall sägas upp och inte förlängas i nuvarande form. Konstruktionen med filmbranschens ställning som jämställd med statens är oacceptabel. Skulle det bli ett filmavtal skall filmarbetarna vara en av de avtalslutande parterna.

Filmcentrum anser inte att filmavtalet bör förlängas i någon form. I stället bör staten ta det fulla ansvaret för filmpolitiska åtgärder och på så vis upphäva beroendet av den kommersiella filmbranschens framgångar. *Statens biografbyrå* har liknande synpunkter.

Promemorians synpunkt att förhandlingar om ett nytt filmavtal inte bör dröja allt för länge stöds av *Svenska filminstitutet* och *Svenska teaterförbundet* i ett gemensamt yttrande samt av *Sveriges biografägareförbund* och *Sveriges författarförbund*.

Frågan om ett nytt filmavtal hänger nära samman med frågan om hur de filmpolitiska åtgärderna skall finansieras.

Svenska filminstitutet och *Svenska teaterförbundet* anser i sitt gemensamma uttalande att biografavgiften är överlägsen alternativa system, men att den måste kompletteras med bidrag från stat och kommun. Den ger filmen automatiska inkomster och bidrag till Filminstitutets självständighet. Skulle förhandlingarna resultera i att uttagsprocenten höjs är förutsättningen att staten går in med en motsvarande höjning. Också kommunerna måste öka sitt stöd.

Sveriges filmuthyrareförening anser att biografavgiften även i fortsättningen bör vara 10%. Skulle den sättas högre vill filmuthyrarna erhålla kompensation, eftersom de drabbas hårdare än biografägarna.

Filmcentrum och *Folkets Bio* förordar att i stället för biografavgiften en särskild statlig skatt tas ut på biograföreställningar. Denna skatt skulle

göras progressiv och på så sätt drabba de framgångsrika filmerna hårdare. Den skulle därför utgöra ett stöd för den ambitiösa filmen. Också *Klys*, som anser att en biografavgift även i fortsättningen bör kunna tas ut, förordar att denna görs progressiv.

Systemet med en biografavgift innebär ju att resurstillgången blir beroende av biografernas inkomster. Såväl *Svenska filminstitutet* och *Svenska teaterförbundet* som *Filmcentrum* och *Folkets Bio* från sina utgångspunkter vill att staten skall garantera en nivå oberoende av biobranschens omsättning.

Nuvarande biografavgift tas inte ut av småbiografer som har högst fem ordinarie föreställningar i veckan. En sådan ordning måste gälla också i fortsättningen, betonar *LO*, *Folkets husföreningarnas riksorganisation* och *Våra Gårdar*. En avgiftsbeläggning skulle leda till att dessa biografer tvingades lägga ner verksamheten.

Några remissinstanser tar upp frågan om mervärdeskatt och film. *Svenska filminstitutet* betonar att inga andra konstarter betalar mervärdeskatt på biljettpiserna. Att då belägga filmen med mervärdeskatt vore orimligt. *Statens biografbyrå* har en liknande uppfattning.

Föreningen Sveriges filmproducenter föreslår att filmproduktionen befrias från ingående mervärdeskatt.

2 Produktion av film

När det gäller produktionsstödet omfattning vill flera remissinstanser se en kraftig ökning av stödet till kortfilm, dokumentärfilm m. fl. "icke-biograffilmer", i flera fall samtidigt med att en produktionsnivå fastställs för långfilmen som ligger högre än f. n. Enligt *Klys* är det nödvändigt att olika former av kortfilm, dokumentärfilm och barnfilm garanteras möjligheter som är jämbördiga med biografifilmen. *Svenska teaterförbundet* anser att medel måste finnas tillgängliga för ett stort antal sådana filmer. *Föreningen för animerad film* uppskattar antalet frilansfilmare som arbetar med fri kortfilm till ca 150 personer, och vill se en kraftig förstärkning av statliga anslagen till produktionen. *TCO*, *Filmcentrum* och *Folkets Bio* anser att produktionsstödet bör vara tillgängligt för alla sorters film oberoende av ämne, bredd och distributionsformer. *Sveriges författarförbund*, som tror att icke-biografifilmens publik är minst lika stor som biopubliken, vill att förstärkta insatser i första hand skall riktas till sådan film, med syfte att utjämna den obalans som nu råder. Även *LO* anser att insatserna för kortfilm och barn- och ungdomsfilm bör uppmärksammas.

I fråga om spelfilmsproduktionens omfattning pekar flera remissinstanser på nivån under senare delen av 1960-talet, eller ca 25 filmer per år som ett lämpligt riktmärke. *Svenska teaterförbundet* pekar i första hand på behovet att bereda frilansarbetande filmarbetare en kontinuerlig syssel-

sättning. På så sätt blir det möjligt att behålla och utveckla konstnärlig och teknisk kompetens, liksom att slå vakt om den inhemska produktion som är ett väsentligt inslag i den utlandsdominerade repertoaren. Förbundet vill att volymen 25 filmer per år skall garanteras.

Enligt *Svenska filminstitutet* kan man inte se enbart till volymen mätt i antalet filmer, utan man måste också ta hänsyn till investeringsvolym och sysselsättningseffekten. Filminstitutet betonar i likhet med Svenska teaterförbundet vikten av en kontinuerlig sysselsättning för att hålla kvar kreativ och teknisk kompetens i filmproduktionen. Institutet understryker också att en viss produktionsvolym är nödvändig för att en mångfald i produktionen skall bli möjlig. Filminstitutet vill att produktionen under 1980-talet skall komma tillbaka till den bredd den hade under 1960-talet. En minimimålsättning för antalet filmer bör läggas fast i samband med ett nytt filmavtal.

I det gemensamma uttalande som Filminstitutet och Teaterförbundet har gjort förordas nivån 25 filmer per år så snart som möjligt. *Föreningen Sveriges filmproducenter* och *Sveriges biografägareförbund* ansluter sig till uttalandet.

Folkets husföreningarnas riksorganisation pläderar för en nivå av ungefär 25 filmer per år med samma argument som Filminstitutet. Samma produktionsvolym förordas också av *LO*. *UHÄ* talar för en högre produktionsvolym än f. n.

Folkets Bio argumenterar inte för en högre volym för spelfilmsproduktionen. Däremot för organisationen ett resonemang enligt vilket det behövs ökade resurser om spelfilmsproduktionens nuvarande nivå skall kunna bibehållas samtidigt som satsningen på andra sorters film ökar.

När det gäller formerna för beslut om produktionsstöd talar några remissinstanser allmänt till förmån för ett pluralistiskt beslutssystem, nämligen *SÖ*, *TCO*, *Föreningen för animerad film*, *Folkets Bio*, *Föreningen Sveriges spelfilmsregissörer* och *Sveriges författarförbund*.

Svenska filminstitutet redogör för den försöksverksamhet som sedan några år bedrivs med att låta frilansande producenter självständigt fatta beslut om produktion. Institutet pekar vidare på sambandet mellan pluralism i svensk film och produktionsresursernas omfattning.

Frågan om vem som skall producera filmerna berörs i flera yttranden.

Svenska filminstitutet pekar på behovet av hyggliga arbetsmöjligheter för de mindre, fristående produktionsbolagen. Filminstitutet har en ambition att lägga ut produktioner utanför den egna institutionen och att stimulera filmskapare och producenter utanför företaget. *Sveriges författarförbund* kan under vissa förutsättningar se positivt på den modell för produktionsutläggning som Filminstitutet tillämpar.

Föreningen Sveriges filmproducenter anser att det system som Svenska filminstitutet tillämpar med utomstående producenter bör byggas ut, men i stället kopplas till produktionsbolag som av institutet kontrakteras för ett

visst antal produktioner. *SAF* har samma uppfattning, och pekar särskilt på behovet att förstärka producentfunktionen. Om stödet knöts till produktionsbolag skulle man få den kontinuitet i planläggningen och den ekonomiska kontrollen som är en förutsättning för ett effektivt utnyttjande av stödet.

Några remissinstanser vill skilja uppgiften att fördela produktionsstödet från själva producerandet. *Svenska teaterförbundet* anser att filmpolitiken måste skapa betingelser för fristående produktionsgrupper och producenter att i kraft av egna idéer kunna genomföra produktionerna. Filminstitutet skall fördela produktionsstöd, medan genomförandet bör läggas på de stora biografägande bolagen, ett statligt produktionsbolag, mindre filmföretag, filmkollektiv och filmkooperativ. *TCO* har samma uppfattning.

Också *Filmcentrum*, *Folkets Bio* och *Föreningen Sveriges spelfilmsregissörer* anser att produktionen bör utföras av enheter som är oavhängiga av Svenska filminstitutet. Enligt *Filmcentrum* bör institutets laboratorieresurser, studios och teknik organiseras som ett särskilt bolag underställt Svenska filminstitutet. Spelfilmsregissörerna anser att institutets egen produktionsapparat, kanske i form av ett separat produktionsbolag, bör fungera på samma villkor som alla andra. Under inga förhållanden bör institutets produktionsresurser byggas ut.

Några remissinstanser går närmare in på hur systemet för stöd till filmproduktion rent tekniskt skall vara uppbyggt.

Klys anser att det nuvarande fondsystemet är för komplicerat och bör förenklas. En eller flera fonder skulle vara öppen för all slags film och kunna hel- eller delfinansiera produktion. I vid mening filmkunniga personer som filmare, skådespelare och dramatiker/författare bör ha det avgörande inflytandet över fördelningen. Enligt *Svenska teaterförbundet* bör produktionsstödet till långfilmer förvaltas av flera fonder inom Filminstitutet, med ett avgörande inflytande från filmarbetarna. Fonderna bör kunna hel- eller delfinansiera. För kortfilmen m. m. bör ett motsvarande fondsystem skapas. *TCO* har samma uppfattning som Teaterförbundet.

Filmcentrum och *Folkets Bio* anser att produktionsstödet bör vara öppet för all slags film och att det bör stå under berörda kulturarbetargrupper direkt inflytande. *Folkets Bio* talar för flera fonder, där samma projekt kan bedömas av flera oberoende fondstyrelser. Enligt *Folkets Bio* bör vidare stödet vara av garantimodell, med återbetalning i förhållande till intäkterna. Kapitalsvaga producenter skall kunna få filmen helfinansierad, medan stödet för de mer kapitalstarka som hittills skall ges som delfinansiering.

Föreningen Sveriges filmproducenter talar som nämnts för ett system där produktionsbolag kontrakteras för ett antal filmer. För tillfälliga producenter bör dock en av H-fonderna bestå, anser föreningen.

Enligt *LO* kommer även i fortsättningen en samverkan mellan offentligt och privat kapital att bli nödvändig vid filmproduktionen. För att de

kulturpolitiska ambitionerna inte skall komma i farozonen bör emellertid en större andel än f. n. kunna finansieras med offentliga medel.

Ett särskilt avtal bör förhandlas fram för fullfinansierade filmer, anser *Svenska teaterförbundet*. Ett sådant avtal kan eventuellt innebära tariff-löner och del i intäkter.

Ingen del av produktionsstödet bör var generellt, anser *Svenska teaterförbundet*, *TCO* och *Folkets Bio*, utan allt stöd måste ha en kvalitetsinriktning. *Sveriges författarförbund* vill att hittills prövade vägar för kvalitetsstöd utvecklas, ej avvecklas.

Konstnärsnämndens verksamhet med stöd till filmproduktion berörs av några remissinstanser. *Konstnärsnämnden* anser att den stora fördelen med ett stöd av den typ som nämnden fördelar är att det kan ges till projekt som i sitt initialskede är obundna av såväl beställare som distributionsform. Vilket organ som är det lämpligaste för att fördela sådant stöd bör fastställas efter en utvärdering av konstnärsnämndens erfarenheter från ytterligare några års verksamhet. *Svenska teaterförbundet* anser att konstnärsnämndens försöksverksamhet omedelbart måste förstärkas och förlängas, i avvaktan på en utvärdering av nuvarande stödformer. Enligt *Föreningen för animerad film* bör ett stöd för utvecklingsarbete inom filmproduktionen kunna få plats inom nämndens stödformer. *Sveriges författarförbund* anser att konstnärsnämnden bör kunna ha sin plats i ett pluralistiskt system som en av de instanser som har ett ansvar för produktionsverksamheten.

Några remissinstanser går mer konkret in på frågan om stöd till kortfilmsproduktion. *Svenska teaterförbundet* vill att möjligheterna att producera dokumentär-, kort- och barnfilm genom Filminstitutet skall öka. Fler försök av typ "Sverige 80" bör startas. *Föreningen för animerad film* vill undersöka möjligheterna till en större "pilotfilms"-verksamhet. Föreningen förordar också årliga kortfilmsinventeringar med kvalitetspremiering.

Svenska filminstitutet vill att formerna för produktion och distribution av kortfilm skall diskuteras mera ingående längre fram, med Sveriges Television AB, filmbranschen och filmarna.

Konstnärsnämnden och *Filmcentrum* talar för att filmverkstäder byggs upp runt omkring i landet. Enligt konstnärsnämnden skulle sådana verkstäder lösa många produktionsproblem för t.ex. dokumentärfilmare. Enligt *Klys* bör den befintliga filmverkstaden i Stockholm byggas ut och anslutas till en produktionsfond i Filminstitutet. Den skulle kunna användas för uppföljningar av manusstödet. *Filmcentrum* föreslår att denna filmverkstad förs över till dramatiska institutet. *Föreningen för animerad film* vill att stödet till de båda filmverkstäderna i Stockholm skall säkerställas.

Några remissinstanser förordar ökade insatser för stöd till t.ex. planering, manusarbete och research. Till dessa hör *Klys*, *Svenska teaterförbundet*, *TCO*, *Sveriges författarförbund* och *Föreningen för animerad film*. Teaterförbundet vill ha möjlighet att ge verksamhetsbidrag för att möjlig-

göra filmarbetares och filmgruppers arbete efter avslutad produktion för att utveckla erfarenheter och eventuellt omsätta dem i nya projekt.

Invandrarfrågorna tas upp av några remissinstanser. *Statens invandrarverk* förordar att Svenska filminstitutet i högre grad ger stöd till filmare ur invandrarleden. Invandrare bör också få möjlighet att spela huvudroller i svenska filmer, för att det vanemässiga svenska sättet att se på invandrare skall brytas. Enligt *Filmcentrum* bör invandrarernas situation beaktas genom att ett särskilt invandraråd tillsätts, med uppgifter som motsvarar barnfilmrådets.

Åskådningsmässig neutralitet bör prägla utformningen och fördelningen av statligt stöd till produktion och distribution av film, anser *yttrandefrihetsutredningen*.

3 Import och visning av kvalitetsfilm

Många remissinstanser instämmer allmänt i tanken på ett stöd för import av kvalitetsfilm. Enligt *Folkets Bio* bör åtgärder vidtas för att minska USA-filmens dominans på biograferna. *Folkets husföreningarnas riksförbund* framhåller vikten av att flera länder blir representerade med film i den svenska biografrepertoaren. *Sveriges förenade filmstudios* har liknande synpunkter.

Flera instanser pekar emellertid på kopplingen mellan åtgärder för att få tillgång till god film i Sverige och olika sätt att se till att den kvalitetsfilm som finns här också blir visad. Synpunkter med denna innebörd framförs från *statens biografbyrå*, som anser att ett importstöd bör kopplas till ett visningsavtal med branschen, *länsstyrelsen i Kronobergs län*, *Härjedalens kommun* och *Sveriges förenade filmstudios*. *Sveriges biografägareförbund* påpekar att importen av kvalitetsfilm automatiskt ökar om visningsmöjligheterna för sådan film förbättras.

När det gäller frågan om hur ett importstöd skall utformas och vem som skall ha hand om det, innehåller yttrandena olika synpunkter. *TCO*, som visserligen anser att Svenska filminstitutet inte bör ha några "operativa" funktioner, framhåller den viktiga insats som har gjorts på detta område av institutets cinematek. *Sveriges författarförbund* anser att de vägar som har prövats hittills har varit utmärkta och att stödet till denna import kan förstärkas.

Svenska filminstitutet går i sitt yttrande inte närmare in på hur ett importstöd skulle vara utformat, men understryker att det inte bör handhas av statens biografbyrå. I institutets och *Svenska teaterförbundets* gemensamma uttalande förordas dock ett garantisystem enligt norsk eller dansk modell. *Sveriges förenade filmstudios* uttalar sig också för en sådan modell, men kan som ett alternativ tänka sig en utbyggnad av stödet till Bio 16. I så fall bör dock snabbare än f. n. 35 mm kopior kunna ställas till förfogande för filmstudios, Bio Kontrast och kommunala biografer.

Föreningen *Sveriges filmproducenter* förordar ett stöd för import av kvalitetsfilm som är styrt till filmimportörerna. Det gör också *Sveriges filmuthyrarförening* och *Sveriges biografägareförbund*, vilka hänvisar till ett tidigare förslag från den förstnämnda föreningen om räntefria lån för import och distribution av kvalitetsfilm, vilka återbetalas i den mån filmerna erhåller kommersiella intäkter. *Folkets Bio*, däremot, anser att importstödet bör konstrueras som bidrag utan återbetalningsskyldighet.

Unga Örnar anser att ungdoms- och folkrörelserna själva bör få stöd för bl. a. versionering och import av utländsk film.

Sveriges allmänna biblioteksforening pekar på den betydelse som lindrigare tullbestämmelser skulle kunna få för importen av kvalitetsfilm. Enligt föreningen bör det råda tullfrihet mellan de nordiska länderna för kvalitetsfilm. Enligt *Riksförbundet Sveriges fritids- och hemgårdar* borde det träffas internationella överenskommelser om att filmklassiker skall vara tillgängliga för filmstudios.

Några remissinstanser har ytterligare synpunkter på Bio 16-verksamheten vilka redovisas längre fram.

Videogramutredningen och *statens invandrarverk* framhåller behovet av att få till stånd en ökad import och visning av film från invandrarnas hemländer. Enligt invandrarverket bör sådan import kunna stödjas både genom bidrag till invandrarnas egna organisationer för import av film för visning inom organisationen och genom att sådan film importerats och visas genom Bio 16. *LO* pekar på projektet "Finsk film", som är förankrat i de finska invandrarnas organisationer. Liknande projekt borde kunna genomföras för andra invandrargrupper.

De flesta remissinstanser som berör saken instämmer med promemorian i att det är viktigt att kvalitetsfilmen får förbättrade visningsmöjligheter. Några instanser för allmänna resonemang om orsakerna till nuvarande tillstånd.

Institutionen för teater- och filmvetenskap vid Stockholms universitet anser att det kvalitetsbegrepp som används i promemorian leder till ett gynnande av minoritetsintressen och till en filmpolitik som är likgiltig för majoriteten av de svenska folket. Den amerikanska filmens dominans hänger samman med att denna film hårdexploaterar behov och preferenser hos filmpublikens flertal. Distributionsproblemet bör inte behandlas enbart som ett tekniskt/kvantitativt problem utan måste ta hänsyn till gängse konsumtionsmönster och till marknadsföring, publicitet och liknande faktorer. *Sveriges författarförbund* pekar på behovet att t.ex. i skolan och på ungdoms- och fritidsgårdar medverka till att grundlägga goda filmvanor. Enligt *SAF* är den bästa garantin för att nå ut till publiken och stimulera filmintresset att det produceras kvalitetsmässigt bra svensk film som inte helt bortser från vad den stora publiken väntar sig. *Föreningen Sveriges filmproducenter* och *Svenska filminstitutet* pekar på att en framgångsrik svensk filmproduktion stimulerar publikens intresse för svensk film över huvud taget.

Enligt *socialstyrelsen* behövs ett bättre kunskapsunderlag om hur olika grupper, klasser och landsändar påverkar och påverkas av filmmarknaden. Styrelsen anser det troligt att det är de i övriga avseenden mest utsatta personerna som aldrig besöker biografen eller som ser filmer av tvivelaktig kvalitet.

LO anser att de privata kommersiella intressena inom filmbranschen minskar valfriheten för biopubliken, fungerar som förmyndare och smakfilter. Starka skäl talar därför för att den filmpolitiska beredningen skall analysera huruvida ägarstrukturen, den filmverksamhet som följer därav samt den amerikanska filmdominansen står i samklang med de kulturpolitiska målen.

Enligt *Folkets Bio* bör filmpolitiken baseras på en förbättrad dokumentation om i första hand den icke kommersiella filmens villkor. För biografifilmens del saknas kunskaper om var olika filmer visas, en slags filmens kulturgeografi. Beredningen bör föranstalta om en sådan undersökning. *Föreningen för animerad film* har liknande synpunkter.

Några remissinstanser pekar på risken att en satsning på kvalitetsfilm läggs på en sådan nivå att filmerna går långt över huvudet på den filmovana publiken på landsbygden. Hit hör *Våra Gårdar* samt *Ljungby* och *Härjedalens kommuner*. *Kriminalvårdsstyrelsen* har samma synpunkter i fråga om filmvisning på anstalterna.

Statens filmgranskningsråd och *statens barnfilmnämnd* pekar på behovet att förbättra filmrepertoaren på biograferna. Enligt filmgranskningsrådet bör marknadsföring av tvivelaktiga och våldsamma filmer bli föremål för en grundlig analys som kan resultera i konkreta åtgärder. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har observerat de stora skillnaderna i filmutbud mellan storstäder och mindre orter.

Filmcensuren berörs av ett fåtal remissinstanser. *Socialstyrelsen* pekar på att filmcensuren visserligen söker undanhålla den svenska publiken de grävsta övertrampen, men effekten måste enligt styrelsen betecknas som generös, även när det gäller att barnförbjuda filmer. *Filmcentrum* anser att filmpolitiken på allvar måste ta i tu med att minska den transnationella filmens dominans på de svenska biograferna, med ett ständigt ökat inslag av pornografi, underhållningsvåld och rasism. Sådan film bör göras till föremål för censur och skärpt beskattning, anser *Filmcentrum*. *Riksförbundet Hem och Skola* motsätter sig borttagande av vuxencensuren. *Svenska kommunförbundet* pekar på behovet av information om gällande visningsbestämmelser. *Folkets husföreningarnas riksorganisation* understryker att det är de lokala föreningarna som avgör vilka filmer de vill visa. Riksorganisationen vill inte genom centrala beslut stoppa filmer som är godkända av biografbyrå.

Några remissinstanser betonar att kvalitetsfilmerna bör visas på vanliga biografen. *Folkets husföreningarnas riksorganisation* pekar på att de förningsägda biograferna har stor spridning och att de på många håll är enda

biograf på orten. Organisationen hänvisar till sitt filmpolitiska program enligt vilket kommunerna bl.a. skall ta ett större ansvar än f. n. för filmen. 16 mm-visning kan leda till ökad tillgänglighet på platser där det inte finns någon biograf, men samtidigt finns det en betydande kapacitet för visning av 35 mm-film, som bör kunna utnyttjas till låg kostnad. *Sveriges biograf-ägareförbund* hävdar att det redan förekommer en omfattande visning av kvalitetsfilm på biograferna, ibland i samverkan med och med stöd av kommunen. Ett stöd till kvalitetsfilmvisning bör utformas så att biograferna oberoende av ägarförhållanden får del av det. Också *Föreningen Sveriges filmproducenter* skulle vilja se experiment med nya visningsformer inom ordinarie biografverksamhet. Enligt föreningen finns det sådana ambitioner inom branschen. Också *SAF* anser att ett eventuellt visningsstöd även bör komma de kommersiella biograferna till del. Enligt *SAF* präglas filmurvalet hos vissa av de ideella filmorgan som nu erhåller statligt stöd av en speciell politisk vinkling, vilket *SAF* finner anmärkningsvärt. *Härjedalens kommun* pekar på behovet att visa kvalitetsfilmer i former som vänder sig till de vanliga biobesökarna, inte i första hand till en redan filmintresserad publik.

I promemorian antyds en möjlighet att avtalsvägen införa ett åtagande eller åläggande för de vanliga biograferna att visa kvalitetsfilm. Endast ett fåtal remissinstanser berör denna fråga. *Statens biografbyrå*, som inte vill att filmavtalet skall förlängas, anser att det ändå borde vara möjligt att uppnå en avtalslösning om visning av kvalitetsfilm.

Övriga remissinstanser är emellertid negativa. Enligt *Sveriges Television AB* och *Folkets Bio* är det orealistiskt att tro att den lönsamhetssträvande biografbranschen skall kunna användas för att visa kvalitetsfilmer. *Folkets Bio* påpekar att branschen i dag inte är beroende av stöd för visningsverksamheten, generellt sett, och att åtgärder för att söka ändra branschens rätt att sätta de filmer som den tjänar mest pengar på kommer att möta motstånd. Också *NO* anser att krav på ett åläggande att visa kvalitetsfilm är allt för långtgående, inte minst då de ekonomiska möjligheterna på många orter är små att visa annan film än den som attraherar en stor publik.

Några remissinstanser diskuterar idén att återinföra förspelen på biograferna. *Svenska studentfilmstudios centralsekretariat* anser att kortfilmens försvinnande från biograferna är en av kommersialismens negativa verkningar som måste motverkas. *Föreningen för animerad film* menar att avtal om förspel bör slutas med biografägarna och att ett stödssystem bör införas som gör det ekonomiskt möjligt att visa förspel. *Svenska filminstitutet* hänvisar till det pågående projektet "Sverige 80". Formerna för produktion och distribution av kortfilm bör diskuteras mera ingående längre fram, både med filmarna, televisionen och filmbranschen.

Sedan början av år 1979 utgår fraktstöd till biografägare i vissa försöksområden om de visar kvalitetsfilmer som har förklarats berättigade till

frakttöd av statens biografbyrå. Nio remissinstanser nämligen *statens biografbyrå*, *Södertälje*, *Haninge*, *Växjö* och *Härjedalens kommuner*, *Landstingsförbundet*, *Sveriges filmuthyrareförening* och *Sveriges biografägareförbund* uttalar sig i positiva ordalag om frakttödet. Enligt biografbyrån är det ännu för tidigt att dra några slutsatser om hur stödformen skall utvecklas, men en viss mycket försiktig optimism kan vara befogad. Filmuthyrareföreningen och Biografägareförbundet ser fram emot en utbyggnad av frakttödet till hela landet. SAF är däremot skeptisk till frakttödet i dess nuvarande utformning. Stödet borde utgå till all film, eftersom det nu finns utrymme för godtycke vid bedömningen av vad som är kvalitetsfilm. *Bygdegårdarnas riksförbund* förfäktar motsatt ståndpunkt. Enligt riksförbundet måste frakttödet ges en sådan inriktning att det enbart gäller kvalitetsfilmen. *Smalfilmdistributörernas förening* är kritisk mot att frakttödet enbart gäller filmer i 35 mm format, medan samma film i 16 mm format inte är frakttbefriad. Föreningen medger visserligen att 16 mm-filmen är billigare att frakta, men hävdar att fraktkostnaden ändå kan vara kännbar för många arrangörer.

Svenska filminstitutet anser inte att biografbyrån bör få ha hand om frakttödet. Enligt Filminstitutet är det principiellt tvivelaktigt att en institution som bl. a. klipper i och förbjuder filmer, skall avgöra vilka filmer som skall erhålla frakttöd. *Filmcentrum* och *Sveriges författarförbund* har liknande uppfattning. De anser att frakttödet bör handhas av Svenska filminstitutet.

Några remissinstanser anser att det inte räcker med frakttöd, det behövs ytterligare subventioner. *Sveriges filmuthyrareförening* hänvisar till det förslag till visningsgarantier som lämnades i form av en reservation till 1968 års filmutredning. *Sveriges biografägareförbund* anser att en regelbunden visning av kvalitetsfilm kräver samhällsstöd utöver frakttödet. *Sveriges förenade filmstudios* däremot tror att subventioner till kommersiella biografvisningar skulle bli ett mycket dyrt system, åtminstone om biografägarna skulle få ersättning för inkomstbortfall. Därför bör i första hand andra vägar prövas, vid sidan av filmstudios och Bio Kontrast föreslås kommunala bioografer. *Haninge kommun* pekar på att filmhyrorna vid de kommunalt stödda Bio Kontrast-visningarna beräknas på ett högre biljettpris än det verkliga. Därför skulle statliga hyressubventioner innebära en kraftig stimulans. *Härjedalens kommun* har en liknande uppfattning. *Filmcentrum* föreslår olika former av arrangörs- eller driftbidrag, medan *Folkets Bio* uttalar sig för ett distributionsstöd av garantimodell som skulle vara förbehållet mindre distributörer utan kommersiella intressen. SAF slutligen, ifrågasätter om olika former av visningsstöd har någon effekt. De resurserna bör i stället användas för visning i TV.

Frågan om investeringsstöd till bioografer behandlas av några remissinstanser. *Sveriges biografägareförbund* för, med instämmande av *Sveriges filmuthyrareförening*, fram förbundets tidigare förslag om en statlig låne-

fond för teknisk upprustning och ombyggnad av biografer. *Svenska filminstitutet* och *Svenska teaterförbundet* har liknande synpunkter. Enligt *Filmcentrum* bör det statliga visningsstödet också innehålla ett ny- och ombyggnadsbidrag. Staten bör också överväga att överta eller bygga biografer som skall kunna svara för att kvalitetsmålet uppnås i de lokala visningarna. Också *barnfilmrådet* anser att man bör överväga ett statligt stöd till biograflokaler och biografutrustning. Det bör främst avse investeringar för att utveckla kommunala eller föreningsägda biografer. *LO*, *Folketshusföreningarnas riksorganisation* och *Bygdegårdarnas riksförbund* anser inte att ett särskilt biografstöd bör införas. I stället bör frågan handläggas inom den statliga samlingslokalutredningen.

En del remissinstanser diskuterar behovet av ett förbättrat publikarbete på filmområdet. *Institutionen för teater- och filmvetenskap vid Stockholms universitet* anser att åtgärder som enbart betraktar filmdistributionen som ett tekniskt/kvantitativt problem är otillräckliga. De måste kompletteras med åtgärder som tar sikte på gängse konsumtionsmönster och som tar hänsyn också till marknadsföring och publicitet och liknande faktorer. *LO* betonar vikten av ett lokalt baserat, aktivt publikarbete. *Riksförbundet Sveriges fritids- och hemgårdar* pekar på den försöksverksamhet som förbundet har bedrivit för att skapa en medveten och kritisk filmpublik. *Stiftelsen Riksskådebanan* förklarar sig beredd att medverka i ett intensifierat publikarbete på filmområdet, förutsatt att nödvändiga resurser ställs till förfogande.

Många remissinstanser uttalar sig till förmån för att föreningslivet på olika sätt engageras i filmarbetet. *Folkets husföreningarnas riksorganisation* och *LO* hänvisar till folketshusrörelsens filmpolitiska program, enligt vilket den kommunala filmpolitiken i första hand skall verka genom organisationslivet. Också *statens kulturråd*, *barnfilmrådet*, *länsstyrelsen i Kronobergs län*, *Haninge* och *Växjö kommuner*, *TCO* och *Svenska teaterförbundet* anser att ansträngningarna att förbättra filmdistributionen skall ske på sådant sätt att föreningslivets möjligheter tas till vara. *Ljungby kommun* konstaterar att samarbete med föreningslivet förutsätter att det finns ett intresse för kvalitetsfilmvisning från föreningarnas sida, och att ett sådant intresse inte alltid finns. *SAF* är, som nämnts tidigare, negativt till att statligt visningsstöd kanaliseras till organisationer, eftersom deras filmval enligt *SAF* är politiskt vinklat. *Statens ungdomsråd*, *Unga Örnar* och *Vi Unga* är inte bara positiva till föreningsmedverkan vid kvalitetsfilmvisningar, de förordar också olika åtgärder som skall utöka förutsättningarna för föreningslivet att använda film i sin verksamhet.

Många remissinstanser förordar olika distributions- och visningsformer som utgör alternativ till de vanliga biograferna. *Folkets husföreningarnas riksorganisation* och *Stiftelsen Riksskådebanan* framhåller vikten av att en alternativ distribution planeras på ett tidigt stadium, inte först sedan filmen har misslyckats kommersiellt. *Folkets Bio* redogör för de olika sätt för-

eningen utnyttjar för att få ut sina filmer. *TCO, Teaterförbundet* och *Sveriges författarförbund* talar om behovet att samordna olika alternativa visningsformer inom ramen för en samverkan mellan t.ex. Folketshusföreningarna, kommunförbundet, Skådebanan och bildningsförbunden. *Sveriges filmuthyrareförening* hävdar att de alternativa visningsformerna framför allt finns på orter där det redan finns vanliga biografer och att de olika verksamhetsformerna ofta förekommer parallellt.

Många remissinstanser har synpunkter på den import och distribution av spelfilm som sker inom ramen för Bio 16. En positiv uppfattning om verksamheten har – förutom *Svenska filminstitutet – kriminalvårdsstyrelsen, Svenska kommunförbundet, Växjö* och *Ljungby kommuner* samt *Sveriges förenade filmstudios. Växjö kommun* samt *statens filmgranskningsråd* och *SÖ* framhåller den betydelse Bio 16 kan ha för filmverksamheten i skolorna. *SÖ* och kommunförbundet framhåller dock i det sammanhanget att det skulle behövas mer film för ungdom på repertoaren. Enligt *Ljungby kommun* är Bio 16 den enda möjlighet som finns för kommunen att själv påverka tillgången till kvalitetsfilm. Kommunen anser dock att filmvalet i vissa fall går över huvudet på landsortspubliken. Samma synpunkter på filmurvalet förs fram av *kriminalvårdsstyrelsen* och *Härjedalens kommun*. Kriminalvårdsstyrelsen anser dock att erfarenheterna av Bio 16 på anstalterna i vissa fall har varit goda, och styrelsen planerar ett fortsatt samarbete med Filminstitutet. *Kommunförbundet* uppskattar att Bio 16-filmerna distribueras med alla rättigheter, vilket gör att visningarna kan ske utan de begränsningar som gäller vid visning av film från andra smalfilmdistributörer.

Några remissinstanser är emellertid mer eller mindre avvisande till Bio 16. *Smalfilmdistributörernas förening* anser att större effekt skulle uppnås för samma pengar om Filminstitutet stödde andra importörer i stället för att bedriva egen import- och distributionsverksamhet. Föreningen pekar på att antalet spelfilmer i 16 mm-distribution på några år har ökat kraftigt och att hyrning av smalfilm från vanliga distributörer ger arrangören möjlighet till maximal valfrihet. *Folketshusföreningarnas riksorganisation* och *Vi Unga* anser att det centralt bestämda utbudet inom Bio 16 motverkar strävandena att uppnå ett lokalt engagemang i visningsverksamheten. Folketshusföreningarna anser vidare, i likhet med *LO*, att Bio 16 konkurrerar med visningar i folkrörelse regi om de kommunala anslagen och att det har inträffat att folkrörelsevisningar har fått minskade anslag. Folketshusföreningarna anser att importen inom Bio 16 är bra, men att distributionen bör ske i andra former. *Sveriges filmuthyrareförening* pekar på att Bio 16 förekommer parallellt med andra "nya visningsformer" på orter där det redan finns biografer. *Sveriges förenade filmstudios*, däremot betonar det samarbete som förekommer lokalt mellan filmstudion och Bio Kontrast eller filmstudion och Bio 16.

Filmcentrum och *Folkets Bio* anser att Bio 16 bör föras över från

Filminstitutet till Folkets Bio, men har i övrigt inga synpunkter på verksamheten.

De remissinstanser som berör Bio Kontrast-verksamheten har samtliga en positiv inställning. *Svenska kommunförbundet* förordar att Bio Kontrast erhåller ökat statligt stöd för centrala uppgifter. *Haninge kommun*, som framhåller kommunens uppgift att stödja lokal filmverksamhet med förankring hos folkrörelser och föreningar, redovisar kommunens stöd till Bio Kontrast. Fördelarna med Bio Kontrast-formen är enligt *LO* att visningarna har anknytning till en föreningsbiograf, att ett lokalt programråd svarar för verksamheten och att det förekommer ett aktivt publikarbete. *Folketshusföreningarnas riksorganisation* redogör för den aktuella omfattningen, för olika specialprojekt och för planerna på studieverksamhet för ungdom och på skolfilmsverksamhet. Även försöksvisningar på 16 mm har skett på orter utan biograf. Också *Våra Gårdar* framhåller att verksamheten bör få möjligheter att fortsätta. *Sveriges förenade filmstudios* betonar det samarbete som förekommer på lokal och regional nivå mellan filmstudios och Bio Kontrast.

Filmstudiorörelsen behandlas av några remissinstanser. *Svenska kommunförbundet* påtalar behovet av ökat statligt stöd för centrala uppgifter. Enligt *Folketshusföreningarnas riksorganisation* har filmstudiorörelsen inte bara givit tillfällen till visning av udda filmer utan också stimulerat filmintresserade att aktivt arbeta för film. Ett samarbete mellan filmstudiorörelsen och Bio Kontrast är angeläget, och har etablerats under senare år. *Sveriges förenade filmstudios* redovisar att organisationen under senare år har byggt ut sin centrala kursverksamhet. Tack vare det statliga stödet till inköp av filmklassiker kan filmstudiorörelsen nu erbjuda ett 25-tal äldre filmer, och har tack vare detta fått tillbaka en medelålders publik. F. n. finns planer på en förbättrad uppsökande verksamhet, på bildande av studios vid stora arbetsplatser och på verksamhet riktad mot skolorna. Till detta behövs ökade resurser. *Svenska studentfilmstudios centralsekretariat* påpekar att det utanför organisationen Sveriges förenade filmstudios finns fem stycken studentfilmstudios, som förutom filmvisningar bedriver biblioteks-, studie- och föreläsungsverksamhet samt import av äldre film.

Verksamheten inom Folkets Bio berörs av ett fåtal remissinstanser. *TCO* och *Svenska teaterförbundet* menar att ett samarbete med Filmcentrum och Folkets Bio eventuellt kan tänkas i samband med den större samordning av alternativ filmvisning som dessa organisationer förordar. *Folkets husföreningarnas riksorganisation* betonar att Folkets Bio ger möjlighet för framför allt fria filmare att nå ut med sina filmer och att organisationen som distributör av film har kunnat erbjuda premiärvisningar av film. Folketshusföreningarna ser ingen svaghet i att man ger verksamheten utvecklingsmöjligheter genom ett generöst samhällsstöd.

Kommunala biografier förordas av *planeringsnämnden för filosofisk utbildning vid Linköpings universitet* och av *Sveriges förenade filmstudios*

som ett bättre alternativ till en satsning på kvalitetsfilmvisning genom kommersiella biografier. *SAF* däremot, sätter sig bestämt emot att kommunerna åläggs ansvar för att förbättra visningsmöjligheterna genom att t. ex. driva egen biografverksamhet.

Något flera remissinstanser uttalar sig mera allmänt om kommunalt stöd till filmvisningsverksamhet. *Svenska filminstitutet*, *Svenska kommunförbundet* och *Södertälje kommun* pekar på att filmen intar en mycket blygsam plats i kommunernas kulturbudgetar. De båda sistnämnda instanserna sätter detta förhållande i samband med att också det statliga stödet ligger på en låg nivå. Filminstitutet tillsammans med *Svenska teaterförbundet* pläderar allmänt för en ökning. *Barnfilmrådet* förordar en modell för samverkan som innebär att kommunen bestämmer repertoaren på en biograf under vissa tider mot att kommunen lämnar inkomstgarantier. Sedan kan kommunen göra rabatterade storköp av biljetter som kan säljas eller delas ut av olika kommunala organ. *LO* och *Folketshusföreningarnas riksförbund* hänvisar till Folketshusföreningarnas filmpolitiska program enligt vilket kommunen skall ta ett ökat ekonomiskt ansvar för ett lokalt filmliv som är förankrat i föreningsägda biografier och fria och frivilliga organisationer.

4 Film för barn och ungdom m. m.

Remissinstanserna understryker över lag betydelsen av att barn och ungdom får tillgång till bra film. Flera remissinstanser, däribland *statens barnfilmnämnd* och *barnfilmrådet*, konstaterar att det råder brist på bra barnfilm för olika åldrar. Enligt *Svenska kommunförbundet* är bristen störst när det gäller spelfilm för ungdom mellan 10 och 15 år, men även andra bristområden nämns.

Mot denna bakgrund instämmer en rad remissinstanser i det som konstateras i promemorian, att det är särskilt viktigt att i den svenska filmproduktionen tillgodose behovet av kvalitetsalternativ för barn och ungdom. *Unga Örnar* och *Vi Unga* talar för att barn- och ungdomsorganisationerna skall få större inflytande på produktionen.

Många remissinstanser förordar också någon form av stöd för import av värdefull barnfilm. I fråga om hur ett importstöd för barnfilm skulle vara uppbyggt finns dock olika meningar. *Statens ungdomsråd*, *barnfilmrådet*, *LO*, *Smalfilm distributorernas förening*, *Unga Örnar* och *Vi Unga* förordar en ordning där stöd till import av kvalitetsfilm för barn skall kunna utgå till alla importörer. *Svenska filminstitutet* och *Sveriges förenade barn- och ungdomsfilmstudios* utgår från att nuvarande ordning, med import genom Filminstitutets försorg, skall fortsätta.

Flera remissinstanser, bland dem *statens ungdomsråd*, *barnfilmrådet*, *Svenska kommunförbundet* och *Vi Unga*, framhåller att de hinder som nu

finns mot att barnprogram som har producerats inom televisionen sprids i filmform bör undanröjas.

Olika förslag till stödåtgärder för visning av kvalitetsfilm för barn föreslås av remissinstanserna. *Barnfilmrådet* överväger ett investeringsstöd till kommunala eller föreningsägda biografier eller krav i filmavtalet på visning av kvalitetsfilm. Även olika bidrag kan komma i fråga. *Södertälje kommun* föreslår ett statsbidrag för anskaffning av 16 mm-utrustning till olika kommunala och föreningslokaler. *Härjedalens kommun* förordar ett distributionsstöd som gör det möjligt att visa bra film kostnadsfritt. *Sveriges Biografägareförbund* vill ha ett stöd för regelbunden visning av kvalitetsfilm på biografier, oberoende av ägarförhållanden.

LO, Folketshusföreningarnas riksorganisation, Unga Örnar och *Vi Unga* talar för en barnfilmverksamhet i organisationsregi. Enligt *barnfilmrådet* bör den kommunala barnfilmvisningen fungera som ett komplement, inte som en konkurrent till organisationernas barnfilmverksamhet.

Många remissinstanser påpekar betydelsen av att barn tidigt kommer i kontakt med olika sorters film och får lära sig att förstå filmens språk. *Sveriges författarförbund* anser att frågan om filmen i skolan och på fritids- och ungdomsgårdarna är en central fråga, eftersom det är där goda filmvanor grundläggs. Även bl. a. *SÖ* och *statens filmgrunskningsråd* understryker skolans viktiga roll.

Linjenämnden för kulturkommunikationslinjen vid Göteborgs universitet anser att grunden för skolans filmundervisning bör läggas genom att dessa frågor tas upp i den högre utbildningen. Bl. a. *barnfilmrådet* och *Sveriges förenade barn- och ungdomsfilmstudios* påpekar behovet av ledarutbildning också för frivillig barnfilmverksamhet.

Enligt *Sveriges Utbildningsradio AB* och *Smalfilmsdistributörernas förening* finns det ett starkt kulturpolitiskt intresse av filmen som ett medel i undervisningen.

Flera remissinstanser förordar ökat stöd till barns eget filmande. Bl. a. *barnfilmrådet* önskar särskilda resurser för bidrag till utrustning och ledarutbildning åt organisationer som vill starta sådan filmverksamhet.

Flera organisationer diskuterar hur ansvaret bör vara fördelat för olika barnfilmpolitiska åtgärder. Enligt *Svenska kommunförbundet*, som får stöd från *Södertälje* och *Haninge kommuner* bör den splittring som man uppfattar finns mellan barnfilmrådet och Svenska filminstitutet upphävas. *Svenska filminstitutet* menar att det bör vara möjligt att komma fram till en arbetsfördelning mellan de båda organen som gör det lättare att sätta in gemensamma krafter på att få fram mer och bättre barnfilm. Enligt *Sveriges förenade barn- och ungdomsfilmstudios* finns det två alternativ, ett där uppgifterna är fördelade mellan barnfilmrådet och filminstitutet och ett där uppgifterna koncentreras till institutet. Organisationen föredrar det senare alternativet.

Barnfilmrådet betonar att barnfilmen bör vara representerad i Filminsti-

tutets styrelse eller i det organ inom institutet som eventuellt kan komma att få hand om barnfilmfrågorna. *Unga Örnar* och *Vi Unga* anser inte att representation i institutets förvaltningsråd är tillräckligt för att ge organisationerna inflytande över institutet. *Folketshusföreningarnas riksorganisation* menar att Filminstitutets barnfilmverksamhet främst har riktats till den verksamhet som bedrivs av kommunerna.

Sveriges författarförbund anser att barnfilmrådet bör få det övergripande ansvaret för barnfilmfrågorna. Rådet bör fördela det stöd som finns. Filminstitutets barnfilmavdelning kan få ställning som verkställande organ. Också *Filmcentrum* och *Vi Unga* vill stärka barnfilmrådets ställning.

UHÄ och några remissinstanser inom högskoleväsendet tar upp svårigheten för den högre undervisningen och forskningen att få tillgång till filmmaterial. I några yttranden framhålls möjligheten att utnyttja videotekniken för att lättare kunna använda materialet.

Sammanfattning av videogramutredningens (U 1977:05) slutbetänkande (SOU 1981:55) Video

Videogramutredningen har sammanfattningsvis anfört följande.

1 Videogrammens mediemiljö

Videogrammen kan inte ses isolerade från andra medier i dagens och framtidens mediasamhälle. Betänkandet inleds därför med ett kapitel om videogrammens mediemiljö. Den utveckling, som har gjort bilden till en massprodukt, är en del av vår tids kulturhistoria och kan skildras från flera olika utgångspunkter. Vi har valt att följa tre utvecklingslinjer, som kan sammanfattas i orden storskalighet – småskalighet, envägsinformation – dialog samt tillgänglighet och kvalitet.

På bildens område, liksom på många andra områden, har tekniken på en gång gynnat storskalighet och småskalighet. För televisionens verksamhet svarar stora företag med landsomfattande täckning. Det sker också ett omfattande utbyte av program olika företag emellan, och televisionen har blivit en gren av en världsomspännande medieindustri. Genom direktsändande satelliter kommer från mitten av 1980-talet televisionens karaktär av massmedium med inflytande över publikens programval att kraftigt urholkas. Parallellt därmed har emellertid också den tekniska utvecklingen skapat förutsättningar för att använda TV som fåtalsmedium. Prisbillig videoteknik, som är lätt att använda, gör det möjligt att producera lokala program som distribueras via kabel eller över etersändare med kort räckvidd. Därmed har det skapats förutsättningar för att med videoteknikens hjälp göra TV till ett kommunikationsmedium för närsamhället.

Etermedierna blev från början envägsmedier, men på senare år har en utveckling från envägsinformation i riktning mot ökat deltagande från publikens sida tagit sin början. Kabeltekniken skapar ytterligare förutsättningar för att göra televisionen "interaktiv", dvs. ge tittarna möjlighet att reagera på eller delta i programmen. De tekniska möjligheterna ökar drastiskt om s. k. optiska fibrer tas i anspråk för att överföra programmen. I dessa använder man hårstråttunna glasfibrer, genom vilka informationsbärande laserstrålar leds. En sådan fiber kan – om den används enbart för överföring av TV – på en gång förmedla 40 TV-program i färg. Försök pågår redan i Sverige med att använda optiska fibrer för talöverföring mellan ett par telefonstationer, och Sveriges Television AB (SVT) diskuterade i juli 1980 fiberoptikens betydelse i sin långtidsplan.

Tillkomsten av nya uttrycksätt och nya elektroniska distributionsformer har medfört att kulturupplevelsernas tillgänglighet har ökat drama-

tiskt. Medan uppförandet av ett skådespel vid sekelskiftet var tillgängligt endast för den mycket begränsade grupp som hade möjlighet att besöka en teater, har radio och film kraftigt vidgat publiken. Med TV steg Hamlet in i vardagsrummet, Programköp TV-bolagen emellan och distribution via satelliter skapar förutsättningar för internationell spridning. Videogrammen ökar tillgängligheten ytterligare, dels genom att man själv kan spela in ett TV-program och se det när det passar en själv, dels genom att man kan köpa, hyra eller låna programkassetter eller skivor. Satelliter och optiska fibrer kan i framtiden ytterligare öka tillgängligheten. Att mängden av program som man kan se ökar, behöver dock inte betyda att variationsrikedomen i det man kan se växer. Varnande röster har höjts för att det ökade programutbudet kan leda till ensidighet i stället för ökad mångfald i programvalet.

Vi lägger fram vårt betänkande vid en tidpunkt, då det pågår en oerhört snabb teknisk utveckling. Det skulle varit önskvärt att kunna göra det i ett lugnare skede, då det varit lättare att presentera förslag till långsiktiga lösningar. En sådan plåtå är dock inte i sikte. Troligen befinner vi oss i stället i början av utvecklingens brantaste fas. Det är mot bakgrund av denna mediemiljö – till dels redan förverkligad, till dels bara anad i sina huvuddrag, fast den hör en nära framtid till – som videogrammens roll i dagens och morgondagens samhälle skall ses.

2 Videoteknikens utveckling

Videotekniken är ett sätt att omvandla bilder till en elektrisk signal för att man senare skall kunna återskapa dem. Videogramtekniken gör det möjligt att lagra videosignalen för kommande bruk. Det första videogrammet, som såldes i England redan år 1935, var inspelat på en vanlig 78 varvs grammofonskiva. Bildkvaliteten var dålig – bilderna beskrevs som "skugglika men med lite god vilja skönjbara". Först år 1956 kunde Ampex presentera ett professionellt användbart system för inspelning av videosignaler på magnetband. I dag är tvåtums videoband på öppna spolar det vanligaste mediet för programutbyte TV-bolagen emellan. I utbildningsväsendet, på institutioner och företag samt i hemmen används halv- eller trekvarstums videokassetter. Fem olika system används nu i Sverige. Det är inte kompatibla, dvs. kassetter gjorda för ett system kan inte användas i ett annat.

U-matic introducerades i början av 1970-talet. Systemet utvecklades av Sony. Det använder ett band som är tre fjärdedels tum brett. Kassetten är ganska stor, trots att speltiden är begränsad till en timme. Kostnaden är högre än för övriga videosystem, men kvaliteten på ljud och bild är också överlägsen. Systemet används företrädesvis inom institutioner och företag, i Sverige bl. a. av landstingen och i en del AV-centraler.

Också VCR från Philips introducerades i början av 1970-talet. Bandbredden var en halv tum. Detsamma gäller alla andra videokassettsystem för hemmabruk som hittills sålts i Sverige. VCR var från början inriktat på institutionsmarknaden och blev standard i många kommuners skolsystem, men det köptes också av en del privatpersoner. För att möta japansk konkurrens ändrade Philips inspelningsmetoden genom att sänka bandhastigheten, packa videospåren tätare och introducera en kassett med tunnare band. Speltiden kunde därigenom förlängas till först två, sedan tre timmar. Den nya varianten kallades VCR Long Play. Grundig, som samarbetat med Philips om VCR-kassetten, utvecklade en egen variant, Super Video Recording (SVR) med ännu längre speltid. Alla dessa hastighets- och systemförändringar orsakade ganska stor förvirring. En och samma kassettyp kunde vara inspelad på tre olika sätt men kunde bara spelas upp på en maskin av samma slag som den spelats in på, trots att kassetterna var identiska.

År 1978 introducerades två japanska system på den svenska marknaden, nämligen *Betamax*, utvecklat av Sony, och *VHS*. Bakom det sistnämnda, som blivit det dominerande på den europeiska marknaden, står ett betydande antal tillverkare, bl. a. Matsushita med dotterföretaget JVC. År 1979 presenterade Philips i samarbete med Grundig ett nytt system, *Video 2000* (eller *V 2000*), som började säljas under år 1980. Även här är bandbredden en halv tum, men i motsats till vad som gäller för övriga system är bandet vändbart, precis som vanliga ljudkassetter. I själva verket använder man alltså bara halva bandets bredd åt gången.

Det dröjde till mitten av 1970-talet innan det ovan nämnda videoskop-systemet fick någon efterföljare. Då presenterades ett av västtyska Telefunken och brittiska Decca gemensamt utvecklat videosystem som blivit mest känt under beteckningen *TeD*. Det är ett rent mekaniskt system, där avsökningen sker med en diamantnål. Speltiden är begränsad till tio minuter, vilket torde vara den viktigaste orsaken till att systemet fått mycket ringa spridning. Flera andra företag har också arbetat på att utveckla videoskopivor. En rapport till en konferens i London år 1977 redovisade inte mindre än 24 olika videoskopivsystem som då var under utveckling eller tidigare varit det. F. n. är det tre, möjligen fyra videoskopivsystem som tilldrar sig huvudintresset.

Tekniskt mest utvecklad är den av Philips och amerikanska MCA framtagna optiska videoskopivan *VLP* eller *Laser Vision*. Avläsningen sker med hjälp av en laserstråle, och det informationsbärande skiktet ligger inbakat i genomskinlig plast. Livslängden bestäms därför helt av den kemiska stabiliteten i skivans material, förutsatt att den inte krossas eller förstörs på annat våldsamt sätt. Systemet finns i olika utföranden. För undervisnings- och institutionsbruk är det värdefullt att den erbjuder stillbildsfunktion och möjlighet till snabbsökning av enskilda bilder. Speltiden blir då 30 minuter per sida. För privat användning är det inte lika viktigt att dessa

möjligheter finns. Speltiden kan då ökas till en timme per sida, vilket innebär att en långfilm får plats på en skiva. Försäljningen på konsumentmarknaden började i blygsam skala i USA i december 1978, och spridningen har även därefter gått långsamt. Enligt uppgift kommer den optiska videoskivan att introduceras i Storbritannien senhösten 1981 och i Sverige under år 1982.

VHD-systemet (VHD=Video High Density) är utvecklat av japanska JVC. Tekniskt kan systemet beskrivas som kapacitansavkännande och spårlöst. Avkänningen är inte helt kontaktlös, och man får därför ett visst slitage, även om det är mångfalt mindre än hos en vanlig LP-skiva. En skivas livslängd när beräknats till mer än 10000 avspelningar. Vid stillbildsåtergivning sker avspelning på samma punkt ett stort antal gånger, och vid sådant driftsätt blir livslängden betydligt mer begränsad. Skivan saknar skyddande ytskikt och är därmed mer ömtålig än den optiska. Smuts och skador på ytan yttrar sig genast i störningar. För att skydda skivan ligger den alltid innesluten i ett fodral, även när den läggs in i maskinen. Man skiljer inte på skivor för institutionell användning och för hemmabruk utan alla har möjlighet till en timmes speltid. VHD avses bli introducerad på den amerikanska marknaden under år 1981 och kan komma till Europa något år senare.

SelectaVision från amerikanska RCA använder en enkel mekanisk avsökning i grunda spår på skivans yta. En sådan styrning blir både enklare och billigare än den avancerade elektroniska styrning de båda ovan nämnda systemen använder, men samtidigt ökar slitaget kraftigt. Speltiden är en timme per sida. Skivan ligger, liksom i VHD-systemet, alltid i ett fodral, som blott skall kunna öppnas i apparaten. Försäljningen av *SelectaVision* började i USA i mars 1981. En eventuell lansering i Europa verkar mer osäker.

Franska Thomson-CSF arbetar också på ett videoskivsystem, optiskt liksom Philips, med vilket det också i övrigt har stora likheter. Det är avsett för institutionellt bruk och är flerfalt dyrare än den vanliga varianten av optisk skiva.

Skivornas inträde på marknaden behöver inte betyda att kassettekniken är föråldrad. Ett intensivt utvecklingsarbete pågår också på kassettområdet, och man får räkna med att vi inom några år kommer att ha tillgång till kassettsystem som är billigare och betydligt lättare än dem som finns i dag. Det är oviss om en standardisering blir möjlig före mitten av 1980-talet.

3 Mål och riktlinjer för samhällets insatser på videogramområdet

Vi lever i en tid då förutsättningarna för kommunikation människor emellan drastiskt förändras. I detta perspektiv framstår med ökad skärpa behovet av ett samlat grepp på frågor som rör kommunikationens roll och

mediernas villkor i samhället. Den tekniska utvecklingens konsekvenser är inte ödesbestämda utan kan styras av samhällets vilja, manifesterad i politiska beslut. Från flera håll har under den senaste tiden önskvärdheten av en samlad mediepolitik betonats. Det ingår inte i vårt uppdrag att föreslå någon sådan. Inrikningen av samhällets insatser på videogramområdet måste ligga i linje med vad som gäller för andra delar av kultur-, medie- och utbildningssektorerna. Vi har därför i avsnitt 3.1 sammanfattat vad som sagts i utredningar och propositioner under 1970-talet – från 1974 års proposition (prop. 1974:28) om den statliga kulturpolitiken till departementspromemorian (DsU 1979:5). *Den svenska filmpolitiken*, som utkom i början av år 1979.

Vi anser att de mål som riksdagen år 1971 antog för den statliga kulturpolitiken också gäller för videogramområdet. Kulturpolitik, liksom mediepolitik, bör ses som ett av flera instrument för att skapa ett samhälle som präglas av jämlikhet och som ger människor möjlighet till ett rikare liv.

Kommunikation som den fungerar i dag är ojämlik. Det är också de få som har makt över informationen och som bestämmer vad som skall produceras och konsumeras. Informationsteknologin används i kampen om makt och resurser i samhället. Hittills gjorda undersökningar har påvisat det faktum att de kulturpolitiska åtgärderna i allför liten utsträckning gynnat de resurssvaga, de utbildningsmässigt och kulturellt eftersatta grupperna. Samhällets insatser på medieområdet bör därför syfta till att skapa modeller och strukturer som medger en så bred kommunikation som möjligt mellan så många som möjligt.

Varje medborgare är i grundlagen tillförsäkrad *ytrandefrihet*. Denna frihet är för många formell och framför allt begränsad av ekonomiska faktorer. Men hindren kan också vara rättsliga, politiska, geografiska, tekniska, sociala och mänskliga. Ett av samhällets viktigaste mål för videogramområdet är att skydda ytrandefriheten och skapa reella förutsättningar för att denna frihet skall kunna utnyttjas.

För att tillgodose människans behov av *aktivitet och gemenskap* bör samhällets insatser utformas så att videogrammen kan medverka till en aktiv kommunikation mellan grupper och enskilda och ge fler människor stimulans och möjlighet att delta i åsiktsutbyte och andra aktiviteter.

Samhället har ett ansvar för att genom olika insatser *motverka kommersialismens negativa verkningar*. Det bör bl. a. innebära en skyldighet att bekämpa en massdistribution av videogram med ett torftigt och undermåligt innehåll. De skadliga effekterna drabbar framför allt barn och ungdom. "Kulturfattigdom i den meningen att möjligheter till aktivitet och engagemang förkvävs eller inte ges stöd att utvecklas är något i sig odemokratiskt och därigenom också ett hot mot demokratin" (Kulturpropositionen 1974). En alternativ produktion och distribution som baseras på enskildas och grupperns behov är nödvändig för att hindra att privata vinstinstressen sätter sin prägel på videogramområdet.

En *decentralisering* av både produktion och distribution till lokal nivå bör främjas. Videotekniken i kombination med andra medier ger nya förutsättningar för en öppen demokratisk kommunikation med organisationer och enskilda i samverkan med professionella. Samhället bör ta vara på folkrörelsernas möjligheter att utveckla de lokala medierna.

Insatser för *eftersatta grupper* bör ges prioritet. Det är främst barns och ungdomars behov och konsekvenserna för deras livsvillkor som bör vara avgörande för samhällets ställningstaganden och åtgärder på videogramområdet. Barnen bör få tillgång till medier som stimulerar deras individuella och sociala utveckling. De har rätt till skydd mot skadlig påverkan av våldet i videogram. Andra eftersatta grupper – invandrare, människor i glesbygd, handikappade etc. – har rätt till de insatser som behövs för att utjämna skillnanden i förutsättningarna att kommunicera.

Det är också samhällets uppgift att skapa förutsättningar för *konstnärlig och kulturell förnyelse* på videoområdet. Video är liksom film och TV en självständig konstnärlig uttrycksform. Produktionsteknik, distributions-teknik, mottagarsituation och användning påverkar innehåll och utformning. Det bör finnas möjligheter för experiment och utvecklingsarbete med nya former skapade direkt för videogrammediet.

Samhällets insatser för *äldre tiders kultur* skall inte begränsas till att passivt bevara den utan också inriktas på att föra kulturtraditionen vidare och levandegöra den.

Videogrammen bör också användas för de kulturpolitiskt viktiga uppgifterna att *främja utbyte av erfarenheter och idéer över språk- och nationsgränser*. Ett mångsidigt urval av videogram från världens olika länder, framför allt från invandrarnas hemländer bör finnas tillgängligt i Sverige. Särskilt bör möjligheterna till nordiskt utbyte beaktas.

De kulturpolitiska målen är alltså direkt tillämpliga på videogrammen. Att bredda och fördjupa demokratin är en av samhällets viktigast uppgifter. Videogrammen är vid sidan av andra medier ett effektivt medel att sprida och fördjupa kunskaper, underlätta debatt, stimulera till ställningstaganden, bidra till att utveckla beredskap för handlingar och ge bättre förutsättningar att delta i debatt och opinionsbildning. Härigenom kan videogrammen få betydelse för utvecklingen av de demokratiska beslutsprocesserna.

I förarbetet diskuterar vi några viktiga begrepp som har särskild relevans för våra ställningstaganden. Dessa nyckelord är yttrandefrihet och dess spegelbild informationsfrihet, mångfald och valfrihet, kommersialism, kvalitet, aktivitet och gemenskap samt internationella kontakter.

Yttrandefriheten spelar en central roll i all diskussion om kultur- och mediepolitik. På videogramområdet finns det starka producent- och distributionsintressen. För att yttrandefriheten här skall vidgas och förstärkas måste det bli möjligt också för andra än mycket starka grupper att producera och distribuera videogram. Insatser på utbildningsområdet (kapitel 8)

inrättandet av lokala medieverkstäder (kapitel 11) och uppbyggandet av icke-kommersiella distributionskanaler (kapitel 9) kan bidra här till.

Informationsfrihet är en förutsättning för yttrandefrihet. Den har i vårt land en stark ställning genom offentlighetsprincipen och kan vidgas ytterligare genom att öka allmänhetens möjlighet att ta del av innehållet i olika medier. I detta sammanhang blir TV-programmets tillgänglighet av särskilt intresse. TV-program som produceras av Sveriges Television AB (SVT) och Sveriges Utbildningsradio AB (UR) bör därför i största möjliga utsträckning göras tillgängliga i videogramform.

Mångfald och valfrihet är konsekvenser av yttrande- och informationsfrihet. En mångfald som ger människor möjlighet att välja i ett rikhaltigt kulturbud är något positivt. Den kommunikationsteknologiska utvecklingen skapar förutsättningar för större mångfald och vidgad valfrihet. Det är dock inte givet att ett ökat antal kanaler i realiteten medför ökad mångfald i utbudet och därmed större valfrihet för den enskilde. Ökad konkurrens kan också leda till större homogenitet. Det är därför nödvändigt med fortsatt diskussion kring valfrihetens villkor och konsekvenser. Åtgärder måste vidtas för att motverka konformismen.

Kommersialism är ett vagt och mångtydigt ord, som i motsats till övriga här diskuterade begrepp för många har en starkt negativ laddning. På videogramområdet kommer kommersialismen bl. a. till uttryck i att främst program som kan antas sälja bra bjuds ut på marknaden. I syfte att minska kommersialismens negativa verkningar söker samhället göra kulturupplevelser tillgängliga för allmänheten till låga kostnader. Så bör också ske på videogramområdet.

Kvalitet är ett begrepp av betydande dignitet i dagens kultur- och mediepolitik. I några av de dokument vi refererat knyts kvalitetsbegreppet till krav på att program skall stimulera, aktivera och ge behållning. Det är uppenbart att en stor del av det nuvarande videogramutbudet inte fyller dessa anspråk. Samhället bör dock inte tillgripa begränsade åtgärder för att åstadkomma den önskvärda kvalitetshöjningen annat än i klart avgränsade fall. Samhällets insatser skall främst ta sikte på att göra program som fyller de uppställda kvalitetskraven tillgängliga för allmänheten. Ett led i kvalitetssträvandena bör också vara att tillvarata och utveckla vår egen svenska kulturtradition.

Aktivitet och gemenskap. Enligt vår uppfattning kan videotekniken användas för att vidga människors möjligheter till egen skapande aktivitet i gemenskap med andra, om enskilda och grupper får tillfälle att producera videogram i medieverkstäder (se vidare kapitel 11).

Internationella kontakter. Det svenska videogramutbudet domineras av produktioner från USA och Storbritannien. Fler filmer än de nämnda bör göras tillgängliga som videogram i Sverige. Inte minst kan program från invandrarnas hemländer och produktioner som gjorts här av invandrare bli värdefulla tillskott till den svenska videogrammarknaden (se kapitel 7).

Kapitlet avslutas med en diskussion av videogrammens uppgifter i mediasamhället med utgångspunkt från pressutredningen, statssekreterargruppens NORDSAT-betänkande och MacBride-rapporten om världens kommunikationsproblem.

Ledamoten Anders Björck har reserverat sig mot de avsnitt i detta kapitel som behandlar målen för videogrampolitiken, några viktiga begrepp och videogrammens uppgifter i mediasamhället.

4 Behovet av reglerande åtgärder — diskussion och slutsatser

Under utredningsarbetet har framförts förslag om reglerande åtgärder. De refereras och diskuteras i detta kapitel.

4.1 Distributionslicenser

Sveriges författarförbund har aktualiserat tanken på "införandet av ett system där ett antal organisationer och företag ges en kulturpolitisk licens för import, produktion och distribution av videogram". Vår diskussion av förslaget mynnar ut i följande ställningstagande: Enligt vår uppfattning ger vad som anförs i prop. 1974:28 om den statliga kulturpolitiken inte stöd för tanken att använda de kulturpolitiska målen som motivering för en lagstiftning om import-, produktions- eller distributionslicenser på videogramområdet. En sådan åtgärd skulle innebära ett ingrepp i informations- och yttrandefriheterna, som endast får göras om särskilt viktiga skäl så påfordrar. Enligt vår uppfattning föreligger inte tillräckligt vägande skäl för så långtgående ingrepp i dessa viktiga medborgerliga friheter. Åtgärder av det slag som här diskuteras skulle också strida mot näringsfriheten. Vill man ingripa mot spridning av våldsprogram i film och videogram finns andra vägar att gå.

4.2 Åtgärder mot videoskopiv

Det har i olika sammanhang hävdats att Sverige borde vidta åtgärder för att hindra att videoskopivtekniken tas i bruk i Sverige. Så har bl. a. skett i skrivelser till videogramutredningen från Sveriges författarförbund och ett antal ungdomsorganisationer. Vår analys av förslagen mynnar ut i ställningstagandet att vi inte anser övervägande skäl tala för att videoskopivtekniken kommer att få de mycket negativa konsekvenser som förmodas i de skrivelser vi mottagit. Vidare har skivtekniken utvecklingsmöjligheter som gör att den kan bli ett mycket värdefullt hjälpmedel på informations- och utbildningsområdena (se bil. 3 i betänkandet, "Speciella användningsområden för videoskopiv"). Slutligen skulle förbud mot videoskopivtekniken innebära ett ingrepp i informationsfriheten, och sådana får endast göras om

det finns särskilt viktiga skäl därför. Vi har redan tidigare uttalat oss för att innehav av apparatur som behövs för inspelning, överföring och återgivning av information och yttranden bör grundlagsskyddas. Av dessa skäl anser vi inte att något förbud mot videokivtekniken bör införas.

4.3 Åtgärder mot videovåldet

I slutet av år 1980 och början av år 1981 flammade det upp en livlig debatt om det så kallade videovåldet. Från många håll hävdades att gällande regler var otillräckliga och att samhället behöver vidta åtgärder som hindrar spridningen av filmer och videogram med våldsinslag främst till barn.

Det finns åtminstone tre olika möjligheter att uppnå det angivna syftet. Filmcensuren kan vidgas till att gälla både offentligt visad film och film och videogram som tillhandahålls för enskilt bruk. Man kan genom en särskild lag förbjuda spridning av film och videogram med våldsinslag. Slutligen kan film- och videogrambranschen sluta en överenskommelse om frivilliga etiska regler. Alla tre möjligheterna har mer eller mindre ingående berörts i debatten.

Lagens krav på förhandsgranskning av film gäller endast sådan film som är avsedd att visas offentligt. Frågan om filmcensurens framtid behandlas f. n. av yttrandefrihetsutredningen, och vi tar därför inte ställning till den. Vi framhåller dock att för offentlig visning av videogram bör samma regler gälla som för offentlig visning av film. Att så inte är fallet nu torde bero på att den tekniska utvecklingen gått snabbare än lagstiftningen på området.

Utvecklingen på den marknad, där videogram hyrs ut och säljs för enskilt bruk, inger oro. Grova, spekulativa våldsskildringar i videogram och film står i bjärt kontrast mot de etiska och humanistiska värderingar som är grundläggande i vårt samhälle. Något slag av begränsande åtgärder torde därför vara erforderliga. Enligt vår uppfattning bör de regler som nu gäller för godkännande av film för offentlig visning kunna tas till utgångspunkt för lagstiftning om de krav som skall ställas dels för att filmer och videogram över huvud taget skall få lämnas ut till allmänheten, dels för att de skall få lämnas ut till barn. För att förenkla lagens tillämpning bör endast en åldersgräns anges, nämligen 15 år.

Vi föreslår dock inte införandet av obligatorisk förhandsgranskning av videogram som tillhandahålls för enskilt bruk, främst därför att detta skulle innebära en inskränkning av yttrandefriheten. Det finns visserligen situationer då det kan bli nödvändigt att begränsa yttrandefriheten, men huvudregeln bör då, som yttrandefrihetsutredningen framhållit, vara "att missbruk skall – vid sidan av självsanerande verksamhet – definieras i brottsbeskrivningar och först i efterhand beivras i rättsligt reglerad ordning".

En generell regel om förhandsgranskning av alla filmer och videogram skulle vidare kräva en kraftig utbyggnad av granskningsmyndigheten. Man

kan också ställa frågan vilka konsekvenser bestämmelser om förhandsgranskning av filmer och videogram skulle få för televisionen. Kan man med bibehållen konsekvens motivera att alla filmer och videogram måste granskas innan de får visas i hemmen, medan TV-program som ses i hemmen är undantagna sådan granskning? Slutligen bör påpekas att vem som helst utan svårigheter från utlandet skulle kunna köpa ocensurerade videogram och låna ut dem till vänner och bekanta, och därmed skulle en regel om förhandsgranskning också bli ineffektiv.

Vi anser därför att spridning eller visning av film eller videogram i strid mot de regler vi ovan antytt skall beivras i efterhand. Rättegång skall i sådana fall ske på samma sätt som i tryckfrihetsmål. Det förutsätter att det för varje film och videogram finns en ansvarig utgivare.

Det har i debatten föreslagits införande av möjlighet till frivillig förhandsgranskning av biografbyrå eller annan myndighet. Om en administrativ myndighet får möjlighet att i förväg ange vilka program som får spridas enligt en lag som inte förutsätter obligatorisk förhandsgranskning, skulle det innebära att man kommer i konflikt med principen om att domstolarna ensam tolkar lagen. Däremot kan man tänka sig att frivilliga organ inrättas som bedriver en rådgivande verksamhet. Det bör t. ex. ligga i branschens intresse att skapa ett organ som kan ge tveksamma utgivare vägledning med utgångspunkt från gällande bestämmelser samt administrativ och rättslig praxis. Härutöver anser vi det önskvärt med en frivillig granskning av videogram som vänder sig till barn och ungdom, så att föräldrar, lärare och ungdomsledare på ett lättillgängligt sätt kan få kunskap om innehållet i aktuella produktioner. Ett organ med sådana uppgifter kan lämpligen inrättas av organisationer som arbetar med barn eller representerar yrkesgrupper som arbetar med barn.

Den tekniska utvecklingen medför att gränserna mellan olika medier håller på att suddas ut. Det kan vara ett skäl till att i det pågående reformarbetet på yttrandefrihetsområdet eftersträva en lagstiftning som kan tillämpas på alla medier, vare sig visningen sker offentligt eller enskilt och oavsett om programkällan flyttas från en lokal till en annan eller om överföring sker genom etern eller över kabel. Det är yttrandefrihetsutredningens uppgift att finna former för en sådan lag. Vi har därför begränsat oss till att redovisa efter vilka principer den bör utformas.

Ledamöterna Lennart Bladh och Margareta Ingelstam har avgett ett särskilt yttrande om videoskivtekniken och videovåldet.

5 Makten över marknaden

I kapitlet redogörs för den strukturella förändring som sker inom massmedieområdet med anledning av att en ny teknik utvecklas. Från att ha varit rent hantverk har medierna industrialiserats och blivit allt mer bero-

ende av yttre krafter - publikstorlek, annonsmängd, investeringsförmåga, konkurrens osv. Därmed har också massmediernas möjligheter att tjäna som instrument för yttrandefriheten påverkats.

Utvecklingen har två sidor.

a) Med hjälp av de resursstarka massmedierna med tillgång till jättelika publikationer (ex. TV och biograffilm) kan flera människor nås med information, budskap och kulturupplevelser.

b) De stora tekniska resurser och finansiella möjligheter som numera krävs för att skapa fungerande massmedier utestänger många grupper från att komma till tals.

Vi uppmärksammar denna konflikt och hävdar att mångfalden av massmedier i sig inte garanterar en vid yttrandefrihet. Andra åtgärder krävs för att också en mångfald faktiskt skall beredas utrymme.

Videogrammen kan bära program avsedda för undervisning, förströelse, känsloupplevelse eller opinionsbildning. Beröringspunkterna är därför många med andra medieområden – videogrammen har därmed intresse för bokförlag, bibliotek, teatrar, musikproducenter, TV-företag och tidningar. Detta förhållande kan förorsaka intressekollisioner och konkurrens men kan också leda till samarbete och samordning. Det finns på marknaden tendenser till koncentration inom medieområdet och det finns risker för att videogramverksamhet hamnar inom företag som redan sysslar med andra medier. Denna koncentration kan gälla såväl produktion som distribution av program.

Ett speciellt problem är den transnationalisering som tar sig uttryck på mediasidan. MacBride-rapporten *Many Voices One World* konstaterar att det inom kommunikationsindustrin finns ett mindre antal resursstarka företag, som behärskar såväl produktion som distribution. De återfinns i de ledande industriländerna men har utsträckt sin verksamhet till en transnationell bas. I Sverige har videogrammarknaden från början blivit extremt beroende av import. Risk finns att denna situation permanentas och att tillkommande produktion hämmas av den redan etablerade distributionsstrukturen.

Videogramtekniken kan ge upphov till egna programformer, speciellt avsedda för videoområdet. Dessa möjligheter bör tillvaratas och stimuleras.

Ett problem i sammanhanget är de stora produktionskostnaderna – ofta räcker det inte med att bara kunna sälja program på videogrammarknaden. Det behövs kompletterande finansieringskällor. Ett videoprogram kan t. ex. också sändas som TV-program eller gå som biograffilm. Just dessa möjligheter är dock begränsade, varför fler finansieringskällor måste skapas för att en oberoende svensk videoproduktion skall kunna etableras på allvar.

Vi presenterar några uppslag till insatser för att förbättra förutsättningarna för svensk videoproduktion. Det gäller långsiktiga satsningar som när-

mare måste övervägas inom ramen för den samlade svenska mediepolitiken:

- utbildning av programproducenter
- distributionsvägar till uthyrningsmarknaden för program från fria producenter
- finansiering genom försäljning av visningsrättigheter (ex. videografer, betal-TV eller export)
- uppdrag till enskilda producenter, folkrörelser och producentkooperativ att göra program för undervisningsändamål, kulturdokumentation och samhällsinformation samt
- stöd till oberoende kvalitetsproduktion och till nordiskt samarbete på videogramområdet.

6 Film och TV i barnens värld

På vårt uppdrag har avdelningsdirektören Kerstin Elmhorn, socialstyrelsen, gjort en omfattande sammanställning av forskningsresultat rörande hur barn påverkas av film och TV. Rapporten har publicerats under titeln Film och TV i barnens värld (SOU 1981: 16). I slutbetänkandets sjätte kapitel ges en starkt koncentrerad resumé av rapporten. Sammanfattningsvis konstateras att man inte generellt kan säga att TV- eller videoteknik är bra eller dålig. De är både bra och dåliga beroende på hur de används. Det finns en omfattande forskning som bl. a. berör TV-konsumtion, programinnehåll och TV-effekter.

Barn i Sverige tittar relativt mycket på TV, men betydligt mindre än barn i länder med ett större TV-utbud. Både barn och vuxna påverkas av programinnehållet i TV. Hur ett barn påverkas av att titta på TV beror på

- hur ofta barnet tittar på TV
- hur mycket barnet tittar på TV
- vilka program barnet tittar på
- barnets ålder och mentala utvecklingsnivå
- psykologiska förhållanden
- barnets socio-ekonomiska situation
- barnets relation till familj och kamrater.

TV-tittandet på underhållningsprogram med t. ex. inslag av upprepad positiv uppskattning av våld leder till

- påverkan av våra attityder så att våld accepteras, vilket kan leda till:
- antisociala attityder
- asocialt och kanske brottsligt beteende.

Ledamoten Margareta Ingelstam har avgett särskilt yttrande över detta kapitel.

7 Invandrarna och videogrammen

I våra direktiv hänvisas till den betydelse som videogrammen kan ha för svenskar utomlands. Video kan också spela en liknande roll för personer från andra länder som vistas i Sverige. De påverkas av och deltar i ett kommunikationsflöde som går i fem olika riktningar, nämligen

- från majoritetssamhället till invandrarna
- från invandrarna till majoritetssamhället
- mellan invandrarna i det nya landet
- från ursprungslandet till invandrarna i det nya landet
- och från utvandrarerna till ursprungslandet.

Undersökningar av invandrarernas situation i det svenska mediesamhället tyder på att det finns hinder för kommunikationsflödet i alla dessa riktningar. Enligt vår uppfattning kan videotekniken vara ett medel bland andra för att förbättra kommunikationen i åtminstone tre av dessa riktningar: från majoritetssamhället till invandrarna, mellan invandrarna i Sverige och från ursprungslandet till invandrarna.

Video kan användas av svenska myndigheter och organisationer för att informera invandrare och för att påverka deras attityder till det svenska samhället. Erfarenheter från Nederländerna ger stöd för den uppfattningen. Det finns emellertid också svårigheter med att använda ljud och bild på detta sätt. Hur man tolkar bilder beror nämligen bl. a. i hög grad på vilken kulturell bakgrund man har. Det bl. a. av detta skäl viktigt att arbetet på att producera program för invandrare sker i samrekan med invandrarernas egna organisationer.

Det förekommer en icke obetydlig kulturell egenverksamhet bland invandrare i Sverige, t. ex. genom dans-, musik- och teatergrupper. Om framträdanden av sådana grupper spelades in på videogram skulle de bli tillgängliga för fler än dem som kan besöka de ursprungliga föreställningarna. Det kan dessutom innebära en stimulans för den kulturverksamhet som bedrivs inom de olika invandrargrupperna i Sverige.

Slutligen kan TV-program och filmer, överförda till videogram, användas som ett medel för att hjälpa invandrare att hålla kontakten med den sociala och kulturella utvecklingen i sina ursprungsländer. Det finns redan exempel på att videotekniken tagits i bruk för detta syfte.

Vid genomförandet av våra förslag om distribution av videogram via bibliotek och om medieverkstäder är det viktigt att invandrarernas behov tillgodoses. Vi utgår från att invandrarernas behov av produktion och distribution av videogram i Sverige i första hand skall tillgodoses genom de generella åtgärder vi föreslår. Det kan dock behövas ytterligare insatser, t. ex. för att säkerställa tillgång till videogram av god kvalitet på invandrarerspråk. När man tar ställning till behovet av sådana särskilda åtgärder bör man emellertid utgå från en helhetssyn på invandrarernas situation i det svenska samhället. Det har dock inte legat inom ramen för vårt utrednings-

uppdrag att skaffa oss en sådan överblick. Vi föreslår därför att den i juni 1980 tillsatta invandrapolitiska kommittén får i uppdrag att överväga behovet av samhällsinsatser för att utnyttja videotekniken för att bättre tillgodose invandrarnas utbildnings-, informations- och kulturbehov.

8 Utbildningsfrågor

Ljud- och bildmedierna kan i många fall bättre än språket konkretisera komplexa förhållanden, samband och processer i verkligheten. De kan fokusera, förenkla och förtydliga verkligheten. De kan också överbygga avstånd i tid och rum. Reportage, intervjuer och dokumentärer ger närhet och kontakt med verkligheten utanför klassrummet eller studiecirkeln. Genom gestaltning kan ljud- och bildprogram förmedla händelser och psykologiska skeenden och bidra till förståelse för förhållanden, som normalt inte är tillgängliga på annat sätt.

Videotekniken kan därför fylla viktiga funktioner på utbildningsområdet. Den är lätthanterlig och kan användas av både lärare och elever, såväl enskilt som i grupp. Videogram är lättare att hantera än film, väger mindre och förslits inte lika snabbt. I dag används videotekniken främst för uppspelning av i förväg inspelade program. I viss mån kan man säga att videogrammen håller på att överta den funktion som filmen sedan årtionden har fyllt på utbildningsområdet. Fortfarande svarar dock filmen för en betydligt större andel av skolans AV-verksamhet.

Videotekniken öppnar emellertid också nya möjligheter för både lärare och elever att göra egna inspelningar. En nackdel är att inspelningsutrustningen fortfarande är tung, men om några år torde betydligt lättare apparatur bli tillgänglig på den svenska marknaden.

Videogrammen kan användas inom olika ämnesområden och i olika typer av pedagogik, bl. a. i undervisningsformer som har till syfte att ge eleverna ökat ansvar och inflytande. Ofta är det lämpligt att kombinera videogrammen med t. ex. ljudband och texthäften, s. k. multimediematerial. Det kan brukas för att förmedla kunskaper, träna färdigheter och kanske framför allt för att påverka och förändra attityder. Korta, öppna, oavslutande program, som innehåller olösta konflikter, obesvarade frågor och tillspetsningar kan tjäna som utgångspunkt för diskussion och grupparbete kring värderingsfrågor.

Videogrammen kan också underlätta individuella studier, t. ex. för elever med särskilda behov. En alltför verbalt inriktad metodik kan missgynna svaga elever. För dem kan bildmedierna vara värdefulla motivationsskapare. Genom att elevgrupper kan arbeta självständigt med multimediematerial, kan lärarna frigöras för särskilt uppmuntran och hjälp åt elever som behöver sådan.

Tillkomsten av nya sätt att spela in, lagra, distribuera och visa bilder

kommer sannolikt att under de närmaste åren ytterligare förstärka bildens roll i vårt samhälle som förmedlare av såväl upplevelser som information. Därmed blir det nödvändigt att människor får tillfälle att lära sig förstå och använda bildens språk. Studiet av bildmedierna måste få en central roll i dagens och morgondagens undervisning – från förskolan till vuxenutbildningen. Detta har tidigare framhållits bl. a. av den andra TRU-kommittén och barnstugeutredningen. I den nya läroplanen för grundskolan (Lgr 80) markeras bildstudiernas betydelse genom att ämnet Teckning ändrats till Bild. I prop. 1980/81: 127 om folkbildning m. m. framhöll utbildningsministern vikten av att människor tillägnar sig ett personligt och medvetet sätt att lyssna på radio och se på TV.

Sveriges Utbildningsradio AB (UR) har ett speciellt ansvar för att öka kunskaperna om medierna, deras användning och effekter. Under flera år har UR centralt producerat läromedel i mediekunskap. Dessutom pågår nu en utbyggnad av den regionala verksamheten, i vilken en av de viktigaste uppgifterna är medieutbildning. Lärare och elever, studiecirkelledare och deltagare m. fl. ges möjlighet till metodisk och teknisk utbildning, både i att använda färdiga program och i att producera program själva. Det är angeläget att UR får möjlighet att fortsätta utveckla denna verksamhet.

Hösten 1981 börjar UR en försöksverksamhet i Södertälje med distribution av program för utbildningsområdet via bibliotek i samarbete med AV-centralen. Ett tiotal kassettspelare skall finnas på skolor, studiehem, biblioteksfilialer etc. Avsikten är också att stimulera till diskussion, grupparbete eller andra aktiviteter i anslutning till programmen. Denna försöksverksamhet bör kunna ge erfarenheter och underlag för framtida överväganden och beslut i riktning mot en demokratisering av produktion inom medieområdet.

TRU-kommittén varnade redan år 1975 för risken att videoindustrin blir dominerad av kortsiktiga kommersiella intressen. "De villkor som gäller för samhällets insatser för en frigörelse från kommersialismen inom kulturområdet bör även gälla information och utbildning", skrev kommittén, som också framhöll att "samhället bör ta aktivt ansvar för den nya teknologins användning bl. a. på utbildningsområdet". Den svenska demokratin kräver en bred och stark press och en omfattande nationell produktion av TV-program för kultur och information. Minst lika viktig är en nationell produktion av videogram för utbildningsområdet, som relateras till utbildningspolitiska mål och anpassas till rekommenderade arbetsformer och arbetssätt.

UR har det samlade ansvaret för produktion av ljud- och bildprogram framför allt för etersändning. Detta ansvar kan tänkas bli vidgat till att, i högre grad än nu, även gälla produktion direkt för videogram.

Det innehåll som bildämnet fått i Lgr 80 ger utgångspunkt för en bildundervisning som stimulerar till kritiskt tittande. Lärarnas och fritidspedagogernas teoretiska kunskaper och metodiska färdigheter blir emeller-

tid av avgörande betydelse för om de intentioner, som angetts för skolans och fritidshemmens verksamhet, skall kunna förverkligas. Bildkunskap behöver därför ges en mera framträdande plats i lärarnas grundutbildning. Vi föreslår därför att UHÄ får i uppdrag att göra en översyn av bildkunska- pens ställning i de olika lärarutbildningarna samt framlägga förslag om en förändring av grundutbildning så att den bättre svarar mot de behov, som vi här ovan påtalat.

Det är vidare angeläget att fortbildning i bildkunskap ges hög prioritet vid genomförandet av Lgr 80. Därutöver bör de möjligheter till komplette- rande utbildning av lärare som erbjuds av bl. a. dramatiska institutet, de medielinjer som finns vid vissa folkhögskolor och högskolans kurser i informationsteknik tillvaratas. Lärare som önskar genomgå utbildning på medieområdet bör beviljas tjänsteledighet med B-avdrag även för studier vid dramatiska institutet och folkhögskolorna.

Enligt vad vi har erfarit diskuterar man i gymnasieutredningen inrättan- de av speciella gymnasielinjer med bild- och dramautbildning. Vi stöder dessa tankar. Det är emellertid nödvändigt att alla elever på gymnasieni- vån får undervisning i både bildframställning och bildkunskap. Härvid måste inte bara bildens estetiska utan också dess sociala dimensioner beaktas.

I Lgr 80 ges begreppet läromedel en vidare definition än den traditionel- la: "Läromedel är sådant som lärare och elever kommer överens om att använda för att nå uppställda mål." Det innebär att också TV-program som inte produceras i utbildningssyfte kan användas som läromedel. F. n. får AV-centralerna inte spela in andra TV-program än utbildningsradions friköpta. Lärare får spela in allmänna TV-program för användning i sin egen undervisning. AUU-sakkunniga har utarbetat ett förslag till avtal mellan dem som har upphovsrätt till programmen och kommunförbunden, som innebär att generellt tillstånd ges att spela in svenska TV-program för undervisning som avses i skolförordningen. Det är vår förhoppning, att de förhandlingar som nu pågår snarast leder till att svenskproducerade TV-program får användas i ungdomsskolan, vuxenutbildningen och folkbild- ningen.

9 Videogramdistribution

9.1 Kommersiell videogramdistribution

Internationellt finns ett mycket stort antal program tillgängliga som videogram. En i USA utgiven förteckning upptar inte mindre än 34 000 titlar på 21 språk. Den siffran ökar snabbt. Drygt hälften av titlarna hänför sig till områdena utbildning samt medicin och vetenskap. Underhållnings- filmer, inkl. sexfilmer, är närmare 4 000 till antalet och svarar för 12% av

utbudet. Teater-, balett- och andra "kultur"-program uppgår till 2 200 och barn- och ungdomsprogrammen till 1 750 (7 resp. 5%).

Videogrammarknaden består av två huvuddelar. Den ena – som brukar kallas institutionsmarknaden – omfattar program för användning i myndigheter, institutioner, företag, organisationer och utbildningsväsen. Den andra – vanligen kallad konsumentmarknaden – innefattar program för enskilt bruk, huvudsakligen av underhållningskaraktär. Det är konsumentmarknaden som behandlas här.

Den största videogrammarknaden finns i Nordamerika. I Europa är den brittiska marknaden störst. Antalet där tillgängliga titlar ökade från 810 i maj 1980 till 2 041 ett år senare. Spelfilmerna svarade för 52% av utbudet, pornografin för 23% sportprogrammen för 8%, populärmusik och lätt underhållning för 6% och barn- och familjprogrammen för 5%.

I Sverige kännetecknas konsumentmarknaden av att några större företag och ett tjugotal mindre fungerar som grossister. En del av företagen är enbart programuppköpare, andra enbart distributörer. En tredje kategori är såväl programuppköpare som distributörer. Hit hör de största företagen. Detaljistledet består av återförsäljare och uthyrare i olika delar av landet. De program som distribueras är huvudsakligen sådana som importerats från utlandet. Själva kopieringen sker dock oftast i Sverige. Endast en mindre del av de program som distribueras är av svenskt ursprung. Det rör sig här så gott som uteslutande om film som överförs till videokassett. I detaljistledet sker distributionen främst genom radiofackhandeln. Antalet specialbutiker för uthyrning och försäljning av videogram är relativt litet, men det finns numera sådana också utanför storstadsområdena. Nya distributionsnät är under uppbyggnad. Svenska Esso AB har börjat distribuera videogram till bensinstationer, och Pressbyrån planerar att från september 1981 tillhandahålla ett hundratal titlar i 300 kiosker och butiker.

I juni 1981 var drygt 800 titlar tillgängliga på konsumentmarknaden i Sverige. (Denna siffra inkluderar ej rent pornografiskt material.) Uthyrning av programkassetter är betydligt vanligare än försäljning.

9.2 Sveriges Radio och videogramdistributionen

Det har i många olika sammanhang framförts önskemål om att svenska TV-program skall göras tillgängliga som videogram. Frågan behandlas också under åren 1975–1978 av en särskild utredning inom Sveriges Radio.

I januari 1981 beslöt styrelsen för SVT att ge verkställande direktören i uppdrag att skapa förutsättningar för en försöksverksamhet med videogram. Avsikten var att under hösten 1981 göra försök med visning av ca 200 videogram ur företagets programbank på videotek i Stockholm och Luleå. Dessutom planerades försäljning och uthyrning av ca 50 titlar. Förhandlingar med upphovsmännen inleddes i början av året, men ajournerades i juni utan att parterna kunnat enas. Därmed kan den ursprungliga tidsplanen inte hållas.

9.3 Samhällsansvar för videogramdistributionen

Enligt vår uppfattning behövs det en kombination av direkta samhällsin-satser och ett ansvar från distributörernas sida för att ett brett utbud av videogram av god kvalitet skall bli tillgängligt för allmänheten. Viktiga programresurser inom landet är bl a. SVT, UR, Svenska filminstitutet samt producenter och distributörer av smalfilm.

Det är enligt vår uppfattning av flera skäl önskvärt att televisionsprogram från SVT och UR i stor utsträckning kan distribueras som videogram. Dels ökar därigenom programmens tillgänglighet. Vidare skulle det medföra att videogrammarknaden tillförs ett utbud av god kvalitet med såväl underhållnings- som faktaprogram. Slutligen skulle det innebära att andelen svenska program ökar på en marknad som nu domineras av amerikanska produktioner. Önskemålet att distribuera svenska TV-program som videogram aktualiserar också en rad frågor.

En av dem rör urvalet av program. Enligt vår uppfattning bör det ställas krav på kvalitet och mångsidighet när det gäller de program som skall distribueras som videogram. Huvudregeln bör vara att endast program som sänts i svensk TV skall ingå i utbudet, men i vissa fall bör det vara möjligt att erbjuda program i videogramform också innan de sänds i TV. Program som radionämnden funnit strida mot radiolagen eller programbolagens avtal med staten bör endast efter särskild prövning distribueras som videogram till allmänheten. För att utbudet också i realiteten skall bli tillgängligt för allmänheten bör videogram från SVT och UR finnas på biblioteken. Dessa bör också få rätt att ur etern vid sändningstillfället banda och på biblioteket visa TV-program, för vilka rättighetsfrågorna är lösta.

Också det utbud av program från SVT som erbjuds allmänheten genom kommersiella kanaler bör präglas av mångfald. Det bör därför inte vara möjligt för detaljisterna att enbart rekvirera enstaka titlar från SVT. Företaget bör sålunda tillhandahålla programmen till butikerna i paket, omfattande både populära program och sådana som riktar sig till smalare tittargrupper.

Det har anförts farhågor för att om SVT i egen regi bedriver kommersiell distribution av videogram, så kommer företaget att låta sin programsättning i den etersända verksamheten påverkas av hänsynen till vilka program som bäst kan säljas på videogrammarknaden. Det finns olika uppfattningar om hur sannolikt det är, men man kan inte utesluta att risken finns – allra helst i ett skede då SVT:s ekonomiska ramar blir trängre. Det gäller då att hitta en sådan organisationsform att risken för att videogramdistributionen påverkar innehållet i etersändningar blir så liten som möjligt.

För organisationen av videogramverksamhet finns minst tre möjligheter, nämligen

- att programbolagen själva svarar för den,
- att ett nytt företag för videogramdistribution byggs upp inom SR-koncernen och
- att ett nytt företag med folkrörelseanknytning upprättas utanför SR.

Vilkendera av dessa modeller man väljer, är det dock en öppen fråga om en särskild distributionsorganisation skall byggas upp eller om annat företag på medieområdet skall anlitas härför. Vi är inte beredda att ta ställning till vilken av de antydda distributionsmodellerna som bör väljas. Oavsett företagsform bör biblioteken genom Bibliotekstjänst kunna köpa videogram direkt från resp. programföretag.

Det är angeläget att också skapa kanaler genom vilka videogram från svenska filminstitutet och från producenter och distributörer av smalfilm kan nå ut till allmänheten. Distribution via bibliotek (se 9.4) är en sådan möjlighet. Det är emellertid också värdefullt om dessa program, som ofta är av god kvalitet, finns tillgängliga på den kommersiella marknaden. Detta skulle exempelvis kunna ske genom att smalfilmsdistributörerna bildar ett gemensamt serviceorgan gentemot hemvideodistributörerna och allmänheten. Företagen skulle själva kunna svara för uppbyggnaden av detta företag, men någon form av garantier för det ekonomiska risktagandet måste ges. Vi har dock avstått från att i detalj utforma förslag om ett sådant distributionsföretag.

9.4 Videogramdistribution från bibliotek

Det finns behov av distributionskanaler vid sidan av de kommersiella. Efterfrågan kan påverkas i positiv riktning genom samhällsåtgärder. Såväl i våra direktiv som i departementspromemorian Den svenska filmpolitiken antyds att biblioteken kan spela en roll i videogramdistributionen. I februari 1980 föreslog vi en tvåårig försöksverksamhet med videogramdistribution från bibliotek. Förslaget fick positivt gensvar från flertalet remissinstanser.

Folkbibliotekssystemet erbjuder ett finmaskigt distributionsnät som täcker hela landet. Om biblioteken åtar sig att förmedla videogram till allmänheten kan detta bidra till att stärka deras ställning i framtidens mediasamhälle. Folkbiblioteken har i samverkan med AV-centralerna stora förutsättningar för att nå såväl den breda allmänheten som institutioner och kommunal förvaltning. Verksamheten bör utformas i samklang med av samhället antagna mål för kultur- och utbildningspolitik.

För centrala samordningsfunktioner av bibliotekens videogramverksamhet bör det av Sveriges allmänna biblioteks förening och Svenska kommunförbundet ägda Bibliotekstjänst AB (Btj) kunna svara. Det gäller bl. a. inköp, bedömning och katalogisering av program, information, inköp av maskiner och kassetter, samordning av kopiering samt fysisk hantering, såsom lagerhållning och utskick. Så långt som möjligt bör videogram

hanteras efter samma rutiner som böcker. Om de centrala funktionerna läggs hos Btj kan det finnas skäl att pröva om ett särskilt dotterföretag bör bildas.

Biblioteken bör i videogramform kunna tillhandahålla såväl nya som äldre program från SVT och UR, svensk film som producerats med samhällsstöd bl. a. genom Svenska filminstitutet, produktion från folkrörelser, kommersiell svensk produktion, dramatik från statliga och kommunala teaterscener, informations- och utbildningsprogram från statliga myndigheter samt utländska filmer och TV-program. När det gäller det utländska utbudet bör program från invandrarnas hemländer prioriteras. I övrigt bör program från många olika länder importeras för att motverka ensidigheten i det nu importerade utbudet.

Ansvaret för sammansättningen av det programutbud som finns tillgängligt lokalt bör ligga hos biblioteken efter samma mönster som nu gäller för bokurvalet. Ett första urval måste dock av praktiska skäl göras av Btj. Ett bibliotek som vill skaffa ett program som inte ingår i det centrala utbudet kan dock beställa det hos Btj eller köpa det på den kommersiella marknaden.

Vi föreslår tre olika system för visning av de videogram som tillhandahålls på biblioteken, nämligen

- visning på bibliotek (i tittarhörnor med monitorer och på storbildskärm),
- utlåning för uppspelning utanför bibliotekets lokaler, dels till enskilda låntagare (hemlån), dels till institutioner och organisationer samt
- kabeldistribution från bibliotek till bostadsområden och institutioner genom att biblioteket ansluts till en eller flera redan existerande centralantennanläggningar i närsamhället.

Visning i bibliotekets lokaler bör bli aktuell i första hand. Om avtal kan träffas med rättighetshavarna, om standardiseringsfrågan med tiden kan lösas och biblioteket så önskar bör också hemlån bli möjliga. Man kan dock diskutera om inte denna utlåning, till skillnad mot boklånen, skall finansieras med avgifter. Både för program som är tillgängliga för hemlån och för sådana som inte är det skulle något slags årlig biblioteksersättning kunna utgå till rättighetshavarna. Utgångspunkten för förslaget om kabeldistribution är att allmänheten ur det lokala bibliotekets videotek skall kunna beställa program för visning över kabel. Denna verksamhet torde få betraktas som rundradiosändning. Vissa frågor behöver därför regleras i lag. I betänkandet finns som bilaga två lagförslag. Enligt vår mening kan frågan om kabeldistribution av ljud- och bildprogram inte längre skjutas på framtiden. Den snabba tekniska utvecklingen torde komma att göra lokal kabeldistribution praktiskt och ekonomiskt möjlig även i Sverige. 60% av bostadsbeståndet är i dag anknutet till centralantennsystem, som i sin tur lätt kan anslutas till sändning av videosignaler.

I arbetet med att klarlägga vilket programutbud som kan bli tillgängligt för distribution från bibliotek har vi funnit att utnyttjandet av program från

de svenska rundradioföretagen aktualiserar särskilda problem. Dessa har visat sig vara mycket komplicerade, och de har ännu inte kunnat lösas. Detta har hämmat samhällets möjligheter till kulturpolitiska insatser på videogramområdet.

9.5 Behov av kompletterande utbildning för bibliotekarier

Om biblioteksdistributionen av videogram kommer till stånd, är det angeläget att de anställda får tillgång till kompletterande utbildning på ljud- och bildmediernas område. Man bör därför förutsättningslöst pröva möjligheterna att inom den nuvarande tvååriga bibliotekarieutbildningen finna utrymme för kurser på det audiovisuella området. Man bör därutöver pröva möjligheterna till påbyggnadskurser för bibliotekarier och fortbildningskurser för alla kategorier biblioteksanställda. Undervisningen på AV-området bör i huvudsak ha två syften, nämligen

att ge biblioteksanställda praktiska kunskaper i hanteringen av olika AV-medier samt

att ge de anställda – i första hand bibliotekarier – teoretiska kunskaper om ljud- och bildmediernas växande roll i samhället liksom deras relationer till och inverkan på bibliotekens arbete på litteraturområdet.

Det borde också finnas möjlighet att knyta särskilt utbildad personal till länsbiblioteken, som i sin tur kan svara för fortbildning av biblioteksanställda inom sin region.

9.6 Distribution till svenskar utomlands

I delbetänkandet (Ds U 1978: 8) *Svenska videonät utomlands* analyserades behoven av och förutsättningarna för distribution av i första hand svenska TV-program till svenskar utomlands. Förslag framlades också om en treårig försöksverksamhet, men en sådan kom inte till stånd. I nu föreliggande betänkande föreslås att utlandsdistributionen ansluts till den samhällsstödda distributionen inom landet via biblioteken. Programframtagning, upphovsrättslig bevakning och samordning av kopiering bör rationellt kunna inordnas i Bibliotekstjänsts centrala uppgifter för biblioteksdistributionen. För samordning av videonäten, information och publikkontakt bör de olika användarinstitutionerna svara. Mycket talar för att man med enkla medel kan organisera ett nära samarbete mellan de statliga institutioner som har stort intresse för videogramdistributionen utomlands. Det gäller främst utrikesdepartementet, SIDA och försvaret men även svenska institutet, skolöverstyrelsen och handelsflottans kultur- och fritidsråd. Den sistnämnda myndighetens erfarenhet av videogramdistribution utomlands skulle då rationellt kunna tas till vara.

Särskilt yttrande till kapitel 9 har avgetts av ledamöterna Lennart Bladh och Maragareta Ingelstam avseende lokal medieförsörjning.

10 Videogrammen och de handikappade

Videogrammen öppnar möjligheter för eftersatta grupper i samhället att bli delaktiga i gemensamma upplevelser och att nås av informations- och utbildningsinsatser. I en del fall är video det praktiskt taget enda hjälpmedel som står till buds för att bryta en annars påtvungen isolering.

Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) har några år använt videotekniken för att sprida information och kulturupplevelser till de döva och hörselhandikappade. I delbetänkandet (Ds U 1980:9) *De hörselhandikappade och videogrammen* föreslog vi ett utökat statligt stöd till denna verksamhet, vilket har resulterat i att riksdagen för budgetåret 1981/82 beslutat om ett bidrag med 500 000 kr. SDR har härigenom möjligheter att textsätta program och att producera program direkt för hörselhandikappade. För de döva, som endast kan uttrycka sig med teckenspråk, öppnar videotekniken möjligheter, som tidigare inte funnits – det är nu tekniskt möjligt för en döv författare att skapa ett litterärt verk på teckenspråk.

De erfarenheter som erhålls från videoproduktionen för de döva bör kunna tas till vara och resultera i liknande insatser för andra handikappgrupper. Handikappade bör dock i görligaste mån erhålla information och upplevelser gemensamt med den övriga befolkningen. När det gäller ljud- och bildprogram åvilar det därför SVT och UR ett stort ansvar att redigera sitt programutbud på ett sådant sätt att det blir tillgängligt också för handikappade.

11 Medieverkstäder

I flera olika länder har det gjorts försök med att använda videotekniken i samhällsutvecklande eller samhällsförändrande syfte. Många av dessa försök har inspirerats av det kanadensiska programmet *Challenge for Change*, som lanserades år 1967 av det kanadensiska filminstitutet som en försöksverksamhet med att använda film – snart även video – för att stimulera medborgarnas deltagande i den sociala förändringsprocessen. Rapporter om de tidiga projekten i Kanada pekar på att film- och videoarbetet bidrog till att öppna kommunikationen dels inom närsamhällena, dels mellan lokalbefolkningen och beslutsfattare på högre nivåer. Vid besök som representanter för videogramutredningen gjorde i Kanada hösten 1978, konstaterades att fem regionala representanter var anställda i olika delar av landet. En del av deras arbete går ut på att hjälpa underprivilegierade grupper att producera audiovisuellt material som sedan visas dels för andra grupper i det egna samhället, dels för myndigheter av olika slag som ett led i arbetet med att förändra den egna livssituationen. Under årens lopp har dock de stora förväntningar som i början ställdes på video dämpats.

Det har också gjorts försök med video i samhällsarbete som påminner om de kanadensiska i flera andra länder. I en del av fallen har videoverksamheten varit kombinerad med lokal kabel-TV. Det finns också exempel på att videotekniken har använts för att främja samhällsutvecklingen i vissa u-länder, bl. a. i Tanzania.

I Sverige finns det några spridda exempel på att videotekniken använts i samhällsarbete och för att stimulera kommunikationen i samhället. Den andra TRU-kommittén gjorde ett försök med *kabel-TV i Kiruna* (Kabelvision Kiruna) i två perioder under åren 1974 och 1975. Produktionen skedde på videoband. En *bild- och ljudverkstad i Södertälje* startade hösten 1975, också den som en del av den andra TRU-kommitténs försöksverksamhet. Den förlades från början till de då nybyggda bostadsområdet Hovsjö men har sedermera flyttats till kulturhuset Luna i Södertäljes centrum. Verkstaden har videoapparat för inspelning och uppspelning, stillbildskameror, fotolaboratorium, ljudbandspelare samt stencil- och skrivmaterial. Det lånas ut kostnadsfritt till enskilda personer, grupper, föreningar, studiecirkel, skolor, institutioner, efter det att låntagarna fått undervisning i hur man använder apparaturen. *Videoverkstaden i Nynäshamn* har alltsedan starten år 1976 drivits av organisationer inom arbetarrörelsen. Det ursprungliga syftet var att klarlägga hur en lokal facklig eller politisk organisation kan utnyttja videogrammen under en valrörelse. En stor del av den programproduktion som ägt rum skedde under det första försöksåret. Därefter har verksamheten varit mycket begränsad av ekonomiska skäl. Bortsett från ekonomin har Nynäshamnsförsökets största svårighet varit att finna distributionslokaler för att nå ut med programmen till allmänheten. *Videobandet* kan betecknas som en fri videogrupp, bestående av två filmare, Åke Walldius och Ted Weisberg, som tillsammans arbetat med video sedan år 1974. De har varit engagerade i projekt som skildrar människors situation när krafter som de inte själva råder över driver fram förändringar i viktiga samhällsförhållanden. De har bl. a. samarbetat med Riksutställningar, Arbetslivscentrum, olika fackliga organisationer och Filmcentrum. Slutligen kan nämnas att i *Västra Flemingsberg* i Huddinge pågår inom ramen för närradiokommitténs arbete en försöksverksamhet med när-TV, där programmen i huvudsak produceras på videoband.

Det brukar hävdas att användningen av video i samhällsarbete kan fylla tre olika funktioner, nämligen att vidga yttrandefriheten, att förbättra den lokala kommunikationen och att skapa ökad medvetenhet om rådande förhållanden. I betänkandet görs ett försök att redovisa i vad mån dessa förväntningar uppfyllts. Sammanfattningsvis konstateras, att det inte kan ges ett entydigt svar på den frågan.

De försök som gjorts pekar på både möjligheter och begränsningar i alla tre avseendena. Det är därför angeläget att närmare pröva videogrammens möjligheter som fåtalsmedium – för att använda den terminologi vi introducerat i kapitel 1. En försöksverksamhet med lokala medieverkstäder

skulle kunna ge värdefulla erfarenheter av videons möjligheter att tjäna som uttrycksmedel för individer och grupper i närsamhället, som ett medel att stimulera den lokala kommunikationen och som ett medium att främja människors medvetenhet både om förhållanden i omgivningen och om filmens och televisionens sätt att fungera.

Vi föreslår därför en treårig försöksverksamhet med medieverkstäder på tio orter i landet. Härvidlag bör olika distributionsformer prövas, såväl över biblioteken som via centralantennanläggningars kabelnät. Verkstäderna bör inte strikt vara begränsade till videomediet utan också erbjuda utrustning för framställning av enkla trycksaker m. m. Det är nämligen välkänt att olika medier kan stödja varandra och därmed öka genomslagskraften i en aktion. För att verksamheten vid en medieverkstad skall komma i gång behövs också mediepedagoger, som stimulerar människor till att använda videotekniken för olika syften och ge dem handledning i hur de skall behandla den tekniska utrustningen. En noggrann utvärdering av försöket bör göras för att ge utgångspunkt för ställningstaganden till fortsatt verksamhet. Utbildning av mediepedagoger kan lämpligen ske vid dramatiska institutet, inom högskolan och vid folkhögskolor. Slutligen bör staten ta ansvar för att genomföra ett mer omfattande försök med olika former av distribution av radio- och videoprogram som producerats i lokala medieverkstäder. Distributionen bör ske såväl genom områdets bibliotek som genom TV-sändningar, genom etern eller via kabel.

12 Videogram och upphovsrätt

Innehållet i ett videogram utgör till största delen sådant material som har skydd enligt den upphovsrättsliga lagstiftningen. De rättigheter som lagstiftningen ger har betydelse för bl. a. innehållet i de avtal som måste träffas med rättighetshavarna. Om man anser att vissa typer av utnyttjanden bör regleras i lag kan det bli nödvändigt att göra ändringar också i de upphovsrättsliga reglerna.

Som utgångspunkt för den upphovsrättsliga bedömningen får läggas den hos oss allmänt accepterade uppfattningen att vad som upptagits på videogram rättsligt är att jämföra med filmverk. I kapitel 12 i betänkandet ges först en allmän översikt över det upphovsrättsliga regelsystemet och videogrammens plats däri. Intresserade läsare hänvisas till betänkandet.

Tillkomsten av nya medier vållar i vissa hänseenden svårigheter vid tillämpningen av det upphovsrättsliga regelsystemet. I senare delen av kapitlet redovisas därför vissa reformbehov i fråga om videogram, som aktualiseras av våra förslag.

Från upphovsrättslig synpunkt gäller generellt sett att användning av videogram för de ändamål som avses i förslagen förutsätter avtal med rättighetshavarna. Vissa förslag, däribland de som gäller distributionen av

videogram, aktualiserar också mera principiella rättighetsfrågor, som främst ligger inom upphovsrättsutredningens kompetensområde.

Böcker och fonogram får på grund av en bestämmelse i 23 § upphovsrättslagen fritt säljas, vidareöverlätas, lånas ut och hyras ut. Denna bestämmelse gäller dock inte filmverk och därmed inte heller videogram. Det innebär att den som har upphovsrätten till ett filmverk har rätt att bestämma över spridningen av det till allmänheten. Detta är fullt rimligt när det gäller t. ex. biograffilmer. När det gäller videogram som är avsedda att spridas bland allmänheten skulle det i viss mån kunna vara naturligt att helt eller delvis behandla dem som ljudinspelningar. Här finns olika möjligheter. En sådan skulle kunna vara att låta utlåning och uthyrning stanna under upphovsmannens ensamrätt. Här finns i sin tur olika möjligheter, t. ex. att knyta rätten till uthyrning etc. i förvärvssyfte. Lösningen av denna fråga måste ske med hänsynstagande till en rad faktorer som vi inte har överblick över. Vi utgår från att den tas upp av upphovsrättsutredningen

Frågor som rör användningen av videogram för att tillgodose olika handikappgruppers behov påkallar också uppmärksamhet från upphovsrättslig synpunkt. Vi utgår från att upphovsrättsutredningen tar upp även dessa problem, som enligt vår uppfattning har hög angelägenhetsgrad.

Det är vidare angeläget att kraftfulla åtgärder vidtas mot olovlig kopiering och distribution av videogram. En annan fråga, som har aktualitet för både ljud- och bildinspelningar, rör rätten att göra inspelningar för enskilt bruk.

Den tekniska utvecklingen sker snabbt på medieområdet, inte minst när det gäller videogrammen. De upphovsrättsliga frågorna i samband med nya medier har i många sammanhang visat sig vara svårlösta, samtidigt som de har stor betydelse för utvecklingen på området. Vi betonar därför vikten av att upphovsrättsutredningen snarast söker finna lösningar på de upphovsrättsliga frågorna i samband med nya medier, bl. a. videogrammen.

13 Registrering och information

Det ingår i vårt uppdrag att undersöka behovet av en samlad registrering av ljud/rörlig bild. Vi dokumenterar i detta kapitel behovet av ett centralt register för bildprogram, som bör omfatta alla slag av bildmedier och betjäna alla tänkbara användare. Detta register bör ses som en samhällelig servicefunktion men kan motiveras också rent ekonomiskt. Inrättandet därav innebär också en väsentlig kulturpolitisk insats.

I vårt arbete har vi utgått från den arkivering av programmaterial som pågår hos arkivet för ljud och bild (ALB), där registeringsfrågorna är mycket aktuella. Genom en samordning med ALB:s behov ges en ekonomisk och funktionell grund för det register vi föreslår.

ALB kan förutses bli en primär användare av registret. Vi räknar med att ALB kommer att ha stort intresse inte bara av den information som gäller det egna arkiverade materialet utan också av den information som kan erhållas om alla övriga ljud- och bildprogram. Inte minst de forskare, som utgör ALB:s huvudsakliga avnämare, blir betjänta av de hänvisningsmöjligheter som det centrala registret medför.

Vi räknar vidare med att smalfilmsdistributörerna kommer att utnyttja registret, som ger dem goda möjligheter att framställa specialkataloger. Deras möjligheter att nå ut till mottagarna ökar med det centrala registret högst väsentligt. En stor del av smalfilmsdistributionen är inriktad på utbildningens behov, och där finns de kanske mest uttalade önskemålen om en central registrering. Inom denna sektor finns f. n. Kommunsamköps filmregister. Detta utgör en värdefull tillgång, när det nya registret skall byggas upp, och det är vår förhoppning att detta register helt skall kunna integreras i det nya. Sveriges Television AB och Sveriges Utbildningsradio AB får stor nytta av en central registrering, som kommer att kunna ske i samband med att programmaterial överförs till ALB för arkivering.

Över hela landet förutses ett omfattande nät av användare. Dit hör statliga institutioner som statens biografbyrå samt företag och institutioner som söker för speciella ändamål.

En relativt stor användning kan förutses på utbildningsområdet. Mer än 200 terminaler för sökning i det centrala dataregistret finns redan vid landets högskolebibliotek. En lämplig terminal för lågfrekventa användare kostar idag ca 8000 kr. Ungdomsskolan och förskolan bör få tillgång till registret via AV-centralerna eller folkbiblioteken.

Ett centralt register i form av en databas kan ge betydligt bättre programinformation än nuvarande manuella system med tryckta kataloger och registerkort. Möjligheter finns hela tiden att komplettera och förbättra informationen – t. ex. med censurnoteringar och granskningsutlåtanden. Genom ett söksystem med nyckelord kan man uppnå mycket stor flexibilitet i användningen.

Vi föreslår att registret inordnas i ALB:s organisation, men därvid bör andra intressenters insyn och inflytande diskuteras. Man kan t. ex. överväga om kommuner och landsting skall bli representerade. Om riksdagen under 1981/82 års riksmöte fattar beslut och ALB ges i uppdrag att verkställa detta, kan uppbyggnaden av registret påbörjas den 1 juli 1982. Vi förutsätter att databasen skall kunna tas i bruk ett år efter det att ALB påbörjat sitt uppdrag och föreslår en inledande uppbyggnadsperiod om 10 år. Intialkostnaden det första året beräknas till ca 800 000 kr. (i 1980 års priser) och den årliga driftkostnaden därefter till ca 610 000 kr. Inga avgifter bör tas ut av producenter och distributörer för själva registreringen av programinformationen. För dem som utnyttjar registret genom att ta ut information föreslår vi dock en användaravgift om förslagsvis 1 kr. per transaktion.

14 Uppföljning av medieutvecklingen

Enligt våra direktiv bör vi pröva om det behövs en fortsatt bevakning av utvecklingen på medieområdet även efter det att vårt utredningsarbete är slutfört. Eftersom det som sker på videogramområdet endast är ett led i framväxten av ett nytt mediasamhälle, skulle det dock vara otillräckligt att enbart behandla frågan om en fortsatt uppföljning av videogramutvecklingen. Vi diskuterar därför samhällets behov av att skaffa överblick över takten och tendenserna i det nya mediasamhällets framväxt för att därigenom kunna ange riktningen i en samlad mediepolitik. Den bevakning av den snabba och tidvis dramatiska utvecklingen på medieområdet som i dag sker från samhällets sida är emellertid splittrad på flera organ som följer utvecklingen på skilda områden. En samordning behövs.

Vi anser det därför önskvärt att samhället skapar ett organ som har till uppgift att följa och informera om utvecklingen på medieområdet, inom regeringen angivna ramar göra utredningar, initiera forsknings- och utvecklingsarbete samt formulera förslag om tillämpningen av de riktlinjer för samhällets insatser på medieområdet som statsmakterna kan komma att fastställa. Det ligger dock utanför vårt uppdrag att föreslå hur ett sådant organ skall vara sammansatt och hur det skall arbeta. Därför har vi inte heller kunnat bedöma hur stor personal som kan erfordras. I våra överväganden har vi dock utgått från att storleken på dess kansli närmast bör vara jämförbart med ett kommittékansli.

Det är önskvärt att beslut snarast fattas om formerna för samhällets uppföljning av medieutvecklingen. Det kan lämpligen ske i samband med regeringkansliets behandling av vårt och övriga medieutredningars betänkanden.

15 Kostnader och finansiering

Det är av flera skäl svårt att göra preciserade beräkningar av kostnaderna för de förslag som vi lägger fram. Dels visar teknikkostnaderna på mikroelektronikens område en tendens att sjunka relativt snabbt, dels får man utgå från att personalkostnaderna kommer att öka, dels är det svårt att förutsäga vilken omfattning exempelvis biblioteksdistributionen av videogram kommer att få, dels blir kostnaderna för såväl biblioteksdistribution som medieverkstäder beroende av lokala ambitioner. Alla dessa faktorer påverkar kostnaderna.

I avsnitt 15.2 diskuteras finansieringsformerna. Enligt vår mening kan man pröva möjligheterna att avgiftsfinansiera utlåning, kanske också kabeldistribution av videogram från bibliotek. Därigenom skulle videogramverksamheten under vissa förutsättningar kunna bli självfinansierande. Användningen av videogram inom bibliotekets lokaler bör däremot vara avgiftsfri.

Själva uppbyggnaden av biblioteksdistributionen (se avsnitt 9.4) torde i nuvarande trängda ekonomiska läge bli alltför betungande för flertalet kommuner. Kulturpolitiska skäl talar för att staten tar ansvaret för uppbyggnaden av systemet – dvs. kostnaderna för investeringar och drift under första verksamhetsåret – mot att resp. kommun åtar sig den fortsatta driften under ett visst antal år. Det statliga bidraget skulle kunna administreras av statens kulturråd.

Uppbyggnaden av det i kapitel 13 föreslagna centrala registret bör finansieras av staten. Driften kan delvis finansieras genom avgifter av dem som använder registret genom att ta ut information. Anmälan av bildprogram till registret bör dock vara kostnadsfri.

Kostnaderna för försöksversamheten med medieverkstäder (se kapitel 11) bör delas mellan olika finansiärer. Staten bör svara för hälften av kostnaderna. Återstoden kan delas mellan landsting, kommuner och lokala organisationer.

När det gäller distributionen till svenskar utomlands (se avsnitt 9.6) bör kostnaderna för framtagning av TV-program från SVT belasta radiofondden. Utlandsdistribution genom statliga myndigheter med verksamhet utomlands bör finansieras inom budgetramarna för resp. myndighet. Till ideella organisationer bör ett engångsbidrag för videoutrustning på högst 10000 kr. per visningsplats kunna utgå. Bidraget bör administreras av statens kulturråd i samråd med utrikesdepartementet och skolöverstyrelsen.

I princip anser vi att de förslag som vi lägger fram bör finansieras genom anslag i statsbudgeten för kultur- och utbildningsändamål. Enligt tilläggsdirektiv får vi inte föreslå kostnadskrävande reformer, om vi inte samtidigt kan redovisa hur de kan finansieras. En möjlighet till finansiering kan vara att införa avgifter på videospelare, oinspelade kassetter eller programbärande videogram. Den norska regeringen har föreslagit införande av en avgift om 17,5% på apparatur för in- och avspelning av ljud och bild fr. o. m. den 1 januari 1982 och en motsvarande avgift på ljud- och videokassetter något senare. Om en avgift av samma storlek på videospelare införs i Sverige kan den beräknas ge statsverket en inkomst på 105 milj. kr. vid en årlig försäljning av 150000 videospelare (dvs. något mer än vad branschen räknar med att sälja under 1981). Vid en försäljning av 300000 spelare kan tillskottet bli ca 210 miljoner.

Eftersom det finns olika ändamål på det kulturpolitiska området, för vilka finansiering genom avgifter övervägs, kan det möjligen vara lämpligt att samordna alla dessa avgifter i en fond, som används för att täcka angelägna ändamål på ljud- och bildområdet vid sidan av radions och televisionens verksamhet.

Ledamoten Anders Björck har avgett reservation mot kapitel 15.

Sammanställning av remissyttranden över videogramutredningens betänkande (SOU 1981:55) Video

Flertalet remissinstanser är ense med utredningen om att de mål och riktlinjer som samhället ställer upp för kulturpolitiken i allmänhet också bör gälla för videogramområdet. Ett passivt konsumerande av olika medier får dock inte ersätta mänsklig gemenskap och aktiv lokal kulturverksamhet. Medieutbildning i skolorna är en viktig fråga liksom effektiva motåtgärder för att skydda barn och ungdom mot videogram med pornografi och grovt våld.

I drygt hälften av remissvaren framförs allmänt kritiska synpunkter på videogrammen. Många remissinstanser, bl. a. *Svenska Journalistförbundet* och flera av de kristna sammanslutningarna, är kritiska till att det i Sverige inte finns en mer samlad mediepolitik. *Evangeliska fosterlandsstiftelsens ungdom* anför att man i dag bara kan konstatera att videogrammen är här. Kritikerna får nöja sig med att inrikta sig på att försöka begränsa videogrammens negativa verkningar.

SVT anser att video är en väsentlig komplettering till etermedieverksamheten. Mot bakgrund av såväl tillgänglighetskravet som kvalitetskravet avser SR att förstärka det egna utbudets konkurrenskraft och samtidigt motsvara det kulturpolitiska ansvar som koncernen har på ljud- och bildområdet.

Svenska Musikerförbundet konstaterar att en nationell produktion av video kan leda till konstnärlig förnyelse men att kostnaderna blir höga. *SIL, Riksförbundet Hem och Skola m. fl.* menar att ett nordiskt samarbete bör eftersträvas inom det mediepolitiska området. *Medborgarskolan* anser att utredningen borde ha sett mer positivt på olika former av internationellt samarbete, som är en nödvändighet för att till acceptabla kostnader producera "små" program.

Statens kulturråd vill i likhet med utredningen framhålla att video inte alltid måste vara ett massmedium och att ansträngningar bör göras för att ta till vara videons möjligheter som fåtalsmedium.

Folkbiblioteksutredningen och *FilmCentrum* konstaterar att utredningen ägnat mer uppmärksamhet åt det tekniskt möjliga beträffande videogrammen än åt det socialt önskvärda.

Flera remissinstanser, däribland *KLYS, Landstingsförbundet* och *Svenska Teaterförbundet* anser att utredningen präglas av en övertro på videogrammens positiva användbarhet för att uppfylla de kulturpolitiska målen och att den saknar en koppling till andra medier och till kulturlivet i stort.

SAF, Föreningen Sveriges Filmproducenter och *Sveriges Filmuthyrareförening* ansluter sig till den kritik som utredningsledamoten Anders Björck framför i sin reservation till avsnitten 3.2, 3.3 och 3.4.

Ett antal remissinstanser bl. a. *samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden vid Umeå universitet, SIL, statens kulturråd, SACO/SR, Malmö biblioteksnämnd, FilmCentrum och Svenska Läkaresällskapet* menar att utredningsförslagen uppvisar en påfallande uddlöshet när det gäller att komma till rätta med de negativa verkningarna av videotekniken. De efterlyser konkreta förslag till reglerande åtgärder. En vanlig åsikt bland dessa remissinstanser är att lagstiftning eller andra åtgärder för att hindra produktion och spridning av videogram och filmer, som innehåller våld eller andra förnedrande och förråande inslag, inte är oförenlig med yttrandefrihetsintresset.

När det gäller ingrepp mot videotekniken som sådan anser *hovrätten i Västra Sverige* att det inte i något fall är förenligt med regeringsformens regler om yttrande- och informationsfriheterna att ingripa mot en viss kommunikationsteknik därför att den ofta begagnas för att förmedla framställningar med brottsligt innehåll, än mindre därför att den begagnas för att sprida uppfattningar eller attityder som man ogillar. Ingripandena bör alltid riktas mot framställningarna som sådana. Liknande synpunkter framförs av bl. a. *RRV, SAF, IFPI och Föreningen Sveriges Filmproducenter*.

SAF, KLYS, SR, SVT, Svenska Musikerförbundet samt Medborgarskolan instämmer med utredningen när den avvisar tanken på ett licenssystem. En sådan åtgärd skulle innebära ingrepp i informations-, närings- och yttrandefriheterna. Mot utredningens ställningstagande vänder sig ett stort antal remissinstanser, bl. a. *socialstyrelsen, statens kulturråd, barnfilmsrådet, Svenska kommunförbundet, LO och TCO*, med motiveringen att ett effektivt system måste införas i syfte att hindra spridning av våld och pornografi. En huvuduppfattning hos dessa remissinstanser är att antingen ett licenssystem eller förhandsgranskning måste komma till stånd. De kulturpolitiska målen skulle kunna utgöra en grund för ett sådant system. *TCO* anser att förutsättningarna för ett licenssystem bör utredas ytterligare.

Utredningen är av den uppfattningen att något förbud mot videotekniken inte bör införas. Detta ställningstagande noteras av *SAF* med tillfredsställelse. Liknande åsikter framförs av *SIL, IFPI och NBV*. De flesta remissinstanser menar att videokasettekniken med dess fördelar som tvåvägsmedium kommer att behålla en framträdande roll på marknaden och att hotbilden och videoteknikens utbredning på marknaden därför är något överdimensionerad. *SVT* avviker från denna åsikt och menar att videotekniken kommer att utgöra ett mer betydelsefullt medium än vad utredningen tror. Några remissinstanser, däribland *CUF, Västerbottens läns landstings utbildnings- och kulturnämnd, SMU och Sveriges Kristna Ungdomsråd* förordar videokassettsystemet och betonar att olika möjligheter till åtgärder bör utredas för att styra utvecklingen bort från videotekniken.

Utredningen ställer sig negativ till ett förslag om obligatorisk förhands-

granskning av samtlig videogramproduktion för såväl offentligt som privat bruk. Detta, menar utredningen, skulle innebära inskränkning i yttrandefriheten. I stället förespråkar utredningen ett förfarande där spridning eller visning av film eller videogram i strid mot befintlig samt kommande lagstiftning på området beivras genom åtal i efterhand. Denna åsikt delas av hovrätten i Västra Sverige, RRV, rektorsämbetet vid Uppsala universitet, SAF, IFPI, Föreningen Sveriges Filmproducenter, Sveriges filmuthyrareförening, Östergötlands läns landstings utbildnings- och kulturnämnd, LRF samt Västerbottens läns landstings utbildnings- och kulturnämnd. Mot utredningens förslag vänder sig flertalet remissinstanser och betonar vikten av att effektiva åtgärder införs på detta område. Här förespråkas antingen förhandsgranskning eller ett licenssystem i syfte att komma till rätta med spridningen av våld och pornografi i videogram. Bland dessa remissinstanser kan nämnas JK, socialstyrelsen, SÖ, statens kulturråd, barnfilmrådet, Svenska kommunförbundet, LO, TCO, SACO/SR och samtliga de ungdomsorganisationer och kristna organisationer som har yttrat sig i frågan. Viss kritik har också riktats emot de argument som utredningen anför mot förhandsgranskning. Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden vid Umeå universitet anser att program av det här slaget sprider klart antidemokratiska värderingar som står i strid med de demokratiska ideal som ligger till grund för yttrandefriheten.

Flertalet av de remissinstanser vilka stöder förslaget om förhandsgranskning resp. licenssystem har även påtalat behovet av ansvarig utgivare.

JK, RRV och LRF talar för en självsanering av marknaden genom en ordning med etiska regler. Även SR har en positiv inställning till etiska regler och då i kombination med ansvarig utgivare. SR hänvisar i detta sammanhang till SVT:s redan utformade regler på området. Hovrätten i Västra Sverige samt IFPI är skeptiska mot tanken på etiska regler och delar därmed utredningens uppfattning. Hovrätten framhåller att etiska regler endast torde kunna utvecklas inom yrkeskårer med någorlunda samma principer och ideal i vissa grundläggande frågor. En starkt kommersiell prägel torde minska utsikterna till framgång på denna väg.

Vissa remissinstanser, däribland statens ungdomsråd, barnfilmrådet och Svenska kommunförbundet, påtalar vikten av att det vilande lagförslaget om förbud mot spridning av vissa filmer och videogram till allmänheten snarast möjligt antas av riksdagen. Liknande synpunkter framförs även av SÖ, UR, Riksförbundet Hem och Skola m. fl.

Ett flertal remissinstanser bl. a. statens kulturråd, Riksförbundet Hem och Skola, SIL och Vuxenskolan instämmer i vad utredningen säger om positiva insatser, såsom frivillig granskning i syfte att ge kunskap och information åt lärare, föräldrar och ungdomsledare om innehållet i videogram. Statens kulturråd, statens ungdomsråd och barnfilmrådet anser dock att granskning och information om videogram för barn och ungdom

bör vara en uppgift för barnfilmrådet och inte för en organisation sammansatt av frivilliga intressenter, som utredningen föreslår. *Barnfilmrådet* och *FilmCentrum* föreslår i detta sammanhang frivilliga branschorgan för granskning i syfte att stämma av företagens produkter med eventuella licensavtal. Några remissinstanser påtalar i enlighet med utredningen behovet av att videogrammen förses med varudeklaration. *Unga Örnars Riksförbund* vill gå ännu längre genom att kräva lagstiftning om sådan varudeklaration.

Flera remissinstanser ansluter sig till det särskilda yttrandet av ledamöterna Bladh och Ingelstam, i vilket man föreslår en informationskampanj för opinionsbildning och utbildning om medievåldet och dess skadeverkningar.

Flertalet remissinstanser understryker vikten av insatser för att motverka tendenserna till koncentration på videogramområdet och instämmer i utredningens förslag att stödja en svensk videogramproduktion för att motverka en alltför stark utländsk makt över marknaden.

KLYS, *Svenska Musikerförbundet* och *Östergötlands läns landstings utbildnings- och kulturnämnd* betonar dock att en satsning på videogramproduktion inte får ske på bekostnad av andra kultursektorer.

Statens kulturråd anför att man måste skapa goda möjligheter för en inhemsk videogramproduktion bl. a. för att hävda vår nationella särart på det kulturella området. Man måste därför säkra en programproduktion inom SVT, inom filmbolagen och i Svenska Filminstitutets regi, men också försöka etablera produktionsmöjligheter utanför dessa. Liknande åsikter framförs även av *SIL*, *LO* och *LRF*. *Sveriges Film- och Videoamatörer* erbjuder sig verka som länk mellan anslagsgivare och lokala grupper.

TCO anser att kommersiella företag bör ges rätt att mångfaldiga och försälja videogram mot att de samtidigt i avtal förbinder sig att tillhandahålla en viss kvot svenska program.

UR påpekar att en produktion för de egna målgrupperna – barn och ungdomar, personal och föräldrar i förskola och skola samt de vuxenstuderande – inte kan göras ekonomiskt lönsam i Sverige utan förutsätter samhällsstöd.

SAF finner det anmärkningsvärt att utredningen bekymrar sig om tendenserna till 'en allt allvarigare massmediekoncentration' men inte alls berör den makt över marknaden som representeras av vårt radio- och TV-monopol.

Museernas filmverksamhet behöver ett ekonomiskt stöd konstaterar *Riksutställningar*. För att få del av Svenska Filminstitutets eller konstnärsnämndens produktionsstöd för kortfilm måste filmen ha ett konstnärligt värde. Det är helt orealistiskt att tänka sig att 'smala' filmer av det slag som behövs i musei- och utställningsverksamheten skulle kunna finansieras på det sätt som videogramutredningen föreslår genom en på sikt växande hemvideomarknad. Det är nödvändigt med ett statligt produk-

tionsstöd som kan delfinansiera projekt som museer eller organisationer vill genomföra i samarbete med fria filmare eller producenter. Produktionsstödet som inledningsvis bör uppgå till 2 milj. kr., kan fördelas av statens kulturråd efter beredning i nämnden för konst, museer och utställningar.

Flera remissinstanser menar att utredningen trots de givna direktiven inte tillräckligt berört videogrammens konsekvenser för barnens mediasituation. *Socialstyrelsen*, *RRV*, *SÖ*, *statens ungdomsråd*, *barnfilmrådet*, *Sveriges Kristna Ungdom*, *SMU* och *Svenska Läkaresällskapet* är kritiska mot utredningen på denna punkt. Enligt ett tiotal remissinstanser, däribland *socialstyrelsen*, *statens kulturråd* och *statens ungdomsråd* borde utredningen ha lagt fram konkreta förslag. Flera andra bl. a. *barnfilmrådet* och *Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur* instämmer i det särskilda yttrande beträffande barnen och videogrammen som avgivits av *Margareta Ingelstam*.

I flera yttranden, bl. a. från *SÖ*, *Landstingsförbundet*, *SVT*, *Svenska Missionsrådet* och *NBV* påpekas att ytterligare forskning och uppföljning behövs. Ett stort antal remissinstanser hävdar emellertid att redan tillgängliga resultat klart pekar på de negativa effekterna av alltför stor konsumtion av TV-program. Till dessa hör bl. a. *SÖ*, *statens ungdomsråd*, *barnfilmrådet*, *Landstingsförbundet*, *Sveriges Kristna Ungdomsråd*, *FilmCentrum* och *Svenska Läkaresällskapet*.

Flera remissinstanser, bl. a. *RRV*, *SÖ*, *UR* och *NBV* efterlyser förslag till åtgärder som innefattar information riktade mot föräldrarna, oftast i samarbete med skolan. Andra, bl. a. *statens kulturråd*, *SR*, *Svenska Missionsrådet* och *SAB*, pekar på skolans roll för att göra barnen till kritiska mediekonsumenter. Ytterligare en grupp yttranden för fram vikten av att erbjuda ungdomar alternativ sysselsättning. Till dessa hör *socialstyrelsen*, *statens ungdomsråd*, *Förbundet Vi Unga*, *Unga Örnars Riksförbund*, *SKU*, *Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur* och *SAB*. *Statens kulturråd* pekar på faran av att ökad hemkonsumtion av videogram innebär ett hot mot den visning av barnfilm som sker inom olika organisationer. *SVT* pekar på att barnprogram av god kvalitet fungerar som en konkurrent till videogram.

Flertalet av de remissinstanser som kommenterat kapitlet om invandrarna och videogrammen delar i stort sett utredningens synpunkter om videogrammens betydelse för invandragrupper och andra etniska minoriteter. *SÖ* understryker betydelsen av videogram i invandrarundervisningen. *TPB* betonar vikten av talböcker på invandrarspråk. Till viss del skulle detta kunna tillgodoses med ljudradioprogram från invandrarernas hemländer.

Statens kulturråd, *massmedieseminarier vid Göteborgs universitet*, *Sveriges frikyrkoråd/Frikyrkliga Studieförbundet* och *SAB* framhåller biblioteken som lämplig förmedlingskanal av videogram för invandrare genom den inarbetade verksamheten med böcker på invandrarspråk.

SIL har i sin anslagsframställning för budgetåret 1982/83 begärt medel för inrättande av en särskild rikscentral för pedagogiska hjälpmedel för minoritetsspråks- och invandrarundervisningen, där forskning skulle kunna bedrivas bl. a. om vilka förhållanden som påverkar olika invandrargruppers sätt att uppfatta ljud och bild. Beträffande samerna måste man få till stånd en programproduktion i samverkan med de övriga nordiska länderna.

Statens invandrarverk föreslår att det av verket administrerade presstödet utvidgas till att omfatta även andra medier. Reglerna för stöd åt närradio- och videoverksamhet bör utformas så att det i första hand utgår till språkgrupper som inte har tillgång till andra massmedier av betydelse i Sverige. *Invandrapolitiska kommittén* anser att det är angeläget att invandrarnas särskilda behov klarläggs. Kommittén är beredd att medverka i den av utredningens föreslagna översynen av behovet av samhällsinsatser också på videoområdet för att bättra tillgodose invandrarnas utbildnings-, informations- och kulturbehov.

Några remissinstanser, däribland *barnfilmrådet*, *statens ungdomsråd* och *Malmö biblioteksnämnd*, är kritiska mot utredningens odelat positiva inställning till videogrammens roll i utbildningen. Videon kan inte ersätta de konkreta sinnliga erfarenheter som barn gör i direkta studier av verkligheten. Man är också tveksam till vad som sägs i utredningen om bildmedierna som värdefulla motivationsskapare och tror snarare att videogrammen kommer att gynna de redan välmotiverade i stället för de lågpresterande eleverna i skolan. Vidare vill man framhålla att videogramanvändningen inte får ersätta eller begränsa undervisningen och träningen av färdigheter i muntlig och skriftlig framställning. Urvalet av videogram i undervisningen bör göras mycket noggrant, varvid bl. a. elevernas konsumtion av rörlig bild på fritiden bör beaktas.

Utredningen betonar vikten av nationell produktion av videogram för utbildningsområdet. UR:s samlade ansvar för produktion av ljud- och bildprogram kan mycket väl tänkas vidgas till att, i högre grad än nu, även gälla produktion direkt för videogram i samarbete med skolor och studieförbund. Detta ställningstagande hälsas med tillfredsställelse av *SIL*, *UR*, *Medborgarskolan* samt *SÖ*. Den senare remissinstansen föreslår även att en översyn av UR:s verksamhet kommer till stånd. Härvid bör behovet av TV/videogram inom kommunala vuxenutbildningen och arbetsmarknadsutbildningen samt målgrupper inom invandrar-, handikapp- och yrkesundervisningen beaktas.

SÖ föreslår en ändring av nuvarande regler för det statliga produktionsstöd som finns för framtagning av läromedel och videogram inom bristområden. Nuvarande regler medger inte att produktionsstöd ges till redan producerade läromedel. Detta produktionsstöd bör även omfatta bidrag för friköp av redan producerade videogram, menar *SÖ*.

Det är utredningens bestämda uppfattning att elever på gymnasienivån

bör få fortsatt undervisning i både bildframställning och bildkunskap. Denna uppfattning delas av de flesta remissinstanser bl. a. *RRV, barnfilmrådet, SR, UR, Riksförbundet Hem och Skola* och *Svenska Filminstitutet*. Man framhåller dock att denna undervisning borde vara självklara på samtliga nivåer inom utbildningen.

Utredningen pekar på behovet av en förändrad grundutbildning för olika lärarkategorier och föreslår att UHÄ ges uppdraget att göra en översyn på detta område. De flesta remissinstanser tillstyrker utredningens förslag samt poängterar de behov som de nya bild/ljud medierna aktualiserar. UHÄ är berett att, i samband med en förändring av lärarutbildningen med anledning av en kommande proposition om denna i utbildningsplanarbetet beakta utredningens uppfattning.

Vidare framhåller utredningen angelägenheten av att uppdraget till UHÄ även bör omfatta en intensifiering av forskningen och det pedagogiska utvecklingsarbetet på bildområdet. UHÄ, samt de *universitet och högskolor* som yttrat sig i frågan instämmer i utredningens uppfattning. *Rektorsämbetet vid Stockholms universitet* vill i detta sammanhang förorda samverkan mellan olika intressenter, exempelvis SVT, UR, dramatiska institutet och läromedelscentralerna.

Utredningen föreslår inga särskilda resurser för fortbildning på detta område men understryker ändå kraftigt att fortbildning i bildkunskap bör ges hög prioritet vid genomförandet av Lgr 80. Många remissinstanser beklagar att inga särskilda resurser föreslås men instämmer i övrigt med utredningen.

Rektorsämbetet vid Stockholms universitet anser att behovet av fortbildning även bör omfatta andra personalkategorier än dem utredningen nämner, exempelvis, med avseende på högskolans behov, högskolans lärare, forskare, informationsansvariga m. fl. Liknande åsikter förs fram bl. a. från *dramatiska institutet* och *Medborgarskolan*.

Barnfilmrådet efterlyser bättre samordning av fortbildningsresurserna samt ökat centralt ansvar för produktionen av läromedel vad gäller fortbildning av lärare.

Utredningen anser att program från SVT kan vara av mycket stort värde i olika utbildningar. Det är därför utredningens förhoppning att de pågående förhandlingarna om förslag till avtal som skulle innebära generellt tillstånd att spela in Svenska TV-program för undervisning snarast leder till resultat. I denna förhoppning instämmer *SIL, KLYS, SR, SVT, SR, SÖ m. fl.* SÖ utgår ifrån att kostnader förknippade med ett sådant avtal icke skall drabba utbildningsanordnarna.

Utredningens förslag beträffande distributionen av videogram stöds generellt av *Västerbottens läns landstings utbildnings- och kultur nämnd, Unga Örnars Riksförbund* och *Missionssällskapet Helgelseförbundet*.

KLYS motsätter sig att SVT går in på videomarknaden på kommersiell

grund. I stället bör SVT:s program av god kvalitet tillhandahållas till lägsta möjliga pris.

TCO och *Svenska journalistförbundet* påpekar att de av SR anställda upphovsmännen beslutat att upplåta rättigheter för att radio och TV-program skall kunna utnyttjas som videogram.

Riksställningar anser att det skulle vara av oskattbart värde för museerna att få en möjlighet att arbeta med de kulturhistoriska program samt konst- och naturfilmer som finns hos SVT och SR. Innan problemen med upphovsrätterna är lösta bör program kunna friköpas för användning inom begränsade verksamhetsområden där riskerna för missbruk är små.

Flera remissinstanser påpekar vikten och behovet av att TV-programmen från SVT och SR görs tillgängliga i form av videogram, men framhåller att rundradion och den reguljära televisionens verksamhet måste prioriteras.

TPB finner det ytterst angeläget att även frågan om att utnyttja ljudradio-program som fonogram uppmärksammas.

Statens kulturråd och *KLYS* anser att samhället bör bidra till distributionen av filmer från enskilda filmare och mindre produktionsföretag.

Utredningen lägger fram tre olika förslag om hur videogramdistributionen av SVT:s och UR:s program skall organiseras. *Statens kulturråd*, *LO*, *LRF* och *NBV* förordar utredningens tredje förslag, att ett nytt företag med folkrörelseanknytning bildas utanför SR. Ett sådant företag skulle enligt kulturrådet vara lämpligt med tanke på behovet av samhälleliga insatser för distributionen av fonogram. *NBV* understryker nödvändigheten av att även folkrörelser som i dag inte har egen medieverksamhet knyts till företaget.

TCO och *Svenska Journalistförbundet* anser inte att SVT skall distribuera videogram enligt reglerna i avtalet med staten om TV-sändningar utan efter vanliga publicistiska principer och under eget ansvar. Även *SVT* betonar att det skall vara styrelsen för SVT och bolagets verkställande ledning som skall ha ansvaret för denna verksamhet men menar att avtalet med staten skall vara styrande.

Statens kulturråd anför att det inte är möjligt att bedriva den av utredningen föreslagna försöksverksamheten med distribution av kvalitetsvideogram inom rådets utredningsprojekt om staten och kulturen, eftersom detta projekt avslutas nästa år. De av utredningen föreslagna överläggningarna mellan folkrörelserna och kulturrådet om smalfilms- och videodistribution torde från statens sida lämpligen handhas av en av regeringen utsedd förhandlingsman.

Statens kulturråd och *Svenska Filminstitutet* pekar på det landsomfattande distributionsnät som Svenska Filminstitutet byggt upp genom Bio 16 – projektet. Genom detta nät kan man effektivt och lönsamt distribuera även videogram i stället för att bygga upp en helt ny verksamhet utan sakkunskap, internationellt kontaktnät etc.

IFPI konstaterar att det finns ett stort antal distributörer som är väl lämpade att handha distributionen av bl. a. TV-program till sannolikt lägre pris än en statlig distributionsorganisation.

Utredningens förslag om videogramdistribution via bibliotek förordas av ett trettiotal remissinstanser, bl. a. *RRV*, *statens kulturråd*, *UHÄ*, *statens ungdomsråd*, *barnfilmrådet*, *SAF*, *SR*, *SVT* och *TCO*.

Yttrandefrihetstuderingen anser att videogram som vänder sig till en smal publik inte har så stora möjligheter att göra sig gällande i det normala, kommersiella distributionssystemet. Ett offentligt engagemang i spridning av kvalitetsprogram och udda program framstår som en viktig angelägenhet om man vill tillgodose önskemålen om ett brett utbud och en stor valfrihet.

Barnfilmrådet stöder utredningens förslag, under förutsättning att bibliotekspersonalen tillförsäkras en fortbildning, men framför ändå farhågor att videogram på bibliotek kanske kommer att nå främst dem som redan tidigare söker sig till ett mera kvalitativt inriktat kulturutbud. Liknande åsikter förs fram av bl. a. *socialstyrelsen*.

FilmCentrum anser att om en alternativ distribution skall kunna fungera som en motvikt till den kommersiella distributionen måste den vara kopplad till en aktiv handling, t. ex. användas inom olika gruppverksamheter på fritidsgårdar, skolor och bibliotek samt inom föreningslivet.

Några remissinstanser, bl. a. *folkbiblioteksutredningen*, *TCO*, *Sveriges författarförbund* och *Härnösands kommuns kulturnämnd* poängterar problemen med trångbudda bibliotek som saknar lämpliga samlingslokaler och utbildad personal för visning av video.

IFPI konstaterar att en eventuell utlåning till allmänheten från biblioteken måste vara omgärdad med särskilda restriktioner för att missbruk av programmen skall förhindras. Erfarenheten visar att avtal där låntagaren förbinder sig att inte kopiera, knappast har någon avskräckande effekt. Det är vidare felaktigt att med hjälp av statliga subventioner förskjuta hela den upphovsrättsligt grundade situationen på videomarknaden. Detta kan medföra att *SVT*, filmbolag eller fristående videobolag utsätts för illojal konkurrens från bibliotek som offentligt visar programmet.

Ett femtontal remissinstanser bl. a. *SACO/SR*, *UR* och *Sveriges Filmuthyrareförening* är tveksamma eller direkt negativa till att distribuera videogram via bibliotek.

Flera remissinstanser, bl. a. *socialstyrelsen*, *barnfilmrådet*, *KLYS*, *Sveriges Författarförbund*, *Malmö biblioteksnämnd* och *Borås kommuns kulturnämnd* påpekar vikten av att en satsning på videogram inte får inverka menligt på bibliotekens bokbestånd eller annan kulturverksamhet. *DIK-förbundet* anser att om andra medier än boken skall prioriteras så skall man sätta musik, konst och mikrofilmer i första rummet. Biblioteken kan dock förmedla, samt i mån av utrymme, visa videogram.

Utredningens förslag till hemlån av videogram från biblioteken kan ej

realiseras f. n. anser *Svenska kommunförbundet* och avvisar bestämt ett statsbidragssystem, som endast syftar till att stimulera kommunerna att bygga ut en verksamhet, och som därefter avvecklas. Förslaget är ej förenligt med statsmakternas krav på dämpning av den kommunala volymexpansionen. Flera praktiska problem är inte heller berörda av utredningen t. ex. utrymmesbristen i åtskilliga bibliotek, kraven på underhåll och kostnader för ett kravsystem med tätare krav än för böcker på grund av ett litet titelbestånd. Visning av videogram på bibliotek kan dock vara en lämplig verksamhet. AV-centralerna, som har teknisk utrustning och tekniskt kunnig personal, skulle kunna bli basen för en lokal distribution med biblioteken som komplement. AV-centralerna distribuerar redan 16 mm-film och kommer även i fortsättningen att distribuera program till skolorna.

UR menar att folkbiblioteken och AV-centralerna tillsammans kunde bilda ett finmaskigt distributionsnät över hela landet. AV-centralerna är en unik resurs för mottagning, kopiering och distribution av etersända program. Detta skulle kunna nyttjas av hela utbildnings- och kulturområdet. Liknande åsikter framförs av *DIK-förbundet*, *LO*, *Svenska musikerförbundet*, *Medborgarskolan*, *kulturnämnderna i Luleå*, *Härnösands och Borås kommuner*, *Kommunsamköp* samt *Studieförbundet Vuxenskolan*.

LO anser det vidare vara önskvärt med ett vidgat samarbete mellan AV-centralerna, biblioteken, föreningslivet, *Bio Kontrast* och *Barnens Bio Kontrast*. *Kommunsamköp* konstaterar att AV-centralerna måste kompletteras med en riksdistribution och framhåller att man själv sedan år 1975 bestritt sådana riksfunktioner och är redo att göra så även i framtiden.

Landstingsförbundet har inget att invända mot att videogram kan lånas genom biblioteken. Tidigare resultat av utlåning av andra medier på bibliotek har dock varit föga uppmuntrande. Därför kan försäljning via t. ex. *Pressbyrå* vara ett bättre alternativ. Liknande åsikter framförs av *HCK*, som även anser att de förslag till distributionsformer som *Bladh* och *Ingelstam* presenterat är en bra utgångspunkt för alternativa distributionsvägar.

Flera remissinstanser, bl. a. *folkbiblioteksutredningen* och *Luleå kommuns kulturnämnd* påpekar att ett flertal bibliotek under de senaste åren har avvecklat sin fonogramverksamhet för att den inte givit de effekter man trott sig kunna nå när verksamheten startades.

Svenska Musikerförbundet vill betona att införande av 'tittarhörnor' o. dyl. ej får ske på musikrummens eller musikområdets bekostnad. I stället bör man pröva videografer eller mediekaféer för visning av videogram.

Sveriges Författarförbund konstaterar att videogrammen kan ta resurser från biblioteken, som redan nu har svårigheter att kunna köpa litteratur. Videogramvisningen bör dessutom inte förläggas till biblioteken om den övriga verksamheten därigenom störs. Det vore bättre både lokal- och

funktionsmässigt om videogramverksamheten förlades till Folkets hus, medieverkstäder eller liknande. Liknande åsikter framförs av *Jönköpings läns landsting* och *Borås kommuns kulturnämnd*.

Det är direkt olämpligt att biblioteken satsar på videogram för barn, anser några remissinstanser bl. a. *statens kulturråd* och *DIK-förbundet*. I detta instämmer *SAB:s specialgrupp för barn- och tonårsverksamhet* som menar att varje ökning av barns TV-tittande utöver det halvtidsarbete de redan nu lägger ner framför TV-rutan måste betraktas som en katastrof för barnen. Man skall satsa på bra barnböcker åt alla barn och inte låna ut videogram, även om än dessa är aldrig så kvalitativt högtstående.

Hovrätten i Västra Sverige, socialstyrelsen, televerket, DFI, Lands- tingsförbundet, Sveriges film- och videoamatörer och Svenska Teaterför- bundet stöder utredningens förslag angående utsändningar av videogram från bibliotek via kabel. *Hovrätten i Västra Sverige* anser att principiella skäl talar för att man avstår från koncessionstvång. Ett censurförbud bör gälla, men också ett skadeståndsansvar för den som driver trådsändning av videogram. *Televerket* är mycket intresserat av att delta i en försöksverk- samhet med kabeldistribution. *DFI* betonar betydelsen av att en tvåvägs- kommunikation anordnas redan från början vid sändningar via kabel.

RRV, TPB, statens ungdomsråd, folkbiblioteksutredningen, SR, SVT, UR, FilmCentrum, LRF, Sveriges Författarförbund, Borås kommuns kul- turnämnd och *Malmö biblioteksnämnd* är negativa till utsändningar via kabel. *RRV* och *statens ungdomsråd* förordar att man först utvärderar den försöksverksamhet som pågår. *SVT* och *UR* påpekar att kabeldistribution är att betrakta som ett nytt medium och denna fråga måste beslutas i ett större sammanhang.

Borås kommuns kulturnämnd och *Sveriges Författarförbund* konstate- rar att kabeldistribution av videogram inte på ett naturligt sätt kan kopplas ihop med biblioteksverksamheten. Det finns även lokalmässiga, ekonomis- ka och administrativa hinder. Enligt *Svergies Författarförbund* kan det vara lämpligare att göra kommunerna till huvudmän för verksamheten.

TCO och *Svenska Journalistförbundet* anser att sändningsrätt via kabel- TV till bostäder endast bör tillkomma programföretag.

Utredningens förslag att som central organisation för distributionen av videogram till biblioteken förordas Bibliotekstjänst stöds av *SIL, Biblio- tekstjänst AB, landstingen i Gävleborgs och Kopparbergs län* samt *Malmö biblioteksnämnd*.

Bibliotekstjänst AB anför att de arbetsuppgifter utredningen hänför till en central organisation såsom urval, inköp, information, orderbehandling, biblioteksutrustning, katalogisering och distribution ligger helt naturligt inom Bibliotekstjänsts arbetsområde. Upphovsrättslig klarering och sam- ordning av nordiskt programutbyte liksom upprätthållande av datorstött fjärrlånesamarbete kan också handläggas av Bibliotekstjänst, men kan knappast finansieras med intäkterna från videogramförsäljningen utan

måste bekostas med statliga anslag. Man är därvid beredd att diskutera bildandet av ett särskilt dotterbolag eller ett statligt engagemang i företaget. Det krävs också att man får tillgång till programmen direkt från programföretagen med de upphovsrättsliga frågorna lösta.

Enligt UHÄ och högskolan i Borås torde det vara svårt att utöka undervisningen om video i biblioteksutbildningen utan att allvarligt reducera kvaliteten i utbildningen på andra områden. När det gäller behovet av fort- och vidareutbildning av biblioteksanställda skulle en kurs kunna anordnas, som utöver videogram också omfattar annan bildkunskap, fonogram och andra AV-medier.

ALB, SÖ och Svenska Missionsrådet instämmer i utredningens förslag att låta Bibliotekstjänst AB handha distributionen av videogram till svenskar utomlands.

HKF däremot anser att distribution av kassettrade SVT-program inom landet och till svenskar utomlands har helt olika syften och att de centrala funktionerna därför inte bör samordnas för de båda användningsområdena. Av detta skäl vill HKF avvisa förslaget om att låta Bibliotekstjänst handha de centrala uppgifterna även för utlandsdistributionen. För den egna verksamheten kan HKF inte acceptera införandet av en ny länk i den urvals-, produktions- och distributionskedja som har visat sig fungerat bra. Däremot samarbetar man gärna med andra användarinstitutioner inom utlandsdistributionen, eftersom programmen utan tekniska problem eller försämringar kan kopieras i betydligt större antal än vad som täcker handelsflottans behov.

Svenska Utlandsskolors förening motsätter sig utredningens förslag om utlandsdistribution via bibliotek och föreslår i stället att beställningar och distribution till utlandsskolorna samordnas, förslagsvis från en AV-central i Stockholm, Göteborg eller Malmö. Vid denna central bör ingående kunskaper finnas om tullfrågor, censurbestämmelser etc. för de olika länderna.

Flertalet remissinstanser som berört frågan om videogrammen och de handikappade däribland socialstyrelsen, TPB, SVT, HCK, UR, statens handikappråd, Unga Örnars Riksförbund och Svenska Missionsrådet instämmer i utredningens allmänna överväganden. De flesta framhåller videons betydelse när det gäller att stimulera de utvecklingsstörda och tillgodose deras behov av information och utbildning.

Barnfilmrådet menar dock att utredningens förhoppningar att videogrammen skall kunna bryta fysiskt och psykiskt handikappades isolering är betydligt överdrivna. Liknande synpunkter framförs av statens ungdomsråd.

SIL och statens handikappråd påpekar att utredningen inte behandlat de rörelsehandikappades behov av videogram. SIL menar att videon även för dessa grupper skulle kunna vara ett lämpligt hjälpmedel t. ex. för att inom utbildning och fortbildning visa hur motoriska funktionsnedsättningar yttrar sig och hur dessa kompenseras.

TPB och *SDR* finner det förvånande att utredningen inte på nytt fört fram förslaget om ett väsentligt ökat statsbidrag till *SDR*:s videoverksamhet och föreslår att bidraget till *SDR* tas upp till behandling i samband med att ställning tas till utredningens förslag. *ABF* framför liknande synpunkter samt betonar vikten av att utnyttja *SDR*:s förvärvade erfarenheter i sådan programproduktion.

Flera remissinstanser är ense med utredningen om att TV-program bör kunna föreligga även i videogramform och om att utbildningsradion bör ha ett speciellt ansvar för produktion av program som särskilt tar hänsyn till de handikappades behov.

TPB och *SDR* påpekar att utredningen inte berör frågan om textsättning av TV-program, filmer m. m. som skall överföras till videogram och menar att program från SVT, UR och filmproducenter måste textsättas om döva och hörselskadade skall kunna ta del av dem. *Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur* och *Evangeliska Fosterlandsstiftelsens ungdom* menar att text-TV bör betraktas som ett tekniskt hjälpmedel för hörselskadade.

Socialstyrelsen anser att det bör övervägas om inte en särskild arbetsgrupp skall tillsättas för att se över frågan om resurser för produktion av videogram för handikappade.

TPB och *SIL* är ense med utredningen om att de erfarenheter, som finns vid RPH-SÅR bör tillvaratas. *SIL* framhåller särskilt vikten av att RPH-SÅR erhåller tillgång till erforderliga studioloraler och teknisk utrustning och hänvisar till sitt yttrande över utredningens delbetänkande "De hörselhandikappade och videogrammen" där *SIL* föreslog att RPH-SÅR skulle få ansvar för videoproduktionen av läromedel för döva och gravt hörselskadade.

TPB framhåller sitt intresse av att delta i arbetet med att utveckla användandet av videogram för handikappade.

Riksförbundet för Döva och Hörselskadade barn är ense med utredningen om att videoverkstäder bör kunna upprättas på särskolor och folkhögskolor för intern programproduktion inom handikapporganisationer. RPH-SÅR bör även erhålla resurser så att en videogramcentral kan inrättas som kan ge service åt bl. a. specialskolor och hörselklasser.

Socialstyrelsen påpekar nödvändigheten av att samhället redan nu bereder de handikappade möjlighet att låna eller eventuellt hyra videogram från exempelvis bibliotek. Biblioteksutbudet i denna del bör kostnadsfritt ställas till förfogande. *TPB* och *SAB* menar att videogram bör kunna förmedlas på samma sätt som talbokskassetter till synskadade.

Utredningens förslag att starta en treårig försöksverksamhet med videoverkstäder på tio orter i landet stöds generellt av flertalet remissinstanser, däribland *statens ungdomsråd*, *KLYS*, *UR* och *Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur*.

Projektgruppen Kyrka-etermedia betonar att medieverkstädernas verksamhet bör ske i samarbete mellan kommuner, folkrörelser, studieförbund

och församlingar. Liknande åsikter förs fram av bl. a. *LO*, *Unga Örnars Riksförbund*, *Medborgarskolan* och *Studieförbundet Vuxenskolan*.

Sveriges Frikyrkoråd/Frikyrkliga Studieförbundet framhåller folkhögskolorna som lämpliga samarbetsorgan i den kommunala försöksverksamheten.

Kulturförbunden i Uppsala och Södertälje rekommenderar att föreningar och organisationer i en kommun bildar en medieverkstadsförening och betalar medlemsavgift. Man anställer två instruktörer för rådgivning, en för ljud och en för bild, en kontaktman för uppsökande verksamhet, en tekniker och en kanslist. TV-produktion från medieverkstaden distribueras via lokala TV-sändningar.

Svenska kommunförbundet, *Sveriges Film- och Videoamatörer*, *Kopparbergs läns landsting* och *Förbundet Vi Unga* anser inte att medieverkstäderna enbart skall koncentreras på videotekniken utan även 8 mm och 16 mm film bör komma i fråga.

Statens kulturråd, *Landstingsförbundet*, *landstingen i Kopparbergs och Västerbottens läns utbildnings- och kulturnämnder* samt *SAB* understryker AV-centralernas betydelse genom deras tekniska kunnande, som kan utnyttjas vid uppbyggnaden och driften av medieverkstäderna.

Medieverkstäderna skall vara fristående i förhållande till lokala institutioner, framhåller *FilmCentrum*. Vidare bör man stimulera filmare och publik genom kollektiva visningar där man kan förmedla sina reaktioner. Verksamheten bör betalas genom den nya videoskatten. Enligt *Luleå och Härnösands kommuners kulturnämnder* bör försöksverksamheten helt finansieras av staten. Både *Gävleborgs läns landsting* och *Jämtlands läns landstings utbildnings- och kulturnämnd* förklarar sig mycket intresserade av att få en av de föreslagna medieverkstäderna till sina respektive län.

UHÄ anser att dramatiska institutet är den lämpligaste institutionen för utbildning av mediepedagoger.

Filmverkstan i Stockholm har drivit en motsvarande verksamhet inom filmens område, informerar *Svenska Filminstitutet*. Det vore naturligt att överväga en omstrukturering till en film- och videoverkstad, vilket skulle kunna bli ett värdefullt pilotprojekt.

Ett drygt tiotal remissinstanser är tveksamma eller negativa till en försöksverksamhet med medieverkstäder.

Kostnaderna för verksamheten ter sig orimliga, menar *RRV*, och föreslår att de filmverkstäder som finns i landet borde kunna användas för detta ändamål. *SÖ* pekar på svårigheter att utnyttja medieverkstäder för skolor och arbetsmarknadsutbildningen, medan *CUF* förordar att den samhällsägda utrustningen för videoteknik bör finnas i skolorna och inte i medieverkstäder.

SIL, *SAF* och *LRF* avstyrker förslaget om medieverkstäder av statsfinansiella skäl. Eventuella medieverkstäder bör enligt *LRF* finansieras av användarna.

Det finns en tendens mot mer kompakt, lätt och billig utrustning, hävdar *Sveriges Radio- och Hemelektronikleverantörer* samt *Sveriges Radiohandlares Riksförbund*. Videogramtekniken blir därigenom lättillgänglig för enskilda och grupper och behovet av särskilda medieverkstäder för att föra ut videon till folket blir inte längre särskilt angeläget.

Ett videograms innehåll utgör till största delen material som skyddas enligt den upphovsrättsliga lagstiftningen. Videogramutredningen utgår i sina upphovsrättsliga bedömningar från den uppfattningen att vad som upptagits på ett videogram (kassettband eller bildskiva) rättsligt är att jämställa med filmverk.

Flera remissinstanser, däribland *upphovsrättsutredningen*, *STIM* och *IFPI* har inget att erinra mot utredningens redogörelse för det upphovsrättsliga systemet och videogrammens plats i detta. Upphovsrättsutredningen påpekar dock att Bernkonventionen i art. 14 och 14 bis innehåller bestämmelser om att upphovsmän skall ha ensamrätt bl. a. att till allmänheten sprida exemplar av filmverk, inbegripet videogram.

Utredningen framhåller att dess förslag till åtgärder på videogramområdet måste ses mot bakgrund av det upphovsrättsliga regelsystemet och i vissa fall kanske föranleda en ändring av detta; i andra fall ses en avtalsreglering som en möjlig lösning. Utredningen nöjer sig i detta sammanhang med påpekanden om önskvärda åtgärder samt understryker vikten av att den sittande upphovsrättsutredningen söker att så snart som möjligt finna lösningar på de upphovsrättsliga frågorna i samband med videogrammen.

KLYS konstaterar med tillfredsställelse att videogramutredningen inte förordar några lösningar på det upphovsrättsliga området utan hänvisar till upphovsrättsutredningen. I diskussionen om videogram och upphovsrätt är det, enligt *KLYS*, viktigt att hålla isär de rent upphovsrättsliga problemen från sådana problem som, även om de har med upphovsrätt att göra, egentligen är av annat slag t. ex. ekonomiska, organisatoriska eller ideella.

Flertalet remissinstanser, som yttrat sig över upphovsrätsfrågorna, finner det angeläget att dessa – inom ramen för upphovsrättsutredningens arbete – snarast löses så att Sveriges Radio-koncernens programarkiv och löpande produktion kan öppnas för videomarknaden. *SÖ* önskar en sådan lösning att utbildningsanordnarna utan kostnad får banda och kopiera program från SVT. *UHÄ* påpekar att nuvarande upphovsrätsregler gör det svårt för högskolan att utnyttja videogram i undervisning och forskning, även sådana program som producerats med stöd av statliga medel. Svårigheten med videogrammen är, enligt *rektorsämbetet vid Stockholms universitet*, att de klassificeras som filmverk och därför inte medger citaträtt enligt 14 § eller rätt till spridning enligt 23 § upphovsrättslagen. *SIDA* framhåller att det i svensk TV sänds många program som skulle vara av stort intresse vid utbildningen av personal inför exempelvis utlandstjänstgöring men som enligt gällande rätt inte får användas i videobandad form.

Upphovsrättsutredningen upplyser att dess nästa delbetänkande, som planeras att överlämnas under år 1982, kommer att innehålla utredningens överväganden rörande videogram. *Rektorsämbetet vid Uppsala universitet* påpekar att flera av videogramutredningens förslag kan medföra ej obetydliga kostnader i form av ersättningar till upphovsmän och utövande konstnärer och att det därför synes lämpligt att avvakta åtminstone principförslag från upphovsrättsutredningen. *SAF*, som understryker vikten av att upphovsrättsutredningen snarast löser de upphovsrättsliga frågorna i samband med nya medier, finner det inte minst viktigt att också *SR* löser sina upphovsrättsfrågor.

Enligt videogramutredningen förutsätter användningen av videogram för de ändamål som utredningen föreslår generellt sett avtal med rättighetshavarna, men även upphovsrättsproblem av principiell natur aktualiseras t. ex. vid distribution av videogram via bibliotek.

Många remissinstanser såsom *Svenska kommunförbundet*, *Landstingsförbundet*, *KLYS*, *SR*, *SVT*, *UR m. fl.* anser att upphovsrättsfrågorna i första hand bör lösas genom avtal bl. a. om ersättning till upphovsmännen. Om avtalsvägen ej är möjlig får lagstiftning övervägas för att göra svenska TV-program tillgängliga i videogram. *Kommunförbundet* och *KLYS* påpekar att det s. k. skolkopieringsavtalet kan tjäna som modell för avtal. *KLYS* anser att förhandlingar om att överföra exempelvis ett TV-program på videokassett bör bedrivas i kollektiva former med företrädare för så många upphovsmannakategorier som möjligt och erinrar om avtalet med Handelsflottans kultur- och fritidsråd angående TV-kassetter för svenska sjömän. *KLYS* framhåller också att ersättningarna för videogramutnyttjandet måste avpassas efter det nyttjande som videogrammen blir föremål för. Det är, enligt *KLYS*, inte givet att avtal skall träffas enbart mellan *SVT* och upphovsmännen utan också, exempelvis vid biblioteksdistribution av videogram, mellan å ena sidan företrädare för kommunerna och å andra sidan företrädare för upphovsmän, producenter och radioföretag. För att möta kraven på tillgänglighet till *UR*:s program arbetar *UR* på att åstadkomma en permanent avtalsreglering av upphovsrättsfrågorna både vad gäller upphovsmän och anställda vid *UR*. Om inte avtal kan träffas på rimliga villkor eller inom rimlig tid bör, enligt *UR*, andra lösningar kunna aktualiseras. Upphovsrättsutredningen har härvidlag ett stort ansvar för den fortsatta utvecklingen, anser *UR*.

Videogramutredningen framför önskemål om en sådan ändring av 23 § upphovsrättslagen att den i varje fall delvis skall gälla videogram liksom den gäller fonogram, vilka efter utgivning får spridas vidare utan rättighetshavarnas samtycke. En möjlighet är, enligt utredningen, att låta vidareöverlåtelse av videogram vara fri, men låta uthyrning och utlåning stanna under upphovsmannens ensamrätt. Denna kan eventuellt begränsas till uthyrning i förvärvssyfte. Bland remissinstanserna råder delade meningar i frågan. *Hovrätten för Västra Sverige*, som finner tanken sympatisk, menar

att det resonemang som fördes i motiven till upphovsrättslagen i fråga om "grammofonskrivor, tonband o. dyl." nu bör kunna föras beträffande videogram. Lagrummet ger inte någon rätt att framföra ett fonogram offentligt, videogram bör därför inte heller, enligt hovrätten, få visas offentligt utan rättsinnehavarnas samtycke. *TPB* delar utredningens uppfattning om viss spridningsrätt för videogram. *KLYS*, *STIM*, *IFPI* och *Sveriges Filmuthyrareförening* företräder en motsatt åsikt. Enligt deras mening är en ändring av lagen, så att videokassetter fritt får vidareöverlätas, säljas eller bytas, förödande för samtliga rättighetshavare till ett videogram. En uppluckring av spridningsskyddet medför en oauktoriserad bytes- och uthyrningsverksamhet, där inga upphovsmän, skådespelare, producenter, artister, musiker eller andra rättighetshavare ges skydd eller rätt till ersättning, när deras verk utnyttjas. Vidare framhålls att enligt Bernkonventionen inga inskränkningar får göras i ensamrätten att sprida film. *IFPI* och *Filmuthyrareföreningen* menar också att en försvagning av spridningsskyddet kan medföra att den s. k. parallellimporten, dvs. import i strid mot inhemsk rättighetshavares exklusivavtal, blir möjlig med negativa konsekvenser för de nationella upphovsmännen.

Hovrätten för Västra Sverige uttrycker sympati för en ordning som innebär att TV-sända program skall kunna bli tillgängliga även på andra sätt genom de kommunala biblioteken samt erinrar om att upphovsmännens, exekutörernas och andras rättigheter därvid måste beaktas. Hovrätten ifrågasätter samtidigt om inte tvångslicens skulle kunna komma i fråga i större utsträckning än hittills för allmänt erkända kulturella ändamål. Om ett videogram har sänts i TV borde det, enligt hovrätten, vara möjligt att genom bestämmelser om tvångslicens underlätta fortsatt nyttjande i bibliotekens verksamhet. Rättighetshavarnas organisationer och Bibliotekstjänst borde därvid kunna se till att rättighetshavarna får ut rimlig ersättning. Hovrätten ansluter sig även till tanken om avgiftsfinansiering av hemlån. I fråga om videogramdistribution genom folkbibliotek understryker *statskontoret* betydelsen av att de upphovsrättsliga frågorna får en tillfredsställande lösning med klara ansvarsförhållanden mellan berörda parter innan någon försöksverksamhet påbörjas med stöd av statliga bidrag. *IFPI* anser att utredningens skrivning av biblioteksavsnittet inger starka betänkligheter ur upphovsrättslig, avtalsmässig och konkurrenssynpunkt. En självklar förutsättning för en biblioteksdistribution är, enligt *IFPI*, att de upphovsrättsliga frågorna är helt lösta avtalsvägen. Eventuell utlåning måste omgärdas med särskilda restriktioner. Den distribution från och visning av videogram som föreslås ske genom bibliotek får inte inkräkta på de rättigheter som är knutna till utnyttjandet av videogram. Att staten i skydd av något slags kulturpolitiskt ansvar skall via biblioteken kunna tvinga till sig distributions- och/eller visningsrätt till vissa program i strid med ingångna avtal med andra distributörer kan inte accepteras, menar *IFPI*. *Svenska musikerförbundet* framhåller att införandet av s. k. tittar-

hörnor inte får ske på musikrummens eller musikområdets bekostnad. Förbundet delar inte utredningens uppfattning att de upphovsrättsliga problemen varit avgörande stötestenar på videogramområdet utan anser att det snarare rör sig om vissa organisatoriska och avtalsmässiga komplikationer med sedvanliga partsmotsättningar och inte minst bristande ekonomiska resurser.

Ett tvångslicenssystem bör, enligt *hovrätten för Västra Sverige*, kunna övervägas även när det gäller visning utomlands för utlandssvenskar m. fl. och visning inom landet för minoriteter.

TPB understryker vikten av att de upphovsrättsfrågor som aktualiserats i samband med videogram för hörselhandikappade, också tas upp till behandling.

SAF, *STIM*, *IFPI m.fl.* delar utredningens uppfattning att kraftfulla åtgärder måste vidtas mot olovligt tillverkade videogram, s. k. piratkopior.

Ett stort antal remissinstanser instämmer i princip i utredningens uppfattning att ett centralt register för bildprogram behövs. *SAF* finner det dock inte motiverat att skapa ett register av det slag utredningen föreslår, bl. a. därför att ett sådant register enligt föreningens uppfattning sannolikt inte skulle fungera.

Flera av de remissinstanser som i princip är positiva till ett register pekar på olika frågor som är ofullständigt belysta i förslaget. *Statskontoret*, *RRV*, *ALB*, *Svenska Filminstitutet*, *Bibliotekstjänst AB*, *Kommunsamköp*, *Malmö biblioteksnämnd* och *LRF* har invändningar av teknisk natur. Det framhålls bl. a. att utredningen underskattat de tekniska problemen och kostnaderna för införandet av ett system med centralregistrering. I flera yttranden föreslås att frågan bör utredas ytterligare bl. a. från *statskontoret*, *ALB*, *Svenska Filminstitutet*, *Bibliotekstjänst AB* och *Malmö biblioteksnämnd*.

Bl. a. *ALB*, *Bibliotekstjänst AB* och *Unga Örnars Riksförbund* instämmer i utredningens förslag att *ALB* bör vara huvudman för ett register. *RRV* anser att *Bibliotekstjänst AB* vore den naturliga huvudmannen, inte minst med tanke på att *Bibliotekstjänst* redan har ett fungerande register för fonogram.

Flera yttranden bl. a. från *SÖ* och *SIL* pekar på att skolväsendet sannolikt kommer att utnyttja ett register av det slag utredningen föreslår i större utsträckning än vad utredningen föreställt sig, inte minst med tanke på att skolorna utrustas med olika slags terminaler som kan utnyttjas för registersökning. Andra remissinstanser pekar på att utvecklandet av ett centralt register måste ske i nära samarbete med avnämarna. Detta framhåller bl. a. *UHÄ*, *SIL* och *statens kulturråd*. *TPB* framför att om ett register införs bör detta omfatta även fonogram eftersom ett stort behov föreligger av en nationell katalog över fonogram med intalat material. *Statens kulturråd* påpekar att även stillbildsfilmer, diabildserier och fotosamlingar bör ingå i det föreslagna registret.

ALB tar upp frågan om anmälningsplikt i sitt yttrande och diskuterar för- och nackdelar. ALB föreslår att denna fråga utreds ytterligare. DFI framför att frågan om pliktleveranser bör kunna lösas inom ramen för existerande lagstiftning. Medborgarskolan hävdar för sin del att registreringen bör vara frivillig och finansieras genom avgifter.

Svenska Filminstitutet tar i sitt yttrande upp flera frågor som institutet anser att utredningen inte har belyst tillräckligt, bl. a. vad som händer med information i registret om rättsinnehavaren drar in distributionen. Institutet menar också att underlaget för en registrering bör granskas av registerhållaren och inte endast utgå från uppgifter från det distribuerande företaget. Institutet anser bl. a. därför att den beräknade resursåtgången är alltför låg.

Riksställningar betonar vikten av att ALB inte bara får i uppdrag att registrera utan också publicera vissa kataloger som har centralt intresse. Utredningens förslag om att en sådan uppgift borde ligga på distributörerna medför, enligt Riksställningar, svårigheter att överblicka utbudet på marknaden eftersom man då måste utnyttja olika källor.

Av det tjugotal remissinstanser som har berört frågan anser nästan alla att det behövs någon form av fortsatt uppföljning av utvecklingen på medieområdet. Dramatiska institutet framhåller behovet av en samlad syn på olika medier medan Sveriges kristna ungdomsråd betonar vikten av en beredskap inför den tekniska utvecklingen. Svenska Filminstitutet anser att inte alltför stor vikt bör läggas vid teknisk utveckling och prognosverksamhet utan att samspelet mellan gamla och nya medier särskilt bör uppmärksammas. Riksförbundet Hem och Skola framhåller påverkansforskningens betydelse medan TPB understryker att handikappaspekter måste tas med från början när det gäller utvecklingen på medieområdet. Enligt Kungl. biblioteket är det viktigt att gränsdragningen mellan biblioteket och ALB hålles aktuell och anpassas till utvecklingen på medieområdet. SVT betonar att utvecklingen på videogramområdet har lett till svårigheter för företaget att förvärva de program det önskar. Om televisionen skall kunna fullgöra sina uppgifter i allmänhetens tjänst måste man i framtiden med stor sannolikhet arbeta också med de nya distributionskanaler som nu växer fram.

Mot bakgrund av sin principiella uppfattning att det inte behövs några samhälleliga insatser på medieområdet tar SAF helt avstånd från utredningens förslag. Föreningen pekar på att det redan finns bransch- och intresseorganisationer som bevakar utvecklingen på medieområdet.

Förslaget att skapa ett särskilt statligt organ för uppföljning av medieutvecklingen har över lag bemötts med tveksamhet. Utredningens uppfattning får ett allmänt stöd av dramatiska institutet, TPB, NBV och LRF medan övriga är tveksamma eller avvisande. I stället bör uppgiften läggas på ett eller flera befintliga organ.

Flera sådana organ nämns i remissyttrandena. Enligt Svenska Filminsti-

tutet bör man samordna och förstärka befintliga resurser inom t. ex. SVT, Filminstitutet och verksamhet som bedrivs av Riksbankens jubileumsfond. *Statens kulturråd* framhåller som sin principiella inställning att kulturrådet bör ges ett ansvar också på film- och videoområdet. Rådet kan dock inte ta slutligt ställning förrän man mera i detalj känner uppgifterna för den mediekommitté som aviserades i 1982 års budgetproposition. *Statskon-toret* menar att denna kommitté bör kunna få uppgifter av det slag som utredningen föreslår. Enligt *SIL*, *KLYS* och *Västerbottens läns landstings utbildnings- och kultur nämnd*, är det statens kulturråd som bör följa utvecklingen på medieområdet. Även *RRV* menar att kulturrådet bör kunna ges denna uppgift, om den inte anses lämplig att förlägga till utbildningsdepartementet. Vid sidan av kulturrådet nämner *Malmö biblioteks nämnd* DFI som exempel på ett lämpligt organ. *Statens ungdomsråd* anser att uppgifterna bör anförtros åt ALB, medan *Unga Örnars Riksförbund* förutom ALB också nämner Svenska Filminstitutet och statens kulturråd. *TCO* pekar på *SR:s* ansvar på detta område. *SR:s* uppfattning är att resurserna för uppföljning av medieutvecklingen inte bör centraliseras.

Enligt *Studieförbundet Vuxenskolan* behövs en referensgrupp med företrädare för avnämargrupper såsom folkbiblioteken, folkbildningen och skolorna. *NBV* betonar vikten av samverkan med bl. a. studieförbund och folkrörelser.

Vad beträffar kostnader och finansiering på videogramområdet stöder flertalet remissinstanser utredningens förslag om en särskild skatt på videoutrustning och kassetter. Endast *SAF*, *IFPI*, *Sveriges Radio- och Hemelektronikleverantörer*, *Sveriges radiohandlares riksförbund* och *Medborgarskolan* avstyrker förslaget, bl. a. med hänvisning till att man i svensk skattepolitik strävar efter att avveckla punktskatter.

Videotekningen har närmast karaktären av lyxartikel anser *rektorsäm-betet vid Uppsala universitet*, och nyttjandet bör därför så långt som möjligt göras självbärande.

LO, *SIL* och *NBV* anser att utbildningsväsendet bör undantas från avgifter på videoutrustning.

Man kan inte acceptera att videogramtekniken ger hörselskadade nya skatter utan att de får full tillgång till tekniken menar *Riksförbundet för Döva och Hörselskadade Barn*.

Sveriges Dövas Riksförbund anser att inkomsterna från videogramavgif-terna bör användas för stöd till produktionen av videogram på tecken-språk. Liknande åsikter framförs av *TPB*, *HCK* och *Jämtlands läns lands-tings utbildning och kultur nämnd*.

RRV anser att det inte föreligger några principiella invändningar mot att avgifter och skatt tas ut men kan inte ansluta sig till tanken att sådana avgifter och skatter specialdestineras som utredningen föreslår, den skall gå in på budgetens inkomstsida och bli föremål för budgetprövning i vanlig ordning. Det finns inte heller bärande skäl för att förslaget om ett statligt

engångsbidrag för videoutrustning skall kunna utgå till ideella organisationer utomlands, och därför avstyrker RRV förslaget.

Svenska utlandsskolors förening framhåller att det föreslagna engångsbeloppet på 10000 kr. till stöd åt missions- och biståndsstationer samt utlandsskolor troligen inte är tillräckligt. Däremot finner *Svenska Missionsrådet* de föreslagna finansieringsvägarna vara tillfredsställande.

Svenska Filminstitutet anser att merparten av de förväntade intäkterna från en videoavgift bör tillföras den svenska filmen. Biografen är den sektor av den traditionella medieindustrin som kommer hårdast att drabbas av den s. k. videovågen. Det vore eventuellt också motiverat med en särskild avgift på hyrvideofilmer som stöd till biograferna.

ALB delar utredningens uppfattning att uppbyggnaden av det centrala registret bör finansieras av staten. Givetvis bör möjligheterna att delfinansiera driften med ett uttag av avgifter från användarna undersökas närmare. Principerna för avgiftsuttaget bör klargöras närmare i en fortsatt utredning.

Även *Bibliotekstjänst AB* delar utredningens uppfattning att anmälan till registret skall vara avgiftsfri. Avgiftsbeläggning i anslutning till kataloguttag eller on line-sökning kan ske enligt beprövad teknik inom BUMS/LIBRIS.

FilmCentrum anser att en högre avgift bör kunna tas ut på utomnordiska program för att stödja en inhemsk produktion och för att i någon mån motverka de ojämliga konkurrensvillkor som råder. För att detta inte skall slå mot kvalitetsvideogram måste förslaget kompletteras med ett importstöd till dessa.

Utredningens förslag att finansiera videogramverksamheten genom en avgift på bibliotekens utlåning stöds av *SAF*, som annars befarar ytterligare minskat publikunderlag för biograferna, och *LRF*. Negativa till förslaget om avgift är bl. a. *barnfilmrådet*, *folkbiblioteksutredningen*, *TCO*, *DIK-förbundet* och *Jämtlands läns landstings utbildnings- och kulturnämnd*. *TCO* framhåller att folkbiblioteken av kultur- och fördelningspolitiska skäl, bör tillhandahålla avgiftsfria kvalitetsprodukter. *LO*, *KLYS*, *Sveriges Författarförbund*, *SAB:s specialgrupp för barn- och tonårsverksamhet*, *Film-Centrum*, *Borås kommuns kulturnämnd* och *Studieförbundet Vuxenskolan* varnar för att en avgift skulle kunna skapa ett prejudikat för att också införa avgift på boklån.

1982 års film- och videoavtal

Staten och filmbranschen (företräd av Sveriges Biografägarförbund, Folkets Husföreningarnas Riksorganisation, Föreningen Våra Gårdar, Sveriges Filmuthyrareförening u. p. a. och Föreningen Sveriges Filmproducenter) bildade genom avtal den 6 mars 1963 – det s. k. filmavtalet – stiftelsen Svenska Filminstitutet. I avtalet tog parterna in dels bestämmelser om stiftelsens ändamål, organisation och verksamhet, dels en överenskommelse om att verksamheten skulle bekostas med en tioprocentig avgift på biljettintäkterna vid biografier som anordnade mer än fem föreställningar i veckan.

Sedan staten sagt upp avtalet till upphörande den 1 juli 1983, har parterna fört förhandlingar om stiftelsens fortsatta verksamhet och om förutsättningarna för att i liknande avtalsbestämda former fortsätta samarbetet. Parterna har härvid konstaterat att stiftelsens insatser för svensk filmproduktion och i övrigt på filmens område varit till gagn för filmkonstens bestånd och utveckling i landet. Parterna har därför ansett att stiftelsens verksamhet bör fortsätta.

Med hänsyn till videogramteknikens ökade betydelse för produktion, spridning och visning av film har också videobranchen genom föreningen IFPI-VIDEO deltagit i förhandlingarna.

Parterna – staten, de ovan nämnda företrädarna för filmbranschen och föreningen IFPI-VIDEO – är ense om att stiftelsen Svenska Filminstitutet skall bestå. De är vidare ense om att stiftelsen skall ha till ytterligare ändamål dels att öka intresset hos allmänheten för film, dels att främja spridning och visning av värdefull film, och dels att följa den tekniska utvecklingen vad gäller produktion och visning av film, att verksamheten skall bekostas, förutom med biografavgifter, med avgifter på inspelade videogram, att statsbidrag även i fortsättningen bör utgå till stiftelsen samt att villkoren för verksamheten skall utformas så att en effektiv och överblickbar medelsförvaltning kan komma till stånd.

Parterna är vidare överens om att verka för att företag inom film- och videobranscherna medverkar till att värdefulla filmer når en vid spridning. I detta syfte bör branschernas avtalsparter verka för att

– ett kommersiellt utbud av värdefulla filmer finns tillgängligt i videogramform över hela landet.

– värdefulla filmer på kommersiellt rimliga villkor ställs till förfogande för kvalitetsfilmvisningar och att situationen på mindre orter därvid särskilt beaktas,

– biografier på kommersiellt rimliga villkor ställs till förfogande för kvalitetsfilmvisningar som anordnas av annan än biografägaren.

Parterna har samrått med stiftelsen och Filmägarnas Kontrollbyrå Aktiebolag, vilket sistnämnda bolag har undertecknat 1963 års avtal.

Mot denna bakgrund har parterna

1. svenska staten,
 2. Sveriges Biografägareförbund, Folkets Husföreningarnas Riksorganisation, Föreningen Våra Gårdar, Sveriges Filmuthyrareförening u. p. a. och Föreningen Sveriges Filmproducenter (nedan gemensamt kallade filmbranschen) och
 3. föreningen IFPI-VIDEO (nedan kallad videobranschen)
- träffat följande avtal om den fortsatta verksamheten hos stiftelsen Svenska Filminstitutet.

Inledande bestämmelser

1 §

Stiftelsen Svenska Filminstitutet skall ha till ändamål att främja värdefull svensk filmproduktion, att öka intresset hos allmänheten för film, att främja spridning och visning av värdefull film, att följa den tekniska utvecklingen inom filmens område, att främja artistisk och teknisk utbildning samt forskning inom filmens område.

att direkt eller i samarbete med folkbildningsorganisationer, filmstudior och andra sammanslutningar sprida kunskap om filmen,

att medverka till bevarandet av filmer och material av film och kulturhistoriskt intresse.

att verka för internationellt samarbete i här berörda avseenden,

att inom och utom Sverige vid behov företräda filmens intressen, samt att i övrigt verka för ändamål inom filmens område.

Stiftelsen skall förvalta de avgifter som inflyter till följd av detta avtal samt de medel som tillfaller stiftelsen genom dess verksamhet eller eljest, allt för de ändamål som anges i denna paragraf.

2 §

Stiftelsens verksamhet leds av en styrelse. Dessutom finns ett förvaltningsråd och vissa nämnder för särskilda ärenden. Stiftelsen har vidare en verkställande direktör.

3 §

Med film avses i detta avtal även videogram i alla de fall där det är praktiskt lämpligt och motiverat.

Om styrelsen

4 §

Styrelsen skall bestå av sju ledamöter jämte tre suppleanter, utsedda av regeringen, som tillika utser styrelsens ordförande.

Styrelsens ledamöter och suppleanter skall utses för en tid av högst tre år i sänder.

Den som varit ledamot under två mandatperioder får utses till ledamot för ytterligare en period endast om särskilda skäl föreligger. Motsvarande gäller suppleant.

Styrelsen utser inom sig vice ordförande.

5 §

Styrelsen skall ha sitt säte i Stockholm.

6 §

Styrelsen beslutar om fördelningen av de under räkenskapsåret influtna medlen i enlighet med de närmare bestämmelser som anges i 32 §. Den fastställer för varje räkenskapsår en budget för verksamheten.

Styrelsen avgör i övrigt sådana viktigare frågor rörande stiftelsens verksamhet, organisation och ekonomiska förvaltning som inte enligt bestämmelser i detta avtal eller dess bilagor ankommer på andra organ hos stiftelsen.

7 §

Ordföranden skall tillse att sammanträden hålls när det behövs. Om styrelseledamot eller verkställande direktören fordrar att styrelsen sammankallas, skall en sådan begäran efterkommas.

Styrelsen är beslutförför när ordföranden eller vice ordföranden och minst hälften av de övriga ledamöterna eller suppleanterna för dem är närvarande. Som styrelsens beslut gäller den mening som de flesta enar sig om eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden vid sammanträdet biträder.

Verkställande direktören har rätt att närvara och yttra sig vid sammanträde med styrelsen.

Om förvaltningsrådet

8 §

Förvaltningsrådet är ett rådgivande organ till styrelsen.

Rådet består av trettio till fyrtio ledamöter som för en tid av mellan ett och tre år utses av film- och videobranschernas, filmarbetarnas och andra av stiftelsens verksamhet berörda organisationer.

9 §

Styrelsen utväljer, i samråd med film- och videobranscherna, senast i mars varje år de organisationer som skall få möjlighet att utse ledamöter i förvaltningsrådet.

10 §

Den som är ledamot i förvaltningsrådet får inte samtidigt vara verkställande direktör i stiftelsen eller ledamot i styrelsen eller någon av de nämnder som anges i 16 §.

11 §

Förvaltningsrådet utser inom sig ordförande, vice ordförande och det eller de utskott som behövs.

12 §

Särskilt viktiga ärenden får avgöras av styrelsen endast efter förvaltningsrådets hörande. Styrelsen får vidare inhämta rådets synpunkter i andra ärenden av större betydelse.

Rådet granskar stiftelsens verksamhetsberättelse och avger snarast efter granskningen utlåtande däröver till regeringen.

13 §

Förvaltningsrådet sammanträder på kallelse av styrelsen.

Rådet sammanträder när styrelsen eller minst sex ledamöter i rådet begär det. Sammanträde skall alltid hållas dels inom två veckor efter det stiftelsens verksamhetsberättelse färdigställts, dels så snart förslag till budget för stiftelsens verksamhet föreligger.

Vid rådets sammanträden skall styrelsen närvara. Till sammanträdena kan kallas de anställda hos stiftelsen som rådet önskar höra.

14 §

Närmare bestämmelser om förvaltningsrådets verksamhet – såsom om beslutförhet, kallelser till sammanträden och protokoll – skall antas av styrelsen efter hörande av rådet.

Om styrelsen därvid i något avseende har annan uppfattning än rådet, skall styrelsen underställa regeringen den frågan. Regeringen meddelar därefter behövliga bestämmelser i frågan.

Om verkställande direktören

15 §

Stiftelsens verkställande direktör skall utses av styrelsen. Han får ej vara ledamot i styrelsen.

Direktören skall handha den löpande förvaltningen enligt riktlinjer och anvisningar som styrelsen meddelar.

Om nämnderna

16 §

Hos stiftelsen skall finnas två garantinämnder för långfilm, en garantinämnd för kortfilm, en visningsnämnd och en nämnd för barn- och ungdomsfilm.

Närmare bestämmelser om nämndernas sammansättning och uppgifter finns i *bilagorna 3, 4 och 5*.

Vissa bestämmelser för stiftelsen

17 §

Utöver vad som följer av bestämmelserna i detta avtal eller dess bilagor skall styrelsen genom arbetsordning eller särskilda beslut bestämma om de närmare verksamhetsformerna för stiftelsen.

18 §

Stiftelsens räkenskapsår (verksamhetsår) skall vara den 1 juli—den 30 juni.

För granskning av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning och räkenskaper utser regeringen årligen tre revisorer jämte suppleanter, av vilka en revisor och en suppleant utses på förslag av Föreningen Sveriges Filmproducenter och videobranchen. Två av revisorerna, liksom suppleanterna för dessa, skall vara auktoriserade revisorer.

Senast den 1 november skall berättelse för nästföregående räkenskapsårs förvaltning jämte räkenskaper överlämnas till revisorerna. Dessa skall därefter senast den 1 december till styrelsen och förvaltningsrådet avge revisionsberättelse.

19 §

Stiftelsens verksamhetsberättelse skall senast den 15 januari överlämnas till regeringen, filmbranschen, videobranchen och förvaltningsrådet. Regeringen beslutar huruvida ansvarsfrihet skall beviljas.

20 §

Stiftelsen skall vara undantagen från tillsyn enligt lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser.

21 §

Regeringen fastställer ersättning till styrelsens ledamöter och suppleanter ävensom till revisorer och suppleanter för dessa. Regeringen fastställer vidare ersättning till ledamöter i förvaltningsrådet och i nämnderna för särskilda ärenden.

Styrelsen bestämmer i övrigt löner, arvoden och anställningsvillkor.

Om efterlevnaden av avtalet

22 §

Filmbranschen och videobranchen förbinder sig att verka för att detta avtal efterlevs. Organisationer som är bundna av avtalet är pliktiga att söka förmå sina medlemmar att följa avtalets bestämmelser.

Om biografavgifterna

23 §

Biografägare eller den som eljest anordnar biografföreställning (nedan kallad biografägare) skall till stiftelsen erlægga en avgift, motsvarande tio procent av bruttobiljettintäkten vid föreställningen. Med sådan intäkt avses bruttoinkomst enligt de av Filmägarnas Kontrollbyrå Aktiebolag fastställda allmänna bestämmelserna vid filmleveranser. Filmhyra skall inte utgå på den del av intäkten som utgör avgiften.

24 §

Avgift skall inte utgå för biografföreställning på sådant fast visningsställe, där det enligt det register som förs av Kontrollbyrån ges högst fem föreställningar i veckan utöver barnmatinéer.

Med barnmatiné avses föreställning som riktar sig till barn och som börjar senast klockan 17.

Om biografföreställningar har anordnats i syfte att kringgå bestämmelserna om avgiftsplikt, får styrelsen besluta att avgiftsplikt föreligger. Innan styrelsen beslutar i sådant ärende skall styrelsen höra biografägaren och dennes organisation.

Styrelsen får medge befrielse från avgift för biografföreställning, där film- och biografhyra avstås och där biljettintäkterna anslås till välgörande ändamål.

För visning av film, som på sätt gällde före den 1 juli 1963, förklarats vara ägnad att tjäna vetenskapligt ändamål eller upplysnings-, undervisnings- eller uppfostringssyfte, skall avgift inte utgå.

25 §

Biografägaren skall redovisa och betala in avgifterna direkt till stiftelsen. Antalet redovisningsperioder skall vara minst sex om året. Regler härom skall fastställas av stiftelsen efter samråd med filmbranschen.

Redovisningen skall ske på formulär, som fastställs av Kontrollbyrån. För redovisning och inbetalning av avgiftsmedlen skall i övrigt tillämpas de av Kontrollbyrån fastställda allmänna bestämmelserna vid filmleveranser. I dessa bestämmelser skall stadgas, att underlåtenhet att betala avgift likställs med underlåtenhet att betala filmhyra.

Biografägaren är skyldig att låta stiftelsen genom kontrollant granska hans räkenskaper såvitt gäller avgiftsredovisningen.

26 §

Från berörda biografägare skall snarast genom Kontrollbyråns försorg införskaffas och till stiftelsen överlämnas förbindelse att betala avgift enligt detta avtal och att i övrigt följa bestämmelserna i avtalet. Förbindelsen skall ha den lydelse som framgår av *bilaga 1*.

Biografägare som underlåter att avge sådan förbindelse skall avstängas

från filmleverans. Sker inte sådan avstängning, sedan begäran därom framställts av stiftelsen, är vederbörande filmuthyrare skyldig att gentemot stiftelsen svara för de avgifter som därefter belöper på sådan föreställning vid vilken av honom uthyrd film förevisas.

27 §

Den överenskommelse om återbetalning av erlagd avgift till vissa anordnare av biografföreställningar som intogs i 17 § tredje stycket i 1963 års filmavtal skall fortfarande gälla. Paragrafens lydelse enligt 1963 års avtal framgår av *bilaga 7*.

Om videoavgifterna

28 §

Den som bedriver yrkesmässig verksamhet för uthyrning av videogram (videogramuthyrare) skall erlagga vissa avgifter till stiftelsen. Avgifterna utgår för de videogram som utges genom att föras i handeln för uthyrning direkt till kunder för enskilt bruk. Avgiften utgör för varje videogram som innehåller en långfilm enligt definitionen i bilaga 3 punkt 3 fyrtio kr. För varje videogram som innehåller en kortfilm utgör avgiften tjugofyra kr. För videogram som innehåller flera långfilmer utgår avgift för varje långfilm. Avgift såsom för långfilm utgår för videogram som innehåller flera kortfilmer med en sammanlagd visningstid motsvarande en eller flera långfilmer.

29 §

Om verksamheten har anordnats i syfte att kringgå bestämmelserna om avgiftsplikt får styrelsen besluta att avgiftsplikt föreligger. Innan styrelsen beslutar i sådant ärende skall den höra uthyraren och videobranchen.

30 §

Avgifterna skall betalas in till stiftelsen enligt regler som fastställs av stiftelsen efter samråd med videobranchen. För redovisning och inbetalning av avgiftsmedlen skall i övrigt tillämpas av Kontrollbyrån fastställda regler. Bland reglerna skall finnas en bestämmelse om att underlåtenhet att betala avgift likställs med underlåtenhet att betala för levererade videogram.

Videogramuthyraren är skyldig att låta stiftelsen genom kontrollant granska hans räkenskaper såvitt gäller avgiftsredovisningen och hans innehav av avgiftspliktiga videogram.

Kostnaderna för avgiftsuppbörden och kontrollverksamheten skall betalas av stiftelsen.

31 §

Från berörda videogramuthyrare skall snarast genom videobranschens försorg införskaffas och till stiftelsen överlämnas förbindelse att betala avgift enligt detta avtal och att i övrigt följa bestämmelserna i avtalet. Förbindelsen skall ha den lydelse som framgår av *bilaga 2*.

Som förutsättning för leverans av videogram till videogramuthyrare skall gälla att uthyraren avgett sådan förbindelse till stiftelsen.

För leveranserna av videogram skall vidare gälla dels att underlåtenhet av videogramuthyraren att betala avgift till stiftelsen likställs med underlåtenhet att betala för levererade videogram, dels att underlåtenheten medför att uthyraren kan avstängas från vidare leveranser.

Om förvaltningen och användningen av stiftelsens medel

32 §

De avgiftsmedel som enligt detta avtal skall tillfalla stiftelsen tillförs en fond. Fonden kan också tillföras statsbidrag och andra typer av bidrag. De medel som sålunda tillförs fonden och ränteintäkterna på dessa skall användas för följande ändamål:

A. Lägst tjugo procent används för stiftelsens engagemang i produktion av svensk film. Inom denna ram kan styrelsen avsätta medel för att möjliggöra förhöjda produktionsgarantier för långfilmer som har klart konstnärlig inriktning.

B. Lägst trettiofem procent används för produktionsgarantier till svenska långfilmer.

C. Lägst fem procent används för produktionsgarantier till svenska kortfilmer.

D. Lägst fem procent används för att främja spridning och visning av värdefull film.

E. Högst tjugofem procent används för stiftelsens gemensamma förvaltning, för administrativa basresurser för verksamheten under punkterna A–D samt i övrigt för de filmkulturella ändamål som stiftelsen skall främja i sin verksamhet.

F. Tre procent används av film- och videobranscherna för branschfrämjande ändamål.

Inkomster som uppkommer i verksamhet som bekostas under punkterna A, B eller C, t.ex. inkomster av filmer eller ej ianspråkta produktionsgarantier, tillförs fonden och används enligt styrelsens bestämmande för ändamål under A, B eller C. Inkomster som uppkommer i verksamhet som bekostas under punkterna D eller E tillförs fonden och används enligt styrelsens bestämmande för ändamål under D eller E.

Det ankommer på styrelsen att av tillgängliga medel årligen avsätta de reserver som anses erforderliga.

Om det sammanlagda belopp som tillförs fonden enligt första stycket under ett verksamhetsår överstiger 100 milj. kr. i prisläget den 1 juli 1982

skall i stället för ovan angivna procenttal tillämpas de procenttal som anges i *bilaga 6*.

Avslutande bestämmelser

33 §

Detta avtal träder i kraft den 1 juli 1982 och skall gälla till och med den 30 juni 1991.

34 §

Filmer, som har färdigställts före den 30 juni 1983 och som har beviljats garantier enligt 1963 års filmavtal, är berättigade till kvalitetsbidrag i enlighet med reglerna i 1963 års avtal.

35 §

Sedan avtalet varit i kraft tre år, får varje part påkalla överläggningar med övriga parter om villkoren i detta avtal. Samma rätt har part sedan avtalet gällt i sex år.

36 §

Staten får säga upp avtalet, om filmbranschen eller videobranschen bryter mot avtalet.

Filmbranschen får säga upp avtalet, om nöjesskatt för biograföreställningar återinförs eller om annan skatt av väsentligen samma karaktär och effekt införs eller om mervärdeskatt införs på filmvisning. Detsamma gäller, om rätten att göra avdrag för biografavgiften vid beräkning av nettointäkten av rörelse vid taxering för inkomst begränsas eller avskaffas.

Videobranschen får säga upp avtalet, om skatten på oinspelade videokassetter avskaffas eller om särskild kassettskatt eller liknande påлага läggs på inspelade videogram. Detsamma gäller, om rätten att göra avdrag för videoavgiften vid beräkning av nettointäkten av rörelse vid taxering för inkomst begränsas eller avskaffas.

37 §

Om avtalet inte sägs upp senast två år före utgången av avtalstiden, förlängs det automatiskt med tre år för varje gång.

38 §

Uppsägning från filmbranschens sida gäller endast om den har undertecknats av minst tre av de fem branschorganisationerna.

39 §

Om avtalet sägs upp till upphörande vid avtalstidens utgång, skall de avgifter som redovisas för de två sista åren av avtalstiden användas enligt bestämmelserna i avtalet, om parterna ej enas om annat.

Om avtalet upphört att gälla, får regeringen förordna att stiftelsen skall träda i likvidation. I sådant fall har regeringen tillika att utse en likvidator. Stiftelsens behållning, med undantag av de för de två sista avtalsåren redovisade avgifterna, tillskiftas staten att användas för stiftelsens allmänna ändamål.

Förordnas ej om likvidation, skall stiftelsen bestå, till dess regeringen förordnar annorlunda. Stiftelsens tillgångar, med undantag av de för de två sista avtalsåren redovisade avgifterna, skall i sådant fall alljämt förvaltas av stiftelsen för dennas allmänna ändamål. Därvid är stiftelsen dock inte längre bunden av avtalets regler rörande fördelningsprinciper.

Avgifter, som erlagts i förskott och som avser videogram vilka förs i handeln för uthyrning efter det att avtalet upphört att gälla, skall återbetalas av stiftelsen.

40 §

Styrelsen får besluta om ändring av bestämmelserna i *bilaga 3*. För giltighet av sådant beslut krävs godkännande av regeringen, Föreningen Sveriges Filmproducenter och videobranchen.

41 §

Twist om tolkningen eller tillämpningen av detta avtal eller om rättsförhållanden som har sin grund i avtalet skall avgöras genom skiljedom enligt lag.

42 §

Detta avtal är från statens sida träffat under förutsättning av regeringens godkännande.

43 §

Till detta avtal har fogats vissa protokollsanteckningar som *bilaga 8*.

Detta avtal har upprättats i sju likalydande exemplar av vilka staten tagit ett, filmbranschen fem och videobranchen ett.

Stockholm den 2 mars 1982

För staten
Ulf W Lundin

För Sveriges Biografägareförbund
Lennart Frankzén *Thorbjörn Riese*

För Folkets Husföreningarnas Riksorganisation
Åke Wictorsson

För Föreningen Våra Gårdar
Ragnar Rundlöf

För Sveriges Filmuthyrareförening u.p.a.
Nils Persson

För Föreningen Sveriges Filmproducenter
Göran Lindgren *Rolf Österberg*

För föreningen IFPI-VIDEO
Eddie Landqvist

Mot ovanstående avtal har Filmägarnas Kontrollbyrå Aktiebolag intet
att erinra.

Anders Wiklund

Förbindelse; biografavgift

Undertecknad anordnare av biografföreställning/biografägare, som har tagit del av 1982 års film- och videoavtal och de särskilda regler som förutsätts i avtalets 25 §, åtar sig härigenom gentemot stiftelsen *att* under den tid avtalet är i kraft betala in avgift enligt avtalet och låta stiftelsen genom av denna utsedd kontrollant granska räkenskaperna såvitt gäller avgiftsredovisningen, *att* i övrigt följa avtalets bestämmelser *samt att* godtaga att underlåtenhet att betala avgift likställs med underlåtenhet att betala filmhyra.

*Underbilaga 2***Förbindelse; videoavgift**

Undertecknad videogramuthyrare, som tagit del av 1982 års film- och videoavtal och de särskilda regler som förutsatts i avtalets 30 §, åtar sig härigenom gentemot stiftelsen *att* under den tid avtalet är i kraft betala in avgift enligt avtalet och låta stiftelsen genom av denna utsedd kontrollant granska räkenskaperna såvitt gäller avgiftsredovisningen och innehavet av avgiftspliktiga videogram, *att* i övrigt följa avtalets bestämmelser *samt att* godtaga att underlåtenhet att betala avgift likställs med underlåtenhet att betala för levererade videogram.

Medel för produktion av svensk film

Enligt 32 §, punkterna A, B och C, skall vissa medel användas för produktion av svensk film. I denna bilaga ges närmare be stämmelser om användningen av dessa medel.

Gemensamma bestämmelser

1. En film anses som svensk under förutsättning
 - a) att producenten är här i landet bosatt svensk medborgare eller svenskt bolag eller annan svensk sammanslutning eller institution,
 - b) att filmens produktion finansieras uteslutande med svenskt kapital och
 - c) att den svenska insatsen av artistiska medarbetare är av påtaglig betydelse.
2. Film, som tillkommit i samverkan mellan svenska och utländska intressen, s. k. samproducerad film, skall likställas med svensk film under förutsättning dels att den svenska kapitalinsatsen uppgår till minst tjugofem procent av produktionskostnaden för filmen, dels att den svenska insatsen av artistiska medarbetare är av påtaglig betydelse.
3. Med långfilm avses film som har en visningstid motsvarande minst 2000 meter i 35 mm format (eller motsvarande i andra format) och är avsedd för normal biografpremiär med normal biografexploatering.

Produktionsgarantier till svenska långfilmer

4. Selektivt stöd i form av produktionsgarantier kan utgå till svenska långfilmer med konstnärlig inriktning och under förutsättning att de ekonomiska, tekniska och personella resurserna för produktionens genomförande föreligger.
5. Stödet syftar till en fri konstnärlig utveckling av svensk långfilm under bibehållande av filmens karaktär som massmedium, dvs. dess inriktning mot en stor publik. Det skall inte styra produktionerna i en viss konstnärlig riktning, ej heller ge företräde åt någon eller några sådana riktningar framför andra.
6. Produktionsgarantierna täcker förluster upp till en viss andel av filmens produktionskostnad, dock högst med visst belopp.

Produktionsgarantier till samproducerade filmer beräknas på grundval av den svenska filmproducentens andel av produktionskostnaderna.

För filmer som har tillkommit i samverkan mellan svenska filmproducenter och företag inom Sveriges Radio-koncernen eller i samverkan mellan svenska filmproducenter och stiftelsen gäller följande.

 - a) Om den svenska filmproducentens andel av produktionskostnaden är lägst femtio procent och om produktionsarbetet är utlagt på företag utanför

Sveriges Radio-koncernen respektive stiftelsen, skall produktionsgarantin beräknas på hela den svenska andelen av produktionskostnaden. I denna kostnad skall därvid inräknas den del som belöper på företag inom Sveriges Radio-koncernen eller stiftelsen.

b) Om villkoren enligt a) inte är uppfyllda, skall filmen likställas med samproducerad film vid beräkning av produktionsgarantin. Beräkningen skall då göras på grundval av den svenska filmproducentens andel av produktionskostnaden, efter avdrag av den del som belöper på företag inom Sveriges Radio-koncernen respektive stiftelsen.

c) För att produktionsgaranti skall kunna utgå till film som har tillkommit i samverkan med företag inom Sveriges Radio-koncernen krävs även att filmen först visas på biografer och tidigast arton månader efter biografpremiären i svensk television. Styrelsen får medge undantag från artonmånadersregeln om det begärs av filmens producent.

7. Beslut om produktionsgarantier fattas av endera av två nämnder, som var och en disponerar hälften av den garantiram som styrelsen fastställer. Nämnderna kallas *garantinämnder för långfilm*.

8. Beslut av garantinämnd att avslå ansökan om produktionsgaranti till samproducerad film på grund av att förutsättningarna i punkterna 1 och 2 inte är uppfyllda, kan av producenten underställas styrelsen för förnyad prövning.

9. Produktionsgaranti till en och samma filmproduktion får beviljas endast av en garantinämnd.

10. Garantinämnderna har en gemensam ordförande utan rösträtt, vilken utses av stiftelsens styrelse. Denne är sammankallande för nämnderna.

11. Varje garantinämnd består, förutom av ordföranden, av fem ledamöter och tre suppleanter. I den ena nämnden utser filmbranschen fyra ledamöter och två suppleanter medan Svenska teaterförbundet utser en ledamot och en suppleant. I den andra nämnden utser filmbranschen en ledamot och en suppleant medan Svenska teaterförbundet utser fyra ledamöter och två suppleanter.

12. Den som är ledamot eller suppleant i garantinämnd får inte samtidigt vara ledamot eller suppleant i styrelsen eller ledamot i förvaltningsrådet.

13. Ledamöter och suppleanter i garantinämnderna utses senast i mars varje år för ett år i sänder. Den som under två på varandra följande år har varit ledamot, dock ej ordförande, eller suppleant får inte på nytt utses till ledamot eller suppleant förrän tre år har förflutit sedan närmast föregående mandatperiod avslutades.

14. Ledamot och suppleant i garantinämnd är jävig vid behandlingen av ärende i vilket han har ekonomiska eller andra intressen.

15. Vid sidan av produktionsgarantier kan garantinämnderna besluta om särskilda anslag för utarbetande av underlag för filmproduktionsprojekt. Styrelsen bestämmer det sammanlagda beloppet av sådana anslag.

16. Varje garantinämnd skall årligen avge berättelse för närmast föregående verksamhetsår. Berättelserna överlämnas senast den 1 november till styrelsen och förvaltningsrådet.

17. Närmare bestämmelser om produktionsgarantier enligt 32 §, punkt B, och för garantinämndernas verksamhet fastställs av styrelsen. Innan styrelsen beslutar om sådana bestämmelser skall den inhämta yttranden från Föreningen Sveriges Filmproducenter och Svenska teaterförbundet. Bestämmelser om högsta garantibelopp, garantiernas andel av produktionskostnaden, beräkning och fastställelse av produktionskostnader och filmintäkter, avtrappning av garantibelopp samt återbetalning och slutreglering av garantibelopp fastställs i samråd med Föreningen Sveriges Filmproducenter.

Produktionsgarantier till svenska kortfilmer

18. Närmare bestämmelser om produktionsgarantier till svenska kortfilmer samt om sammansättning av och uppgifter för *garantinämnden för kortfilm* fastställs av styrelsen i samråd med Svenska teaterförbundet samt efter yttrande av Föreningen Sveriges Filmproducenter och videobranchen. Minst hälften av det årliga garantibeloppet skall avse kortfilm för barn.

Stiftelsens produktion av svensk film

19. Stiftelsens produktion av svensk film skall ha klart konstnärlig inriktning och omfatta såväl filmer för biografvisning som filmer som med avseende på format och ämnesinnehåll är avsedda att i första hand distribueras på annat sätt. Behovet av film för barn och ungdom skall härvid särskilt beaktas. Lägst tio procent av tillgängliga medel skall användas till kortfilm, företrädesvis för barn.

Medel för spridning och visning av värdefull film

Annan film än barn- och ungdomsfilm.

Enligt 32 §, punkt D, skall vissa medel användas för att främja spridning och visning av värdefull film. Medlen skall av styrelsen fördelas på två belopp, ett för värdefull film för barn och ungdom och ett för annan värdefull film.

I denna bilaga behandlas användningen av medlen för annan film än barn- och ungdomsfilm.

1. De medel som är avsedda för annan film än barn- och ungdomsfilm fördelas av *visningsnämnden*.

2. Visningsnämnden skall vid fördelningen av medlen främja verksamhet som syftar till att öka möjligheterna att se värdefull film och att öka intresset för sådan film. Medlen får användas för import, spridning, marknadsföring eller andra åtgärder som syftar till att väcka intresse för kvalitetsfilm. Ytterligare riktlinjer för verksamheten kan meddelas av regeringen.

3. Visningsnämnden består av en ordförande och fyra andra ledamöter jämte fyra personliga suppleanter. De utses av regeringen för högst tre år. Den som under två perioder varit ledamot eller suppleant i nämnden får ej utses till ledamot eller suppleant för den närmast därpå följande perioden, om inte särskilda skäl föranleder det. Nämnden utser inom sig vice ordförande.

4. Visningsnämnden sammanträder på kallelse av ordföranden. Nämnden är beslutförför när ordföranden eller vice ordföranden och minst hälften av de övriga ledamöterna eller deras suppleanter är närvarande. Som nämndens beslut gäller den mening varom de flesta enar sig eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden vid sammanträdet biträder.

5. Ledamot och suppleant i visningsnämnden är jävrig vid behandlingen av ärende i vilket han har ekonomiska eller andra intressen.

Medel för spridning och visning av värdefull film

Film för barn och ungdom

Enligt 32 §, punkt D, skall vissa medel användas för att främja spridning och visning av värdefull film. Medlen skall av styrelsen fördelas på två belopp, ett för värdefull film för barn och ungdom och ett för annan värdefull film.

I denna bilaga behandlas användningen av medlen för film för barn och ungdom.

1. De medel som är avsedda för film för barn och ungdom fördelas av *nämnden för barn- och ungdomsfilm*.

2. Nämnden för barn- och ungdomsfilm skall vid fördelningen av medlen främja verksamhet som syftar till att öka möjligheterna att se värdefull film och att öka intresset för sådan film hos barn och ungdom. Medlen får användas för import, spridning, informationsverksamhet och granskning samt marknadsföring eller andra åtgärder som syftar till att väcka intresse för kvalitetsfilm. Ytterligare riktlinjer för verksamheten kan meddelas av regeringen.

3. Nämnden för barn- och ungdomsfilm består av en ordförande och fyra andra ledamöter jämte fyra personliga suppleanter. De utses av regeringen för högst tre år. Den som under två perioder varit ledamot eller suppleant i nämnden får ej utses till ledamot eller suppleant för den närmast därpå följande perioden, om inte särskilda skäl föranleder det. Nämnden utser inom sig vice ordförande.

4. Nämnden för barn- och ungdomsfilm sammanträder på kallelse av ordföranden. Nämnden är beslutför när ordföranden eller vice ordföranden och minst hälften av de övriga ledamöterna eller deras suppleanter är närvarande. Som nämndens beslut gäller den mening varom de flesta enar sig eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden vid sammanträdet biträder.

5. Ledamot och suppleant i nämnden för barn- och ungdomsfilm är jävig vid behandlingen av ärende i vilket han har ekonomiska eller andra intressen.

Underbilaga 6

Enligt vad som sägs i 32 § sista stycket skall, om det sammanlagda belopp som tillförs fonden under ett räkenskapsår överstiger 100 milj. kr. i prisläget den 1 juli 1982, andra procenttal tillämpas än som anges i paragrafen. Beräkningen av prisläget skall göras med utgångspunkt i konsumentprisindex totalindex för januari månad under föregående verksamhetsår.

Följande procenttal skall tillämpas:

Ändamål	Intäkter (milj. kr.)		
	101–110	111–120	121–
A. Stiftelsens engagemang i produktion av svensk film	lägst 20	lägst 20	lägst 20
B. Produktionsgarantier till svenska långfilmer	lägst 35	lägst 34	lägst 34
C. Produktionsgarantier till svenska kortfilmer	lägst 5	lägst 5	lägst 5
D. Spridning och visning av värdefull film	lägst 5	lägst 5	lägst 5
E. Stiftelsens förvaltning m. m.	högst 24	högst 23	högst 22
F. Film- och videobranscherna för gemensamma ändamål	3	3	3
(G.) Stöd till produktion av värdefulla videogram	2	4	6

Om det blir aktuellt att införa stöd till produktion av värdefulla videogram i enlighet med punkt G ovan, dvs. till filmer som är avsedda att i första hand spridas i videogramform, skall parterna uppta överläggningar om utformningen av detta produktionsstöd.

17 § tredje stycket i 1963 års filmavtal

hade följande lydelse

Till anordnare av biografföreställning som under år 1962 med tillämpning av gällande regler helt eller delvis erhållit befrielse från nöjesskatt med hänsyn till behållningens användande för välgörande eller allmännyttigt ändamål, skall stiftelsen i den mån anordnaren icke eljest erhåller kompensation för bortfall av denna förmån, återbetala den erlagda avgiften för föreställningen. Talan må icke föras mot stiftelsens beslut i detta hänseende.

Protokollsanteckningar

Allmänna anteckningar

1. 1982 års film- och videoavtal förutsätter att stiftelsen består enligt överenskommelsen i 1963 års filmavtal. I övrigt ersätter det nya avtalet helt det gamla avtalet. Parterna har funnit det lämpligt att låta det nya avtalet, så långt möjligt, ansluta till det gamla avtalets uppläggning och systematik. Åtskilliga avsnitt har sålunda förts över oförändrade, efter viss modernisering av texten. Sakliga ändringar av vikt har gjorts i följande paragrafer i det gamla avtalet.

Paragraf eller bilaga i det gamla avtalet	Paragraf eller bilaga (motsv.) i det nya avtalet
2 §	1 §
3 §	4 §
5 §	2 §
18 §	32 §, bilaga 3
19 §	bilaga 3
20 §	bilaga 3
24 §	40 §
bilaga 2	34 §
bilaga 3	bilaga 3

2. Parternas förklaring att stiftelsen skall bestå innebär bl. a. att alla de rättigheter och skyldigheter som stiftelsen har – och som inte uttryckligen avser förhållanden endast enligt 1963 års filmavtal eller tid före utgången av juni 1982 – gäller också efter det att 1982 års avtal trätt i kraft.

3. Parterna avser med videogram i detta avtal inte den s.k. videoskivan. De har inte kunnat bedöma skivans betydelse för avtalsvillkoren och förutsätter därför att särskilda överläggningar om den kan komma att behövas under avtalsperioden.

Parterna är införstådda med att verksamheten vid stiftelsen, inom ramen för vad avtalet bestämmer, skall bedrivas med beaktande av de uttalanden som statsmakterna gör om inriktningen av de filmpolitiska åtgärderna i t. ex. propositionen 1981/82:111 om vissa filmfrågor m. m.

Särskilda anteckningar till vissa paragrafer i avtalet

Till 4 §

Regeringen kommer vid sammansättningen av styrelsen att sträva efter att till ledamöter och suppleanter bl.a. utse personer som har sakkunskap och erfarenhet från skilda håll på film- och videoområdet.

Till 6 och 32 §§

Statsbidrag kan komma att utgå dels till fonden för fördelning enligt de i 32 § intagna procenttalen, dels direkt för särskilt angivna ändamål.

Parterna har förutsatt att fondens medel skall användas på följande sätt.

Av medel som skall användas enligt punkt A får styrelsen besluta om bidrag till en eller flera filmverkstäder.

Beslut om förhöjda produktionsgarantier till långfilmer som har klart konstnärlig inriktning fattas av garantinämnderna för långfilm. Styrelsen meddelar övriga bestämmelser för de förhöjda produktionsgarantierna.

De medel som skall användas enligt punkt C motsvarar bl.a. medel som under budgetåret 1981/82 har anvisats till konstnärsnämnden för projektbidrag till produktion av film.

De medel som skall användas enligt punkt D motsvarar bl.a. de medel som under budgetåret 1981/82 har använts som bidrag till stiftelsen för import och distribution av barnfilm, till Folkets Husföreningarnas Riksorganisation för spridning av värdefull film och till försöksverksamhet med filmvisning i nya former, del av de medel som anvisats till statens ungdomsråd för granskning av barnfilm m.m. samt de medel som av stiftelsen under verksamhetsåret 1981/82 har använts för stöd till Sveriges förenade filmstudios och Sveriges förenade barn- och ungdomsfilmstudios.

Under punkt E skall resurser inrymmas för bl.a. följande verksamhet, nämligen gemensamma förvaltningskostnader, cinemateket, förlagsverksamheten och bevakning av den tekniska utvecklingen i fråga om produktion och visning av film samt informationsverksamhet inom och utom Sverige. Vidare ingår administrativa basresurser för stiftelsens engagemang i produktion av svensk film samt för produktionsgarantierna till svenska långfilmer och kortfilmer, för import och distribution av barnfilm och annan film, för granskning av barnfilm m.m. samt för övriga åtgärder för att främja spridning och visning av värdefull film. Stiftelsens kostnader för videoavgifterna, såsom uppbörd och kontroll, betalas med medel under punkt E.

Medlen under punkt F skall tillföras film- och videobranschernas samarbetskommitté. Medlen bör bl.a. kunna användas för studium av den tekniska utvecklingen i fråga om produktion och visning av film samt för praktiska försök på dessa områden.

Under ett inledande skede av avtalets giltighetstid bör styrelsen inom ramen för de regler som anges i 32 § vidta särskilda åtgärder i syfte att förbättra stiftelsens ekonomiska ställning.

Till 17 §

Parterna förutsätter att styrelsen snarast upprättar arbetsordning för stiftelsen.

Till 23 §

Som framgår av 3 § avses med film i avtalet även videogram. Det innebär i detta sammanhang att det är utan betydelse för avgiftsplikten om film visas med hjälp av videoteknik i stället för med traditionell metod.

Till 28 §

Med uthyrning jämställs försäljning med rätt för köparen att återlämna videogrammet mot att han återfår del av köpeskillingen eller andra förfaranden där det klart framgår att det är fråga om uthyrning.

För videogram som säljs skall inte utgå någon avgift. Utvecklingen på videomarknaden kan emellertid motivera att avgift införs också vid försäljning av videogram. Parterna är därför överens om att särskilda överläggningar i denna fråga kan komma att behövas under avtalsperioden.

Avgifterna skall redovisas särskilt. Parterna utgår från att royalty och annan upphovsrättslig ersättning ej skall beräknas på avgifterna.

Till 30 §

För betalning och redovisning av videoavgifterna till stiftelsen kommer leverantörerna och uthyrarna av videogram att tillämpa ett system med märkning av videogrammen för att visa att de är avgiftspliktiga och att avgiften betalats för dem. Stiftelsen kommer att tillhandahålla sådana med – där så överenskomms – för varje leverantör företagsspecifik logotyp.

Avgifterna till stiftelsen skall betalas in och redovisas antingen kvartalsvis i efterskott, mot avräkning i förekommande fall, av dem som levererar videogram till videogramuthyrarna eller direkt i förskott av uthyrarna för de fall videogrammen inte redan vid leveranstillfället försetts med märken av leverantören.

Till 31 §

Parterna utgår från att det är förenligt med den näringsrättsliga lagstiftningen att leverantören av videogram avstår från videogramuthyraren från leverans av videogram om uthyraren underlåter att betala avgift till stiftelsen.

Till 34 §

Kvalitetsbidragen – som enligt 1963 års filmavtal uppgick till tio procent av biografavgifterna – skall bekostas med medel under punkt B i 32 §.

Till 35 §

Bestämmelserna i 35 § syftar till att ge varje part möjlighet att påkalla överläggningar efter tre respektive sex år. Begär part sådana överläggningar är övriga parter skyldiga att delta i dessa. Däremot innebär 35 § inte någon rätt för part att säga upp avtalet, om hans önskemål om avtalsändringar inte biträds av de andra parterna.

Till 36 §

Parterna har förutsatt att skatt på oinspelade videokassetter införs den 1 juli 1982 och att videogramuthyrare medges avdrag för videoavgifterna till stiftelsen vid beräkning av nettointäkten av rörelse vid taxering för inkomst.

Till 40 §

Parterna har ansett det lämpligt att bestämmelserna i bilaga 3 – liksom motsvarande bestämmelser i 1963 års filmavtal – kan ändras i samma ordning som enligt 1963 års avtal, (se 24 § första stycket).

Däremot har parterna inte funnit skäl att i det nya avtalet ta in någon bestämmelse motsvarande 24 § andra stycket i 1963 års avtal. Ändringar med stöd av den bestämmelsen krävde enighet hos alla parter, inbegripet stiftelsen genom fulltalig styrelse.

Till Bilaga 1

Med hänsyn till att hittills gällande förbindelse så klart ansluter till 1963 års filmavtal krävs nya förbindelser enligt 1982 års avtal.

Innehållsförteckning

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Utdrag av protokoll vid regeringenssammanträde den 8 mars 1982 ..	2
1 Inledning	2
2 Föredragandens överväganden	5
2.1 Utvecklingen på film- och videogramområdet	5
2.2 Den svenska filmpolitiken	8
2.3 Videogramutredningen	10
2.4 Allmänt om 1982 års film- och videoavtal	14
2.5 Filminstitutets ställning	16
2.6 Produktionsfrågor	17
2.7 Spridning och visning av värdefull film	20
2.8 Filminstitutets övriga uppgifter	29
2.9 Finansieringsfrågor	32
2.10 Vissa ytterligare frågor om avtalet	34
2.11 Vissa övriga frågor	35
3 Hemställan	41
4 Anslagsberäkningar för budgetåret 1982/83	41
5 Beslut	49
Bilaga 1 Departementspromemorian (Ds U 1979:5) Den svenska filmpolitiken. Lägesbeskrivning och problemorientering ..	50
Bilaga 2 Sammanställning av remissyttranden över departements- promemorian (Ds U 1979:5) Den svenska filmpolitiken. Lägesbeskrivning och probleminventering	91
Bilaga 3 Sammanfattning av videogramutredningens (U 1977:05) slutbetänkande (SOU 1981:55) Video	112
Bilaga 4 Sammanställning av remissyttranden över videogramutred- ningens betänkande (SOU 1981:55) Video	140
Bilaga 5 1982 års film- och videoavtal	161

